

ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

УКРАЇНСТВО: ДИНАМІКА СЕНСІВ І ВИМІРІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БУТТЯ

*Матеріали Всеукраїнської наукової
конференції, приуроченої до
Дня української писемності та мови*

9 листопада 2018 року

Кривий Ріг – 2018

ББК 63.36 (4 Укр) 66.3
УДК 477:323.11+17
У 45

*Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради Донецького юридичного
інституту МВС України,
протокол № 3 від 23.11.2018 року*

Редакційна колегія:

Голова:

Бесчастний В.М. – ректор Донецького юридичного інституту МВС України, доктор наук з державного управління, доктор юридичних наук, професор

Заступник голови:

Назимко Є.С. – перший проректор Донецького юридичного інституту МВС України, доктор юридичних наук, капітан поліції

Відповідальний секретар:

Сабельникова Т.М. – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат філологічних наук, доцент

Члени редакційної колегії:

Новікова О.О. – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат філологічних наук

Сусликов В.Є. – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат історичних наук

Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття:
У 45 матеріали Всеукр. наук. конф., м. Кривий Ріг, 9 лист. 2018 р.
Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2018. 296 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття», яку було проведено 9 листопада 2018 року на базі Донецького юридичного інституту МВС України (м. Кривий Ріг). У публікаціях розкриваються питання розвитку національної ідентичності, формування історичної пам'яті, мовної та культурної політики, реалізації прав людини в сучасній Україні. Матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 477:323.11+17
ББК 63.36 (4 Укр) 66.3

© ДЮІ МВС України, 2018
© автори доповідей, 2018

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	9
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ	11
Білий Д.Д. Україна між Сходом та Заходом – вибір перспективи	11
Жилін М.В. Деякі проблеми вивчення давньої української літератури в середній школі	13
Пономаренко К.В. Петро Яцик – бізнесмен, меценат, українець	17
Сабельникова Т.М. Українське питання в сучасному культурному дискурсі Польщі	19
СЕКЦІЯ 1. ЦІННИСНО-СМИСЛОВІ ВИМІРИ ЕКЗИСТЕНЦІЇ. ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	23
Амирова Р.И. К вопросу о свободе совести в современном украинском обществе	23
Антонченко М.І. Поняття національної ідеї	27
Bilotil I. National Identity as a Concept in Modern Discourse	28
Вербицька Д.В. Україна: шляхи формування національної ідеї	30
Кононенко Т.В. До проблеми ідентифікації людини	32
Кудін Д.В. Проблема національної ідеї	34
Лопатинська І.С. Вплив середовища на формування особистості: історичний аспект	35
Михайлов А.Р., Цимбалюк Г.Р. Формування української національної ідеї як напрямок розвитку українського суспільства	39
Нікішина Н.В. До проблеми класифікації цінностей (М. Шеллер)	41
Савчук К.В. Специфіка формування українського менталітету	44
Сальнікова Н.В. Національна ідентичність України: актуальні питання сучасності	48
Туренко О.С. Добросесна ідентичність як підґрунтя солідарності	49
Шпак Т.С. Формування системи загальнолюдських цінностей у майбутніх юристів	53

СЕКЦІЯ 2. ІСТОРИЧНА ТА КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ У ВИЗНАЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ. ВИДАТНІ ПОСТАТІ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ	56
Антуф'єва В.А., Кузьмініх А.Ю. Єдина Україна або заповіт В. Чорвола	56
Гембаль Н.М. Ольга Кобилянська – пишна троянда в саду української культури	59
Главацька Н.Д., Левицька В.Ю. Видатний український педагог – Софія Русова	61
Греченко В.А. Науково-педагогічна діяльність професора А.Г. Станіславського (1817 – 1883 рр.)	64
Гуцалюк В.С. Петро Болбочан: історія українського «Бонапарта»	67
Dolischuk M. Grigory Skovoroda is the Influential Thinker of Ukraine	71
Жильцов А.Ю. Григорій Сковорода: життя та творчість	73
Кадол О.М. Антинімецька кампанія в Російській імперії 1914 – 1917 рр.: регіональний аспект українських губерній	75
Кваша С.С. Братства України та їх просвітницька діяльність	79
Когут О.О. Роль української жінки в середньовічному європейському суспільстві	80
Лехан Л.Б. Філософ та інтелектуал І. Лисяк-Рудницький про українську націю	83
Ляшенко М.О. «Мандрівний філософ»	86
Максименко О.В. Постать О. Довженка крізь призму «Щоденника»	87
Малярчук О.М. Життя і творчість Івана Франка	91
Озірна М.В. Видатні постаті в історії України	94
Пасічна А.О. Дмитро Яворницький – видатна постать історії та культури України	95
Pirko A. Prince Volodymyr the Great	98
Скорик Н.О. Декомунізація у контексті поглядів українського суспільства	99
Стрельник О.Л. Процес українізації та відродження національної культури в Україні в 20-ті роки ХХ ст.	101
Сусликов В.Є. Українська революція 1917 – 1920 рр. як елемент політики національної пам'яті	102
Суюсанов Л.І. Внесок Богдана Хмельницького у розвиток військового мистецтва козацької доби	106

Титаренко Д.М. Матеріали центрального відомства управління юстиції земель Німеччини як джерело з розслідування злочинів нацистів та колаборантів в Україні	108
Титаренко О.О. Міське населення України у повоєнний період: чинники та прояви девіантної поведінки	113
Храмова Л.М., Коваленко С.В. Ідея національного самовизначення та відродження у творчій спадщині Михайла Грушевського	116
Черній А.А. Культурна пам'ять України	119
Щербина В.О. Ленд-ліз: практики міжнародного співробітництва	121
СЕКЦІЯ 3. МОВА ЯК АТРИБУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ. ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	123
Бойко М.І. Проблема білінгвізму у вищих навчальних закладах центральної та східної України	123
Бойчук В.М., Бойчук М.В. Мовознавчий світогляд Івана Могильницького	126
Волобуєв М.А. Формування професійного мовлення сучасного поліцейського	129
Гончаренко О.М. Роль української словесності у формуванні національної самосвідомості студентів економічного та юридичного спрямування	132
Качан М.В. Проблема правового статусу мов в Україні	134
Колядко С.В. Емотивність поетичного синтаксису	136
Короткова Ю.М. Методи і форми навчання української мови майбутніх юристів	140
Кочерженко О.М. Мова як фактор національного єднання та політичної злагоди	143
Melayeva I., Kovalevska O. Language as an Attribute of National Identity	147
Новікова О.О. Виховання національномовної стійкості сучасної молоді	148
Павлова О.П. Астрономічні образи-символи весільної обрядової поезії білорусів: семантика, символіка, функціональність, поетика	152
Павловська М.Я. Мовна культура світу і формування світоглядних орієнтирів сучасної молоді	155
Пашук Р.І. Іван Франко про мову як провідну ознаку нації	158
Riabovol A., Kovtun O. The Role of Professional Language in the Genesis of Legal Communication	161

Хороленко Ю.О. Мова як засіб вираження національної свідомості	164
Shutyak O. Features of the Linguistic Issue in Modern Ukraine	168
СЕКЦІЯ 4. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ НАУКОВОГО, ОСВІТНЬОГО ТА КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ	170
Баланаєва О.В. Терміни-домінанти сучасної правової системи	170
Балукова А.І. Психологічні аспекти соціалізації особистості	173
Бірюк В.І. Інноваційні підходи до проведення лекційних занять у ВНЗ МВС України	177
Волкова Д.Ю. Мотивація як рушійна сила самовдосконалення майбутніх професіоналів	180
Джэнджеро О.Л. Від констатації проблем до успішного реформування української освіти	182
Dovhanuk A., Shevchik K. National Strategy for the Development of Education in Ukraine	185
Живіцька І.А. Способи перекладу безеквівалентної юридичної лексики	187
Казаков О.О. Фонетичні помилки українців при вивчанні польської мови, методи їх запобігання та усунення	191
Кізь В.О., Кізь Л.В. Перспективи формування українського освітнього простору у XXI столітті	194
Кулик Л.В. Основні напрями розвитку наукового, освітнього та культурного простору України	196
Кучерявий А.О. Психологічний профіль курсантів-переселенців зі Сходу України	198
Малюгіна Н.В. Діячі бібліотечної справи – фундатори культурного розвитку України	201
Мухіна Г.В. Про психологічні бар'єри активного неприйняття інновацій в освіті педагогами	204
Орлова О.І. Проблеми молодіжної злочинності у сучасній державній політиці: соціологічний аспект	207
Polovin S. PowToon is a Fun Way to Create Videos with Your Students	209
Резник Р.Д. Соціалізація людини як елемент освіти	212
Руденко І.М. Освітні Інтернет-сервіси як сучасні засоби навчання	214
Федоренко О.Б. Виховний потенціал українських романів про козаків-характерників в системі підготовки правоохоронців України	218
Шестуха І.Є. Молодь у розвитку сучасного суспільства	221

СЕКЦІЯ 5. УКРАЇНА Й ЄВРОПА: КУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ І ВЗАЄМОДІЯ	223
Бразалук М.Ю. Україна та Європа: культурний діалог і взаємодія	223
Жуковська К.Р., Сахно Н.Ю. Значення європейського досвіду для України	226
Лопушенко Г.М. Україна й Європа: перспективи взаємовідносин	228
Мельник П.В. Діалог культур як форма міжкультурної взаємодії	229
Никифоренко А.Р. «Безвіз» як чинник розвитку міжкультурного діалогу України з країнами Євросоюзу	232
Palamarchuk I. Gradual Implementation of the EU – Ukraine Association Agreement while Respecting the Cultural Heritage	236
Panchuk O. Problems and Perspectives of Cooperation between Ukraine and the European Union	238
Rudenko S. Ukraine’s Road to Europe	240
СЕКЦІЯ 6. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА. РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ВИРІШЕННІ СУЧАСНИХ КОНФЛІКТІВ	243
Александркін А.С. Про народження громадянського суспільства в Україні (до постановки проблеми)	243
Balinchenko S. Justice Mythologemes in the Post-Soviet Democracy Transition Patterns (the Ukrainian Context)	245
Bilichuk V. Historical-Legal Insight into the Origin and Genesis of Administrative Law	247
Горіна Ю.В. Інституціоналізація місцевого самоврядування в умовах політичної трансформації	250
Danich M. Problems of Implementation and Protection of Human Rights in the Zone of United Forces Operation	253
Делія Ю.В. Український народ – визначальний суб’єкт конституційних правовідносин	256
Дюжев Д.В. Проблема забезпечення медичних прав людини в сучасній Україні	259
Журавльов А.С. Стан та перспективи правового регулювання діяльності політичних партій в Україні	263
Kachalko K. Legal Culture of Law Enforcement Activities’ Subjects in the Context of Human Rights, Freedoms and Citizenship	265

Кіреєва І.В. Щодо методів прийняття управлінських рішень в юридичній сфері	267
Кулеєв В.О. До історії питання реалізації та захисту прав людини в Україні та світі	270
Мельничук С.М. Реалізація функцій сучасної держави у сфері захисту прав людини	273
Mikhova A. The Process of Europeanization of Private Law in Ukraine	276
Онищук Д.О. Інформаційні технології як інструмент впливу громадянського суспільства на вирішення сучасних конфліктів	279
Онищук І.І. Логічна схема письмового викладу законодавчого акта	281
Panchenko E. Civil Society and its Impact on Policy	283
Svyrypa I. The Main Problems of Implementation and Protection of Human Rights	285
Шурупова К.В. Аналіз правової природи інформаційних запитів в Україні: проблемні питання і перспективи використання міжнародного досвіду	286
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	290

ВСТУПНЕ СЛОВО

Бесчастного Віктора Миколайовича – ректора Донецького юридичного інституту МВС України, доктора наук з державного управління, доктора юридичних наук, заслуженого юриста України, професора

***Шановні учасники конференції, гості, усі присутні!
Щиро вітаємо Вас з початком роботи Всеукраїнської наукової конференції «Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття», яка приурочена до Дня української писемності та мови!***

День української писемності та мови – державне свято, яке щороку відзначається в Україні 9 листопада. За православним календарем – це день вшанування пам'яті преподобного Нестора-літописця – письменника-агіографа, основоположника давньоруської історіографії, першого історика Київської Русі, мислителя, вченого, ченця Києво-Печерського монастиря. Дослідники вважають, що саме з преподобного Нестора-літописця і починається писемна українська мова. Від колективу Донецького юридичного інституту МВС України та від себе особисто вітаю Вас із цим святом.

Мова є історичним явищем, яке відображає загальний стан суспільства і в той же час залежить від його розвитку та його правової системи. Володіння мовою сьогодні – найважливіша складова, яка становить фундамент освіченості та професіоналізму. Якість підготовки майбутніх фахівців з різних галузей і становлення основ професіоналізму суттєво зростає у зв'язку з процесом глобалізації в сучасній Україні. Для кожного фахівця певної спеціальності необхідні знання та навички зразкового володіння державною мовою. Це стосується й працівників юридичної сфери. Саме мова виступає засобом формулювання юридично значущих положень, які завдяки формалізації перетворюються на дієвий механізм регулювання поведінки людини. Як сказав американський правознавець Уолтер Проберт, право – це «юридична мова та її наслідки». Адже від того, наскільки досконалим буде викладення думок правознавця, настільки ефективним буде реалізація права в країні та довіра до права загалом.

Мова й право нерозривно взаємопов'язані та перетинаються одне з одним. Обидва поняття належать до числа найбільших культурних цінностей та мають фундаментальне значення для буття людини. Це її історія, сьогоднішня, майбутнє, самоідентифікація, безпека, свобода, справедливість тощо. Тому заявлена тема Всеукраїнської наукової конференції «Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття» є цікавою та актуальною на сьогодні. Мета конференції – надання науковцям різних закладів вищої освіти можливості обмінятися ідеями й обговорити

наукові проблеми, оволодіти практичними навичками у сфері наукової діяльності, зрештою, зав'язати або зміцнити дружні стосунки з учасниками інших навчальних закладів. Хочеться сподіватися, що практичні рекомендації, вироблені за результатами конференції, сприятимуть формуванню гуманістичних цінностей, ствердженню в нашому суспільстві ідеалів добра, честі, справедливості.

У роботі Всеукраїнської наукової конференції «Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття» беруть участь представники таких наукових закладів:

- Біотехнологічний ліцей «Радовель»;
- Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»;
- Гейдельберзький університет;
- Державна наукова установа «Центр досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі»;
- Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;
- Донецький державний університет управління;
- Донецький інститут ринку і соціальної політики;
- Донецький національний технічний університет;
- Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського;
- Донецький юридичний інститут МВС України;
- Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана;
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Київський університет імені Бориса Грінченка;
- Криворізький національний університет;
- Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка;
- Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського;
- Національна академія внутрішніх справ;
- Національний авіаційний університет;
- Національний університет «Одеська юридична академія»;
- Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка;
- Одеський державний університет внутрішніх справ;
- Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка;
- Харківський національний університет будівництва та архітектури;
- Харківський національний університет внутрішніх справ;
- Хмельницький національний університет;

- Центр іноземних мов «Альянс Лінгва»;
- Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

Від імені адміністрації, професорсько-викладацького складу Донецького юридичного інституту МВС України та від себе особисто хочу висловити побажання плідної роботи конференції. Ми щиро сподіваємося, що результати дискусій та практичні рекомендації сприятимуть мобілізації зусиль наукового співтовариства в досягненні поставлених цілей.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

*Білий Д.Д.
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського*

УКРАЇНА МІЖ СХОДОМ ТА ЗАХОДОМ – ВИБІР ПЕРСПЕКТИВИ

Новітня історія України, якщо починати це визначення з 1991 року – з отримання Незалежності, багато в чому визначалася спробами її керівників знайти подальші вектори розвитку. Визначальним чинником в цьому виборі була головна проблема вибору – чи ми орієнтуємося на Схід (Російську Федерацію), чи на Захід (Європейський Союз). Вагання між двома (безальтернативними?) варіантами вибору і стали визначальними для української держави останніх 25 років. Окрім цілком прагматичних міркувань надзвичайно важливим фактором був і історичний, створений історіографами, в якому світова економіко-політична система розподілялася на два полюси – розвинутий та динамічний Захід, який уособлював ЄС, та статичний Схід – тоталітарний і безперспективний. Відмова уряду В. Януковича від кооперації з ЄС в 2013 році викликала в Україні справжні масові революційні протестні заворушення («Революція Гідності»), які і зараз визначають подальший розвиток України. Отже, питання залишається і зараз актуальним: Україна є частиною Заходу чи Сходу? Чи Україна знаходиться між Заходом і Сходом як окрема цивілізаційна ланка? Іноді тут може певною мірою допомогти історія, тобто, історична візія цивілізаційного розвитку певного народу і його державного самовизначення.

Головними завданнями нашої роботи є наступні: 1. Визначити історіографічно політологічний контекст поділу світових цивілізацій на Захід і Схід (або, скоріше, на полюси розділення світових культур та цивілізацій); 2. Визначити міфологему знаходження «народу», «держави» посередині між цими двома полюсами; 3. Конкретизувати дискурс України в цьому геополітичному просторі.

Маємо додати, що історіографічні праці, які намагалися розглянути історію України як простору між двома цивілізаційними просторами (Захід і Схід), нараховують сотні, якщо не тисячі одиниць. Тут ми не маємо можливості робити їх загальний огляд, хоча кожна з них має свою беззаперечну цінність. Утім, враховуючи досвід останніх років та напрацювання попередніх дослідників, ми спробуємо дати попередні відповіді на ці питання, які, звісно, відкриті для обговорення.

З часів першої спроби осмислення історії народів, історіографи (Геродот, Пліній, Геродот та інші), на перше місце головного чинника виставляли географічний фактор. Підсоння, особливості ландшафту та наявність природних ресурсів, на їх думку, відігравали найбільш визначальну роль у особливостях формування менталітету певного народу, його економіки та його історичних вчинків. Другим, не менш важливим фактором, який найбільше впливав на історію народу, були його зв'язки (взаємодії) з іншими народами.

Власне, національні історії, тобто спроба розглянути головною діючою особою історії не монархічну династію і не Провидіння, а народ, виникли як головна проблематика історичної науки в XVIII сторіччі, в добу Просвітництва. Певною мірою це було поверненням до традицій античної історіографії. Відповідно, історики ранньої модерної та модерної доби шукали особливості історії конкретного народу і причин, які обумовили особливості його розвитку. І знову на початку зверталися до особливостей його природного середовища та геополітичного розташування. І історія України не стала тут винятком. Одним з найкращих викладень особливостей впливу ландшафту та підсоння на формування менталітету українського народу став вступ до фундаментальної праці видатного українського історика Д. Дорошенка [1]. Але особливою увагою відносно геополітичного становища України, на яке вказувала більшість істориків, було розташування України на межі двох великих цивілізаційно-культурних парадигм – «Схід і Захід».

Багато в чому цьому сприяло і досить поширене серед істориків і політологів трактування самого терміну «Україна» як «прикордонна територія» або територія «порубіжжя» [2]. Дійсно, на перший погляд ми можемо бачити, що територія України розташована на перетині як східних цивілізаційних формувань, так і західних. Але, в той же час, не варто забувати про те, що Київська Русь формувалася в умовах, коли в світовій геополітиці VIII – XII століть головними стратегічними полюсами були «Північ» (Скандинавія) та «Південь» (Візантійська імперія). Київ повстав як найважливіший центр на перетинанні головного торговельного шляху «між варягами та греками» на Дніпрі саме завдяки існуванню цього полюсу [3].

Беззаперечно, український народ увібрив в себе здобутки як східних цивілізацій, так і західних, але Україна повсталала саме як невід'ємна частина

європейської цивілізації. Власне, якщо ми ознайомимося з національною історією будь якого із європейських народів (польського, чеського, іспанського, німецького і т. д.), то побачимо акцентуацію на те, що кожен з них вважав себе на межі розташування між «Заходом» і «Сходом». Актуалізація цивілізаційного вибору України – чи до «Заходу», чи до «Сходу», яскраво визначається під час намагань інтегрувати Козацьку державу до складу Московського царства і пізніше Російської імперії, які мали яскраво виражені ознаки східної деспотичної держави. Намагання українців вивільнитися з під влади «царя східного» і стали показником однозначного цивілізаційного вибору України, боротьба за який продовжується і зараз.

Отже, ми можемо стверджувати, що Україна, як особлива культурно-цивілізаційна формація, сформувалася на перетині дуже багатьох парадигм, сформованих в межах, умовно кажучи, як «Сходу» і «Заходу», так і «Півночі» і «Півдня». Остаточний поділ двох полюсів модерної геополітики був визначений існуванням двох типів державних систем – демократичної («Захід») та тоталітарної («Схід») – декілька століть протистояння українців тоталітарним режимам не залишає сумнівів – до якої цивілізаційної парадигми належить Україна.

Література:

1. Дорошенко Д.І. Історія України, 1917 – 1923 рр. В 2 т. К., 2002. 320 с.
2. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. К., 1994.
3. Пріцак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). Т. І. К., 1997. 1080 с.

Жилін М.В.

Біотехнологічний ліцей «Радовель»

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Вивчення української літератури як у середній, так і у вищій школі, є справою настільки ж потрібною, наскільки й небезпечною. Річ у тому, що традиційно історія української літератури розглядається як самодостатня навчальна дисципліна в набагато меншій мірі, аніж як знаряддя для формування національної самосвідомості. Ця мета прописана в усіх програмах і підручниках із цього предмету як «виховання національно-свідомого громадянина України [5, с. 3]». Загальний сенс цих навчально-методичних джерел, сказати б, увесь їхній патос підводять саме до цього висновку. Проблем, до того аж ніяк не технічних, в аспекті кореляції пропонованого матеріалу та заявлених цілей – безліч. Є тут місце і

абсолютному «шкідництву», як-от різноманітні твори на флагелантську тематику. Для чогось рекомендовано в 5-му класі цілком авторські тексти про «слов'янських богів» Є. Шморгуна, що подаються в підручнику як міфи [4, с. 16-17, 20-21]. Це, очевидно, мусить реанімувати романтичну доктрину *a la* Костомаров: «Якщо греки мали свій поганський пантеон, то і в нас він мав бути. Тож, слід його відживити для нащадків». Геть дивна ситуація складається з псевдонауковою творчістю С. Плачинди, що активно інкорпорована до освітнього процесу в тому ж таки 5-му класі («Берегиня», «Чому пес живе коло людини?») [5, с. 13-14, 19-20]. Дивна тому, що всім обізнаним з українською псевдоісторіографією відомо, що «відкриття» С. Плачинди у царині праукраїнської історії чи культури нічого спільного з наукою не мають. Ще 2012 року вийшла публіцистична стаття історика С. Гіріка «Наук-поп як зброя проти псевдонауки» [2], де опуси вищезгаданого автора характеризуються як «фантазії на тему «давньоукраїнської міфології».

Інколи справа доходить до встановлення «підводних мін» завдяки введенню до програм творів із сумнівною історією (маємо на увазі, скажімо, Шевченкове «До Основ'яненка») або нічим, окрім особистих уподобань авторів, не мотивований вибір творів, відсутність ключових творів певного періоду в програмі, довільна персоніфікація цілих періодів у літературі тощо. Чому ми говоримо в цьому випадку про встановлення «підводних мін»? У випадку, скажімо, зі згаданою Шевченковою поезією, в якій Куліш (під час роботи над виданням «Кобзаря» 1860 року) змінив одні з ключових рядків – «*Наш завзятий Головатий // Не вмере, не загине*», – мотивуючи цей крок тим, що «я, шануючи рідну поезію над самого поета, звелів печатати не по-дурному, і Тарас мовчав уже про те, що зошпетив був Головатим увесь той стихотвір [7, с. 625]». Нічого б страшного не сталося, якби в шкільній програмі факт цієї заміни було відзначено та прокоментовано як, наприклад, данина пізньоромантичної традиції. В інакшому випадку може порушитися той-таки принцип виховання «національно свідомого громадянина», надто ж, як згадати Д. Донцова з його філіппіками на адресу П. Куліша: «Шевченко бачив майбутнє країни у відродженні і політичній ідеї і сили, в козацтві, а Куліш – в етнографії і пісні. Цікаво, що це сфальшування – всі учені видавці «Кобзаря» так і залишили незмінним... [3, с. 19-20]».

Усе це стосується не найбільш проблемних періодів літературного процесу в Україні, періодів, що прецінь містять додатковий навкололітературний контекст у вигляді більш-менш достеменних біографій авторів та літературно-критичного обрамлення.

Геть інша ситуація складається з давньою літературою, упроваджуваною до навчального процесу. По-перше, українська медієвістика не доходить до школи у бодай *якось* верифікованому варіанті. Це й не можливо з огляду на практичну відсутність наукових шкіл

«давників» у сучасній Україні. Ми користуємося із сивого минулого або не користуємося ні з чого. Хто відповідає на питання: чому в 9 класі одна з тем має назву «Українська література доби Ренесансу і доби Бароко»? За всієї поваги до Д. Чижевського та В. Шевчука, думок цих двох шанованих дослідників замало, аби в навчальній програмі 1) поширювати культурну епоху Відродження не просто за межі Італії XIV – XVI століть (питома італійськість Ренесансу – позиція, зокрема, Я. Буркгардта, Г. Вельфліна чи А. Лосева), а й називати Івана Вишенського – людину, фанатично віддану ідеям чистого, первісного християнства, – представником безсумнівно антропоцентричної, титанічної й дуже часто богоборчої епохи в історії людської культури; 2) цілих шість годин у тому ж таки 9 класі відводити на вивчення творчості згаданого Івана Вишенського та пізнішого Григорія Сковороди за майже повного замовчування інших представників трьохсотрічного періоду розвитку української культури. Чому вибір упав саме на них? Чи не через сталість канону, освяченого ще такими корифеями старої науки, як Іван Франко чи Сергій Єфремов? По-друге, якщо ми говоримо про роль української літератури в справі виховання національної свідомості учнів, то як можна довірятися фактам, що не можуть бути перевіреними? Ідеться тут про загрозу підміни історії певними симулякрами, як було у програмах історії української літератури початку 2000-х, які містили в собі «Велесову книгу». (До речі, це ганебне у суті своїй соціальне явище в Україні якось забулося, не здобувши сливе жодної оцінки).

І тут нас непокоять дві важливі загрози, які спіткають навчальний процес. Наукове обґрунтування наповнення останнього, очевидно, спирається на радянську традицію: просто тому, що іншої українська наука не виробила і не виробить найближчими роками. Радянська ж традиція, з огляду на перманентний процес самознищення, була ідентичною російській (часів імперії). Відповідно, ми даємо на вивчення учням ті твори, які ввійшли до т. зв. літературного канону ще за часів акад. Пипіна та ін. з усіма жахливими наслідками, зумовленими відсутністю наукового обґрунтування такого запровадження та очевидної кон'юнктурної складової в доборі текстів за часів Російської імперії.

Візьмімо, для прикладу, два твори з програми 9 класу: «Повість минулих літ» і «Слово о полку Ігоревім» (останньому присвячено аж 3 години – так само, як М. Гоголеві).

Не вдаватимемося до давнього питання про достовірність написаного автором/авторами «Повісті минулих літ». Історія цієї проблеми дуже насичена – від Н. Карамзіна до О. Толочка – і в цілому зводиться до висновків про цілковите превалювання релігійного, політико-ідеологічного та естетичного первнів над вірністю історичним фактам. Тим не менш, підручник дає таку характеристику «Повісті...»: «Саме він [– літопис. – М.Ж.] розповідає про історію нашого народу від найдавніших часів і до днів

життя Нестора Літописця – упорядника цього твору [1, с. 39]». Тобто пропонується вірити в те, що наші пращури є нащадками Ноевого сина «Афета», що по зруйнуванні Вавилонської вежі оселилися на Півночі.

З іншого боку, слід знову звернутися до виховної функції літератури, адже вона має пропонувати певні моделі поведінки «оптимального» громадянина (фраза Святослава: «Іду на ви!» – як *locus communis* у вивченні цього періоду української літератури). Але ж ми достеменно не знаємо, наскільки варіанти «Повісті...», що їх ми вивчаємо: 1) відповідають архітексту; 2) які і – головне – з якою метою було здійснено правки у відомих нам списках і редакціях.

Ось один невеличкий приклад, який змушує замислитися сумлінного вчителя перед тим, як викладати «Повість...». Як свідчить А. Шахматов, найстаріший відомий нам список – Лаврентіївський – створено ченцем Лаврентієм у 1377 році «за великого князя Дмитрія Константиновича [6, с. 12]». Учений твердив (аби зняти підозри в не такій уже й давності «Повісті...»), що Лаврентій не був самостійним «письменником», а лише переписувачем, позаяк довів оповідь тільки до 1305 року – якби ж він був літописцем, то продовжив би оповідь до сучасності [6, с. 13]. Виникають дві важливі проблеми: 1) скільки міг внести виправлень Лаврентій і пізніші переписувачі до первісного тексту? Адже вчені мають не так уже й багато редакцій «Повісті...» для повноцінної реконструкції архітексту; 2) якими чинниками могли ці виправлення бути зумовлені? Нагадаємо бодай те, що Дмитрій Константинович провадив активну і складну політику на два fronti: боротьба за першість з Московським князівством після падіння Твері; боротьба за право володіти ординським ярликом (напередодні «Куликовської битви»), що фактично означало боротьбу за фактичне право ставати ханським баскаком. Крім того, цей князь був правнучатим небожем Олександра Невського, «Повість о житті» якого стала одним з перших взірців політично мотивованої агіографії. Звідси питання – наскільки міг бути незаангажованим Лаврентій у такій ситуації? Чи не міг він наполегливо правити приступні йому тексти з огляду на актуальну ідеологію удільного князівства?

Література:

1. Авраменко О. Українська література. К., 2017. 336 с.
2. Гірік С. Наук-поп як зброя проти псевдонауки. <http://www.istpravda.com.ua/columns/2012/05/3/83395/>
3. Донцов Д. Два антагоністи П. Куліш і Т. Шевченко. Донцов Д. Дві літератури нашої доби. Торонто, 1958. С. 11-26.
4. Коваленко Л.Т. Українська література. 5 клас. К., 2018. 256 с.
5. Українська література. 5 – 9 класи. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9->

[klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf](#)

6. Шахматов А.А. «Повесть временных лет» и ее источники. Труды Отдела древнерусской литературы. Т. IV. Москва; Ленинград, 1940. С. 9-150.
7. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 12 т. К., 2001. Т. 1: Поезія 1837 – 1847. 784 с.

Пономаренко К.В.
Донецький юридичний інститут МВС України

ПЕТРО ЯЦИК – БІЗНЕСМЕН, МЕЦЕНАТ, УКРАЇНЕЦЬ

«Життя – це боротьба»
П. Яцик

Україна – держава зі складною й суперечливою історією. Навіть сьогодні, коли де-юре вона становить суверенну державу, має власні органи влади, що здійснюють управління суспільством від імені народу, де-факто знову триває боротьба за незалежність, за відновлення й розвиток української культури, мови, громадянського суспільства.

На жаль, через буремні історичні події українці покидали й продовжують покидати країну в пошуках кращого життя. Проте є й такі особистості, що, залишивши Батьківщину, вболівають за неї, допомагаючи з-за кордону, як це робив свого часу наш відомий співвітчизник Петро Яцик.

Петро Дмитрович Яцик – українсько-канадський меценат, культурний і громадський діяч. Народився в с. Синевидсько-Вижне (нині смт. Верхне Синьовидне) 7 липня 1921 р. в сім'ї землеробів. Був старшим серед 9-х дітей. Навчався на сільськогосподарських курсах, працював механіком на тепловозі, згодом був організатором молочарського виробництва. У часи гітлерівської окупації брав участь в українському русі Опору, через що пізніше емігрував. Навчався у вищих школах Регенсбурга та Мюнхена (Німеччина). У 1949 р. переїхав з родиною до Канади, де крок за кроком збудував блискучу кар'єру, здобув авторитет у соціумі, досягнув великих успіхів як підприємець. Він став власником компанії «Промбанк Інвестмент», очолював інші компанії з будівництва та продажу нерухомого майна. З часом став офіційно найбагатшою людиною Канади, українцем світу в ті роки [4]. Але нам він цікавий тим, що є найбільшим українським меценатом другої половини ХХ століття.

Ще з кінця 50-х рр. Петро Яцик почав направляти значні кошти на реалізацію різноманітних наукових і культурних проектів української діаспори.

Одним із найвідоміших проєктів є видання англійською мовою «Історії України – Руси» Михайла Грушевського, переклад і друк якого становив 15 мільйонів доларів, здійснене в 1990 – 2000-х рр. Відтоді західний світ має джерело інформації про минуле України від самих українців, а не від їхніх сусідів.

Найголовніші профінансовані ним проєкти: багатотомна «Енциклопедія українознавства» [1], яку видавали в повоєнні роки, Український науковий інститут Гарвардського університету, Канадський інститут українських студій Альбертського університету (тамтешній Центр досліджень історії України, на заснування якого він пожертвував мільйон доларів, названо його іменем), Український науковий інститут Гарвардського університету та Міжнародний конкурс знавців української мови. У 1967 р. Петро Яцик став співзасновником патронату НТШ в м. Марсель (Франція).

За його допомоги побачило світ чимало потрібних українцям книжок. У 1988 р., коли святкувалося 1000-ліття хрещення Русі, Петро Яцик виділив гроші на видання книги «Тисячоліття християнства в Україні» португальською мовою (щоб у Бразилії знали про безпідставність претензій росіян на цей ювілей).

Та ще до цього, 1968 р., Петро Яцик допоміг видати книжку, що мала ефект інформаційної бомби в усьому англомовному світі. Це була «Освіта в Радянській Україні», написана колишнім канадським комуністом Іваном Коляскою. Автор у 1963 – 1965 рр. навчався у Вищій партійній школі при ЦК КПУ і на основі власних спостережень та зібраних ним статистичних даних, текстів посадових інструкцій освітніх установ та деяких документів, що стосуються самвидаву, показав, як під гаслом «дружби народів» в Україні відбувається русифікація [6].

Здобуття Україною незалежності відкрило для діяльності Яцика новий вимір. Створена ним ще 1986 р. Освітня фундація організувала і оплатила проведення при Київському університеті іспитів для українських студентів, які бажали навчатися за кордоном, фінансувала низку академічних програм у провідних університетах світу (Колумбійський (США), Лондонський (Велика Британія), Торонтський і Університет Альберти; обидва в Канаді), призначала стипендії сучасним українським історикам. За допомогою цієї ж фундації організовано українознавчі студії при Лондонському університеті, видано довідник про західні вищі для українців.

Від 1991 р. Яцик регулярно відвідував Україну, надавав матеріальну й моральну підтримку багатьом науковим, освітнім та культурно-громадським проєктам. 1995 р. заснував і став першим президентом Ліги українських меценатів у Києві. За ініціативи Яцика проводилися конкурси на кращий підручник з історії України й фінансувалося їхнє видання. 2000 р.

П. Яцик ініціював важливий освітній і культурно-громадський проєкт «Вивчаймо та плекаймо українську мову», став основоположником конкурсу української мови, який нині має його ім'я й став міжнародним.

Доброчинна і громадська діяльність Яцика здобула міжнародне визнання. У 1995 р. Університет Альберти удостоїв його почесним званням доктора права. 1996 р. він був обраний до Національної дорадчої ради Інституту Гаррімана при Колумбійському університеті та нагороджений Президентом України Л. Кучмою спеціальною грамотою за сприяння розвитку української науки, освіти і культури [7].

Петро Яцик пішов з життя 1 листопада 2001 р. Але його ім'я живе в численних добрих справах. Його життя – приклад того, як мільйонер, людина бізнесу Петро Яцик – не історик чи гуманітарій, будівельник за професією, вболівав за Україну й українців та розумів: здатен панувати світом той, хто на вершинах інтелектуальних.

Література:

1. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] Париж; Нью-Йорк; Львів; Київ, 1955 – 2003.
2. Марунчак М. Біографічний довідник по історії українців Канади. Вінніпег, 1986.
3. Меценат, який не відмовився бути українцем: Петро Яцик у спогадах сучасників: Статті, відгуки та інтерв'ю видатного благодійника й громадського діяча. К., 2002.
4. Мицик Ю.А. Яцик Петро Дмитрович. Енциклопедія історії України. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Yatsyk_P
5. Пам'яті Петра Яцика. Свобода (Джерсі Сіті), 2001. № 46.
6. Слабошпицький М. Українець, який відмовився бути бідним (Петро Яцик). Київ, 2004.
7. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості. Донецьк, 2012.

*Сабельникова Т.М.
Донецький юридичний інститут МВС України*

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В СУЧАСНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ ПОЛЬЩІ

Сучасний зовнішньополітичний курс нашої держави визначається її євроінтеграційними прагненнями. Та шлях до Європи лежить через країни

наших найближчих сусідів, серед яких вагоме місце посідає Польща. І від того, як ми будемо розбудовувати відносини з цією державою, залежить, наскільки гармонійно ми зможемо увійти до європейського культурно-цивілізаційного простору.

Польсько-українські та українсько-польські зв'язки тривають понад тисячу років. Ми маємо складну і суперечливу драматичну спільну історію з багатьма каменями спотикання, що ускладнюють взаєморозуміння і стають на заваді в розбудові добросусідських відносин. Та не лише проблеми супроводжували наші народи на спільному історичному шляху, були й періоди успішних політичних союзів та воєнних дій, наприклад, битва під Хотином 1621 року, союз Симона Петлюри з Юзефом Пілсудським, антигітлерівська кампанія у вересні 1939 року. Багато важать також постійні активні культурні контакти. Саме діячі культури, на нашу думку, найбільше долучилися до формування добросусідських відносин між двома народами. Інакше бути не може, адже багато українців живе в Польщі і багато поляків живе в Україні.

Українці споконвічно жили на східних теренах Польщі від Лемківщини до Перемишля і околиць Холмщини. Вони мали спільні з поляками проблеми, але також додаткові, пов'язані зі збереженням власної ідентичності, української мови та традицій предків. У Польщі також часто знаходили притулок втікачі з України, які ховалися від політичних переслідувань. В окремі періоди обидва народи перебували під гнітом спільних завойовників.

Питання, які провокують ворожнечу між двома народами, – це ставлення до українського козацтва та претензії на місто Львів. Нерозв'язаність цих проблем, політичні спекуляції на їх основі призвели до волинської трагедії з численними жертвами з обох боків.

Та уже в XIX ст. серед прогресивної громадськості Польщі з'являються провідники ідеї про примирення двох народів, про неупереджене об'єктивне дослідження спільної історії та про формування добросусідських відносин. Зокрема Адам Міцкевич писав, що, хто думає про інтереси одного лише народу, той є ворогом свободи [2, с. 122].

У XX ст. ця хвиля захоплює все більші кола польської інтелігенції. Вони видають часописи, в яких ведуть дискусії і висвітлюють свої ідеї. Одним із таких часописів, який згуртував навколо себе багато творчих сил, була паризька «Культура». У 1953 році група публіцистів (Єжи Гедройць, Петро Дунін-Борковський, Анжей Вінценз і Єжи Стемповський) декларують Східну програму «Культури». У цій програмі зазначається, що постановня незалежної України є справою першорядного значення для Польщі і її протистояння російському імперіалізму [5, с. 201].

Слід також згадати, що Єжи Гедройць започаткував у часописі «Культура» рубрику під назвою «Хроніка українська», де містилися

публікації на українську тематику українською мовою. Завдяки Гедройцю в бібліотеці «Культури» з'явилася антологія української поезії, упорядкована Юрієм Лавріненом, «Розстріляне відродження» [5, с. 201].

Тему української національної меншини в Польщі та її роль у загальному українському відродженні вперше в польській науці розробляв відомий вчений-славист Ришард Лужний [4, с. 140]. У його науковому доробку праці, що торкаються релігійного письменства Київської Русі, Григорія Сковороди, Лесі Українки, нарис розвитку української літератури від XI до XX ст. Цінність цих робіт полягає в тому, що в них порушуються такі питання, яких у радянській Україні на той час не можна було зачіпати. Наукову діяльність професор поєднував із культурною та релігійною. Він був учасником різноманітних подій, організованих Українським суспільно-культурним товариством та Об'єднанням українців у Польщі [4, с. 138].

Интерес до України у своїй творчості виявляє відомий польський письменник і літературознавець Ю. Лободовський. Перед Другою світовою війною поет кілька років жив у Луцьку, де сформувався незмінний на все життя його естетичний ідеал – «дружба між українським та польським народами». Разом з однодумцями поет розуміє, що «волинських українців на поляків не переробиш, крім того українським є характер більшої частини Волині, і не можна однією рукою нести культуру, а другою репресії [1, с. 266]».

Україні Ю. Лободовський присвятив дві поетичні книги: «Złota hramota» та «Pieśń o Ukrainie», підготував до видання двотомну антологію української поезії. У передмові до книги «Złota hramota» він пише: «Дуже давно хтось написав, із перебільшеною, може, похвалою, що моя поезія – це одне з останніх існуючих ще підвалин мосту, завішеного над безоднею між двома народами. Вважаю, що допоки хоча б поети зустрічатимуться між собою на сторінках книжок, безодня та, окрім усього, не є остаточною [1, с. 267-268]».

Після війни поет жив в еміграції, де продовжував займатися літературною творчістю, писав літературознавчі статті. Такою діяльністю він «не тільки популяризував українську літературу, але допомагав творити її, піднімав її роль і вартість у формуванні загальноєвропейської літератури, доводячи, що Україна живе, прагне до незалежності й самоутвердження, як кожна нація і держава світу [1, с. 271]».

Тож польські письменники, науковці, публіцисти ХХ ст. виступають на підтримку України в її прагненнях до незалежності і закликають до примирення і дружби між двома народами. Та все ж проблемні питання у взаєминах між поляками та українцями залишаються відкритими і час від часу стають предметом політичних спекуляцій. Як же розв'язати цю проблему? Цікавою в цьому плані, на нашу думку, є пропозиція проф. В. Мокрого щодо дискусії навколо роману Генрика Сенкевича «Вогнем і

мечем». Вчений вважає, що покоління, які вирости на цьому романі, підтримують польські націоналістичні настрої, що твір провокує ворожнечу між двома народами. Та він має шалену популярність і видається майже щороку тисячними накладками. Більше того, його включено до шкільної програми. Та найбільше пана В. Мокрого обурює те, що Міністерство освіти рекомендує видання роману зі Вступом Т. Завадського, який трактує козаків як злочинців, Богдана Хмельницького як невірноважену особу, яка на перше місце ставить особисті інтереси, натомість ідеалізує образ Є. Вишневецького. В. Мокрий згадує, що іще Б. Прус критикував Г. Сенкевича за необ'єктивність зображення історичних подій, а Ч. Мілош пише, що Є. Вишневецький був бридким задиракою і проводив глупу політику, у той час, як Г. Сенкевич зображує його як лицаря і слугу Ісуса Христа та західної цивілізації. Хмельницький же, на думку дослідника, – постать більш високого формату, ніж його зображує Г. Сенкевич.

Як же уникнути тенденційності в оцінці історичних подій? В. Мокрий бачить єдиний вихід в об'єктивному, неупередженому дослідженні історичних подій і поширенні результатів цих досліджень серед широкого загалу. Роман же «Вогнем і мечем» оцінювати за його художніми якостями, за розв'язанням загальнолюдських проблем, а також звертати увагу на невідповідність історичній правді. Разом з тим знайомитися з різними потрактуваннями твору, щоби скласти на їх основі об'єктивну оцінку [3].

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, можемо зазначити, що прогресивна частина польського суспільства на сучасному етапі підтримує ідею розбудови дружніх добросусідських відносин з Україною, а також створення можливостей для збереження національної ідентичності українською меншиною в Польщі. З цієї нагоди хочемо згадати, що у 1995 році почав виходити часопис «Horyzonty Krakowskie». Перша його стаття мала назву «Radość z różnic narodowych». У ній підкреслювалось, що радість народжується в контексті єдності в розмаїтті. То єдність саду з різними квітами, що мають різні запахи й кольори [2, с. 127]. Проблемні ж сторінки спільної історії потребують ретельного об'єктивного дослідження науковців і не повинні бути предметом політичних спекуляцій. Це розуміють і до цього закликають представники польської прогресивної інтелігенції.

Література:

1. Сірик Л. Волинь у творчій біографії Юзефа Лободовського. Між сусідами. Альманах Фундації Святого Володимира Хрестителя Київської Русі. Краків, 1999. С. 197-206.
2. Mokry V. Polacy I Ukraińcy. II Krakowskie Spotkanie Eucumeniczne «Abyśmy byli jedno». Kraków, 1 – 2 czerwca 2002 r. Kraków, 2004. S. 119-127.

3. Mokry V. Potrzeba kolejnej dyskusji wokół «Ogniem i mieczem» Henryka Sienkiewicza. Між сусідами. Альманах Фондації Святого Володимира Хрестителя Київської Русі. Краків, 1999. С. 284-297.
4. Mokry V. Profesor Ryszard Łuźny jako badach i uczestnik życia naukowego, kulturalnego i religijnego Ukraińców. Між сусідами. Альманах Фондації Святого Володимира Хрестителя Київської Русі. Краків, 1999. С. 137-144.
5. Siudak M. Ukraina w myśli Jerzego Giedroycia i Juliusza Mieroszewskiego. Між сусідами. Альманах Фондації Святого Володимира Хрестителя Київської Русі. Краків, 1999. С. 197-206.

СЕКЦІЯ 1

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ВИМІРИ ЕКЗИСТЕНЦІЇ. ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Амирова Р.И.
*Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского*

К ВОПРОСУ О СВОБОДЕ СОВЕСТИ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Сегодня вряд ли можно найти серьезных оппонентов тому очевидному факту, что коренную субстанцию устройства и жизнедеятельности современного социума представляет плюрализм во всех формах социального бытия и общественного сознания как наиболее естественная форма человеческой экзистенции. Именно поэтому, на наш взгляд, нынешний этап общественного развития характеризуется весьма энергичным провозглашением прав человека, стремлением к реализации фундаментальных социальных и духовных ценностей, касающихся прежде всего достоинства, свободы и суверенитета человека.

Следует однако заметить, что эти процессы протекают достаточно неоднозначно и болезненно, вызывая целый ряд острейших концептуальных и практических проблем. Во-первых, формула «люди рождаются свободными и равными», в которой выражены основные права человека, как и всякое другое право, не имеет смысла вне признания ее всей общностью людей. А, во-вторых, она же требует необходимости осмысления и разрешения вопроса о границах свободы и необходимости, о пределах морально допустимого и осуществимого. Как показал исторический социокультурный опыт, новоевропейская традиция отдает предпочтение

сближению свободы и индивидуализма, заботясь лишь о том, чтобы выработать такую систему правил, которая обеспечивала бы индивидуальное формальное право жить там, где и как ему хочется, поступать так, как ему хочется, не вступая в противоречия и конфликт с вышеуказанным правом. Но не эта ли формализованная «вольность», но не свобода ли, раскрепостив потенциальную синергетику личности, привела к возникновению бездуховной и безнравственной ситуации в социуме?

Более ста лет назад Евгений Дюринг сконструировал «универсальную», на его взгляд, теорию социально-личностных отношений, в основе которой лежала модель взаимодействия двух совершенно равных социальных субъектов, не имеющих малейшего права что-либо навязывать другому. Эта концепция провозгласила принцип контингентности в общественных отношениях вне должествующей свободы, кредо крайнего релятивизма и индивидуализма, для которого невыносима ясность сознания, связанная с действием силы общего в отдельных вещах, а неминуемо дает о себе знать фетиш отдельного, потеря креативного социального потенциала и сужение духовного горизонта, обедняющие человеческую природу, ибо, как справедливо замечал Х. Ортега-и-Гассет, ничтожна та жизнь, где внутри не клокочет великая страсть к расширению своих границ. Следовательно, важна не свобода как таковая, а культура свободы и ее духовные горизонты, которые, по И. Канту, определяются житнетворческими основаниями и смыслами, видятся не столько в освоении всего объема внешней (объективной) свободы, сколько в создании свободы внутри себя, то есть свободы субъективной. Вне этого, по нашему мнению, свобода уничтожит самое себя.

Вместе с тем, рассматривая свободу как человеческое благо, достойное защиты и развития, необходимо учитывать, что она актуализируется только в контексте жизнедеятельности демократического сообщества, его правовых и моральных устоев, наполняющих ее содержанием и значимостью в результате перевода из сферы абстрактного в сферу социальных реалий. Особенно это касается такой имманентно интимной и деликатной сферы свободы как свобода совести, ибо дихотомия веры-неверия всегда была лезвием бритвы и нередко становилась причиной драматических, а порой и трагических социальных коллизий. Эта сторона свободы приобретает особую актуальность во времена радикальных общественных трансформаций, вызывающих к жизни самые разнообразные умонастроения, религиозные движения и течения, что сегодня мы наблюдаем внутри транзитного украинского социума.

Принимая во внимание тот факт, что, по мнению мирового сообщества, в Украине создано достаточно демократичное и корректное во многих вопросах законодательство, регулирующее аспекты свободы совести, приходится все же констатировать живучесть поверхностного и

селективного подхода к этой проблеме и в научных кругах, и в среде политического бомонда, пытающегося порой прагматично и эгоистично использовать ее для реализации своих целей. В этой связи нелишним будет напомнить слова известного английского писателя, автора «Хроник Нарнии» Клайва Стейплза Льюиса о том, что в общественной жизни «еще не раз доведется увидеть подделки под богословие в интересах левых и в интересах правых. И то, и другое будет мерзостью запустения на месте святе [1, с. 442]». Вывод из этого, как нам представляется, может быть лишь один – свобода совести останется фикцией, утопией и блажью, если ее декларация (пусть даже самая презентабельная) не совпадет, как минимум, с тремя факторами. Во-первых, с развитой, духовно богатой и готовой к этому ментальностью нации, скрепляющей единство культурной традиции и выполняющей интегрирующую функцию, синтезируя определенное миропредставление, мироощущение, миропонимание и мироотношение. Во-вторых, с политическим волеизъявлением нации в виде конституционно-правовых норм. И, в-третьих, с последовательной (честной, открытой и прозрачной) реализацией этих норм государством в лице его властных институтов и политической элиты, причем последней в особенной степени, так как именно она в значительной степени может влиять на характер и содержание общественных процессов.

К сожалению, эволюция социально-политического и культурного развития украинского общества последних лет вследствие спонтанных изменений во властных эшелонах носит явно выраженный пассионарный характер: от выборов до выборов, от скандала до скандала, ибо современная элита Украины (политическая, экономическая, духовная) в подавляющем большинстве сложилась на формальной основе. Как заметил академик И. Дзюба, в результате внезапного «выброса» в псевдоэлиту образовалась «гремучая смесь» из осколков политических карьеристов, демагогов и сомнительного происхождения нуворишей [2, с. 36]. Именно в этом кроется первопричина ее неэффективной, а то и откровенно деструктивной деятельности: не только и не столько в отсутствии знаний и умений, сколько в отсутствии мотивации учитывать интересы всего общества, а не преимущественно корпоративно-эгоистические устремления политических и олигархических кланов, в использовании в качестве своеобразной продажной Мессалины таких идеологических постулатов и маниакальных идей, которые, по меткому замечанию Н. Бердяева, способны превратить самого доброго человека в дикого зверя.

Конечно, в обществе всегда есть здоровые силы и поддержка формированию подлинно духовной элиты, что в определенной степени позволяет сдерживать экспансию духовного скопидомства современных авгуров от политики, наслаждающихся экшеном субъект-объектных отношений власть имущих и плебса. Прежде всего это те духовные

константы национального менталитета, которые М. Грушевский, анализируя субстанциальные духовные признаки украинской нации, относил к высочайшему уровню развития чувства собственного достоинства.

В целом, характеризуя глубинные пласты и суть украинской национальной ментальности и опираясь в оценках на наблюдения таких мыслителей, ученых и исторических фигур, как Г. Сковорода, М. Грушевский, Н. Костомаров, О. Шафонский, В. Липинский, Е. Маланюк и целого ряда других, можно отметить ее основные особенности, имеющие прямое отношение к рассматриваемому нами вопросу взаимосвязи менталитета и свободы совести.

Несмотря на то, что украинский менталитет отличается интровертностью, кордоцентричностью и анархическим индивидуализмом, проявляющимся в различных формах партикулярного стремления к свободе, ему, наряду с этими чертами, присущи чувства всепрощения, уважения чужого достоинства, комплементарности, толерантности.

Толерантность – это духовный антипод ксенофобии, и в этом заключен ее глубочайший гуманистический смысл: не роняя своего достоинства, уважать право других на инакомыслие. Но толерантность – это не атараксия скептиков, наполненная пессимизмом, безразличием и примирением с действительностью в силу бессмысленности стремления к добру и истине, это ментальная потребность при изучении и оценке убеждений других «выносить за скобки» свои, что весьма сложно, ибо человека подчас преследуют предубеждения и предвзятость, обусловленные природой неосознанного эгоизма, который мешает сохранить нейтральность и сдержанность. С другой стороны, актуализация парадигмы толерантности в национальном менталитете украинского социума является отражением усиливающейся тенденции в развитии всего мирового сообщества, вступившего в новую полосу своей эволюции и трансформации в коммуникативную социетальную систему, становление и развитие которой немислимо без гуманистического согласия, представляющего собой сакраментальную культурную и нравственную инсталляцию человеческой экзистенции, достижение которого становится возможным только в результате превращения интерактивного вектора «Я» – «Ты» в духовное единство «Мы». Именно это единство, как писал С. Франк, есть откровение всеединства и соборности, то есть то ощущение продолженности себя в другом и другого в себе, которое эксплицитно или латентно, но всегда свойственно природе человека. Это единство и есть та плацента, которая не только питает менталитет свободных и равноправных субъектов социума, способствуя их социокультурному развитию, но и открывает путь к социетальной консолидации, преодолению конфессиональной и национально-этнической фрагментации общества. Разумеется, полное

взаимопонимание практически невозможно. И это вполне естественно и объяснимо, ибо представляясь человеческому взору, истина всегда принимает множество форм, причем разница в представлениях о ней возникает благодаря ее проявлению в различных местах и временах.

Литература:

1. Аверинцев С.С. Голос, которому можно верить. Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. 1991. М., 1992.
2. Дзюба І. На еліту надійся, а сам не плошай. Національна безпека і оборона. 2003. № 9.

*Антонченко М.І.
Донецький юридичний інститут МВС України*

ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Національна ідея – акумулятор прогресивних національних програм, політичних ідей, гасел, цінностей, рушій національного прогресу, основа національно-визвольного руху та суверенізації.

Як правило, виділяють три періоди формування української національної ідеї:

1. Від пізнього Середньовіччя до доби Гетьманщини (кінець XV століття – 1654 рік): усвідомлення українцями себе як єдиного народу з самотнім менталітетом і культурою.

2. Від початку XIX століття до розпаду УНР (1919 рік): формування власної політичної думки, що свідчить про осмислення національної ідентичності, прагнення до створення власної держави.

3. Від відновлення незалежності України (1991 рік) до сьогодні: відтворення української держави та нації.

Першими філософію української ідеї розробляють члени Кирило-Мефодіївського товариства, зокрема М. Костомаров і П. Куліш. В різних варіаціях вони доводять, що головне для українців – це боротьба за соціальне та національне визволення, концентрація на діяльності, яка спрямована на відтворення духу українського народу, національних особливостей. У подальшому питанням української ідеї цікавляться В. Винниченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Липинський, І. Франко. Так, М. Драгоманов стверджує, що громадські інтереси є важливішими, що державний устрій сприяє суспільній нерівності, тому світова спільнота має постати у формі спілки самоврядних громад, серед яких буде й українська громада. І. Франко вважає, що інструментами для пробудження національної свідомості виступають мова, культура та преса. Романтичні настрої, які у той час притаманні інтелігенції, сприяють її активізації в плані

національного питання. У суспільстві поступово поглиблюються погляди, що бути українцем – це гордість, поширюються бажання володіти українською мовою та вдосконалювати її, вивчати та знати свою історію. Головний акцент робиться на неповторності українського народу, його духу та традицій, оскільки він має свою історію та мову, він може претендувати на власну державу.

Якщо казати про сучасність, то в ідеалі Україна – це європейська держава з ліберальними цінностями, акцентованими свободами та правами. Саме європейська й євроатлантична інтеграція є стратегічним курсом, який найбільше відповідає національним пріоритетам. Наша країна проходить через багато випробувань, які лиш зміцнюють віру та національний дух. Ми переймаємо досвід країн, які вже перебувають у складі Європейського Союзу. Наприклад, Німеччина після розпаду та знищення національно духу після поразки у Другій світовій війні досягла лідерства та зараз є країною зі стабільною економікою. Україна також ставить таку ціль, будує нову державу з потужною економікою та соціальною політикою.

Iryna Bilotil
Odessa State University of Internal Affairs

NATIONAL IDENTITY AS A CONCEPT IN MODERN DISCOURSE

In recent years, due to the expansion of modernism and modernisation on a global scale, there have been developments at cultural and structural levels, resulting in a change in national identity and making the study of nationalism and national identity an important topic in science. These studies are often concerned with the complex and contradictory nature of cultural identities and the role of media in the development and reconfiguration of those identities.

Following Wodak et al., national identity «is constructed and conveyed in discourse, predominantly in narratives of national culture. National identity is thus the product of discourse [2]».

As many have asserted to, the concept of national identity is complex, and its intensity, character and origins vary with time and place. Smith argues that identity operates on two levels, the individual and the collective which are often confused in discussions of ethnic and national identity. If we look at today's countries, many of them seem to build their perceived internal similarity on a premise of shared ethnicity. A subconscious belief in the group's separate origin and evolution is an important ingredient of national psychology. This belief in the group's separate origin and evolution is the basis of ethnic identity, and ethnic identity seems to constitute the core of nations [1].

National identity, to whatever degree it exists, is constituted by the interlacing forces of history and collective choice. It is a dynamic structure of

affiliation, with strong foundations in the past but hopeful to change in the future. Most modern nation states are multi-ethnic, making it difficult to define one unified conception of national identity among all members.

It should be pointed out that today national media are participating in two processes of national identity building. As tellers of national myths, (especially in times of crises, rapid social change or external threat), as «engravers» of national symbols upon the nation's memory, and presenters of national rituals (elections, celebrations, etc), they work in the direction of emphasizing the similarities among the group members. For media producers, the prominence of national identity in the media content is encouraged by the knowledge that they are constructing news for a national audience with which they share national membership.

In this respect the concept of national identity in Ukraine has become a crucial point in forming of Ukraine as a sovereign states. Nowadays Ukraine has been experiencing new social and political changes, which have resulted into shifts of the national identity. This has created resonance not only within Ukrainian society but abroad as well. Historical events, such as the Orange Revolution or Euromaidan, provided new directions for reconsidering Ukrainian identity by the external actors.

The image of Ukraine has been created abroad with the help of the mass media, which enable the wide audience to receive information about particular events and arrive at its own conclusions.

Since Europe has played a significant role in the forming of Ukrainian cultural identity, it finds its reflection on different levels of public intellectual discussion in independent Ukraine. The European factor has been among the most important in forming contemporary Ukrainian identity by elites, both political and cultural. In the reality of political discourse, Europe as a «symbolic power» has remained significant in independent Ukraine. Wider reflection on the idea of Europe has found its way to cultural context and to public intellectual discourse. In this case, Europe's value for Ukraine and its identity has been perceived mostly in two different dimensions: Europe as an institution and Europe as an idea.

In conclusion, in this context of globalization, postmodern society Ukraine is going through complex process of forming of sovereign state, war, integration where national identity plays significant role and still remains crucial topic for further research.

References:

1. Smith A. Nations and Nationalism in a Global Era. Cambridge, 1995.
2. Wodak R., De Cillia R. (Eds.). The Discursive Construction of National Identity. Edinburgh, 1999.

УКРАЇНА: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Національна ідея – дуже актуальна тема, тому що у сучасному світі має важливе значення інтеграція, котра завжди призводить до того, що нація, національна держава повинна поступатися часткою своєї незалежності, свого суверенного існування. Процеси в сучасному світі настільки взаємопов'язані, що для того, щоб вижити, державам необхідно шукати шляхи співіснування та спільні механізми розвитку, оскільки по одинці існувати неможливо. Європейський Союз – одна із найвдаліших моделей такого співіснування. Введення єдиної європейської валюти – євро в кінцевому рахунку спричинить до зникнення національних грошей країн-учасниць Союзу. Тому сьогодні кожна з країн створює такі компенсаторні механізми, які допоможуть їй зберегти свою неповторну виокремленість в цьому інтеграційному полі. Приміром, Франція ще до введення єдиної європейської грошової одиниці ухвалила досить жорсткий закон про французьку мову, який сприяв очищенню її від іноземних термінів. Скажімо, Німеччина ввела надзвичайно жорсткі умови в'їзду в країну іноземців і отримання громадянства. Подібний шлях обрали Бельгія та Австрія. З одного боку – відкрита Європа, а з іншого – надзвичайна складність стати громадянином Німеччини чи іншої західноєвропейської країни. Таким чином члени ЄС починають посилювати елементи, які очищують націю і піднімають її дух. Як бачимо, європейські країни, здійснюючи вагомі кроки на шляху інтеграції, водночас зміцнюють національні позиції у внутрішньодержавному житті. В результаті національні інтереси стають дедалі сильнішими і в політичній, соціальній, культурній сферах цих країн. Попри введення єдиної валюти, єдиної банківської системи, фактичну відсутність кордонів, посилюються вимоги до знання і застосування мови, розвиваються національні традиції, пропагандується культ сім'ї, до речі, також і національної сім'ї, а світовий громадянин починає розглядатися як носій національних ознак [2].

Поняття національної ідеї виникло у XVIII – XIX ст., початкове маючи форму гегелівського абсолютизму для кожного народу або загальні гасла, як-от: «православ'я, самодержавство, народність», «Прав, Британіє, морями», «Deutschland überalles!» тощо. На їх формування впливали національні традиції, психологія, спосіб життя в минулому [1].

На території нашої країни національний характер давньоруського етносу склався у протистоянні автономно-самодостатнього егоїзму та централістичної тенденції, провідниками якої після смерті Богдана Хмельницького стали Московське царство, Польща, Австро-Угорська й

Оттоманська імперії. Тому в ментальності українців центральна влада тривалий час розглядалася як чужа та ворожа. З національних традицій, національного характеру, умов існування випливали зміст і характерні риси української мрії. Головним була родина, матеріальне благополуччя та нейтралізація негативного впливу влади.

Якщо розмірковувати про українську національну ідею, то її основоположником, на нашу думку, був Тарас Шевченко, який вважається «батьком» національного відродження. Він не створив жодної програмової статті чи брошури, як то робили пізніші ідеологи, проте своїми творами заклав базис політичної ідеології, зокрема начерком національної ідеї вважається його «І мертвим, і живим, і ненародженим». За його життя значущим осередком українського просвітництва було Кирило-Мефодіївське товариство, серед членів котрого був і Микола Костомаров, автор «Книги буття українського народу». Наступним значним, хоча й суперечливим теоретиком вважається Михайло Драгоманов, зі спілок найбільший вплив мало Братство тарасівців, з котрого вели почин Микола Вороний та Микола Міхновський, автор «Самостійної України».

Національна ідея має багато складових: мова, культура, традиції роду та сукупності родин. Це любов до землі, де ти живеш, повага до тих, хто живе поряд з тобою, єдина ментальність. Світовий досвід дає нам приклади як позитивних, так і негативних результатів розвитку національної ідеї. Так, скажімо, є народ Сполучених Штатів Америки, але немає нації. Оскільки свого часу корінні жителі, які населяли територію цієї країни, були фактично знищені. Тому спільноту, яка утворилася, було названо таким аморфним поняттям, як народ. А от у Японії народ і нація являють собою єдине ціле. Їхній шлях розвитку досить вдалий. Взявши все найкраще зі світового досвіду, вони зуміли пристосувати його до свого самобутнього національного етносу, відтворити це в «японській моделі» і саме за допомогою цієї моделі заявили про себе в світі. Це є результатом здорового розвитку національної ідеї.

Отже, на європейському рівні відбувається цивілізоване конкурентне змагання між різними державно-національними стрижнями, і жодна з націй не бажає втрачати своєї незалежності та самобутності.

Література:

1. Поняття національної ідеї. <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe>
2. Про важливе значення інтеграції. <http://soskin.info/news/57.html>

К ПРОБЛЕМЕ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЧЕЛОВЕКА

Современный человек плюралистичен. Он включается и взаимодействует с различными социальными и культурными системами, одновременно существует в контексте различных ценностно-смысловых позиций. Его чрезвычайно сложно идентифицировать однозначно. На наш взгляд, проблема идентификации включает в себя не только реальную данность, но и идеальную заданность. Это проблема определения, реализации и преодоления собственного «Я», осознания границ своего и чужого, возможного и невозможного, реального и идеального. Идентификация должна быть не навязанной, а определенной самим человеком. Это внутренний процесс, в котором преобладает ценностно-смысловая составляющая.

Возникает вопрос об устойчивости и четкости идентификационной системы. Человек многомерен. В определенный период своего развития он сталкивается с экзистенциальным кризисом, или кризисом идентичности. По одним критериям он принадлежит к большинству, по другим – к меньшинству; проходит ряд периодов в силу специфических свойств: возраста, здоровья, профессии, увлечения, моральных или религиозных принципов, политических или экономических взглядов. Довольно часто потребность в идентификации актуализируется в конфликтной ситуации, например, национальной, гендерной, религиозной.

Л.И. Шестов констатирует: «Надо сказать себе раз навсегда, что все наши понятия, как бы мы их ни строили, – о двух измерениях, в то время как действительность имеет три и больше измерений [1, с. 210]». Эту точку зрения разделяет и Ю.М. Лотман. По мнению данного исследователя, если для западноевропейской ментальности более свойственна тернарная структура, то для отечественной – бинарная структура. В тернарной структуре взрыв, который является неременным элементом развития любого общества, не охватывает, полностью не разрушает всю систему. Тернарная структура сохраняет определенные ценности предшествующего периода. Идеалом же бинарной структуры является тотальное уничтожение старого и апокалипсическое рождение нового. Если тернарная структура пытается приспособить идеал к реальности, то бинарная – осуществить неосуществимый идеал. Взрыв в бинарной структуре характеризуется радикальным максимализмом. «Кто не с нами – тот против нас» – ведущий принцип бинарной структуры. Это война до победного конца, полное уничтожение своего противника.

С.П. Гурин отмечает, что в поиске идентификации человек не только ищет, но и ставит под вопрос собственное «Я», что становится возможным в граничной ситуации. Российский исследователь констатирует, что все судьбоносные события происходят именно на границе. Таким образом, плацдармом социальной и культурной интеграции, преодоления статичной среды, формирования и исследования новых стандартов становится маргинальность. Более того, в условиях социальной нестабильности оказывается успешной позиция принципиальной невключаемости в один социальных или культурный контекст, лавирования среди многочисленных социальных и культурных ниш. Фактически имеет место конструирование новой реальности, в которой человек чувствует себя свободным, пребывая вне идентичности или сразу в нескольких идентичностях, следовательно, маргинальность превращается в удобную и устойчивую социальную позицию.

С точки зрения основоположника философской антропологии М. Шелера, человек – пластичное создание. Его нельзя определить, исходя из одного образа. Он заключает неограниченное количество возможностей развития: от западного идеала «героя» до восточного идеала «мудреца». В основе его мира лежит идея абсолютно сущего, которое существует посредством себя самого и от которого зависит все иное сущее. Человек всегда сознательно или бессознательно направлен на сферу этого абсолютно сущего. Согласно М. Шелеру, оно принадлежит к сущности человека и вместе с самосознанием, сознанием мира, языком и совестью образует одну неразрывную структуру, которая, в свою очередь, определяет содержание духовного центра человека, личности. Это сфера абсолютного бытия и добра. Выбор человека состоит в том, иметь ли хорошую и разумную или плохую и противную разуму сферу абсолютного. Принцип, который делает человека собственно человеком, личностью, находится вне внешне-витальной и внутренне-психической фактуры. Он не сводится к естественной эволюции. Это высшая основа всего сущего, манифестацией которой и является жизнь. Идея человека – это идея духа, обожения, реализации идеи Бога через любовь и познание.

Литература:

1. Шестов Л.И. Сочинения в двух томах. Т. 2. М., 1993. 560 с.

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

У сучасній науці існує ряд визначень і підходів до розуміння національної ідеї. Деякі дослідники вважають, що національну ідею неможливо осмислити за допомогою науково-теоретичних понять, розуміють її як прагнення до самовираження, наявності власної держави. Інші – ототожнюють національну ідею з національним ідеалом. Але всі признають, що національна ідея – це необхідний елемент продуктивного функціонування суспільства та держави.

Від чого залежить національна ідея? Чи є вона сталою величиною, чи, навпаки, постійно змінюється? Зрозумівши це, ми зможемо більш чіткіше визначитись із національною ідеєю нашої країни, нашого народу. Очевидно, що національна ідея залежить перш за все від історичних, суспільно-політичних та економічних факторів. А отже вона не може бути сталою, а змінюється з плином часу, як змінюються суспільно-політичні, економічні та інші фактори, що на неї впливають. Звідси можна зробити висновок, що національна ідея взагалі, й українська зокрема, може бути лише спрямованою на майбутню ціль, бо для людини характерне прагнення до розвитку, вдосконалення, пошук свого місця у суспільстві. Кожний має створювати, змінювати себе та систему. Сьогодні Україні як раз і потрібна така ідея, яка б поєднувала інтереси і окремої людини, і держави в цілому.

Першими, хто звертається до розробки проблеми національної ідеї, є члени Кирило-Мефодіївського товариства – М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко та інші. Вони доводять, що головне для українців – боротьба за соціальне та національне визволення. Надалі цьому питанню приділяють увагу революційне народництво, громадивці, представники демократичних об'єднань і політичних партій, такі відомі культурні діячі, як В. Винниченко, М. Грушевський, Д. Донцов, М. Драгоманов, В. Липинський, І. Франко. Ми бачимо, що питання національної ідеї увесь час піднімається саме інтелігенцією, яка, на наше переконання, все ж не може достатньо глибоко зрозуміти український народ.

В часи бездержавності національна ідея є зрозумілою – самостійна соборна держава. Але розробки української національної ідеї не йдуть далі першого етапу свого становлення – здобуття державної незалежності. В наш час українська національна ідея пов'язана з європейськими цінностями, з принципом антропоцентризму. Тож у центрі розвитку нації та держави має бути людина – український громадянин. Необхідно створити найліпші умови для розвитку особистості, самореалізації кожного громадянина. На нашу думку, до цього треба обов'язково додати віру. Саме вона допомагає

українцям усвідомити себе самодостатнім народом, нацією. Пригадаємо тих же козаків, звернемось до витоків нашої літератури – усної народної творчості, де червоною ниткою проходить тема вірності своїй вірі і, як протиставлення цьому, глибока зневага до тих, хто зрадив предківську віру, «потурчився», «обусурманився». Ще однією складовою, яка пов'язана з національною ідеєю, є мова. Українська нація в умовах багаторічної боротьби за незалежність намагається зберегти своє ядро – мову та культуру. Знову звернемося до витоків, до тих моментів, які дають нам змогу відчутти себе особливими: Іван Котляревський та його «Енеїда», Тарас Шевченко та його «Кобзар».

Сьогодні, на наш погляд, треба акцентувати економічний фактор. Це, насамперед, очищення території нашої держави від наслідків попереднього господарювання (виснажений ґрунт, забруднене повітря та ін.); виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції; розбудова машинобудування; побудова інфраструктури за новими принципами ефективної роботи, гармонійного балансу між людиною та природою; переосмислення ставлення до освіти як осередку розвитку особистості; максимальна підтримка талановитої молоді. Велика роль тут покладається на державні органи, їх спроможність виробити та прийняти таку законодавчу базу, яка б дала змогу якнайшвидшому й якнайефективнішому розгортанню та втіленню в життя цих завдань, оскільки це прямий шлях «побачити завтра» та «виросити» до країни, яка сама творить свою історію.

Література:

1. Карлова В. Національна ідея сучасної України: проблеми та перспективи формування. <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-3-5.pdf>
2. Маслюченко С. Сутність Національної ідеї та варіанти її впровадження. <http://politiko.ua/blogpost39359>

*Лопатинська І.С.
Донецький юридичний інститут МВС України*

ВПЛИВ СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У Концепції національного виховання передбачається, що «формуванню цілісної особистості сприяє уміння жити в гармонії з природою, довкіллям, людським оточенням, самим собою». Виховні можливості середовища почали враховувати ще в первісному суспільстві. Постійно накопичуваний соціальний досвід міг засвоюватися поколіннями

за умови цілеспрямованого управління організованим середовищем для передачі цього досвіду.

В античну епоху греки розглядали особистість людини як частку мікрокосмосу, приділяли увагу її взаємодії з навколишнім середовищем. Вступаючи в контакт з навколишнім світом, людина упорядковувала свідомість і набувала здатність мислити. В освітніх установах (Академія, Лікей, школа Епікура та ін.) середовище повинно бути «добрим, щоб збуджувати спогад про світ ідей» (Платон). Аристотель виділяв зовнішній, навколишній та той, що сприймається органами почуттів, світ; внутрішні сили, що розвивають в людині притаманні їй задатки; цілеспрямоване виховання здібностей, що впливає на розвиток людини. Філософи Стародавньої Греції намагалися теоретично обґрунтувати роль сприятливого середовища в гармонійному розвитку особистості.

За часів християнського Середньовіччя вся навколишня дійсність розглядалася як фактор сприяння вихованню слухняного, самодисциплінованого християнина. У монастирських школах культивувалося середовище на основі жорстких правил, регламентацій і суворої системи покарань. Проблема впливу середовища на розвиток людини стала об'єктом дослідження починаючи з XVII ст. Під терміном «середовище» малося на увазі середовище соціальне, а під «впливом середовища» – вплив чинників на формування особистості (К. Гельвецій, Д. Дідро, Дж. Локк). Середовище трактувалося як щось незмінне, те, що фатально припускало долю людини, а людина – як пасивний об'єкт впливу середовища.

Проблема впливу середовища на людину стала предметом дискусій між французькими просвітителями. К. Гельвецій пояснював відмінності розумових здібностей і поглядів людей впливом зовнішнього середовища, заперечуючи вроджені задатки людини [1]. Д. Дідро вважав неправомірною недооцінку природних задатків людини, визнаючи роль середовища в її розвитку. Ж. Руссо розглядав середовище як умову оптимального саморозвитку особистості. Важливо, – вважав він, – створити особливе середовище, яке б встановлювало рівновагу між реальними можливостями і природними потребами особистості, що забезпечить ефективність виховання [6].

В XVIII ст. І. Бецкой мріяв поліпшити звичаї, створити «особливу породу людей», забезпечивши вільне від пороків сучасного суспільства середовище в виховних установах. Зусилля педагогів, на його думку, повинні обмежувати вплив несприятливих і посилювати сприятливі середовищні фактори: доцільно організованою педагогічною діяльністю, організацією часу вихованців, організацією та оформленням простору, здорового оточення однолітків.

У XIX ст. проблеми формування особистості людини через використання можливостей соціокультурного середовища досліджував К. Вентцель. Він вважав, що «вихователь покликаний зводити до мінімуму поганий вплив середовища, створювати умови і давати матеріал для розумової та свідомої моральної діяльності, ставити дітей перед необхідністю діяти для інших [7]».

Ідея взаємозв'язку середовища і формування особистості отримує розвиток у працях філософів і вчених педагогів більш пізнього періоду (П. Каптерев, А. Лазурський, М. Пірогов, К. Ушинський, Л. Толстой, П. Лесгафт та ін.). П. Каптерев, дбаючи про розвиток дитини відповідно до її схильностей, наданих від природи, стверджував, що «потрібно створити відповідне педагогічним цілям середовище для розвитку дитяти, матеріальне і моральне. Середовище даватиме дитяти матеріальну і духовну їжу, тому вона повинна бути здорова, чиста, багата змістом, щоб фізичне і духовне харчування було рясне і різноманітне [3]».

Ідея виховання середовищем отримує новий імпульс у 20-ті роки XX ст. в Росії. Дослідники (А. Богданов, Л. Виготський, А. Луначарський, А. Макаренко, С. Шацький та ін.) виділяли навколишнє середовище в істотний фактор соціального виховання і вважали, що його вплив прямо пропорційний розвитку дітей. Так, А. Луначарський писав: «Треба вивчити середовище в усіх його особливостях... як об'єкт нашого впливу і... як діюча поруч сила. Школа повинна знайти в навколишньому середовищі і об'єднати навколо себе всі позитивні сили, організувати їх і направити на виховання дітей, на боротьбу з тим, що цьому вихованню заважає [4]».

Проблему виховання через середовище розробляв С. Шацький, шкодуючи про те, що «життя, середовище виховують, але зазвичай ми тільки констатуємо це як факт, не роблячи з нього ніяких серйозних висновків [8]». Ідея виховання середовищем знайшла практичне втілення в працях різних авторів (А. Калашникова та Н. Крупеніної, А. Макаренка, В. Шульгіна) і в практиці соціального виховання. А. Макаренко був переконаний в тому, що виховує не сам вихователь, а середовище.

У зарубіжних країнах на початку XX ст. був напружений пошук обумовленості виховання обставинами та умовами середовища. Я. Корчак, розглядаючи сприятливе середовище як умову розвитку особистості учня, виділяв догматичне, ідейне, середовище безтурботного споживання, середовище зовнішнього ризику і кар'єри, пропонуючи вихователю використовувати їх виховний потенціал. Дж. Дьюї вважав, що сприятливі умови слугують основою для повного прояву індивідуальності учня [2].

Аналіз наукової літератури дозволяє говорити про те, що більшість авторів під середовищем мали на увазі педагогічно організовану систему умов, впливів та можливостей для задоволення ієрархічного комплексу потреб особистості та трансформації цих потреб у життєві цінності.

На рубежі XX – XXI ст. освітнє середовище розглядалося багатоаспектно: в контексті гуманізації (Е. Шиянов) і взаємодії з різними типами середовищ (Н. В'юнова); виявлялися способи конструювання середовищ з різною спрямованістю – полікультурною (О. Гукаленко), професійною (Т. Чернікова) і на розвиток обдарованості студентів (Н. Гафурова); необхідність забезпечення комфортного, адаптивного, діалогічного (С. Белова) та іншого середовища.

Спеціально обговорювалася методологія середовищного підходу (Ю. Мануйлов, В. Серіков). А. Маслоу [5] образно пише: «... саме хороше середовище є для організму одним з найперших чинників самоактуалізації та здоров'я. Надавши організму можливість самоактуалізації, воно подібно доброму наставнику відступає в тінь, щоб дозволити йому самому вершити вибір відповідно до власних бажань і вимог (залишаючи за собою право стежити за тим, щоб наставник враховував бажання і вимоги інших людей [7, с. 364]».

У визначенні поняття «середовище» немає єдності. Його визначають як все те, серед чого перебуває суб'єкт, і за допомогою чого він реалізує себе як особистість; реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини; субстанція, яка на відміну від порожнього, незаповненого простору (вакууму) має певні властивості, що впливають на перенесення взаємодії між даними об'єктами. Деякі автори розглядають середовище як сукупність умов, що впливають на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів, свідомості особистості, факт взаємодії частини навколишнього світу з суб'єктом (Л. Новікова); середовище проживання особистості, сприятливе для формування у неї позитивних якостей; це найближче оточення, люди, з якими щодня спілкуєшся (М. Климович, І. Шмирева та М. Губанова).

Вивчення та аналіз наукової літератури з порушеної проблеми показав, що в усі часи освітнє середовище, різні його аспекти становили зацікавлення для дослідників. Учені довели, що середовище постає чинником, який маркує життєві настанови, особистісну спрямованість, характер мотивації, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, реальну поведінку, процес самовизначення й самореалізації особистості. Проблема взаємодії людини з навколишнім світом, сукупність тих умов, в яких знаходиться людина, актуальні, насамперед, через те, що впливають на людину, на розвиток її можливостей в плані перетворення нею навколишньої дійсності.

Література:

1. Гельвеций А. О человеке, его умственных способностях и его воспитании. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. М., 1971. С. 255-265.
2. Дьюи Дж. Демократия и образование. М., 2000. 384 с.

3. Карпова Г.Ф. Образовательная ситуация в России в первой половине XX века. Ростов н/Д, 1994. 293 с.
4. Луначарский А.В. О народном образовании. М., 1958. 482 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб., 2003. 352 с.
6. Низамов Р.А. Психолого-педагогические основы развития познавательной активности студентов. Казань, 1986. С. 3-60.
7. Хрестоматия по истории педагогики. М., 1971. 608 с.
8. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения. В 2 т. М., 1980. Т. 1. С. 253-254.

*Михайлов А.Р., Цимбалюк Г.Р.
Хмельницький національний університет*

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ЯК НАПРЯМОК РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Національна ідея – це одна з ключових складових національного менталітету, що дає спрямування для нації в її подальшому розвитку та усвідомленні цілей та ідеалів, які об'єднують людей і рухають їх до спільних звершень.

Українська національна ідея – це дуже складний конструкт, що пройшов безліч видозмін впродовж історичного розвитку української нації. На нього впливали зовнішні і внутрішні чинники, які на сьогодні поставили нашу національну ідею у стан невизначеності та вічного пошуку. Саме тому, зараз, як ніколи, доцільно вивчати цю тему задля формування власної, ідентичної національної ідеї, яка буде спрямовувати українців.

Національна ідея – духовна основа життєдіяльності нації, система соціокультурних координат, яка задає їй світоглядні та цілепокладаючі орієнтири, визначає ціннісні орієнтації, а саме:

1. На побутовому рівні – відчуття й розуміння спільності історичної долі, усвідомлене сприйняття нерозривності генетичного зв'язку нації, держави, особи, власний ідеал народу, що є узагальненим (часто інстинктивним, підсвідомим) уявленням про призначення нації та її місце в навколишньому світі.

2. На політичному рівні – система символів і вольовий імпульс, що виступають духовною основою національних рухів і національної самоідентифікації, стрижень національної ідеології, політичний проект майбутнього нації.

3. На теоретичному рівні – узагальнена світоглядно-методологічна вихідна позиція в концепціях державотворення, національного інтересу, національної безпеки тощо.

4. На пізнавальному рівні – гносеологічна конструкція, що відображає погляди визначних представників суспільної думки на процеси націєстановлення, державотворення, на місце й роль націоналізму [1].

Отже, національна ідея існує на всіх рівнях суспільного життя, визначає основні орієнтири його розвитку. Залежно від сфери існування, поняття «національна ідея» має різне спрямування, але загалом це іноді неусвідомлене переконання великої групи людей (нації) відіграє неабияку роль в суспільстві, творить його менталітет, суспільну поведінку.

Процес формування української національної ідеї можна відобразити за допомогою трьох історичних періодів, яким відповідають переломні періоди в історії України:

1. Від пізнього середньовіччя до доби Гетьманщини (кін. XV ст. – 1654 р.): усвідомлення українцями себе як єдиного народу з самобутньою культурою та менталітетом; усвідомлення рівних із сусідніми народами прав на свободу. Національна ідея (як стверджують вітчизняні джерела) у той час полягала у прагненні волі (через постійний тиск від сусідніх держав), долі (тобто власне матеріальне та духовне благополуччя та народу у цілому) та правди (через те, що українців часто обманювали й обкрадали).

2. Від початку XIX ст. до розпаду УНР (поч. XIX – 1919 р.): створення літературної мови, формування власної політичної та наукової думки, театру та літератури, що свідчить про духовне осмислення власної національної ідентичності; прагнення до створення власної держави. В цей період українці розділені ідеологією, але ідея про власну, вільну державу залишалась попри перешкоди.

3. Від відновлення незалежності України до сьогодні (від 1991 р.): формальне утворення української нації; «постколоніальний» менталітет нації – відсутність гордості за власну мову та культуру. Національна ідея фактично відсутня, адже провідний мотив людей – це виживання в нових умовах існування, тож має пройти час задля розвитку нової української національної ідеї.

Отже, українська національна ідея пережила складний і нерівномірний процес формування, який призвів до її невизначеності, що спонукає нас сьогодні говорити про відродження національної ідеї та інших складових українського менталітету. Ми вважаємо, що українську національну ідею потрібно формувати за наступними принципами:

– традиціоналізм – збереження національних свят, обрядів, повага до предків, збереження минулого задля майбутнього;

– культурно-релігійна універсальність – українці сповідують абсолютно різні релігії, тож національна ідея має бути вільною від релігійної прив'язки і зосереджуватись на різнобічному культурному розвитку;

– саморегуляція – розуміння себе, своїх недоліків і робота над їх виправленням. Ми не ідеальні, але готові до змін;

– відповідальність – не «москалі винні, що хліб на гривню подорожчав», а «як ми до цього призвели і як виправити становище?»;

– братерство – українці – це браття та сестри, ми допомагаєм одному і готові єднатись задля майбутнього.

Здійснювати такі зміни можна через ЗМІ, пропагуючи лозунги, які спонукатимуть людей до зрушення та згуртування: «в наших силах все змінити», «шана предкам за рідну землю» тощо. Створення свят, можливо локальних, силами місцевого самоврядування, ідея яких є згуртованість і турбота про оточуючих: «день добра», «день турботи». Залучення молоді до молодіжних суспільно-культурних рухів вже допомагає як розвитку менталітету, так і творенню нових ідейних тенденцій нашого суспільства.

Зараз в українців немає конструктивної національної ідеї, це спричинено безліччю факторів, які переслідували нас впродовж століть: недовіра до власних співвітчизників, брак згуртованості, постійний вплив різних культур, роки поневолення.

Отже українська національна ідея – це складний соціальний конструкт, робота над яким допоможе українцям стати на рівень з Європою, а не сліпо наслідувати їй.

Література:

1. Нагорна Л.П. Національна ідея. Енциклопедія історії України. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Natsionalna_idea
2. Українська національна ідея: етапи розвитку і функції. <http://studopedia.org/index.php?vol=1&post=112137>
3. Українська національна ідея – яка вона? <http://studopedia.org/index.php?vol=1&post=112137>

Никишина Н.В.

Центр иностранных языков «Альянс Лингва»

К ПРОБЛЕМЕ КЛАССИФИКАЦИИ ЦЕННОСТЕЙ (М. ШЕЛЛЕР)

Антропоцентризм, один из ведущих принципов современной философии, постулирует человека как ключевую тему философского дискурса. В свою очередь, мир человека – это прежде всего мир ценностей и культуры. Процесс познания себя и окружающего мира, самоопределения и самореализации предполагает формирование и утверждение определенной ценностной системы, оформление ценностно-смыслового содержания.

В процессе усвоения социального опыта возникают устойчивые системы позитивных и негативных оценок, эмоциональных переживаний, чувств и соответствующих побуждений к действию. Как следствие, образуется целая система определенных ценностных установок, которая является индивидуальным восприятием и отражением существующих в обществе материальных и духовных ценностей. Исходя из индивидуальных предпочтений, выбирая и ассимилируя функционирующие в обществе ценности, человек создает и реализует в процессе жизнедеятельности собственную ценностную систему.

Проблему ценностей как собственно философскую одним из первых акцентирует И. Кант. Он трактует ценность как высший принцип человеческого поведения, ориентир духа и духовности. Вслед за И. Кантом неокантианцы Баденской школы, в первую очередь В. Виндельбанд и Г. Риккер, создают целостное систематическое учение о ценностях. Для этих мыслителей ценности являют собой показатель идеального, трансцендентного. Они априорны и общезначимы. В. Виндельбанд выделяет три основные последовательные ступени ценностей: этическую, эстетичную и религиозную. К самым значимым общечеловеческим ценностям он относит жизнь, благо, достоинство, свободу, любовь, добро и красоту. Г. Риккер же разделяет всю совокупность ценностей на две основные формы. Первая – самооценности. Это семья, народ, государство, право, наука и искусство. Вторая – функциональные ценности, например, материальные или технические. Далее Г. Риккер выделяет шесть сфер, которым соответствуют шесть разновидностей ценностей: логика – истина, эстетика – красота, мистика – божественная святость, этика – нравственность, эротика – счастье, религия – личная святость.

Проблема ценностей является центральной еще для одного немецкого философа. М. Шеллер, основоположник философской антропологии, определяет ценности как особые качества, характеристики блага. Будучи связанными с биологической, социальной и духовной фактурой человека, они концентрируются вокруг него. Согласно М. Шеллеру, ценность всегда интенциональна. То есть, существует неразрывная внутренняя связь между определенным человеком, определенной ситуацией и определенной ценностью, которая только и функционирует в этом конкретном единстве.

Развивая свою концепцию, немецкий мыслитель разделяет ценности на позитивные и негативные, высшие и низшие. Закономерность такого разделения он объясняет самой сущностью ценностей: «Поскольку все ценности в соответствии со своей сущностью образуют иерархию, т. е. выступают по отношению друг к другу как высшие и низшие, причем это отношение может быть постигнуто только «в» предпочтении и пренебрежении, то и само «чувствование» ценностей с сущностной необходимостью обосновано «предпочтением» и «пренебрежением»

[1, с. 307-308]». Таким образом, через предпочтение или пренебрежение человек каждый раз заново определяет место ценности в иерархии, поэтому не существует раз и навсегда данной иерархии ценностей. Относительно высокое место определенной ценности в иерархии М. Шеллер поясняет пятью показателями. Первый – длительность, или долговечность. Это «абсолютный и качественный временной феномен», «способность-существования-сквозь-время». Второй – степень экстенсивности и делимости. В первую очередь это относится к материальным ценностям. Философ пишет: «Так, например, кусок ткани – приблизительно – вдвое более ценен, чем половина этого куска [1, с. 312]». Более высокие ценности, истина, красота, добро, не подвергаются такому разделению. Третий показатель – обоснованность другими ценностями, взаимосвязь. Четвертый – «глубина удовлетворения». Более высокая ценность дает более глубокое удовлетворение, «переживание исполнения». Наконец, пятый критерий – объективность, фактичность и безусловность. Речь идет об относительности ценности, о ее соотношении с абсолютными ценностями.

Исходя из «сущностных носителей», М. Шеллер выделяет следующие группы ценностей:

1. Личностные (ценности самой личности, ценности добродетелей) и предметные (материальные, духовные).
2. Собственные и чужие ценности.
3. Ценности актов (любовь, ненависть, воля, познание), ценности функций (зрение, слух, обоняние), ценности реакций (радость, сочувствие, месть).
4. Ценности убеждения, действия, успеха.
5. Ценности интенции и ценности состояния.
6. Ценности оснований, ценности форм и ценности отношений. Как указывает М. Шеллер, ценностями являются, во-первых, сами личности, основания, во-вторых, форма их связей, в-третьих, отношение, которое дается им в пределах данной формы.
7. Индивидуальные и коллективные ценности.
8. Самостоятельные и производные ценности.

Далее. Исходя из ценностных модальностей, немецкий мыслитель выделяет еще несколько групп ценностей:

1. Ценности предмета (приятное и неприятное), ценности функции (наслаждение и страдание) и ценности состояния (удовольствие и боль).
2. Ценности «витального чувства». Это модусы ощущения жизни (подъем и спад, сила и слабость, здоровье и болезнь, молодость и старость) и ответные реакции, проявляющиеся как инстинкты и чувства (мужество и страх, радость и печаль, гнев, месть).

3. Духовные ценности: эстетические (прекрасное и безобразное), «объективного правопорядка» (справедливое и несправедливое) и «чистого познания истины» (наука, культура и их производные).

4. Абсолютные ценности, модальность святого и несвятого. В качестве ответных реакций и состояний здесь выступают вера и неверие, поклонение, благоговение, блаженство и отчаяние.

М. Шеллер четко фиксирует связь между философской антропологией и аксиологией. Именно ценности определяют идею личности, ее статус и значимость. Именно ценности делают человека личностью, характеризуют личностный и общественный тип. Исходя из классификации, мы имеем достаточно широкий спектр ценностных типов и их практического выражения: святой, гений, герой, воин, художник, правовое, культурное общество или сообщество любви.

Литература:

1. Шеллер М. Избранные произведения. М., 1994. 490 с.

Савчук К.В.

Хмельницький національний університет

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Менталітет – система переконань, уявлень і поглядів індивіда або суспільної групи, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь. Ключовими словами у визначенні менталітету є картина світу, набір духовних цінностей, не завжди усвідомлена система життєвих координат та підсвідомих стереотипів. Найчастіше поняття вживається в контексті саме соціальної спільності (нація, народ, етнос).

Характерно, що менталітет – це не пасивний об'єкт, своєрідний еквівалент сумарної дії всіх названих чинників. Він сам є трансформуючим фактором суспільного розвитку, надзвичайно важливим і дієвим і в той же час малопомітним, оскільки імпульси, які ним транслюються етносу чи окремій людині, йдуть з глибини історії.

Розглянемо відмінність понять ментальність і менталітет. У працях сучасних дослідників ментальність, в першу чергу, представляється як соціально-психологічні установки, способи сприйняття дійсності, манери відчувати та думати. Ментальність виражає повсякденний обрис буденної свідомості, яка невідрефлектована і несистематизована завдяки цілеспрямованим розумовим зусиллям мислителів та теоретиків. Вважається, що ідеї на рівні ментальності – це не породжені індивідуальною свідомістю завершені в самій собі духовні конструкції, а сприйняття такого

роду ідей визначеним соціальним середовищем, яке їх неусвідомлено і неконтрольовано видозмінює, викривляє, спрощує [3].

Більшість соціологів, філософів і культурологів визначають менталітет як доведений до підсвідомого автоматизму тип мислення, виявленням якого є система цінностей, що виступають фундаментом змісту буття спільноти та окремої людини. Менталітет визначає сутність і форми відносин народу, нації, окремих її членів з природним і соціальним оточенням. Отже, менталітет актуалізується у змісті будь-якої діяльності етносу (а також його окремих представників), починаючи від спілкування і закінчуючи самопізнанням. Зміни в менталітеті, зумовлені природними і соціально-історичними чинниками, відбуваються дуже повільно, непомітно [1].

Менталітет – тип мислення, побудований на системі поглядів, переконань і цінностей, і він виступає фундаментом для усвідомлення буття спільноти чи окремої людини. А це в свою чергу впливає на поведінку людини, її ставлення до інших людей та оточуючого світу.

Своєрідний історично-психологічний інструментарій при вивченні менталітету застосовує український психолог О. Литвинюк. Вчений пропонує розглядати історичну епоху в рамках еволюційно-традиційного підходу як проміжок часу, що впливає на суттєві суспільні зміни. Ця епоха є необхідною одиницею виміру домінуючих властивостей суспільного розвитку. Отже, О. Литвинюк розуміє епоху як поняття, цілком придатне для позначення сенсоутворюючого і трансформуючого впливу менталітету [5].

Якщо вивчати спадщину К. Юнга з боку фундаментальних засад і структур психічного, які він розробляв, то запропоновані ним психологічні типи слід розглядати ширше: як універсальні моделі енергоінформаційних «фільтрів», регуляторів психіки, що працюють подібно до комплексу смислових настанов і т. ін.

Таким чином, у працях згаданих вчених висвітлюються суттєві сторони менталітету, збагачуючи існуючі концепції та підходи. На їх думку, менталітет відображає найістотніші взаємозв'язки етнопсихіки та психології особистості, які полягають у засвоєнні індивідом домінуючих цінностей і комплексу настанов, опосередкованих системою відносин у суспільстві, а також у створенні нових цінностей саме тими особистостями, поведінка яких схвалюється більшістю.

Більшість дослідників феноменологічного напрямку до найусталеніших рис українського національного характеру відносять: індивідуалізм, гуманність, демократизм, волелюбність (що часто переростає в анархізм), толерантність та миролюбність, милосердність, щирість та душевність, хазяйновитість, оптимізм, честолобство, інтровертизм, тощо. У той же час серед найтиповіших рис відзначають нестабільність і суперечливість вдачі, брак колективної волі, національної солідарності та

згоди [2]. Проте виділення тих чи тих характеристик можна було б продовжити, в залежності від сфери буття українців, що обирає автор для дослідження, звертаючись до переліку психічних характеристик. У подальшому дослідниками різних напрямів визначаються як найвластивіші риси українців: самозаглибленість, ліризм, естетизм та філософічність українського характеру, що притаманні інтровертному поведінковому типу [4].

У своїх працях іноземні автори описували козаків «великими п'яницями», «віроломними, зрадливими, підступними». У козацьких літописців згадок про це фактично немає. Іноземні автори вважали, що козаки були волелюбні, сміливі, войовничі, хоробрі, кмітливі, релігійні, легковажно ставились до багатства і свого майбутнього. Існувала двоїстість козацької ментальності, що знайшло вираження у поєднанні західного (активно-раціоналістичного) та східного (пасивно-споглядального) її елементів. На це впливали геополітичне положення українських земель та постійна військова загроза. У подальшому селянська сентиментальність, ліризм, що виливається, зокрема, у витворенні примітивних геніальних форм у поєднанні з жорстокістю та нераціональністю козацького вольового начала обумовлює психічну і світоглядну роздвоєність українського менталітету. Тому козацький менталітет дуже неоднорідний, деколи суперечливий, з одного боку, войовничість, відданість батьківщині, з другого боку, легковажність і п'янство.

З різних джерел ми можемо зробити висновок, що селяни і міщани мали схожі риси з козаками, але меншу схильність до бунтарства, вищий рівень покірності та менше легковажності, основними пріоритетами в житті були землеробство, виховання дітей і наступних поколінь, були більш релігійні. А це тому що, на нашу думку, частина українців знаходилась під фактичним рабством протягом не одного покоління. Інша ж частина все життя проводила у боротьбі за свободу і владу, що створило неоднорідність менталітету українців в подальшому, а постійний гніт, напруга і невизначеність зробили вагомий внесок у цю неоднорідність.

Селяни Західної України в пошуках землі, кращої долі переселялися в основному на американський континент. Таким чином, в своїй більшості вони втратили зв'язок зі своєю землею. Тоді ж і стався той переломний момент, коли українці почали виїжджати за кордон у пошуках щастя, багатства та успішного життя. Притаманною рисою українського менталітету стала мобільність, українці почали шукати кращого життя за кордоном, яке їм здавалось «світлим і безхмарним». Згадується відома приказка «краще там, де нас нема». І на сьогоднішній день ми це бачимо як явище, яке називається «заробітчанство», з метою заробітку коштів за кордоном, а в перспективі й еміграції.

Кінець 20-х років ХХ ст. приніс нові зміни в менталітет українців. Колективізація поступово ламала звичний порядок життя селян, більшість з них стали покірними діючій владі, проте під впливом радянської пропаганди, українці стали більш грамотними, релігійність була майже повністю викорінена. Зберігся притаманний українцям «хліборобський» менталітет, але все більше людей здобували грамоту, вітчизняні вчені, публіцисти і робочі своїми досягненнями піднімали українську гордовитість. Розвал СРСР дав поштовх до розвитку жадібності, брехливості, недовірливості українців, наслідки цього ми відчуваємо і сьогодні.

Отже, глибинні пласти українського менталітету, безумовно, закладені землеробством, яке з найдавніших часів було головним заняттям арієзованого проукраїнського та українського етносів. Саме зв'язок з землею визначив особливості світобачення наших предків, їхні культурні орієнтири та соціальну організацію.

Тривала відсутність в українського народу власної держави відбилася в національній підсвідомості як стан людини, що є фактичним хазяїном землі, але через дію зовнішніх, ворожих сил, не може бути її вільним господарем. Саме з цього коріння проростають примирення з негативними явищами, терплячість, зайва сором'язливість, прагнення уникнути особистої відповідальності за стан громадських справ.

Література:

1. Вуськович Й. Правосвідомість та її вплив на менталітет українського народу. Право України. 1998. № 6. С. 108-111.
2. Грабовська І. Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру. Сучасність. 1998. № 5. С. 58-70.
3. Деформація українського менталітету. 2000. 2002. № 49. С. 1, 7.
4. Зборовська Н. Фемінний характер української ментальності: За допомогою літературного дзеркала. Сучасність. 2001. № 7 – 8. С. 146-155.
5. Литвинюк О.І. Психологічний портрет епохи як елемент вивчення соціогенезу. Особистість і народ: погляд історичної психології: Тези допов. і повід. Всеукр. наук. конф. (25 – 27 трав. 1994 р.). К., 1994. С. 40-41.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОСТІ

Глобалізація – суперечливий та складний процес. Як явище – вона розповсюджується за межі економічних факторів сьогодення та охоплює усі сфери нашого життя. В сучасних умовах, які вона нам диктує, спостерігається перезавантаження всіх сфер та напрямків, особливо це стосується питань збереження національної ідентичності та національної держави.

Питання впливу процесів глобалізації на національну ідентичність – одна з найпопулярніших та затребуваних тем у сучасних дослідників, тому що в останні десятиріччя картина сучасного світу та динаміка його розвитку почала стрімко та принципово змінюватися під впливом процесів глобальних трансформацій. Це пов'язано з «новими-старими» війнами, а як наслідок цього, постійними масовими міграційними процесами. Складність та суперечність цих процесів пов'язано з наростанням глобальної взаємозалежності та взаємодії двох основних тенденцій: з одного боку – уніфікації життя, а з іншого боку – збільшення фрагментарності.

Україна, як держава, процеси глобалізації переживає гостро у зв'язку зі своїм складним історичним минулим, а також геополітичним розташуванням на політичній карті світу.

На початку 90-х рр. Україна здобула свою незалежність, ці часи припадають на посилення глобалізаційних тенденцій у сучасному світі, а також посилюються тенденціями самостійності в економічній, політичній, культурній сферах життя. Як держава, яка стала на шлях свого незалежного розвитку, Україна одразу опинилася в ситуації вибору свого геополітичного майбутнього. Це питання і сьогодні залишається досі суперечливим і складним. Треба чітко усвідомлювати й уявляти всі особливості глобальних тенденцій розвитку, оскільки від цього залежить майбутнє країни, її подальша перспектива існування, її роль та місце на світовій арені.

Такі процеси як демократизація, економізація, інформатизація суспільства впливають на національну ідентичність. Перманентність та полярність сучасного світового розвитку встановлюється в тому, що глобалізаційні процеси торкаються змін у сфері економіки, а також політичній, соціокультурних сфер життя. Сучасний світ та світові процеси стають мінливими та непередбачуваними.

Криза національної ідентичності в різних країнах проявляється в різних формах, але загальними тенденціями є такі явища, як втрата історичної пам'яті своєї держави, заперечення національних символів,

втрата віри в національний ідеал, знецінення історичних цінностей, все це приводить до руйнування та відмови від індивідуальності кожної держави.

В період глобальних трансформацій та змін поглиблюються питання національної ідентичності, пов'язані з прагненням етносів до самовизначення. Процеси глобалізації наполегливо проникають в національні культури, але цим процесам етноси намагаються перешкоджати та зупиняти їх, вони прагнуть зберегти свої внутрішні елементи життя – культуру, мову та релігію.

Таким чином, можна зробити висновок, що першочерговим кроком подолання кризи національної ідентичності для держави є, по-перше, створення належного рівня життя своїх громадян, по-друге, запровадження на державному рівні питань піднесення національної ідентичності та мультикультуралізму. Ці виважені норми стануть важливим та першорядним етапом для формування нового світогляду з питань збереження національної ідентичності, культури та формування нової української еліти.

Туренко О.С.
Донецький юридичний інститут МВС України

ДОБРОЧЕСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПІДҐРУНТЯ СОЛІДАРНОСТІ

Панівний мотив сучасного суспільства, ґрунт, що обумовлює ідентичність людей глобалізованого світу, Л. Донскіс визначив терміном *adiaroharon*. Його сенс означається литовським філософом як «мовчазна згода на те, щоб відкинути й заперечити моральний вимір взаємодії людей [1, с. 43]». Сучасники в турботі за особистий комфорт, у стані взаємного відчуження, самозакохання і своєкорисності позбуваються чутливість до «іншого», стрімко розривають єднальні сили міжлюдських зв'язків. Отак, в силу споживацько-поміркованого індивідуалізму глобалізоване суспільство втрачає основи солідарності, а людина потерпає від почуття безглуздя і опиняється в стані тотальної недовіри до іншого, до всіх соціальних і державних інституцій.

Виявлені ознаки властиві і сучасному українському суспільству. Вони накладаються на імперсько-тоталітарну спадщину – пострадянські цінності, які проявляють себе в імітаційній демократії, анонімно-абсолютиських методах управління, приватизації публічної сфери клієнтарними корпораціями, пауперізують населення, тощо. Поєднання двох тенденцій розвитку – пострадянська спадщина і адіафоромність – роблять українське суспільство фрагментарною масою. Таке суспільство може втратити конструктивну динаміку саморозвитку і осунутися до архаїчних форм самоконтролю, а національна держава втратити суверенітет. Відомим

історичним прикладом наслідків такого стану є розподіл Речі Посполитої, еліта якої загрузла в гонорових змаганнях за владу між собою. Тобто, перед українським суспільством повстала загроза імперативної адаптації (Т. Парсонс) – воно не може належним чином модернізуватися.

Одним із засобів і одночасно умов виходу з кризи є консолідація на нових принципах, формування модерних чинників солідарності. З цього витикає завдання – необхідно з'ясувати сенс терміну «солідарність» і співвіднести його з сучасним станом соціальної свідомості українців.

Досліджували концепт солідарності в історії західної філософської думки О. Конт, Е. Дюркгейм, К.-О. Апель, Х. Аренд, П. Барт, З. Бауман, Г. Габермас, Ф. Гайек, Е. Гідденс, О. Гьофе, Р. Рорті, У. Селларс, О. Тоффлер та інші, у вітчизняній науці – В.Ю. Данилів, А. Карась, С. Красько, В. Цветков тощо.

Природною основою й онтологічною передумовою солідарності являється соціабельність – глибино притаманна властивість людей до взаємодопомоги і кооперації. Це поняття визначає соціальну згуртованість (життя пліч-о-пліч), яка спирається на світоглядне переконання, що «є дещо всередині кожного з нас – власне людське – резонує на присутність того ж самого в інших людях [2, с. 239-240]». Це деякий життєвий взаємозв'язок, прагнення та слідство особливої комунікації з іншим, що формує поняття «ми», «один з нас». За думкою У. Селларса, як відправна крапка усвідомлення всесвіту поняття «ми» формується тоді, коли «люди конституують своє співтовариство, своє «ми», думаючи друг про друга як про одного з нас, бажаючи загального добра не у межах доброзичливості, але з погляду одного з нас, або з моральної точки зору [2, с. 241]». Отак, солідарність – це синкретичне відчуття цілісності та нерозривності світу з подібними собі.

Також солідарність можна визначити як природний закон, який велить бути разом, тому що кожний з нас несе в собі схожі якості, апріорні ціннісні та переконання, що і закладають відчуття нерозривності з іншим. Ключовою цінністю людини є життя як космічний закон, який розповсюджується на кожного і від кожного вимагає признання самого факту життя, альтруїстичного налаштування продовження життя іншому. В цьому сенсі варто згадати вислів Х. Ортега-і-Гасета: життя – «це космічний факт альтруїзму і існує лиш як постійна еміграція від життєвого Я до іншого [3, с. 354]». Поєднання родового прагнення людей «бути разом» з альтруїстичним визнанням життя створює міфо-поетичні засади сприйняття іншого.

В теорії Е. Дюркгейма міфологічна або механічна солідарність веде до стану втрати своєї особистості [4, с. 138]. Цей стан високого рівня гомогенності є ознакою примітивних суспільств, який поступово входить у хворобливий стан – аномію і замінюється другою формою солідарності –

органічною. Головною розбіжністю двох форм солідарності є рівень розділення праці, який значно вище і складніше в органічній формі. Остання знаменується індивідуалізацією і формується на договірних і правових принципах. Втім, автор вважає, що остаточна заміна органічної солідарності механічною не можлива. Адже міфо-поетична солідарність в особистих, родових і групових відносинах не можливо скасувати. В сучасному світі ці дві форми солідарності переливаються, створюючи різнофункціональні рівні суспільного буття людини – публічної та приватної сфер, де діють різні стилі життя і типи взаємовідносин.

Також природною засадою солідарності можна вважати корінну властивість людського буття – потяг до безпеки. Він пов'язаний з інстинктом і практикою самозбереження, з метою будь-яким чином вижити колективно і одночасно надати право індивіда на самореалізацію заради колективного. Бо, як зазначав Аристотель, людина поза людським колективом (полісом) є або бог, або звір. Ніхто не може існувати сам по собі, окремо від інших. В цьому сенсі солідарність, виправдовуючись вищим Благом спільноти, може приймати імперативно-насильницькі форми, піднятися над моральними нормами суспільства і забезпечити безпечне, упорядковане життя.

Справа безпеки життя історично була концентрована в публічній сфері життя спільнот, яка формує відчуття цілісності спільноти і узгоджує суспільний мир, виступає ґрунтом групової поведінки, нормативного мислення, в бажанні досягти єдиного Блага. В межах публічної сфери спільноти покладають на свого представника відповідальність за «наш світ», утверджений порядок. Героїзують індивідуальну самопожертву. Цей принцип покладений в соціокультурну традицію – підпорядковує індивіда інтересам колективного, жертвуючи власними інтересами. Отак, публічна сфера є цариною свободи відкритості рівноправного іншого, сфера обговорення найважливіших суспільних справ і взаємних зобов'язань. Як стверджує Х. Арндт, це простір який «відведений саме для безпосереднього, для індивідуальності: це було єдиним місцем, де кожен повинен був вміти показати, чим він вибивається з посередності, чим він насправді є [5, с. 55]».

Коли ж в суспільно-політичному житті стає домінуючою приватна сфера, то суспільство опиняється в стані «війни всіх проти всіх». Щоб урівноважити публічну та приватну сфери життя, необхідна мужність – раціонально врівноважена та альтруїстична дія «виставлення» самого себе із потаємного кола приватного з метою ідеального вдосконалення суспільного життя. Така дія мусить відновити природно-онтологічні засади солідарності. Це оновлення відбувається раціональним методом і затверджує індивідуалістичний взірєць добротності, той стиль життя, який, на думку Аристотеля, забезпечує *eudaimonia* – щасливе життя заради спільноти.

Отак, первісним антропологічним компонентом солідарності є раціональна добродійність, яка виявляється в публічній сфері. Щоб роз'яснити це поняття, слід звернутися до його інтерпретації Цицероном, який зазначав, що є «такий, не писаний, природжений закон, який ми не вивчали, про нього не чули, його не читали, але насправді від самої природи сприйняли, у неї почерпнули, з неї витягли, ми йому не навчені, але для нього народжені, ми не настанови отримали, але їм пройняті, так що якщо життя наше у небезпеці, якщо загрожує їй насильство... то для порятунку в будь-який засіб є достоїнство; адже закони мовчать в запалі битв і не зобов'язують чекати себе, бо якщо хто надумав би їх чекати, то йому довелося би раніше несправедливо зазнати, перш ніж вимагати справедливої відплати» [6, с. 242].

В доктрині Цицерона людина народжена для проходження природного закону. Цей закон велить турбуватися зберегти життя в цілому. Такий стан Цицерон називає *honestum* – гідно, вельмишановне або морально-прекрасне. Отак, природний закон лежить в основі служіння загальному благу, принципам солідарності. Основою цього закону є *honestum* – людська раціональна добродійність. Цицерон виділяє чотири роду *honestum*. Перший рід – осягнення і тлумачення істини. Другий – «збереження суспільства людей, в тому, щоб кожному віддавалося своє, а також і вірності договорами». Третій – у величі і силі духу. Четвертий – у всьому, що робиться «порядком і заходом», помірно і виважено [7, с. 62]. Цицерон вважав, що *honestum* скріплює спільноту. *Honestum* є універсальною ознакою як індивідуального саморозвитку, так і громадської консолідації – утримання високого рівня довіри людей. Без добродійності не може відбутися ні одна з форм солідарності, не може бути співпраці між соціальними прошарками і порозуміння в реформуванні будь-якої спільноти.

Залишилось відкритим питання: як сформувати ідентичність людини-*honestum* в українській суспільній думці. Це не може бути примусовою дією. Добродійність може затвердитися не тільки при умові добродійного виховання, а передусім у наявності громадського простору, який конче потребує свого наповнення громадянами, які ідентифікують свій розвиток як процес служіння спільним цінностям. А громадській простір передусім затверджується завдяки конкуруючій економіці, утвердженню прерогативи розвитку середнього і дрібного бізнесу, тобто формуванню вільних індивідів на добродійність.

Література:

1. Бауман З, Донскіс Л. Плине зло. Життя без альтернатив. К., 2017. 216 с.
2. Рорти Р. Случайность, ирония и солидарность. М., 1996. 284 с.
3. Ортега-і-Гасет Х. Вибранні твори. К., 1994. 420 с.

4. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. М., 1996. 432 с.
5. Арендт Х. Vita activa, или О деятельной жизни. СПб., 2000. 437 с.
6. Цицерон М.Т. Речь в защиту Тита Анния Милона. Цицерон М.Т. Речи в 2-х т. Т. II. М., 1962. С. 221-252.
7. Цицерон М.Т. Об обязанностях. Цицерон М.Т. О старости. О дружбе. Об обязанности. М., 1975. С. 58-156.

Шпак Т.С.
Донецкий юридический институт МВС Украины

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується різноманітними складностями та суперечностями. Протягом останнього часу у світі відбулося багато змін і потрясінь. Для успішної адаптації та загального розвитку суспільства необхідно йти шляхом підвищення культури, якості юриспруденції, усвідомлення важливості права, а саме: шляхом формування системи загальнолюдських цінностей у майбутніх юристів.

Формування системи загальнолюдських цінностей у майбутніх юристів – це умова вирішення глобальних проблем сучасного соціуму, це шлях до вдосконалення правосвідомості, правової культури, духовного, культурного розвитку особистості, це формування соціальних здібностей людини жити в суспільстві за моральними нормами, зберігання та збагачення здібностей до творчої діяльності, самовдосконалення. Сьогодні це не може не викликати занепокоєння та спонукає до розгляду проблеми формування правової культури майбутніх юристів, пошуку єдиної ланки, яка б забезпечила вирішення цієї проблеми.

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх юристів є складовою частиною їх професійної підготовки. Це занотовано в освітньо-кваліфікаційних характеристиках і стандартах юридичної освіти. Відповідно до зазначених документів та стандартів вищої освіти в цілому, психолого-педагогічний компонент відображається в робочих програмах вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів юридичного профілю.

Відповідно до специфіки професійної діяльності майбутніх правознавців, існують різні моделі спеціаліста і, відповідно, різні психолого-педагогічні компоненти професійної підготовки. Це цілком зрозуміло, оскільки ті психологічні, педагогічні, виховні завдання, які вирішує у своїй діяльності дільничний інспектор поліції чи інспектор кримінального розшуку значно відрізняються від професійних завдань адвоката чи нотаріуса.

Аналіз літератури, наукових досліджень з проблем професійної підготовки майбутніх юристів, специфіки діяльності окремих представників юридичних професій свідчить, що переважна їх більшість присвячена пошукам шляхів удосконалення діяльності правоохоронців чи проблемам їхнього професійного становлення в умовах вищих навчальних закладів. Зокрема, аналізу особливостей професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ присвячені роботи С.Я. Яковенка, В.С. Медведєва, О.Д. Сафіна, О.В. Тимченка, Л.М. Балабанової. Досліджено професійно-значущі якості працівників окремих служб органів внутрішніх справ (В.І. Барко, А.В. Гайдашук, С.Є. Тихонов, А.В. Фатула, Г.А. Філанович, І.О. Шинкаренко, І.О. Шматко). Серед наукового доробку психологів-дослідників варто виокремити також такі праці, де розглядаються окремі аспекти діяльності дільничного інспектора поліції (Г.Є. Запорожцева), міліціонерів ДСО при МВС України (О.М. Кретчак). Педагогічні аспекти працівників органів внутрішніх справ досліджені В.І. Зеленим.

Сучасний духовний розвиток українського суспільства відбувається суперечливо. Так, з одного боку, очевидними є духовна розкутість населення, відродження української мови, традицій, культури, національних звичаїв, а з іншого – прояви аморальності та бездуховності. Отже, відродження духовності та національної самобутності стає нині одним із найголовніших напрямів розвитку української держави, а також правової освіти. Піднесення культури відіграє велику роль у державотворенні, долає прояви бездуховності, формує національну правосвідомість і самосвідомість кожної особистості, посилює духовно-культурне виховання. Гуманізація процесу професійної підготовки майбутніх юристів є головною умовою гармонійного розвитку особистості фахівця. Гуманістична технологія освіти припускає не лише засвоєння майбутніми юристами правових знань і формування в них правових умінь і навичок, але й дає можливість «відкривати» ці знання самим. Ця технологія освіти акцентує увагу на особистості юриста, його власні цілі й інтереси. В.С. Соловйов пише: «Людина повинна укріпляти дух і підчиняти йому плоть не тільки тому, щоб у цьому була мета її життя, а тому, що тільки звільнившись від рабства сліпого та злого матеріального захоплення, людина може служити, як слід, правді, добру і досягти свого позитивного вдосконалення [2, с. 152-153]».

Розвиток гуманної, вільної та відповідальної особистості юриста безпосередньо пов'язаний із системою духовно-моральних цінностей, адже духовність завжди передбачає вихід за кордони егоїстичних інтересів, особистої користі і зосереджує увагу на моральній культурі людства. Тому процес фахової підготовки має відбуватись з урахуванням особливого ставлення до особистості людини, яке базується на гуманістичних засадах. Духовно-моральні цінності, на думку І.Д. Беха [1], є адекватним індикатором розвитку особистості фахівця, за допомогою яких вона

визначається. Більш того, особистість володіє цими цінностями як особистими якостями. Особисте вдосконалення залежить від того, наскільки особистість об'єднується із загальноприйнятою системою духовних цінностей. Тому сфера морально-духовних цінностей юриста охоплює зміст життя, справедливості, милосердя, чесності, толерантності, любові, добра та інших. А якщо так, то він завжди усвідомлює свої духовні цінності в протизагадному різного роду особистісним намірам, які не завжди мають усвідомлений характер. Тільки ієрархія морально-духовних цінностей і принципів не дозволяє особистості юриста, з одного боку, розчинитися в емпіричному бутті, а з іншого – дає можливість існувати та діяти вільно, тобто усвідомлено, цілеспрямовано, виходячи із свого внутрішнього стану. Вирішення проблеми гуманізації освіти в процесі професійної підготовки фахівців пов'язано з вивченням і розвитком не лише окремих елементів особистості, але й їх системоутворювальних характеристик, які орієнтуються на загальнолюдські цінності, що становлять зміст гуманістичної спрямованості особистості [3]. Таким чином, справжні духовні цінності особистості не збігаються з суто задекларованими цінностями, позбавленими емоційного, значимого ставлення особистості до життя. Психологічні витoki духовних цінностей полягають у людських бажаннях, оскільки вони становлять справжній зміст нашого ставлення до життя, особистим ставленням до всіх проявів світу. Тому всі людські цінності завжди є фактом бажання, а їх виховання рівносильне їх переживанням.

Отже, для того, щоб забезпечити сучасне суспільство справжніми висококваліфікованими фахівцями-юристами, навчально-виховний процес має акцентувати увагу на перевагах використання в системі вищої освіти гуманістичних принципів, форм та методів навчально-виховної роботи, зокрема, зв'язок її з життям, органічне поєднання вимог і довіри до особистості, оцінювання самовизначення особистості тощо. Розглянуті основи гуманізації професійної підготовки майбутніх юристів сприятимуть зміні світогляду фахівців, усвідомленню ними розуміння та сприйняття людини як найвищої цінності суспільства, розвитку особистості студента, виробленню навичок і вмій у майбутній гуманістично орієнтованій професійній діяльності.

Література:

1. Бех І.Д. Виховання особистості. У 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. К., 2003. 344 с.
2. Соловьев В.С. Сочинения в 2 томах. Т. 1. М., 1988. 892 с.
3. Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология. Вопросы и ответы. М., 2005. 256 с.

СЕКЦІЯ 2

ІСТОРИЧНА ТА КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ У ВИЗНАЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ. ВИДАТНІ ПОСТАТІ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

*Антуф'єва В.А., Кузьмініч А.Ю.
Одеський державний університет внутрішніх справ*

ЄДИНА УКРАЇНА АБО ЗАПОВІТ В. ЧОРНОВОЛА

На сьогодні Україна зарекомендувала себе на міжнародній арені як країна із слабкою економічною складовою, як ненадійний партнер, із низьким рівнем життя, та за роки незалежності чисельність населення тільки падає. Займає перше місце по зверненням у ЄСПЛ та претендує на статус нездійсненої країни по свідченню міжнародного рейтингу недієздатних країн. За планом В. Чорновола, Україна повинна була бути дуже розвинутою економічною країною та бути поряд із такими державами, як Франція, Велика Британія, бо були всі підстави для могутності держави у майбутньому.

Щорічно рейтинг недієздатної країни зростає та говорить нам про реформування для того, щоб відвернути спад економічної та політичної складової. Оцінка рейтингу недієздатних країн проводиться за наступними параметрами: демографічний тиск (визначається щільністю населення та наявністю протидіючих етнічних груп); рівень еміграції; рівень економічної нерівності; економічна ситуація; криміналізація держави; роздробленість в силових структурах і еліті; переміщення біженців всередині країни; зростання реваншистських настроїв; кількість наданих державою послуг; прихильність виконання законів і дотримання прав людини; зовнішнє втручання (ризик іноземного втручання в політичні та військові конфлікти, а також залежність від зовнішнього фінансування). Україна займає 86 сходинку із 200 країн та входить до країн «оранжевого» кольору – держав, які в тій чи іншій мірі незадовільно справляються з окремими функціями, які має виконувати держава, та потребують уваги [1, с. 3].

Дискусія про адміністративно-територіальну модель устрою України не є новою. Ще на зорі української державності її апологети – М.П. Драгоманов, М.С. Грушевський, С.А. Подолинський та інші – відстоювали ідеї федеративного устрою майбутньої України (як власне самої України, так і федерації східнослов'янських народів і України як її федеральної частини). Відомий історик і політичний діяч М.С. Грушевський визнавав федеративну форму устрою найбільш оптимальною для України: «Буде Українська Республіка формально називатися федеративною чи ні,

фактично вона все одно повинна організовуватися як федерація своїх фактичних республік-громад. Будь-яке нав'язування громадам механічної унітарності, примусових зв'язків буде великою помилкою, яка призведе лише до опору, реакції, відцентровості, або дасть основу для нових міжусобиць [2, с. 232]». Ідеолог українського монархізму В.К. Липинський свого часу писав: «Різниця між лівобережною Гетьманщиною і Слобожанщиною, Правобережжям, Запорізькими землями, Кубанню, Галичиною, Буковиною, Закарпатською Руссю і Кримом настільки велика, що з нею всякий український політик-державник повинен дуже уважно рахуватися [3, с. 442]».

За останні роки в Україні відбуваються політичні репресії ідеологів федералізму. Взагалі ці люди оголошуються «антидержавними», «шовіністичними», «проросійськими», чи не зрадниками Батьківщини, звинувачуючи за ст. 110 Кримінального кодексу України – «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України». Тому формат громадської дискусії про перспективи територіального устрою України сьогодні відсутній і представляється можливим виключно за допомогою наукових публікацій. Як у побуті зручність, економічність часу, комфорт застосування різних речей залежить саме від їх розташування, так і державний устрій робить легкість та зручність здійснення та вирішення політичних, культурних, економічних, медичних та інших дій.

Україна, згідно з Конституцією, проголошується унітарною країною за формою адміністративно-територіального устрою, де-факто є «квазіфедерацією» – унітарною державою, в складі якої в силу сформованих певних причин (найчастіше історичних, етнічних та ін.) мають місце окремі автономні утворення. В Україні такою одиницею є Автономна Республіка Крим (АРК). І в цій моделі територіального устрою Україна не є унікальною – таку ж модель мають і сьогодні цілий ряд провідних країн світу, наприклад, Фінляндія, Данія, Іспанія, Китай та ін., що дозволяє їм забезпечувати баланс регіональних, національних, економічних інтересів.

В. Чорновіл казав: «Дай Боже нам любити Україну понад усе сьогодні – маючи, щоб не довелося гірко любити її, втративши. Настав час великого вибору: або єдність і перемога та шлях до світла, або поразка, ганьба і знову довга дорога до волі». Його тодішні слова є дуже актуальними і сьогодні. На травневій прес-конференції «маршалок» В. Чорновіл підтвердив, що залишається прибічником федералізації України, хоч його за це і критикують. «Я взагалі виступаю за федералізм, хоча й дістаю за це гулі – мене звинувачують, що я хочу розвалити Україну. А я певен, що саме федералізм якраз найкраще з'єднає Україну. За сприятливих умов, за розвитку місцевого самоврядування до нас ще потягнуться Воронеж, Кубань. Якщо ми централізм московський не замінимо на централізм київський, то і росіяни Донбасу, і Крим не підтримують ідею від'єднуватися,

і Закарпаття забуде про своє «русинство». Головна моя ідея – не тримати силу, а максимально розвивати місцеве самоврядування [4, с. 24]».

В. Чорновіл зазначав, що 25 областей – це забагато для унітарної держави, тому він пропонував зробити 10 – 12 історико-культурних регіонів. Дана концепція зробила би зручнішим управління країною, а саме – зменшила би кількість управлінь, кількість чиновників та поширила б економічну зручність регіонів, надавши їм широке самоврядування, але при цьому залишаючи країну де-юре унітарною, а де-факто – мінімальною федерацією. Він пропонував зробити двопалатний парламент та прямі вибори від кількості населення, а другу палату – поземельне. Дана модель застосовується у США, але особливість ідеї В. Чорновола будувалася на не відокремленості земель, вони не мали права виходу, будувалися на національному рівні. Так як В. Чорновіл не переміг на перших виборах через неготовність народу до змін, а пізніше у 1999 році був вигнаний із Народного руху України, хоча був його засновником, а також вбитий на передодні президентських виборів у 1999 році, його ідеї так і не були втілені.

На прикладі сучасної судової системи можемо простежити, що діють апеляційні округи, а саме це є дев'ять адміністративних округів. На прикладі економічної зручності на сьогодні діють шість залізниць. Тому, за ідеєю В. Чорновола слід розділити Україну на землі, подібні до історико-культурних різновидів, тому як сталий поділ України на 25 областей є радянським надбанням, від якого нам слід відійти та обрати істинний шлях єдиної країни.

Отже, підводячи підсумки, як вбачав В. Чорновіл усе своє життя, він бачив Україну у майбутньому як мінімальну федерацію (теорія регіонального (земельного) самоврядування) та казав, що на початку все таки Україна повинна бути унітарною, отже ми вже пережили той час, коли країна стала єдиною у повному сенсі, мовна політика закріпила українську мову як державну, культурні, сімейні, історичні цінності зміксувалися на всій території країни, тому слід відійти від радянської системи областей, яка була сформована ще у 1960-х роках, відійти від Київської руки та направитись до руки України і стати на шлях покращення країни, що завдатком є саме адміністративно-територіальний устрій.

Література:

1. Fragile States Index. Foreign Policy. 2018. <https://fundforpeace.org/fsi/>
2. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть? К., 1991. 240 с.
3. Липинський В.К. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. К., 1995. 532 с.
4. Чорновіл В. Моя виборча програма. Політика. 1989. 120 с.

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА – ПИШНА ТРОЯНДА В САДУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Ольга Юріївна Кобилянська – це людина, яка належить до української культурної скарбниці. Це неповторна особистість, індивідуум, мисляча, горда, здатна творити добро та відстоювати правду людина, справжній новатор відображення дійсності. Це частка духовних цінностей нашого народу, а в кращих, найвищих своїх осягненнях – вагомий внесок у світову літературну культуру.

Ольга Кобилянська своєю майстерністю освітила сторінки української літератури. Вона авторка творів: «Земля», «Людина», «Царівна» та багато інших, які вирізняються багатогранністю, майстерним описом проблем людства.

Ольга Кобилянська у своїй літературній спадщині сягає корінням глибоко в українську землю. Одноименний твір вона присвятила саме землі. Земля була і є годувальницею, і щастям, і горем. Це теж один із образів повісті, а точніше, головний образ. В автобіографічному нарисі «Про себе саму» вона писала: «Факти, що спонукали мене написати «Землю», правдиві. Особи майже всі що до одної також із життя взяті. Я просто фізично терпіла під з'явиськом тих фактів, і коли писала, ох, як хвилями ридала!..». Саме це дало підстави Франкові назвати «Землю» твором, який, крім художньої цінності, «матиме тривале значення ще й як документ способу мислення нашого народу в час теперішнього тяжкого лихоліття [1]».

Промовистим також є епіграф до повісті, взятий з твору норвежця Юнаса Лье (поданий німецькою мовою): «Навколо нас знаходиться якась безодня, що її вирила доля, але тут, у наших серцях, вона найглибша. Головну ідею твору Кобилянська заклала в словах: «земля повинна бути для людини, а не людина для землі».

Повість «Земля» було інсценізовано у Чернівецькому українському музично-драматичному театрі імені О. Кобилянської. Також на київській кіностудії імені О.П. Довженка у 1954 році було створено однойменний художній фільм.

Михайло Коцюбинський писав авторці: «Пишу до Вас під свіжим вражінням од вашої повісті «Земля». Я просто зачарований вашою повістю; все – і природа, і люди, і психологія їх, – все це робить таке сильне враження, все це виявляє таку свіжість і силу таланту, що, од серця дякуючи вам за пережиті емоції, я радів за нашу літературу. Як шкода, що ми не можемо мати вашої повісті на Україні [3]».

Модерні, емансиповані, незалежні інтелігентки з творів ранньої Кобилянської («Людина», «Царівна», «Вальс Меланхолійний») – це свідомо введений у літературу образ нової жінки. Ольга Кобилянська кинула виклик домінуючій чоловічій традиції, тому що відчувала себе спадкоємницею зрілої традиції «жіночої літератури», маючи своїми попередницями Марка Вовчка, Олену Пчілку та Наталю Кобринську. Письменниця виступила однією з ініціаторок створення феміністичної організації, а в літературі дебютувала навіть як послідовна феміністка. Її повість «Людина» була написана під безперечним впливом «Духу часу» Наталії Кобринської і була їй присвячена [2].

Вперше про важку роль жінки-матері, жінки-кріпачки згадано в творчості Тараса Шевченка та Марка Вовчка. Ольга Кобилянська чудово знала та цінувала спадщину наших повелителів літератури, спиралася на досвід письменників, але об'єктом своїх робіт обрала жінку-інтелігентку з нижчих суспільних верств, яка терпіла не від давнього «кріпацького» лиха, а від родинно-побутового, сьогочасного-соціального [6].

Важливим доповненням до дослідження образу жінки та жіночого є, безперечно, спосіб передачі читачеві чоловічого образу. О. Кобилянська зображає своїх героїнь сильною статтю, тоді як чоловік, навпаки, представлений слабким. Дослідниця С. Павличко зауважує, що чоловіки в О. Кобилянської стали заручниками самоствореної патріархальної системи цінностей, набули в описі рис слабкості, слабодухості, інертності [5, с. 81]. Протиставлення «сильні жінки» – «слабкі чоловіки» відбувається зазвичай у суспільному житті та становленні, в подоланні психологічного тиску та дискомфорту. Становлення в суспільстві вимагає значних зусиль для чоловіка, однак для тогочасної жінки воно взагалі неможливе.

Сильна жінка у традиціоналістів не розкривається як домінуючий персонаж за межами родини, у суспільних відносинах. Вона спроможна керувати лише членами своєї сім'ї та сусідами, але не їздить на заробітки, не вирішує фінансових питань, неосвічена. Головне – вона не ставить перед собою питання, чи справді це її місце та призначення? [4].

Отже, Ольга Кобилянська пройшла довгий, тернистий, сповнений важких випробувань шлях, щоб утвердитися як письменниця. Феміністка гостро відчувала здатність літературного процесу й усієї духовної атмосфери. Ольга Юрївна – це людина, яка завжди шукала витоки приватних проблем, прагнула до самореалізації до розуміння причинно-наслідкових зав'язків у світі, що оточували її. Завдяки новаторству, співзвучності прогресивним тенденціям світової літератури проза Ольги Кобилянської викликає значний інтерес і за межами України. Кращі твори письменниці зацікавили читачів з інших країн, тому безліч її літературної спадщини є перекладені багатьма мовами. Тож цінуймо те, що для нас залишила одна із перлин української літератури – Ольга Кобилянська.

Література:

1. Гук О.І. Сутність людини в українській філософській антропології першої половини ХХ століття. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. 2003. Вип. 5.
2. Гундорова Т. *Femina melancholica*. К., 2002.
3. Коцюбинський М. Твори в трьох томах. К., 1956.
4. Откович К. Особливості гендерного дискурсу в творчості Ольги Кобилянської. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. 2015. Випуск 17.
5. Павличко С. Теорія літератури. К., 2002.
6. Пономарьов П. Видатна українська письменниця-гуманістка. Ужгород, 1983.

Главацька Н.Д., Левицька В.Ю.
Хмельницький національний університет

ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГ – СОФІЯ РУСОВА

Софія Федорівна Русова – українська педагогиня, прозова письменниця, літературознавиця та громадська діячка, одна з піонерок українського фемінізму. Народилася у французько-шведській родині. З 9 років мешкала в Києві, де закінчила Фундуклеївську гімназію і увійшла в українське патріотичне середовище Лисенків-Старицьких. Від 1909 року – викладачка і професорка на Вищих жіночих курсах А.В. Жекуліної та у Фребелівському педагогічному інституті у Києві. С.Ф. Русова була співзасновницею і співробітницею педагогічного журналу «Світло», головою Всеукраїнської учительської спілки. У міністерстві освіти (за гетьманату) очолювала департамент дошкільної та позашкільної освіти, активна у дерусифікації шкіл, влаштуванні курсів українознавства, підготовці українських шкільних підручників і в укладанні плану й програми єдиної діяльної (трудової) школи, яка мала мати національний характер і базуватися на теорії Кершенштайнера (Трудова школа) [1, с. 62].

Чимало ідей творчої спадщини С.Ф. Русової стали наслідком її величезної власної педагогічної практики. Дитячі садки, недільні школи, київське комерційне училище та Фребелівський інститут, Українська науково-педагогічна академія, Кам'янець-Подільський державний український університет – ось неповний перелік навчально-виховних закладів, у яких вона відточувала свою педагогічну майстерність в Україні. Значний вплив на появу нових педагогічних думок мислительки мала її активна участь у відродженні національної системи шкільництва та українізації освіти 1917 – 1920 рр. Саме цей досвід став основою для написання творів «Єдина діяльна (трудова) школа», «Нова школа

соціального виховання», «Педагогічні основи нової школи», у яких розкриті теоретичні засади, принципи побудови і зміст навчально-виховної роботи школи в незалежній Україні. Еміграційна педагогічна діяльність зумовила появу її фундаментальних праць («Дидактика», «Нові методи дошкільного виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання»), ряду наукових розвідок, багатьох статей, що істотно доповнюють і поглиблюють провідні положення педагогічної концепції С.Ф. Русової. Чимало її творів написані під впливом нетривалого безпосереднього та більш широкого опосередкованого знайомства зі станом школи і виховання на українських землях в умовах радянської дійсності («В Кам'янецькому університеті (Вражіння з останніх часів)», «Engene Devand: «La pedagogic scolavire en rusie sovitique». La doctrine. Paris, 1932», «Clare Cheridan. Across Europe with Satanela. New Jork. 1925 (Через Європу на Сатанеллі)», «Молодь серед хаосу», «Освіта на Україні в большевицькiм освітленню», «Правила й програми для вступу до Інститутів, Технікумів, Робфаків та профшкіл УСРР на 1925 – 1926 рр.»). Активно продовжуючи працювати над проблемами дошкільного виховання, Софія Русова в останні десятиліття життя поступово зосереджується на загальнолюдських і національних аспектах виховання взагалі, що можна вважати однією із найсуттєвіших змістових особливостей педагогічного доробку вченої того періоду. При цьому її найбільше цікавили суспільні аспекти виховання та його найновіші напрями [2, с. 213].

Софія Русова стала авторкою не тільки праць з педагогічних питань (зокрема дошкільного виховання), але також з літератури і мистецтва. Серед основних робіт можна виокремити: «Початкова географія», «Методика початкової географії», «Дошкільне виховання», «Перша читанка для дорослих, для вечірніх та недільних шкіл», «Методика колективного читання», «Єдина діяльна (трудова) школа», «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дидактика», «Сучасні течії в новій педагогіці», «Роль жінки в дошкільному вихованні», «Дещо про дефективних дітей», «Мої спомини», «Моральні завдання сучасної школи», спогади («Мої спомини»), «Наші визначні Жінки».

Серед ключових принципів педагогічної концепції С.Ф. Русової: гуманізм, демократизм, народність, природовідповідність, культуровідповідність, особистісно орієнтований підхід, соціальна обумовленість виховання та загальнолюдські цінності. Центральне місце в багатогранній педагогічній спадщині вченої займає концепція української національної системи освіти і національного виховання, в межах якої отримали своєрідну інтерпретацію найважливіші, фундаментальні теоретико-методологічні проблеми – мета, завдання, зміст, методи, принципи, форми освіти, навчання й виховання. У центрі педагогічної концепції вченої перебуває дитина з її природженими задатками,

здібностями, можливостями, талантами. Головне завдання виховання – забезпечення розвитку відзначених чинників, а також національної самосвідомості і загальнолюдської моралі; формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості, здатної до свідомого суспільного вибору і збагачення інтелектуального, духовного, економічного, соціально-політичного і культурного потенціалу свого народу. Виховний ідеал Русової: виховання гармонійної людини на засадах любові й пошани до найкращих національних традицій. Серед інших засад концепції: успішно вирішувати ці завдання покликана рідна українська школа – школа рідної мови, гуманна й демократична, в якій вся структура, система, мета й завдання, зміст і методи, принципи і форми, сам дух наповнені ідеєю українства, забезпечення всебічного і гармонійного розвитку дитини; система освіти, школа, виховання повинні здійснюватися, насамперед, згідно з принципом природовідповідності виховання, який передбачає, що виховання має ґрунтуватися на науковому розумінні природних і соціальних процесів, узгоджуватися з загальними законами розвитку природи і людини [3, с. 129].

Заслуговують на увагу погляди С.Ф. Русової на проблеми розумового, морального, естетичного, трудового, дошкільного, сімейного виховання, підготовки вихователів дитячого садка, вчителя нової української школи. При розв'язанні проблем розумового виховання дослідниця була більш схильна до ідеї виховання розуму дитини в процесі природної, активної самостійної діяльності, хоч й не заперечувала й іншої – виховання розуму особистості повинно ґрунтуватися на узагальненому досвіді людства, сконцентрованому в науці, техніці, культурі, мистецтві, практиці. Відведення провідної ролі моральному вихованню у здійсненні загальної мети виховання – «вितворити... людину в найкращому значенні цього слова» – звучить лейтмотивом у багатьох творах С.Ф. Русової, виражаючи гуманістичну спрямованість її педагогічних ідей [4, с. 544]. Моральне виховання дітей, за її переконанням, може бути ефективним лише тоді, коли воно має цілеспрямований характер і здійснюється планомірно, починаючи з наймолодшого віку дитини, ґрунтуючись на національній основі. Головними завданнями морального виховання вчена вважала розвиток у дітей високих моральних почуттів, вироблення в них шляхом безпосередньої участі в добрих і корисних справах відповідних моральних навичок і моральної поведінки, а також формування моральної свідомості, стійких моральних переконань. Надзвичайно цікавими і корисними для теорії і практики сучасної школи є пропонувані С.Ф. Русовою шляхи і засоби морального виховання.

Софія Русова справедливо вважається класиком вітчизняного дошкільного виховання, про що красномовно свідчать її твори «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дитячий сад на національній ґрунті», «Дошкільне виховання», «Нова школа соціального виховання»,

«Націоналізація дошкільного виховання», «Нові методи дошкільного виховання», «Роль жінки у дошкільному виховання» та інші, а також подвижницька практична діяльність у галузі дошкільного виховання.

Література:

1. Живодьор В. та ін. Видатні українські педагоги ХХ століття: Про національні основи виховання та традиційні народні моральні заповіді. Шкільна б-ка. 2003. № 7. С. 62-63.
2. Коваленко Є.І., Пінчук І.М. Освітня діяльність і педагогічні погляди Софії Русової. Ніжин, 1998. 213 с.
3. Мамновська Н.В. Концепція мовної освіти і мовленнєвого розвитку дітей у педагогічній спадщині Софії Русової. Педагогіка і психологія. 1999. № 1. С. 129-135.
4. Русова С.Ф. Мемуари. Щоденник. К., 2004. 544 с.

Греченко В.А.

*Харківський національний університет
внутрішніх справ МВС України*

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА А.Г. СТАНІСЛАВСЬКОГО (1817 – 1883 рр.)

Станіславський Антон Григорович – видатний вчений-юрист, уродженець України, вчився в Київському університеті, був професором Харківського університету.

Він народився 13 червня 1817 р. в с. Ставище Таращанського повіту Київської губернії. Початкову освіту отримав у приватних пансіонах і василіанському училищі міста Канева, вищу – на юридичному факультеті університету святого Володимира, куди вступив у 1834 р. За декілька тижнів до випуску з університету, у березні 1839 р. був переведений в Казанський університет на 4-й курс, тому що був запідозрений в приналежності до таємного політичного товариства (справа «емісара Конарського») [2, с. 137-143].

У 1840 р. Антон Григорович закінчив курс кандидатом прав. При видачі диплому у А.Г. Станіславського було взято зобов'язання не менше десяти років прослужити у великоросійських губерніях, і на такий же час йому був закритий в'їзд до Царства Польського. Пізніше цей термін був зменшений до шести років. У кінці 1841 р. він витримав випробування на ступінь магістра цивільного права. Антон Григорович з 1842 р. викладав в Казані, а 27 вересня 1842 р. захистив дисертацію «Про акти укріплення прав на майно» («Об актах укрєпления прав на имущество»). Незважаючи на вказані труднощі, А.Г. Станіславський завдяки своїм неабияким здібностям

був залишений для приготування до професорського звання. Він дуже потребував матеріальної допомоги і навіть після написання дисертації на ступінь магістра не міг відразу її захистити, оскільки не мав коштів на її публікацію. Заявляючи на факультеті про те, що він не в змозі виконати одну з обов'язкових вимог – надрукування дисертації, вчений указував, що неможливість ця відбувається з-за повної недостачі коштів не тільки до подібного роду витрат, але і до утримання самого себе. Як відзначається в монографії, присвяченій історії юридичного факультету Казанського університету, А.Г. Станіславський був одним з провідних його викладачів, яскравою фігурою в історії правової думки на юридичному факультеті [8].

З 1853 р. працював у Харківському університеті [6, с. 317]. Про це ж написано в «Биографическом словаре профессоров и преподавателей юридического факультета» [7, с. 295]. Проте у Вікіпедії вказується, що він працював у Харкові з 1857 р. [5]. Був деканом юридичного факультету. Написав роботу «Про початки охорони майнових стосунків у давніх пам'ятниках руського законодавства» («О началах имущественных отношений в давних памятниках русского законодательства») [3]. Досліджував процес розвитку права в Росії, починаючи з доби Київської Русі [4]. У 1856 р. у актовий день Харківського університету проголосив доповідь «Про походження позитивного права» [7, с. 295-298].

Намагався перевестися до Київського університету, але невдало. В 1869 – 1879 рр. знову працював в Казанському університеті, в 1879 р. вийшов у відставку (це підтверджується і в монографії про юридичний факультет Казанського університету [8] – тому він не міг померти в 1870 р., як це вказується в енциклопедичному словнику Брокгауза і Ефрона [1, с. 420], і поселився в Варшаві – 1883 р. [6, с. 316]. Кожного року влітку їздив на батьківщину, на Київщину, де й помер у Білій Церкві 9 серпня 1883 р. [6, с. 318].

У своїх працях він виявив схильність до філософських побудов в області права і виведення його засад з природи людини, хоча і знаходив необхідним йти середнім шляхом між крайнощами історичної та природно-правової шкіл. А.Г. Станіславський звертався до історії права («Про хід законодавства в Росії»), а потім до розвитку основних поглядів історичної школи («Про походження позитивного права»). Проте Антон Григорович продовжував цікавитися «початком спільності» набагато більше, ніж «початком осібності». На його думку: «Щоб визначити, в чому саме полягає загальнолюдський елемент позитивного права, потрібно, передусім усвідомити зміст завдання людського роду». Це завдання полягає в здійсненні закону морального, пізнаваного у божественному одкровенні і вченні Христа. Детальному розвитку цієї думки присвячено працю «Про вплив християнства на розвиток сімейного права, переважно у римлян» («О

влиянии христианства на развитие семейного права, преимущественно у римлян») [8].

А.Г. Станіславський був одним з видатних представників філософії права Російської імперії того часу. В курсі лекцій він визначав право як сукупність умов, необхідних для виконання розумних цілей буття за посередництва діяльної волі людини. Це – сукупність умов розумного життя одиничних людей і людського суспільства. Метою права є благо. Але на відміну від моралі, метою якої теж є благо, до області права відносяться тільки зовнішні сторони в діях людей. Право відособлене від моралі, хоча і не повинне суперечити їй. Цим вчений підтримує фундаментальні висновки німецької класичної філософії права, передусім І. Канта. Разом з тим, поділяючи природно-правову доктрину, він водночас намагається віддати данину і точці зору її опонентів. «Корінне, первинне джерело позитивного права, – пише А.Г. Станіславський в погодженні з ідеями історичної школи, – є народна свідомість, є дух народу, його погляди і переконання» [8].

Виразом народних переконань є і держава, а тому правом є не тільки те, що виходить від держави. Джерелами права є звичаї, законодавство, юриспруденція. А.Г. Станіславський підкреслює, проте, активну роль законодавства і визнає, що «повне буття права можливе тільки в державі», бо остання охороняє його. Державу, на думку вченого, не можна назвати суспільством природним, самою природою даним як сім'я та народ; вона повинна розглядатися як продукт людської волі. Таке розуміння держави приводить автора до заперечення в якості джерела права загальнолюдських переконань, що ґрунтуються на єдності людського роду. Аргументується це відсутністю загального органу, що здійснює постійну, правильну, а не випадкову і тільки фізичну, охорону права і його здійснення.

Цікавими є міркування А.Г. Станіславського про співвідношення громадського буття і законодавства, висловлені ним у промові на урочистих зборах Казанського університету 8 червня 1853 р.: «Як сукупність правил, що визначають явища суспільного життя, законодавство по усій справедливості може розглядатися як найвірніше їх відображення». І далі: «Розвиток законів йде, так би мовити, рука в руку з розвитком самого суспільства», «кожному моменту в розвитку даної держави відповідає неодмінно такий же момент в розвитку її законодавства». Таким чином, в цих положеннях підкреслюється й інша сторона взаємозв'язку суспільного життя та права, залежність права від розвитку суспільних стосунків і активний вплив права на них [8].

Отже, А.Г. Станіславським зроблено значний внесок в розробку проблем теорії держави і права та історії права.

Література:

1. Станиславский Антон Григорьевич. Энциклопедический словарь (в 86 томах). Т. 31 (61): София – Статика. Издатели: Ф.А. Брокгаузь, И.А. Ефронъ. 1900. С. 419-420.
2. Манойленко А.С., Манойленко Ю.Е. Процесс по делу Ш. Конарского и судьбы польских ссыльных. Вопросы истории. 2015. № 2. С. 137-143.
3. Станиславский А.Г. О началах ограждения имущественных отношений в древнейших памятниках Русского законодательства. Юридический сборник изд. Д. Мейером. Казань, 1855. С. 153-218.
4. Станиславский А.Г. О ходе законодечения в России и о результатах современного его направления: Речь, произнес. в торжеств. собр. Казан. ун-та, 8 июня 1853 года А. Станиславским, э.-орд. проф., д-ром юрид. наук: С присовокуплением Систематического указателя сочинений юридического содержания, изданных в России с 1830 по 1852 г. включительно. СПб., 1853. 110 с.
5. Станиславский Антон Григорьевич. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9.%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87>
6. Станиславский Антон Григорьевич. Русский биографический словарь (в 25 томах). Т. 19: Смеловский – Суворина. СПб., 1909. С. 316-318.
7. Фатеев Ар. Станиславский Антон Григорьевич. Биографический словарь профессоров и преподавателей юридического факультета. Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805 – 1905). С. 295.
8. Юридический факультет Казанского университета: Два века образования и науки. <http://libweb.kpfu.ru/z3950/ubiz/jurfak.pdf>

Гуцалюк В.С.

Хмельницький національний університет

ПЕТРО БОЛБОЧАН: ІСТОРІЯ «УКРАЇНСЬКОГО БОНАПАРТА»

Петро Федорович Болбочан народився 5 жовтня 1883 року в селі Геджев Хотинського повіту. За короткий період – з другої половини 1914 року до вересня 1915 року – Петро Болбочан брав участь в 37 бойових операціях. У жовтні 1916-го року у нього вже був чин капітана російської армії. За весь цей час він був двічі поранений.

У 1917 році почався рух за українізацію військових частин російської армії, який розгорнувся з початком революції та докотився до фронту. 4

листопада 1917 року Генеральний секретаріат військових справ видав наказ про формування 1-го Українського республіканського полку при 5-му армійському корпусі, а командиром підрозділу призначили Болбочана. Полк почали комплектувати особовим складом, а єдина військова сутичка відбулася в Києві при подавленні повстання більшовиків.

На початку грудня 1917 року солдатський комітет корпусу вирішив ліквідувати полк. В результаті запланованої комітетом акції український полк роззброїли, а казарми підірвали. З групою старшин і козаків Болбочан відправився до Києва, але дістався туди лише в січні 1918 року, коли до міста вже наближалися більшовицькі війська. На основі його групи був сформований Республіканський курінь, він налічував 500 чоловік і входив до складу Сердюкської дивізії. Цей підрозділ брав участь у вуличних боях з більшовиками, а після відступу з Києва у лютому 1918 року його перетворили в 2-й Запорізький піхотний курінь і приєднали до Окремого запорізькому загону.

На початку квітня українці звільнили від більшовиків Харків. Ряди запорожців поповнювалися за рахунок місцевого патріотичного населення, і підрозділ, який на початку кампанії розрісся до дивізії, тепер став корпусом. Петра Болбочана призначили командиром 1-ї Запорізької дивізії. 10 квітня 1918 року штаб запорожців одержав від військового міністра А. Жуковського таємний усний наказ відправитися в Крим і звільнити його раніше німців, які на той час були союзниками УНР. Командувачем призначили Петра Болбочана. Кримська операція стала не лише його зоряним часом, а і шансом України показати свою військову міць. Запорожці швидко просувалися вперед, захоплюючи у більшовиків важливі залізничні вузли, що дозволяло доставляти війська та техніку в Крим – через Лозову, Синельникове, Олександрівськ.

Спочатку командир Кримської групи планував спуститися вниз по Дніпру до Перекопу, проте від цієї ідеї довелося відмовитися – до приходу української армії більшовики встигли реквізувати весь річковий флот, а шукати нові судна часу не було. У той же день українські війська вже билися з більшовиками під Мелітополем. Ворог вперто не бажав відступати, але у запорожців з'явився несподіваний союзник – білогвардійський підрозділ полковника Дроздовського. Тиску з двох сторін червоні не витримали і змушені були відступити, навіть не встигнувши вивезти військово майно та техніку. За інших обставин білі стали б для Болбочана серйозною перешкодою, але вони рухалися на Дон, і шлях на Сиваш був відкритий, бою не сталося.

Підозрюючи, що червоні на півострові мало що знають про ситуацію на фронті, Болбочан вдався до хитрощів. Наближаючись до Сивашу, командир запорожців посилав від імені більшовицьких підрозділів телеграми з туманними повідомленнями, які підтверджували існування

фронту перед затокою. «Інформаційна війна» завершилася перемогою – червоні повірили Болбочану і не надіслали до Сивашу основні сили. В ніч з 20 на 21 квітня запорожці переправилися через затоку на бронепоездах і мотодрезинах з піхотою так швидко, що більшовики не встигли навіть підірвати міни та знищити залізничне полотно.

Не бажаючи зупиняти наступ, Болбочан рухався далі. 22 квітня запорожці зайняли Джанкой, а 24 квітня прибули в Сімферополь. «Ніде по всій Україні не зустрічали українське військо з таким ентузіазмом, з такими оваціями і таким захопленням, як робило це населення Сімферополя. Всі вулиці були прикрашені квітами і переповнені публікою, яка радо вітала Болбочана», – згадує один з учасників походу сотник Б. Монкевич. Саме тоді Чорноморський флот підняв прапори України.

Але радість командира запорожців була затьмарена прибуттям представників німецького командування, які вимагали негайно припинити наступ, погрожуючи, що змусять запорожців скоритися силою. Аби не допустити конфлікт, Петро Болбочан поступився. А на наступний день начальник штабу німецької дивізії заявив, що на запит німців про Кримську групу українське військове міністерство відповіло, ніби наказу про операцію в Криму не давало і нічого про групу не знає. Не маючи ніяких наказів про настання, крім усних інструкцій, командир запорожців виявився в неймовірно складної ситуації. Конфлікту вдалося уникнути – до Сімферополя прибув сам командувач Запорізьким корпусом генерал А. Натієв, який зв'язався з Києвом і вирішив проблему, але українцям прийшлося покинути Крим.

У період правління Павла Скоропадського положення Болбочана не поліпшилось. У чернігівській прикордонній смузі запорожцям довелося протягом трьох місяців боротися з червоноармійськими загонами. За проявлену мужність і героїзм на початку жовтня 1918 року вони отримали подяку від Скоропадського, а Болбочана підвищили в званні до полковника.

14 листопада 1918 року гетьман, який після поразки Німеччини в Першій світовій війні залишився без підтримки союзників, видав грамоту про федерацію з «білою» Росією. Українські опозиційні партії сприйняли це як сигнал до повстання, створили свій уряд – Директорію – і почали громадянську війну, спрямовану проти чинної влади. Болбочан спочатку намагався переконати гетьмана піти на поступки і навіть стати на чолі повстання. Але в Києві його телеграму до Скоропадського сприйняли як провокацію. І тоді запорожці перейшли на бік повсталих.

Поки йшли бої між чинним урядом і повсталими, більшовики тим часом вели підготовку до наступу. З кожним днем ситуація на Лівобережжі погіршувалася. Коли 20 січня полковник повідомив, що відступає з Полтави в Кременчук, щоб зберегти хоча б залишки війська, це викликало лише

критику з боку уряду Директорії. І через кілька днів полковника заарештували.

25 січня 1919 року він отримав від Надзвичайної слідчої комісії Директорії обвинувальний акт. Його звинувачували і в зв'язках з донським отаманом Красновим, і в привласненні грошей з Харківської та Полтавської скарбниці, і навіть в невиконанні усних наказів вищого командування, за що був відданий наказ зняти гетьманські відзнаки на військовій формі і прикріпити замість них червоні розетки. На все це Петро Болбочан відповів оскарженням, підкріпленим документами, а 26 січня звернувся до українського уряду з відкритим листом, в якому критикував його політику, спростовував звинувачення на свою адресу і просив пояснити причини арешту.

Розгляд його справи затягувався: лише в квітні 1919 року в Станіслав нарешті прибув військовий слідчий. І в травні Петра Болбочана фактично реабілітували, йому запропонували вирушити до Італії для організації там частин з військовополонених українців. Він погодився, сподіваючись хоча б так бути корисним для батьківщини. Але поїздка так і не відбулася: на урядовому засіданні 31 травня 1919 року практично всі міністри виступили проти.

Тим часом запорожці не залишали надії повернути свого командира. На початку червня 1919 року полковники Запорізької групи військ підписали клопотання до державного інспектора цього підрозділу М. Гаврішко з проханням призначити на посаду командувача групою П. Болбочана. Діючи в межах своїх повноважень, інспектор погодився і видав відповідний наказ, повідомивши про це рапортом головному отаману С. Петлюрі. Навряд чи він міг подумати, що такі дії нагорі сприймуть як спробу державного перевороту.

10 червня 1919 року за наказом С. Петлюри П. Болбочана та М. Гаврішко заарештували за злочинну діяльність проти уряду і самовільне захоплення влади. На слідстві Болбочан заявив, що не погоджувався прийняти на себе обов'язки командувача групою без санкції командування. 10 червня відбулося засідання надзвичайного суду, який в той же день виніс вирок – розстріл. 28 червня 1919 року о 22 годині на станції Балин біля Кам'янець-Подільського полковника розстріляли. Його смерть справила гнітюче враження не тільки на запорожців, які зажадали від влади провести ревізію процесу і покарати винних, у далекій Австрії з посади дипломатичного представника УНР подав у відставку відомий український вчений В'ячеслав Липинський. Але повернути до життя талановитого та відданого Україні військового це вже не могло.

Література:

1. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995. 368 с.
2. Лосєв І. Стрибок тигра: від Харкова до Бахчисарая. <http://tyzhden.ua/History/139852>
3. Малко Р. Болбочан – завоювачь Крима. <https://web.archive.org/web/20070927043325/http://nation.org.ua/content/view/1306/77/>
4. Послужной список капитана 38-го пехотного Тобольского генерала графа Милорадовича полка Болбочана (составлен в ноябре 1917 г.). <https://history.wikireading.ru/390209>

Maryna Dolischuk
Odessa State University of Internal Affairs

GRIGORY SKOVORODA IS THE INFLUENTIAL THINKER OF UKRAINE

The life and work of Gregory Skovoroda is a subject of study of representatives of various scientific fields – philosophy, history, pedagogy. Interpretation the life path and educational and pedagogical activity of the Ukrainian philosopher and teacher were reflected in D.I. Bahalia, L.M. Vasilenko, G.P. Grebennoy, V.F. Erna, O.R. Mazurkevich, A.M. Nigerian, D.I. Chyzhevsky and others. Studies that approximate the modern understanding of Gregory’s ideas, embodied in his life’s way and creative heritage, are considered by Yu.Ya. Barabash, V.S. Gorsky, L.E. Makhnovtsa, L.V. Ushkalov. It is worth mentioning the monograph of M.V. Popovich, who called the work of the Ukrainian thinker «the philosophy of freedom».

The purpose of writing is to analyze the way of life of an outstanding thinker on the basis of the theory of mentality, which, of course, had influenced the creation of life and his philosophical and pedagogical views.

It should be noted that the term «creation of life» in relation to the life of the path of Gregory Skovoroda is not accidental. We hope that further deployment of our intelligence will prove the legitimacy of its use, since G. Skovoroda was just a «creation» of his own life: his philosopher’s subjectivity prevailed under all circumstances.

The outstanding Ukrainian philosopher, thinker, humanist, educator, writer, linguist, teacher, musician was born in the family of a Cossack in the village Chornukhi in Lubenshchyna. He graduated from Kyiv-Mohyla Academy, for three years he was a singer of the church chapel in St. Petersburg, and then visited some European countries.

In 1751 G. Skovoroda returned to his homeland. For a long time he worked as a home teacher, and then a teacher of Pereyaslavsky and Kharkiv colleges.

However, secular and ecclesiastical authorities persecuted the thinker for his philosophical doctrine, diverging from the official concepts of the Orthodox Church. Therefore, in 1769 he was forced to leave his pedagogical work.

In his understanding of the world, the philosopher adhered to the moral and ethical principles of the «good» and «evil» eternal struggle. Under «evil», he understood the desire for enrichment, parasitism, and depravity. The opposite of «evil» is «good», symbolizing the high spiritual interests of human. Consequently, the philosophical teaching of the Ukrainian thinker was objectively aimed at consolidating the ideas of humanism, goodness, and justice.

The concept of mentality reveals V.V. Ilyin, realizing him as «the most fundamental spiritual social and psychological features of human personality or the human community... Mentality is one of the deepest characteristics of the individual and collective consciousness of the people, unconscious and therefore extremely resistant to external influences. The general nature of the world perception, lifestyle, language of culture, mentality, inherent in this human community, does not depend on social groups or individuals [2, p. 114]».

Understanding the mentality of the Cossacks – the vital spheres of G.S. Skovoroda, in which he was born and brought up, give intelligence to M.V. Popovych. Investigating the socio-historical conditions of the existence of the Cossacks of the 16th and 18th centuries, the scientist comes to the conclusion that in the XVIII century. The Cossacks formed their «culture of guilt» (R. Benedict) and the concept of their own, personal, honor and internal freedom as opposed to the Ukrainian popularized peasantry, which «tended to archaic family-clan cooperativeness with a «culture of shame», although it dreamed of Cossack social status [3, p. 37]».

Years of travel, communication with scholars in Europe, of course, made a great impression on G.S. Skovoroda. On the enrichment of internal world of the future philosopher spoke O.P. Guzhva: «... Expansion of the existential horizon was due to the thinker's ability to combine the impression of reality and attribute to them, which gave him the context of European culture: Enlightenment ideas, reason of authority, the upbringing of a person, renewal of the world [1, p. 155]».

The main recommendations of G. Skovoroda for choosing a decent life and achieving personal happiness are self-knowledge and knowledge of God, which are essentially identical. After all, a person guided by the principle of «Know Himself» comes to God. Developing these ideas, the thinker first time in Ukrainian education emphasized that the basis of correct, corresponding nature (this is «the best teacher [4, p. 337]») the development of an individual, leading to a happy life, must be predisposition, ability and talent of man.

Happiness in life, according to Skovoroda, is closely connected with related activity («similar work»). If a person engages in such work, the way of her life becomes harmonious. She is aware of her significance, internally confident in fulfilling God's intention towards her, boldly looking into the future. She feels her

unity with others and seeks to do something better for people and the world as a whole.

The important achievement of G. Skovoroda is that he transferred ethic conception of Plutarch in the sphere of practical educational activity. He even aimed, that M. Kovalynsky always followed the Plutarch instructions in his life. Convincing successes of Skovoroda in re-educating M. Kovalynsky are to a great extent caused by relations of the deep mutual understanding and mutual respect that became firmly established between the pedagogue and the pupil. This success refutes the erroneous ideas of Lock and Rousseau that for moral education of young person it is necessary to insulate him/her from ordinary social surroundings with its numerous amoral influences. Skovoroda began to re-educate M. Kovalynsky, when he was already 17 and scored a success, pointing him to self-education.

Views of G. Skovoroda on moral education and experience of their practical realization he obtained in education of M. Kovalynsky and other students of Kharkiv Collegium have an actual importance for presentation of quality of educational process at modern school.

As a result, we can mention the invaluable treasure that we inherited from the great master of the word, the outstanding philosopher and Ukrainian pride should continue to enrich the treasury of spirituality, both Ukrainian nation and the world.

References:

1. Гужва О.П. Сковорода: його сповідь є одкровенням. Філософія спілкування. 2011. № 4. С. 153-160.
2. Ільїн В.В. Український гуманізм: тотожність раціонального та ірраціонального (три ступеня сходження до істини). К., 1999. 412 с.
3. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. К., 2007. 256 с.
4. Сковорода Г. Розмова, що називається Алфавіт, або Буквар миру. Сковорода Г. Пізнай в собі людину. Львів, 1995; Сковорода Г. Сад божественных песней. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2 т. Т. 1. К., 1973; Сковорода Г. Начальная дверь ко християнському добронравію. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2 т. Т. 1. К., 1973.

Жильцов А.Ю.

Донецький юридичний інститут МВС України

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ

Григорій Сковорода – видатний представник української гуманістичної традиції. Він увійшов у свідомість сучасників і нащадків як народний і вільнодумний філософ, мандрівний вчитель життя. Його часто

називають «українським Сократом». Відкинувши мирські насолоди як ілюзорні цінності, він показав своїм прикладом шлях до внутрішнього самовдосконалення, істини, добра та краси. Є підстави говорити про започаткований ним тип українського інтелігента.

Сковорода народився в 1722 році в селі Чернухи на Полтавщині в сім'ї малоземельного козака. Його дитинство проходило як і у всіх хлопчиків того часу. Змалку він мав талант до музики та співу; навчався грамоти у дядя; вже у вісім років ходив до церкви і там допомагав дякові читати та співати. В 1738 – 1750 роках він навчався у Києво-Могилянській Академії. В 1750 – 1753 роках перебував у складі посольської делегації, відвідав Австрію, Німеччину, Польщу, Угорщину, познайомився з відомими вченими. По поверненню на батьківщину займався викладацькою діяльністю, викладав поезику у Переяславському та Харківському колегіумах. З 1769 року почалася нова доба його життя, він залишив службу, відмовився від власності, майна, грошей, став мандрівним філософом. Саме цей період найбільш плодотворий в його діяльності та творчості.

Особливістю філософської системи Григорія Сковороди є антропоцентризм. Центральною проблемою виступає проблема людини, її духовного життя. Буття трактується як гармонія трьох світів: макрокосмосу – природи, мікрокосмосу – людини та символічного – Біблії. Кожний з трьох світів складається з двох натур: зовнішньої, видимої та внутрішньої, невидимої. Це єдність двох начал: матеріального, природного та духовного, божественного. Людина також виступає як єдність видимого та невидимого. Через свою невидиму натуру вона тотожна Богові. Бог пізнається не стільки через освоєння природи, скільки через самопізнання та моральне самовдосконалення. В системі Григорія Сковороди переплітаються антична та християнська традиції. Філософ повторює: якщо щастя є, то не десь і колись, а тут і зараз; воно міститься в нас самих, його досягнення залежить тільки від самої людини, її серця. Для цього потрібно, щоб людина йшла шляхом любові та віри. Умовою щастя є єдність самопізнання та Богопізнання. Процес самопізнання, на думку Григорія Сковороди, триступеневий. Перший ступінь – пізнання себе як самосуцого, самоідентифікація людини. Другий ступінь – пізнання себе як суспільної істоти. Третій – найбільш відповідальний – пізнання себе як істоти, яка створена за образом та подобою Божою.

Однак для самопізнання мало одного знання, потрібно ще добре серце. Григорій Сковорода є представником напрямку кордоцентризму. Серце виступає осередком не стільки фізичного, скільки духовного життя. Воно – центр людини та Богопізнання. Крізь серце проходять думки, почуття, дії. Філософ пише: «... истинным человеком есть *сердце в человекѣ*, глубокое же сердце и одному только богу познаваемое не иное что есть, как мыслей наших неограниченная бездна, просто сказать, душа, то есть истое

существо, и сушая иста, и самая ессенция (как говорят), и зерно наше, и сила, в которой единственно состоит [родная] жизнь и живот наш... [1, с. 138]».

Щастя втілюється не тільки в духовних пошуках, а й у праці. Прислухаючись до внутрішнього голосу, людина має обрати собі заняття, яке нешкідливе для суспільства та приносить душевний спокій і задоволення. Пізнання себе – це пізнання своїх природних схильностей до певного виду діяльності, свого справжнього покликання. Тільки така – «сродна» – праця, чи праця за покликанням, приносить вищу насолоду. Не буде мати успіху та людина, що працює не за своїми нахилами. Вона ніколи не досягне високих результатів у своїй діяльності, бо знаходиться в «протиприродному стані».

Отже, Григорій Сковорода вплинув на становлення та розвиток української філософії та літератури. Його ідеї актуальні і в нашому сучасному житті, адже сьогодні праця втрачає привабливість, людина накликає на себе небезпеку результатами своєї праці, життя стає безцільним, суспільство втрачає моральні принципи та гармонію.

Література:

1. Сковорода Г.С. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. К., 1983. 543 с.
2. Ушкалов Л.В. Григорій Сковорода. Х., 2009. 123 с.
3. Ушкалов Л.В. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди. К., 2017. 368 с.

Кадол О.М.

Криворізький національний університет

АНТИНІМЕЦЬКА КАМПАНІЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ 1914–1917 рр.: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ

Після численних поразок російської армії на початку Першої світової війни германофобія стала домінувати в громадській думці. Царський указ від 28 липня 1914 р. ліквідував пільги і переваги, надані підданам ворожих держав. Об'єктами антинімецької кампанії стали атрибути німецької культури (мова, звичаї та традиції, школа, історія, походження, власність, у першу чергу, земельна). Підсумував мовне питання Микола II, який затвердив 18 серпня 1916 р. «Положення Ради Міністрів щодо заборони викладання німецькою мовою». Відтепер на території всієї Російської Імперії в усіх навчальних закладах, у тому числі й тих, що утримувалися євангелічно-лютеранськими парафіями, починаючи з 1916/1917 навчального року заборонялося викладання німецькою мовою. Правочинним ставав

необмежений контроль воєнної та жандармсько-поліцейської влади над цивільним населенням.

Протягом всієї війни 1914–1917 рр. правий табір (російські націоналісти, монархісти та «чорносотенці») задавав тон багатьом радикальним пропозиціям, що лунали стосовно проблем національної політики. До праворадикальної коаліції входив ряд ключових міністрів – юстиції та внутрішніх справ (І. Щегловітов, М. Маклаков, О. Хвостов); члени Державної Думи і Державної Ради, де права фракція складала більшість; ієрархи російської православної церкви (волинський архієпископ Антоній, саратовський архієпископ Гермоген); місцеві священики; провінційні монархічні діячі; представники регіональної влади, наприклад, Катеринославське керівництво – губернатор В. Колобов і начальник жандармського управління Г. Терентьев; військова еліта; частково, чиновництво, аристократія (князі Урусов, Мещерський, Шереметьєв, Гагарін); дворяни-поміщики, монархічно налаштовані робітники; консервативна інтелігенція; частина населення, яка мала прихильність до ідей православ'я, самодержавства та націонал-патріотизму. Після численних військових поразок і наростання соціальної напруги в суспільстві праві почали спекулювати на «замовчуванні німецького засилля».

Провідним мотивом була прихильність до принципів самодержавства і православ'я, але, насправді, це означало етнічний шовінізм. Особливо, коли питання стосувалося долі німецьких земель. Так, за ініціативи керівника загальноросійської дворянської організації, дворянина Катеринославської губернії, члена Державної Ради А. Струкова міністр внутрішніх справ О. Маклаков включив Катеринославську губернію в зону дій ліквідаційних законів. Цей захід, на думку правих, міг уберегти поміщиків від аграрних заворушень на 100 років. Для того, щоб реалізувати ліквідацію у тилу, «Особливою Народою з німецького землеволодіння» на чолі з міністром юстиції І. Щегловітовим було заявлено, що Маріупольський повіт межує з Азовським морем.

Суспільну полеміку з «німецького питання» значна кількість представників інтелігенції, публіцистів, думців та міністрів звели до громадської та політичної боротьби з «німецьким засиллям». При цьому вони не тільки спекулювали на дійсних антинімецьких настроях суспільства, але своєю пропагандою сприяли укоріненню шовінізму серед широких верств населення. Замість такого бажаного в очах державної влади клапана для випускання «соціальної пари» зусиллями правих, монархістів та «націонал-патріотів», тема «німецького засилля» перетворилася на небезпечний інструмент радикалізації суспільства.

Поєднання трьох чинників – націоналізму, землі та релігії вплинуло на формування націоналістичного проекту. Слід констатувати, що етнотериторіальна, етноконфесійна та етносоціальна вибірковість щодо

німецького населення заклали модель етнополітики, яка знайшла своє практичне вираження в антинімецьких кампаніях, що проводилися царською владою та суспільними інституціями в період Першої світової війни у вигляді політики державного націоналізму. Провідну роль в цьому процесі зіграли чинники міжнародного, військово-стратегічного та геополітичного характеру. Насамперед, це було пов'язано з практикою правлячих еліт у кризовій ситуації штучно створювати образ внутрішнього ворога, що спонукало царське керівництво до вироблення відповідної етнополітики. Військово-політична ситуація підштовхнула владу до пошуку причин поразок російської армії. Практична реалізація державної політики щодо німецького населення була покладена на військово-поліцейський апарат – армію та політичну поліцію. Армії, уряду, династії для потреб ведення війни знадобилася своєрідна «мобілізація» націоналізму. Ідея захисту батьківщини і звільнення слов'янства поєднувалася із пропагуванням ненависті до німців, які були піддані звинуваченням у політичній неблагонадійності. Восени 1914 р. головнокомандувач особисто порушив питання про репресії відносно німців як нації. Необґрунтованим підозрам були піддані офіцери і генерали з німецькими прізвищами. Процес їх звинувачення почався зі «справи» командувача 1-ї армії генерала П. Ренненкампа, з ім'ям якого пов'язали поразки російських військ у Східній Пруссії в початковий період війни. Організація Німеччиною призову в кайзерівську армію всіх «військовоздатних», які проживали і за межами країни, стала мотивом контролю за німецьким населенням з боку російських військовиків. Було використано принцип колективної відповідальності. Німецьке цивільне населення, що мешкало в межах західних губерній та прифронтової смуги, потрапило в поле зору військово-поліцейських структур у якості «підозрілих і неблагонадійних осіб», поставивши під сумнів їх лояльність по відношенню до Росії.

Царська армія, використовуючи тактику «випаленої землі» на ворожих захоплених територіях, під час Великого відступу 1915 р. перенесла цей зловісний досвід на територію південно-західного краю, тобто на межі власне російської держави. Антинімецькі кампанії в різних регіонах країни проходили синхронно, а виселення та депортація німецького населення стала їх домінуючою складовою. Депортація німецьких колоністів улітку 1915 р. із трьох губерній південно-західного краю, в першу чергу, Волинської, була складовою частиною мобілізації та плану ведення війни. Матеріали воєнної контррозвідки свідчать, що в довоєнний період у генеральному штабі були проведені дослідження іноземних підданих, які проживали у військових округах, складено списки осіб, які підлягають виселенню в домобілізаційний період. При цьому окрема робота була проведена в особливому діловодстві (5-е) з розрахунку земельних володінь російських німців-колоністів. З 1912 р. всі контррозвідувальні відділення

складали й періодично доповнювали списки осіб, які підлягають арешту або заслання в «підготовчий до війни період» із районів мобілізації та можливих бойових дій. Одну з груп складали переважно колоністи. Ідея, що німецькі поселення розглядалися як загроза безпеці Росії, як «осередок германізму» і «база для навали німецької армії», виникла у військовому середовищі ще до 1914 р. Усього в 1915 р. було депортовано понад 115 тис. волинських німців. Слід зазначити, що факти багатьох злочинів, скоєних військовою владою, в суспільстві замовчувалися, іноді просто ігнорувалися. В той же час, ситуація викликала протест ряду міністрів, які вважали, що масове виселення цивільного населення різних національностей неприпустиме. Найбільшого осуду викликали методи цієї політики (знищення майна населення, загальне розорення евакуйованих територій, вбивства каральними загонами землевласників, які відмовлялися покинути садибу і т. і.). Всі ці дії міністри називали «генеральським свавіллям». Найбільш відчутною названа політика «випаленої землі» була в південно-західних губерніях Росії, звідки депортувалася найбільша кількість німецького населення.

Значного поширення серед вищих ешелонів влади отримала ідея перерозподілу німецьких земель на користь особливого земельного фонду, утвореного в умовах воєнного часу. Особлива увага при розподілі фонду земель німецьких колоністів мала приділятися георгіївським кавалерам і «особам, що відзначилися на війні». За іншою версією авторство проекту приписується особисто Миколі II, який переклав втілення своєї ідеї в життя на військове керівництво. Імовірно, цар розраховував, згідно зі старовинним звичаєм (роздачею земель після перемоги), зміцнити монархічні почуття своїх підданих.

Отже, антинімецька кампанія в Росії була ознакою часу в загальному річці історії Першої світової війни. Проте, на відміну від західних країн, російський варіант антинімецької кампанії мав значно радикальніший характер. Поразки на фронтах та розвал тилу пояснювалися діями німецької «п'ятої колони» – шпигунством та пособництвом ворогу з боку російських німців. В межах тилкових губерній розгорнулася уявна «боротьба з внутрішнім німцем», де провідну роль грало жандармсько-поліцейське відомство. Шпигуноманія охопила країну, посилювалися дії карально-репресивного апарату. Антинімецька кампанія сприяла розширенню бюрократичного контролю над населенням, посиленню поліцейського та державного нагляду за іноземцями, іммігрантами, створення цілого штату інспекторів, управляючих та ліквідаторів для нагляду і контролю за підприємствами, секвестрування земельної нерухомості тощо. Розпочавшись із тимчасових заходів, покликаних забезпечити тил, антинімецька політика переросла в широкомасштабну кампанію «націоналізації імперії».

БРАТСТВА УКРАЇНИ ТА ЇХ ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Братський рух – визначне явище національного розвитку України 16 – 18 століть. З метою побудови національної шкільної справи він акумулював усі найкращі досягнення вітчизняних та іноземних освітніх систем, що існували у той період. Братський освітній рух в Україні – це епоха національного відродження і падіння, це запозичення кращих іноземних зразків і створення власної педагогічної системи, це взаємодія і запекла боротьба тогочасних освітніх течій, це передумова створення всесвітньовідомої класно-урочної системи навчання. Освітні надбання братських шкіл – це значна частка західноєвропейських педагогічних досліджень. Братські школи України слід розглядати як невід’ємний європейський освітній процес, що обумовлюється соціальними, політичними та економічними факторами.

Україна не була відгороджена від Заходу. Господарські, культурні та політичні зв’язки об’єднували її з багатьма західноєвропейськими країнами. Могутні рухи проти устоїв тогочасного суспільства Західної Європи позитивно впливали на боротьбу українського народу проти соціального та національного гноблення.

Дослідження освітніх напрацювань братських шкіл XVI – XVII століть зумовлюється першопричинами виникнення, основними цілями, рівнем розвитку самих братств. Братські школи екстраполювали в собі основні підвалини заснування та діяльності відповідних братств, служили ефективним засобом та інструментом реалізації їх основних завдань. Вихідною позицією розгляду освітнього та виховного процесу братських шкіл є визначення першопричин виникнення братств та основних факторів їх розвитку.

Національне відродження української школи викликало протидію з боку латино-польського суспільства. Зневажання прав і привілеїв православних і впевненість у повній безкарності їх порушень прослідковується в історії майже всіх братських шкіл.

Створена українськими братствами середня загальноосвітня школа не була результатом запозичення чужих шкільних зразків, а виникла в результаті розвитку національної освіти в Україні шляхом поступового розширення навчальних планів приходських – елементарних шкіл. Підтвердженням даної думки є діяльність Львівської, Київської та Луцької братських шкіл.

Доказом того, що наші братські школи продовжували розвиток своїх таки елементарних шкіл, може служити і та обставина, що навчальні плани

початкового етапу освітнього процесу у братських школах і навчальні плани народної елементарної освіти були майже ідентичні.

У передмові до граматики М. Смотрицького (1691 р.), де говориться про порядок навчання в наших школах, сказано: «Издревле у учителей был обычай учить малых детей сначала азбуке, потом часослову и псалтырю, а также писать, чего иные читали и Апостол. В некоторых школах изучались и начатки арифметики [3, с. 206]». Аналогічним був зміст навчання в класах початкового етапу освіти у братських школах України. У статуті Луцької братської школи, йдеться про те, що учні «должны учить по частям псалтыри или грамматике с разборами, и иным многим полезным наукам. Как посмотрит на то время учитель сообразно с потребностью [2, с. 10]».

Із наведеного видно, що середня загальноосвітня школа, яка була створена братствами у великих містах України, не була запозичена в готовому вигляді, а являла собою новий етап розвитку нашої вітчизняної школи. Виникнення братських шкіл – це свідчення того, що в освіті України 17 століття намітилися значні зміни. Провідні діячі братських шкіл розуміли потребу часу не стояти на місці, не повторювати помилок минулого і навіть досягнень своїх попередників, а робити кроки вперед, прикладати всі зусилля для того, щоб братські школи в Україні піднялися на якісно новий рівень.

Література:

1. Ісаєвич Я.Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI – XVII ст. К., 1996.
2. Памятники, изданные Киевскою комиссією для разбора древних актов. Т. 1. К., 1898.
3. Харламович К. Западно-русскія православные школы XVI и начала XVII века. Казань, 1898.

Когут О.О.

Донецький юридичний інститут МВС України

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ В СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Серед видатних постатей історії та культури України представляється можливим нагадати про життя доньок київського князя Ярослава Мудрого – Єлизавети, Анастасії та Анни, які стали королевами європейських країн і увійшли в їх політичне, культурне та історичне життя. Євген Луняк зазначає, що всупереч традиційним уявленням про домінування чоловічого чинника в минулому людства аж до новітньої доби роль жінок в середньовічному європейському суспільстві привертає увагу багатьох дослідників. «Можна

згадати з поміж уславлених своїми справами жінок тієї епохи: рівноапостольної княгині Ольги, Інгігерди-Ірини, Ярославових дочок: Єлизавети Норвезької та Анастасії Угорської, Гертруди-Олісави, Янки Мономахівни, Євпраксії Всеволодівни-Адельгейди та ін. [3]».

Старша княжна Єлизавета підкорила серце норвезького принца Гарольда Сміливого, який в юні роки служив Ярославу, і стала королевою Норвегії (у другому заміжжі – королевою Данії). Гаральд за для одруження 15 років здобував собі славу та золото, щоб стати гідним принцеси. Адже, його спроба негайно отримати княжну в дружини не увінчалася успіхом: Ярослав відмовив йому, так як принц не мав ні багатства, ні престолу.

Анастасія Ярославна зійшла на угорський королівський трон і стала дружиною угорського короля Андраша I (Андрія). Впливала на політику чоловіка у питаннях збереження незалежності Угорщини від Священної Римської імперії. Біля Тиханьської абатської церкви сьогодні споруджено пам'ятник королю Андрашу та його дружині. На ньому напис: «Король Андраш I та королева Анастасія – українська княгиня».

Але найцікавішим та найзахоплюючим є життя і смерть Анни Ярославни, яка стала частиною світової історії. Постаць Анни Ярославни є важливою як для вітчизняної історії, так і для історії Франції. Молодша донька Анна вийшла заміж за короля Франції Генріха. В історичному портреті Анни багато штрихів залишаються невідомими по цей час. Громадяни цієї далекої країни прекрасно пам'ятають про родові корені їх королеви – чудової слов'янки, прародительки Бурбонської й Орлеанської королівських династій, що залишила глибокий слід в історії та культурі Франції. Їй встановлено два пам'ятники, останній – в 2005 році в Санлісі. Напис на постаменті говорить: «Анна Київська. Королева Франції. Вона заснувала цю обитель 21 квітня 1060».

В середині XI ст. король Франції Генріх I овдовів. Він був немолодий, йому важко було керувати державою. Шлюб з Анною Ярославною міг сприяти зміцненню влади Генріха I і забезпеченню надійних союзницьких зв'язків. Але Ярослав Володимирович не відразу дав згоду на шлюб своєї дочки. Та все ж таки у травні 1051 р. відбулося весілля Анни Ярославни і Генріха I. Невідомо, як жилося Анні Ярославні перші роки на чужині, але французькі дослідники цитують рядки з її листа до батька: «У яку варварську країну ти мене послав; тут житла похмурі, церкви потворні і звичай жажливі». Анні, яка виросла в умовах слов'янської культури, нелегко було пристосуватися до умов французького вищого суспільства того часу.

Дитинство княжни пройшло в атмосфері великого культурного піднесення в Київській державі. Освіту вона отримала при княжому дворі, де вивчала грамоту, історію, іноземні мови, математику, малювання. Відомо, що Анна Ярославна могла вільно читати кількома мовами, зокрема старослов'янською, грецькою, писала кирилицею і глаголицею, знала латинь

– офіційну мову того часу. В той час у Європі не кожен чоловік-дворянин знав грамоту. У травні 1049 р. в церкві Святого Хреста відбулася церемонія коронації Анни Ярославни. На шлюбному контракті дочка київського князя написала своє ім'я, а її чоловік замість підпису поставив «хрестик». Анні було надано право ставити свій підпис на документи державної важливості. Ці привілеї Анни були унікальним явищем для французького королівського двору XI ст.

Уже на початку свого королівського шляху Анна Ярославна проявила наполегливість і, відмовившись присягати на латинській Біблії, принесла клятву на слов'янському Євангелії, яке привезла з собою. Цю книгу чекала надзвичайна доля. Саме на Реймському Євангеліє давали присягу всі наступні королі Франції, навіть не підозрюючи про його київське походження.

Після заміжжя пройшло кілька років, перш ніж королева Анна стала матір'ю. Бажаючи мати спадкоємця, вона дала навіть обітницю побудувати і забезпечити капіталом цілий монастир. Згідно з історичними даними, у королеви Анни було три сини. Перший, Філіп (1052 – 1108), прозваний «Добрим», пізніше став королем Франції. На честь його народження королева побудувала монастир Святого Вікентія в Санлісі. Потім вона народила ще двох синів: Роберта (1055 – 1060), який помер у дитинстві, і Гуго (1057 – 1102), що став згодом графом Вермандуа і прославився в перших хрестових походах. Королева Анна навчила своїх дітей грамоті, мов, арифметики, історії. На відміну від батька, майбутній король Франції Філіп I став найосвіченішим монархом свого часу.

Поява на світ у королівській сім'ї дочки Емми (1055 – бл. 1109) також оповита завісою таємниці. У 1074 р., коли монарх вирішив насильно видати принцесу заміж, Емма втекла з Парижа до баварського села Пух на околиці Мюнхена. Принцесі дали притулок місцеві селяни, і вона прожила далеко від сім'ї до самої смерті, займаючись навчанням місцевих дітей та лікуванням хворих. На рубежі XVI – XVII ст. католицька церква проголосила внучку Ярослава Мудрого блаженною.

Король весь час перебував у військових походах, і виховувати дітей Анні доводилося самій. Однак, судячи з історичних документів, Генріх принаймні рахувався з думкою своєї дружини: на багатьох державних актах, особливо грамотах, що дарували пільги або жалували вотчини монастирям і соборам, можна прочитати: «За згодою дружини моєї Анни», «У присутності королеви Анни». Шлюб Анни і Генріха тривав лише сім років.

Анна відзначилася надзвичайним розумом, брала активну участь в духовному житті суспільства, виступаючи в ролі фундаторки та меценатки для багатьох монастирів і церков Франції. Її здібності були відмічені великим числом сучасників. Ця загадкова жінка протягом багатьох століть привертала та продовжує привертати зараз увагу істориків і літераторів.

Діячів мистецтва захоплювали романтичні історії, пов'язані з першим і особливо з другим шлюбом королеви. Останні роки Анни Ярославни також окутані таємницею, є декілька версій про її смерть. І навіть місце знаходження її могили точно невідоме.

Література:

1. Боршак І. Анна Ярославна, королева Франції. Стара Україна. Львів. 1925. Т. 6. С. 99-104.
2. Висоцький С.О. Княгиня Ольга і Анна Ярославна – славні жінки Київської Русі. К., 1991. 100 с.
3. Луняк Є. Анна Руська – королева Франції в світлі історичних джерел. http://shron1.chtyvo.org.ua/Luniak_Yevhen/Anna_Ruska_koroleva_Frantsi_i_v_svitli_istorychnykh_dzherel.pdf
4. Назаренко А.В. Геніх І и Анна Ярославна. Древняя Русь в свете зарубежных источников. М., 1999. С. 353-358.
5. Серяков М.Л. Любовь и власть в русской истории. СПб., М., 2002. 320 с.
6. Широкопад А. Франция. История вражды, соперничества и любви. М., 2008. 382 с.

Лехан Л.Б.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ФІЛОСОФ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛ

І. ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКУ НАЦІЮ

І. Лисяк-Рудницький – учений української діаспори, історик, есеїст, філософ, громадський діяч, професор Інституту українських студій при Університеті Альберти (Канада). Народився у 1919 році у Відні, шкільну освіту здобув у Львові. З 1939 року жив за кордоном, навчався на факультеті зовнішніх відносин Берлінського університету (1940–1943), захистив докторську дисертацію в Карловому університеті у Празі (1945), після війни переїхав до Австрії, а 1947 року – до Женеви (Швейцарія), у 1951–1971 роках проживав у США. Від 1971 року жив в Канаді, де отримав посаду професора в Альбертському університеті. Був членом НТШ і одним із засновників Канадського Інституту Українських Студій при Альбертському університеті. Протягом усього свого життя дописував до українських емігрантських періодичних видань, зокрема до газети «Українські Вісті» і журналу «Зустрічі», «Сучасності» (1961–1967).

Формою своїх наукових висловлювань він обрав есе, які, на відміну від монографій, не вимагали довголітніх досліджень. Тематика історичних оповідань І. Лисяка-Рудницького була дуже широкою, зокрема, історія української політичної думки XIX – XX ст., історія козацтва і козацького

бароко, польсько-українські відносини XVII – XX ст., український національний рух та національне відродження кінця XIX – початку XX ст., політика русифікації Російської імперії.

Проблемі творення української нації І. Лисяк-Рудницький присвятив два есе – «Україна між Сходом і Заходом» та «Формування українського народу і нації». Вчений розглядав українську історію крізь призму політичного, духовного та економічного досвіду європейських країн, бо вважав її частиною західного інтелектуального розвитку. У своїй праці «Україна між Сходом і Заходом» він писав: «Я вірю в існування чогось такого, що згрубша можна назвати «національним характером». Однак це не треба фальшиво розуміти в натуралістичному сенсі. Бо це явище належить до суспільно-культурної, а не до біологічної сфери. Національний характер тотожний із своєрідним способом життя, комплексом культурних вартостей, правилами поведінки та системою інституцій, які притаманні даному народові. Національний характер формується історично, й можна визначити ті фактори, що спричинилися до його постання. Після того, як національний характер встиг скристалізуватися, він звичайно виявляє чималу стабільність і уміння відкидати або асимілювати підривні впливи. Дуже важлива наступна обставина: національний характер, або культурний тип, не являє собою чогось абсолютного, унікального й оригінального, але радше індивідуальну комбінацію прикмет, які широко поширені у світі й спільні багатьом народам [2]».

У роботі «Формування українського народу і нації» науковець дає своє визначення «народу» і «нації»: «Під «народом» слід розуміти одиницю етнічну, під «нацією» – одиницю політичну... Нація – феномен політичної сфери. Нація – це колектив людей, що хочуть бути державою [3]». В той же час І. Лисяк-Рудницький зауважив, що «якщо людина не хоче виконувати обов'язків, зв'язаних з приналежністю до нації, – якщо вона саботує закони, якщо вона не почуває себе співвідповідальною за долю колективу, якщо вона притримується філософії «моя хата скраю», – тоді вона ділом засвідчує, що вона ані не дорожить своєю приналежністю до нації, ані самим життям нації. Нація, що в неї велика частина або більшість членів охоплена такими настроями, засуджена на загибелю [3]». Проте вчений вважав, що «факт чужинецького завоювання сам собою ще не припиняє життя нації, поки в даному колективі є сильна, ділами засвідчена воля бути політичним суб'єктом». На його думку, етнічна гомогенність полегшує формування спільної політичної волі, проте цієї тягlosti бракує в історії української нації. За свою історію вона, на думку І. Лисяка-Рудницького, двічі вмирала (після Люблінської унії та на злами XVIII – XIX ст. після ліквідації решток української автономії) і двічі відроджувалась заново. Філософ переконує, що «в такій гостроті проблема «смерти нації», мабуть, ніде інде не виступала. І зовсім слушно, бо нація проявляється не вишивками, «малоросійським

борщем» і т. п., а окремою політикою й окремою високою культурною творчістю [3]». На його думку, головною причиною хронічної політичної незрілості українського суспільства є відсутність прямого помосту між Україною короля Данила та гетьмана Хмельницького, між Україною Мазепи та Петлюри, все доводиться починати наново.

У зв'язку з цим Україна є типовою «неісторичною нацією». Проте, незважаючи на «перериви», «завмирання й відродження» мова йде про одну і ту ж націю, тобто слід виділити три фази української національної історії: княжофеодальну, козацьку та модерну [1]. На питання: коли постала українська нація І. Лисяк-Рудницький дає наступну відповідь: «в давніших віках українська (чи пак «руська», або «козако-українська») нація поставала вже двічі. Але новітня українська нація народилася щойно в 1917 р. Очевидно, зародки можна констатувати вже на кілька десятків років раніше, а від 1905 український рух набирив щораз більшого розмаху. (В Галичині, завдяки сприятливим обставинам, процес націотворення був більше посунений. Різний характер визвольних змагань в Наддніпрянській Україні та в Галичині полягає в тому, що в Галичині ми в 1918 вже були нацією, а на Наддніпрянщині в 1917 ще не вийшли зі стадії етнографічної маси). Переворот стався продовж кількох коротких років. Це суттєвий результат визвольних змагань: держави не вдалося закріпити, але Україна вийшла з революції як політична нація. Це факт, що з ним мусли рахуватися навіть окупанти. Формально це знайшло вислів у тому, що большевики признали існування української нації (в протигагу старій царській Росії) і створили т. зв. УРСР. Незважаючи на дуже тяжкі, часто просто трагічні умови, Україна як нація за останнє тридцятиліття, безперечно, закріпилася. З другого боку, затяжний характер большевицького режиму ставить нас перед новими загрозливими перспективами (фізичне винищення, феномен «кравченківщини» і т. д.) [3]».

Підсумовуючи наукові роздуми про становлення і розвиток української нації, вчений піднімає питання, які досі не перестали бути актуальними:

«1. Як пояснити двократну асиміляцію наших історичних провідних верств у чужих національних колективах?

2. Як пояснити протилежний феномен: двократне відродження нації, що її світ уже вважав на остаточно померлу... В чому таємнича сила українського Фенікса, що відроджується з попелу?

3. Який був справжній національний характер Київської Русі? [3]».

Сподіваємось, що сучасна історична наука (як вітчизняна, так і зарубіжна) дасть відповіді на ці питання.

Література:

1. Лисяк-Рудницький І. Зауваги до проблеми «історичних» і «неісторичних» націй. http://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Istorychni_ese_Tom_1/
2. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом. http://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Istorychni_ese_Tom_1/
3. Лисяк-Рудницький І. Формування українського народу і нації. http://chtyvo.org.ua/authors/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Istorychni_ese_Tom_1/

Ляшенко М.О.

Донецький юридичний інститут МВС України

«МАНДРІВНИЙ ФІЛОСОФ»

Григорій Сковорода народився у 1722 році на Полтавщині в родині козака. Після здобуття початкової освіти в сільській школі навчається в Києво-Могилянській академії. Саме бібліотека академії стає для нього джерелом знань. У навчанні він завжди перший. Вивчає грецьку, латинську, церковнослов'янську, італійську, німецьку, польську та французьку мови. Є здібним майже у всьому: має винятковий слух, гарний голос, чудово грає на флейті й органі. Про стиль його життя відомо, що встає дуже рано, їсть раз на день, без м'яса та риби, є завжди веселим, сильним, рухливим, з усього задоволеним, до всіх добрим, усім готовим послужити. Поважає добрих людей без різниці їх соціального стану, розважає сумних, навідується до хворих, ділиться останнім з тими, хто нічого не має. Він любить свій рідний край, коли відлучається за межі, обов'язково прагне скоріше повернутися, поважає рідну мову.

Ознайомившись з творами давньогрецьких філософів, Григорій Сковорода першим адаптує їх для української освіти та культури. Він створює власну систему поглядів, стає одним з яскравих українських філософів та обирає новий і незнаний до того стиль життя – мандрівку. Його життя настільки оповите переказами та легендами, що кожен, чи то пан, чи то селянин, бажає його бачити та чути. В мандрівках він ніколи не розлучається з Біблією, флейтою та своїми рукописами. У кожному творі висвітлює власне ставлення до тієї чи іншої теми. Так, наприклад, він завжди захищає права особистості, що свідчить про демократичну тенденцію, яка поєднується зі співчуттям до зкріпачених селянських мас. В одному з віршів – «De Libertate» («Про свободу») – філософ підіймає дуже важливу тему, порівнюючи свободу з золотом, констатує, що ніяке золото не замінить вольності, та згадує про видатного політичного діяча Богдана

Хмельницького, який за часи свого гетьманування всіма силами намагається врятувати Україну. Саме цей образ Сковорода асоціює зі свободою.

Філософа турбує не тільки особисте, а і громадське та національне. Тема дружби завжди викликає у нього теплі почуття. Він закликає дуже обачно ставитись до дружніх стосунків, оминати підлабузників і криводушних, рішуче наполягає побороти сором'язливість і твердо відмовити у разі спокуси на погані справи, а потім взагалі не спілкуватися з цією людиною.

Цікавим є те, що Григорій Сковорода не протиставляє душу та тіло, на відміну від інших філософів, говорить про те, що людина – це поєднання одного та другого, а отже, повинна дбайливо ставитись до обох частин своєї натури. Філософ часто порівнює душу та тіло, кажучи, що обов'язково і саме щоденно треба підкидати у душу, як у шлунок, слово або вислів, те, що бачиш і чуєш, перетворювати у споживний і рятівний сік.

Підсумовуючи, слід відзначити, що Григорій Сковорода є не тільки розумною та талановитою людиною, а і пророком для нашого часу. Кажучи про безцінність свободи, яка для кожної людини ніби ковток повітря, він помічає найгірші наслідки від її втрати. Саме тема свободи є для нас найактуальнішою, зважаючи на події, що сьогодні розгортаються на сході країни. Ми повинні цінувати свободу. На жаль, в наш час люди цінують лише матеріальне, зовсім забув про головніше.

Григорій Сковорода вносить великий вклад в українську культуру й освіту. Він перекладає 7 творів давньогрецьких філософів, стає зачинателем нового жанру в літературі – байки, дарує світу 17 філософських творів, найвідомішими з яких є: «Сад божественних пісень», «Жінка Лотова», «Байки Харківські». Він першим піднімає питання «сродної» праці, вважає, що кожна людина повинна знайти своє призначення в житті, займатися тим, до чого має найбільшу прихильність. Є щирим патріотом своєї країни. І сьогодні твори «мандрівного філософа» навчають нас крокувати по життю, розуміти свій сенс і призначення, не ледарювати, а робити все залежне, аби досягти успіху.

*Максименко О.В.
Луганський державний університет внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка*

ПОСТАТЬ О. ДОВЖЕНКА КРИЗЬ ПРИЗМУ «ЩОДЕННИКА»

Олександр Довженко – видатний письменник, талановитий режисер, який відкрив нові шляхи у світовому кіномистецтві, сценарист, який створив новий літературний жанр – кіноповість, філософ і громадський діяч. Його творчий доробок налічує 14 ігрових і документальних фільмів, 15

літературних сценаріїв і кіноповістей, дві п'єси, автобіографічну повість, понад 20 оповідань і новел, низку публіцистичних статей та теоретичних праць, присвячених питанням кіномистецтва. Він прагнув підняти український кінематограф до рівня світового. Про Олександра Довженка Чарлі Чаплін сказав: «Слов'янство поки що дало світові кінематографії одного митця – мислителя і поета [2, с. 124]».

Одним з витворів митця є його щоденник, що відкриває читачеві його щирі творчі натрути з непереможною вірою в мистецтво, попри всі труднощі та проблеми.

Щоденник містить чотири записні книжки, що охоплюють життєві та творчі події 1941 – 1956 років. Це документальне відтворення тогочасної дійсності з чіткою авторською оцінкою.

Олександр Довженко почав вести щоденник у 1941 році. Твір характеризувався відсутністю системності записів, а з березня 1942 року щоденникові записи набувають хронікальності, що дає можливість чітко визначити час, подію, відчути емоційний стан та проаналізувати думки письменника. Ведення щоденникових записів письменник продовжуватиме до останніх років свого життя. Перші записи в Довженкових щоденниках датуються 6 березня 1942 року, які були зроблені в колишньому м. Ворошиловград (нині Луганськ). Щоденник фіксує місцеперебування письменника: Ворошиловград, Воронеж, Харків, Київ, Москва. Олесь Гончар у власному щоденнику зазначає «маршрути фронтів доріг Олександра Довженка: Лівобережжя, Правобережжя, Бессарабія, Румунія, Угорщина, Чехословаччина, Австрія, Трансільванія. Це що стосується так званого фізичного і географічного просторово-часового відрізка [2, с. 126]».

Щоденник Олександра Довженка – «трагічний документ доби», який є вільним від ідеологічних настанов і неприховано відтворює тогочасний тоталітарний режим, підкреслює життєву та громадську позицію письменника: «Мені здається, що читач не читає мене, ненавидить і не довіряє мені. Керівництво навіяло йому думку, що я ворог народу, небезпечна і шкідлива людина, націоналіст, контрреволюціонер, поплічник Гітлера і диявола. Я душевно захворів... (19 червня 1944 р.) [1, с. 301]».

Щоденник має велику просторову перспективу, яка прямує від образу народу до конкретної людської долі. Авторська спроба осмислення подій, концентрування уваги на розумній долі кожної особистості в контексті глобальної трагедії всього народу: «На українських ланах і селах в огні і полум'ї вирішується доля людства, вирішується велетенська проблема світової гегемонії, вирішується доля людства на нашій недолі. Така нещаслива земля наша. Така наша доля нещаслива [1, с. 265]». Цей запис був зроблений 5 квітня 1942 року, а через десять днів письменник зазначить: «Світе мій убогий! Покажи мені, де на тобі пролилося ще стільки крові, як у нас на Україні! Нема другої України! Нема! [1, с. 250]». Олександр

Довженко відверто аналізує політичну ситуацію та державний устрій країни, пророкує знування тоталітарного режиму радянської влади: «Будуть мстити українському народу слідчі з трибуналами, будуть мстити всьому народу. Уже мстять [1, с. 300]».

Щоденникові записи Олександра Довженка більшою мірою аналізують часи Другої світової війни, події якої трансформуються крізь призму авторського сприймання та документально-художнього переосмислення: «Якою б не була страхотливо руйнівна війна, яким би брудним ураганом не пройшла вона по Україні, її величезне позитивне значення для історії українського народу безперечне. У цій пожежі, хаосі й крові злились воедино всі українські землі [1, с. 251]». На більш глибинному рівні Олександр Довженко визначає риси позитивізму як рушійної сили в історії боротьби та розвитку українського народу.

Відчуття постійної присутності письменника в зображуваних ситуаціях надає твору художньої переконливості, справжності та природності почуттів. Достовірність викладеного, елементи «присутності» автора, аналіз і відверті відчуття відкривають читачеві жахливі картини війни, України у війні, життя та смерті, жорстокої боротьби, хоробрості та мужності: «Сьогодні, в суботу, 30.VI. 1945 року, сталася велика подія в житті мого народу. Уперше за тисячу літ, за всю свою нещасливу історію, об'єднався він в єдину сім'ю... Сповнилась мрія століть. Сповнилась і моя мрія, мрія мого красивого Кравчини. Благословенна будь, моя многотраждальна земле! [1, с. 322]».

Ідеї Олександра Довженка знаходять повне відображення на сторінках щоденника: митець відверто переосмислює долю України, долю народу та споріднює з ним власне життя й творчу перспективу: «Коли мені пощастить написати сценарій в доброму здоров'ї і я не втрачу працездатності, я зроблю фільм свій на Київській студії. Я повертаюсь на Україну і творитиму серед свого народу. Я не можу без нього далі писати. Як би важко мені не було [1, с. 271]».

Письменник систематично вдається до панорамного відтворення фактографічного матеріалу, остаточно вирішує «вписати свою епоху, її героїв у широкий історичний контекст», – зазначає В. Гребньова [4, с. 134]. Автор талановито створює картини минулого й «запозичує в нього концепцію світосприймання, щоб зберегти об'єктивний зв'язок часів [3, с. 91]», бо саме простір і час допомагають створити концепцію хронікальності зазначеного періоду. Композиційно щоденник Олександра Довженка характеризується «відсутністю єдиного сюжету».

Щоденниковим записам притаманні риси сповідального характеру як відтворення емоційного стану письменника, його відвертості, щирості та неприхованого болю. Щоденник дозволяє відчутти не лише художній світ, але й проаналізувати світоглядні позиції письменника та виокремити

жанрову модифікацію щоденникових записів Олександра Довженка як *щоденник-сповідь*.

Дослідник П. Гернаді зазначає, що жанри можна класифікувати відповідно до авторської позиції, впливу тексту на читача, авторського контексту [4, с. 14]. Важливою ознакою побудови *щоденника-сповіді* є прийом аналізу дій героя через деякий проміжок часу для переосмислення власного життя. «Внаслідок такого композиційного прийому з'являється проєкція описуваної автором історичної особистості, яка спрямована в сучасність. Така композиційна будова пов'язана із постмодерним розумінням множинності світів [5, с. 20]».

Щоденник-сповідь Олександра Довженка тяжіє до відтворення, аналізу значущих подій, зазначених у щоденнику крізь призму авторських почуттів, думок і роздумів, що формує позиції особистості та напрям творчості. Твір відкриває особисті записи як частину духовного життя. У червні 1945 року митець напише: «Найбільший скарб всього людства є сама людина. Хіба не так? Чому ж людське суспільство тримається на жорстокості? На злі і насильстві? [2, с. 350]».

Олександр Довженко вводить читача в коло власних життєвих ситуацій та проблем, констатує природу їхньої сутності та наслідки, викликає усвідомлене бажання реципієнта встановити закономірності їхнього розвитку в реальному житті. Усі особисті записи письменника є обґрунтованими та базуються на дійсних фактах і реальних подіях, що характеризуються високим рівнем художнього відображення: «Кажуть, що справжній мистецький твір має в собі не один, а кілька смислів і вірним завжди лишається той, який людина для себе вибирає [2, с. 312]». Письменник подає свої світоглядні позиції та розмірковування в трьох часово-просторових парадигмах: минулому, теперішньому та майбутньому, що дозволяє більш широко осягнути сутність його особистості, допомагає реконструювати жанрово-стильові особливості щоденника, відчуті відтворену автором атмосферу подій суспільного, культурного та особистого життя й бажаними перспективами практичної реалізації майбутнього літературного життя: «Сьогодні мені сповнилось п'ятдесят років. Коли б я вірив у Бога, я попросив, помолився б йому, аби послав він мені ясного розуму на десять літ, аби зробити щось добре для свого народу, і більш нічого б не просив... [2, с. 320]».

Щоденник Олександра Довженка був написаний, за задумом автора, «для себе», бо мав суто особистий характер з елементами сповіді, та вже в записі від 7 січня 1944 року митець не виключає можливості його публікації як документально-біографічної та літературної знахідки доби.

Література:

1. Саливончик П. Спроба провести паралель: «Щоденник» О. Довженка – «Щоденник» А. Любченка. Дніпро. 2002. № 9 – 10. С. 123-131.
2. Довженко О. Зачарована Десна. Україна в огні. Щоденник (1941 – 1956). Київ, 1995. 342 с.
3. Мельник С.О. Теоретичні і жанрові особливості письменницьких щоденників другої половини ХХ-го століття. Тенденції розвитку української літератури та літературної критики нових часів. Тези доповідей та повідомлень міжвузівської наук. теор. конф. 15 – 16 травня 1996 р. Харків, 1996. 112 с.
4. Медоренко О.М. Співвідношення аспектів документального та художнього в жанрі сучасного автокоментаря кін. ХХ – поч. ХІХ ст. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2010. 11 (198). С. 240-247.
5. Саливончик П. Щоденник як літературний жанр (теоретичний аспект). Актуальні проблеми української літератури і фольклору. Донецьк, 2000. 150 с.

Малярчук О.М.

Національна академія внутрішніх справ

ЖИТТЯ І ТВОРЧИСТЬ ІВАНА ФРАНКА

Україна відома своїми видатними постатями, слава про яких прогрімала на весь світ. Саме в Україні жили та творили такі митці як:

– Тарас Григорович Шевченко – поет, мислитель, пророк національного відродження в Україні, основоположник нової української літератури і мови, відомий за такими творами: «Гайдамаки», «Кавказ», «Заповіт», «Сон»;

– Леся Українка – поетеса, драматург, перекладач, що стала знаменитою за такими роботами: «Лісова пісня», «Без надії таки сподіваюсь!», «Contra spem spero!»;

– Григорій Савович Сковорода – український письменник, філософ;

– Іван Петрович Котляревський – зачинатель нової української літератури, поет, драматург. Найвідоміший твір – поема «Енеїда»;

– Микола Васильович Гоголь – український письменник, класик російської літератури, вважається найвизначнішим з представників її «української школи». Був одним із засновників реалізму та заклав соціально-критичний («гоголівський») напрямок в російській літературі. Відомий такими творами як «Вій», «Тарас Бульба», «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Мертві душі»;

– Ліна Василівна Костенко – поетеса сучасності, шістдесятниця;

– Олександр Петрович Довженко – письменник, кінорежисер, один з основоположників національного кінематографа. Найвідоміші роботи: «Зачарована Десна», «Україна в огні».

У своїй роботі ми хотіли б детальніше розглянути життя та творчість Івана Франка – генія української нації, великого майстра українського слова, творчість якого становить цілу епоху в розвитку національної культури кінця XIX – початку XX століття. Він завжди орієнтувався на найвищі ідейно-філософські здобутки своєї епохи, був великим поетом, прозаїком, драматургом, ученим широкого діапазону – критиком і дослідником літератур, істориком, філософом, фольклористом, етнографом, мовознавцем, економістом, мистецтвознавцем, невтомним публіцистом, журналістом, видавцем, політичним діячем, пропагандистом передових ідей друкованим і усним словом, його перекладацькі інтереси охоплювали сотні творів літератури і фольклору різних народів світу, письменників різних країн і епох. Протягом сорока років своєї невсипущої творчої праці Іван Франко поповнив культуру свого народу близько 4500 творами найрізноманітніших жанрів. 50-томне видання його спадщини включає лише половину колосального творчого доробку – те, що несе в собі великий заряд думок і почуттів, мудрості та краси, здатних розширювати та збагачувати духовний світ наших людей, служити дійовою виховною силою.

Народився Іван Якович 27 серпня 1856 р. в с. Нагуєвичі Дрогобицького повіту (Львівська область) в родині коваля. Протягом 1862 – 1864 р.р. навчався в початковій школі села Ясениця-Сільна. У 1864 – 1867 р.р. навчався в школі при василіанському монастирі у Дрогобичі. Вже у 1871 р. він написав свій перший вірш про смерть батька. А у 1874 р. було створено вірш «Народна пісня», який опублікували у львівському журналі «Друг». З 1867 по 1875 р.р. навчався в Дрогобицькій гімназії. У 1875 р. став студентом філософського факультету Львівського університету. В червні 1877 р. його заарештовано на 9 місяців. В 1880 р. вдруге заарештовують, обвинувачуючи в підбурюванні селян проти влади. Після тримісячного ув'язнення Іван Франко перебував під наглядом поліції і був змушений припинити навчання в університеті. З 1883 по 1885 р.р. працював у газеті «Діло». У 1886 р. одружився з Ольгою Хоружинською. З 1887 р. став співробітником польської газети «Kurjer Lwowski» на 10 років. У 1889 р. – третій арешт письменника. У 1890 р. за підтримки Михайла Драгоманова Франко став співзасновником Русько-Української Радикальної партії, підготував для неї програму. У 1891 р. він завершує навчання в Чернівецькому університеті. А у 1899 р. спільно з народовцями заснував Національно-Демократичну партію. У 1904 р. Іван Якович полишив активну участь у політичному житті. 26 листопада 1915 р. українська громадськість Відня висунула кандидатуру Івана Франка на здобуття Нобелівської премії, отримати яку завадила

смерть. 28 травня 1916 р. Іван Франко помер, і був похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

Громадсько-політична, журналістсько-видавнича діяльність Івана Франка органічно поєднувалася з письменницькою діяльністю. Його політична лірика відкриває нову сторінку в розвитку української літератури. Збірка «З вершин і низин» є новаторською за своїм звучанням. Наскрізними проблемами тут виступають проблеми особистості, суспільства, вождя та народу. Письменник створює нові величні образи – Каменяра та Вічного революціонера.

Найвидатнішими роботами стають «Гімн» та «Мойсей». «Гімн» – твір алегоричний, з гострим політичним і філософським спрямуванням. Він виражає ідею утвердження незалежності та безсмертя народу, який постає на боротьбу проти зла та насильства. Провідним мотивом цього вірша є боротьба народних мас за світле майбутнє, несхитна віра в їх перемогу. Поема «Мойсей» – кращий зразок жанру філософської поеми. Для неї характерна високохудожня майстерність, ліризм, динамічність образів. Головною темою є смерть Мойсея як «пророка, не признаного своїм народом» – так визначає сам Іван Франко і далі наголошує: «ця тема в такій формі не біблійна, а моя власна, хоч і основана на біблійній оповіді [2]». Франко писав її для українського народу. Він прагнув переосмислити проблеми визволення трудового народу від гніту. Тему та ідею поеми визначає пролог, який дає змогу поетові вилити свій біль, тривогу, утвердити віру в мужній дух народу. Поета проймає жаль, що його народ безмірно страждає, але він переконаний у тому, що всі жертви, злигодні і муки не пропадуть даром. Купа риторичних запитань у пролозі пробуджує національну свідомість, закликає до боротьби. Головною ж ідеєю, яку закладає Іван Франко у свої рядки, є заклик вірити у свій народ, у своє майбутнє, позбутись рабської психології та будувати нове, щасливе життя.

Про самовіддану любов до батьківщини, патріотичний обов'язок людини, що живе в роки, коли її вітчизні загрожує небезпека, говориться у поемі «Іван Вишенський». В образі Вишенського письменник показує захисника пригнобленого народу, полум'яного патріота своєї батьківщини, який нещадно викриває суспільне зло. У поемах «Мойсей» та «Іван Вишенський» митець розкриває проблему взаємин особи та колективу, вождя та народу, стверджує, що лише служіння трудовому народові може принести щастя.

Проживши досить складне життя, Іван Франко не втратив себе і до смерті ніс свої ідеї в маси. Його глибокозмістовні твори стали окрасою вітчизняної літератури. Він розширив обрії української поезії, прози та драматургії новими проблемами, жанрами й образами. Митець збагатив синтаксис української мови, поповнив її лексику та фразеологію, поглибив багатозначність українського слова.

Можна ще дуже багато говорити про творчість «українського каменяра» та довго аналізувати його твори, але те, що дійсно варто підкреслити, – це те, що порушені ним проблеми є актуальними і нині. Можна багато чого винести для себе з поеми «Мойсей», адже і досі питання гніту українського народу є пекучим і наболілим.

Література:

1. Березюк О. Іван Франко та ідеї культурного виховання. Волинь – Житомирщина. 2006. № 15. С. 226-229.
2. Вівчар С. Мойсей національний і універсальний у поемах Сільвіє Крањчевича та Івана Франка. [http://old.philology.lnu.edu.ua/vydannia/Ivan Franko zbirnyk 2010 t02/57 Solomiya Vivchar.pdf](http://old.philology.lnu.edu.ua/vydannia/Ivan_Franko_zbirnyk_2010_t02/57_Solomiya_Vivchar.pdf)
3. Лащик Н. Анна Кучера. Дві величні постаті галицької землі помежів'я ХІХ – ХХ століть (Василь Щурат та Іван Франко). Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. 2013. Вип. 58. С. 136-144.
4. Пилипчук С. Іван Франко – дослідник неказкової фольклорної прози. Народознавчі зошити. 2012. № 4. С. 622-633.

Озірна М.В.

Донецький юридичний інститут МВС України

ВИДАТНІ ПОСТАТІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Важкі кроки до незалежності тривають довгі роки, незважаючи на обставини, Україна є самостійною державою з багатою історією. В нашій країні народилися легендарні князі, гетьмани, поети, письменники, історики, кожен з яких залишив свій внесок.

Один з них – Іван Мазепа. Він являється першим гетьманом, що володіє гетьманською булавою цілих 22 роки. За його гетьманування починається українське відродження, яке охоплює філософію, літературу, мистецтво. В цей час Києво-Могилянська колегія отримує статус академії. Він є відомим меценатом, який за власний кошт збудував 12 храмів.

Симон Васильович Петлюра – український державний, політичний, військовий діяч, публіцист, літературний і театральний критик. Є першим міністром оборони незалежної від більшовиків України. Підтримував ідею щодо створення самостійних збройних сил України.

Михайло Сергійович Грушевський – український історик, громадський та політичний діяч. Є одним з учасників розробки Конституції УНР, яка прийнята 29 квітня 1918 року. Зробив внесок у культурне життя України. Являється автором близько 2000 праць з історії, політології, соціології, етнографії, літератури. Є автором «Історії України – Русі».

Грушевський зосереджує, що основою української державності є демократія та закон.

Василь Семенович Стус – український поет, дисидент. Не боячись, висловлював власну думку щодо радянської політики. Його творчість була заборонена владою, а сам він був затриманий та позбавлений волі на 12 років. Але незважаючи на всі заборони в минулі роки, його вірші відомі сучасності.

На нашу думку, діяльність цих історичних фігур сприяла утворенню нашої незалежної країни.

Пасічна А.О.
Національна академія внутрішніх справ

ДМИТРО ЯВОРНИЦЬКИЙ – ВИДАТНА ПОСТАТЬ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Україна багата на імена талановитих ентузіастів, українців та українок, що жили не для себе, а для людей, творили з нічого, лише через бажання і натхнення звеличити рідну землю, державу, народ, які вирішили сприяти своїми діями свободі і розвитку України. Одним із таких діячів є патріот своєї справи і держави, історик, археолог, етнограф, фольклорист та письменник Дмитро Іванович Яворницький.

Дмитро Іванович Яворницький був людиною надзвичайно різнобічних інтересів, ініціативним і невтомним трудівником на ниві національної культури. З його іменем насамперед пов'язана подвижницька праця із збирання, дослідження й популяризації історії запорозького козацтва. Він залишив помітний слід як археолог, етнограф, фольклорист, лексикограф, автор великої кількості наукових статей, публікацій у періодичних виданнях. Праця над темами з історії українського козацтва в умовах дії в Росії Емського та Валувеського указів про заборону української культури була виявом його патріотизму та громадянської мужності. Усе, що вийшло з-під пера невтомного дослідника, позначене його особливою любов'ю до історії Запорозжя.

Яворницький був одним з перших українських вчених, якій свої дослідження ґрунтував на комплексному вивченні того чи іншого історичного явища. Як і Федір Вовк, Володимир Антонович, Павло Чубинський, Михайло Грушевський, він свої історичні дослідження робив на базі археології, археографії, етнографії, фольклору, мовознавства [1].

За життя Яворницькому довелося брати участь у розкопках сотень курганів, козацьких могил. Він був палким популяризатором наукової археології як основи історичної науки і обстоював захист археологічних об'єктів від скарбошукачів. Вагомий внесок зробив Яворницький у

становлення історичного краєзнавства. Крім історії Запорозжя, яка й досі не втратила свого значення, він написав історію міста Катеринослава, села Фаліївки-Садової на Херсонщині, видав альбоми «української старовини» та «Дніпрові пороги», науково-популярне видання «Слідами запорожців», безліч розвідок та популяризаторських статей, якими започаткував жанр так званої краєзнавчої, або, як нині її називають туристської літератури, надаючи їй великого значення у популяризації рідної історії серед широких верств населення.

Як збирач і колекціонер старожитностей, Дмитро Іванович був одним з перших в Україні організаторів музейної справи, теоретиком-музеєзнавцем, архівістом та археографом, знавцем архівної справи. Від самого початку своєї діяльності він дослідив безліч нових матеріалів, документів в архівах Москви, Петербурга. Завдяки його невтомній праці вони побачили світ і дали можливість сучасникам по новому оцінити Запорозжя як світове явище, як лицарську організацію з демократичним парламентським устроєм.

На протигагу російським історикам ХІХ століття, які висвітлювали Запорозжя з точки зору імперської офіційної історіографії, Яворницький формулював свої висновки на основі архівних матеріалів, пам'яток археології, літописання, усної народної творчості і переконливо доводив, що Січ була прогресивним явищем протягом усього існування і виникла як протест проти духовного насильства та поневолення українського народу. Заперечуючи тезу Миколи Костомарова, Олександра Лазаревського та інших російських істориків, які твердили про історичну неминучість загибелі Запорозької Січі, Яворницький доводив, що знищено її було тому, що «Весь лад Запорозького Війська з його широко демократичними засадами не пасував до корінного ладу Великої Росії [2]».

Демократизм і неупередженість ученого виявилися і в об'єктивній оцінці ним гайдамаччини як національно-визвольного руху. Вслід за Тарасом Шевченком він висловлює гнівний осуд фальсифікаторам гайдамаччини й козацтва, історикові Скальковському, який беззастережно називав гайдамацький рух розбійницьким. Щодо цього питання він висловив свої думки у непересічному й на сьогодні дослідженні «Запорозці в поезії Т.Г. Шевченка» (1912), яке й нині працює проти фальсифікаторів творчості національного генія України. 1914 року, коли було заборонено святкування 100-річчя від дня народження Кобзаря, Яворницький, як голова ювілейного катеринославського комітету, ціною великих зусиль, ризикуючи вкотре втратити роботу, один в усій російській імперії домігся від влади офіційного дозволу на проведення ювілею.

Окремою яскравою сторінкою творчої біографії Яворницького є його етнографічна та фольклористична діяльність. Збірник зібраних і записаних ним в експедиціях протягом 1878 – 1905 років вірців народного мелосу –

«Малоросійські народні пісні» (1906) сучасники називали кращим серед подібних праць у тогочасній Росії. Всебічно вивчаючи життя й побут українського народу, Яворницький виявляв великий інтерес до народного мистецтва, зокрема до народної вишивки та писанкарства. Він дослідив також звичай розмальовувати хати узорами й уперше кваліфікував цей звичай як народне мистецтво, гідне вивчення. Яворницькому належить першість відкриття й дослідження петриківського декоративного розпису, нині відомого в усьому світі. Зразки цього мистецтва завдяки Яворницькому 1905 року потрапили через археолога та етнографа Федора Вовка до колекції українського розділу етнографічного відділу Російського музею у Петербурзі. А в Катеринославському історичному музеї він зібрав близько тисячі різноманітних узорів цих розписів. І взагалі, створений Яворницьким Катеринославський музей був свого часу винятковим явищем культури, оскільки зберігав унікальні твори народного мистецтва, речі побутового вжитку, архівні матеріали.

Ще однією важливою рисою Яворницького як збирача народної творчості є те, що він надавав великого значення виявленню і популяризації талановитих народних співців-кобзарів та розповідачів. Дмитро Іванович відіграв велику роль у житті й творчості багатьох кобзарів, зокрема Пасюги, Кучугури-Кучеренка, Кожушка та ін. Завдяки енергії й завзяттю немолодий вже Яворницький до початку та під час будівництва Дніпрогесу організовував обстеження будівельних робіт і виявив багато цінних знахідок, які могли бути назавжди втрачені. Символічною в житті невтомного вченого й полум'яного патріота України була його остання подорож човном дніпровськими порогами перед їх затопленням. Він розумів, що, знищуючи пороги, котрі кілька століть були символом волі й звияги запорожців, влада намагається стерти в пам'яті народу навіть згадки про славне минуле України [3].

Незважаючи на похилий вік, Яворницький піклувався про свій музей, збирав лексикографічний матеріал до словника української мови, який у часи війни було втрачено. До останніх днів вчений дотримувався свого життєвого кредо: «Працюй, працюй, не вдвляючись уперед і не озираючись назад; працюй, не чекаючи нізвідки і ні від кого ні нагороди, ні подяки; працюй, поки служать тобі руки і поки б'ється живе серце у твоїх грудях; працюй на користь свого народу і на користь своєї Батьківщини».

Література:

1. Українці в світі. Дмитро Іванович Яворницький. <http://www.ukrainians-world.org.ua/peoples/24f17e2f8e745c83/>
2. Слава Україні! День народження Дмитра Яворницького. <http://www.slavaukraini.org/index.php?id=7>
3. Дмитро Яворницький та його родовід. Харків, 2009. 112 с.

PRINCE VOLODYMYR THE GREAT

The history of Ukraine as an independent has begun since the times of Kievan Rus. At that time, the state was ruled by wise and courageous people who sought to bring their state to prosperity. Each of the rulers tried to do as much as possible for the development of their state. Volodymyr the Great is one of the best politicians of the time. The people baptized Vladimir with such epithets as: Baptist, Red Sun, St. and others.

Volodymyr the Great began to reign in 980. His first achievement was the unification of all the lands of the eastern Slavs. In 988, the baptism of Rus, the unification of the entire Ukrainian people took place. Prince Volodymyr concentrated in his hands an indivisible power. Since his coming to power, a new era has begun in the history of Kievan Rus. No one has already looked at Kievan Rus as booty and a country that can be plundered, but as a strong and mighty state. Unlike other rulers, at first Volodymyr drew his attention to the welfare of the people, and not the seizure of new possessions and the collection of tribute. During the reign of Volodymyr, Kievan Rus began to develop as an integral state.

Volodymyr the Great made a number of reforms that were called for the development of the state. Firstly, it is an administrative reform. Vladimir planted his sons in large cities in order to eliminate the power of the local princes, and keep all power in his hands [1, p. 31].

This reform strengthened the state ruled by the representatives of the Rurik dynasty. It was allowed to limit the power of the local nobility in the regions, who sought to detach from Kiev. Consequently, during the Volodymyr's reign, Kievan Rus became the largest European state.

Secondly, this is a financial reform. Vladimir ordered to mint gold and silver money – gold coins «zlatniks» and silver coins – «serebreniks». On the obverse of coins the prince was depicted, on the other side of coins – the prince's mark (trident). This reform allowed to significantly strengthen the ruler's power, revive trade and increase the international authority of the state of Kievan Rus [2, p. 43].

Thirdly, to strength of the borders of Rus, military reform was carried out. Instead of far-off campaigns, Volodymyr focused on protection of his own territory. To counter the threat from the Pechenegs, he built a ramified network of fortifications, as well as new cities towards the south of Kiev. Volodymyr began to pay more attention to the Wars of Defens, which only contributed to the strengthening of the borders of Rus [3, p. 56].

There were a lot of reforms during Volodymyr's reigning. The greatest achievement of Volodymyr the Great was the introduction of Christianity as a state

religion in 988. Baptism of Rus was able to unite people, give them a belief in a better life, improve relations with other European countries, most of which have already adopted Christianity – people wanted the peace. So that's why this reform has become a significant in Kievan Rus.

Volodymyr's wise decisions and the introduction of Christianity gave the stimulus to the development of culture. The state under the name of Kievan Rus has become European at the level with the others. The danger from the enemy troops reduced, taxes decreased, the life of the people really improved.

Volodymyr the Great is a really important historical figure who raised the state, introduced reforms, worked for the benefit of the people – fought for the independence. Volodymyr the Great did his best too guard a free state, to finish the war and stop hostile attacks which robbed and killed innocent people. Volodymyr played a leading role in the history and established the beginning of a mighty state.

History must be studied carefully and learn from its mistakes and such a historical figure as Volodymyr the Great is a very vivid and convincing example. It is an illustration of tremendous progress of state development and how in a relatively short time period the state and the people can become rich when their rulers make the right conclusions for the benefit of the people and for the powerful prosperity of the state.

References:

1. Arkas M. History of Ukraine-Rus. K., 1990.
2. Hrushevsky M. History of Ukraine-Rus. K., 1991.
3. Doroshenko D. Essay on the history of Ukraine. Lviv, 1991.

Скорик Н.О.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ У КОНТЕКСТІ ПОГЛЯДІВ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Понад 25 років Україна існує як незалежна держава. У 1990-х роках вона здобула свою незалежність, відтворила себе як самостійну державу. Під час Революції Гідності розпочалося становлення нової самодостатньої української нації. Остаточне розірвання зв'язків із тоталітарним радянським минулим покликане забезпечити процес декомунізації.

Правовою основою декомунізації стали чотири закони: про засудження комуністичного та нацистського режимів та заборону пропаганди їхньої символіки, щодо відкриття архівів КДБ, про правовий статус та вшанування учасників боротьби за незалежність України у XX-му столітті, а також про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій

війні. Усі законодавчі акти набрали чинності 21 травня 2015 року. Супроводжувати втілення їх в життя доручили Українському інституту національної пам'яті (УІНП). Прийняття цих законів Верховною Радою України визвало в українців великий суспільний резонанс.

Одним із перших етапів декомунізації в Україні став процес демонтування комуністичних пам'ятників. Наступний етап – це перейменування населених пунктів. Були нараховані 941 населений пункт, назва яких пов'язана з тоталітарним минулим. Це, зокрема, 32 міста, 735 сіл, загалом – 3% від усіх населених пунктів країни. Найбільше топонімічних змін мали зазнати міста, селища та села у Донецькій, Харківській та Дніпропетровській областях.

Також під декомунізацію потрапили численні структурні елементи у самих населених пунктах, тобто назви вулиць, парків, скверів, набережних тощо, які містили імена чи псевдоніми керівників компартії або працівників органів держбезпеки. Їхнім перейменуванням займається винятково місцева влада, яка здебільшого ігнорує вимоги закону і прагне залишити все, як є, не використовуючи ні коштів, ні часу.

Об'єктом нашого дослідження стало саме відношення звичайного міського населення до політики декомунізації. Нами були складені анкети й опитано більше 100 осіб різного віку. Проаналізувавши анкети, ми умовно поділили опитаних на осіб до 20 років, осіб від 20 до 30 років, а також осіб віком від 30 років. Підрахувавши всі відповіді в анкетах, ми дійшли висновку, що в цілому населення негативно ставиться до політики декомунізації, а також можна додати, що значній частині населення байдуже. Варто відмітити, що більш негативне ставлення до даної політики має населення віком від 30 років.

Дослідники та громадські активісти сподіваються, що перейменування населених пунктів, вулиць і скверів підштовхне українське суспільство до переосмислення власної історії, що започаткує діалог між поколіннями про майбутній вектор розвитку країни та дасть потужний поштовх до успішного реформування нашої держави.

Література:

1. Вісім фактів про декомунізацію в Україні.
<https://www.obozrevatel.com/ukr/news/08917-visim-faktiv-pro-dekomunizatsiyu-v-ukraini.htm>
2. Закон України про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки.
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19>

ПРОЦЕС УКРАЇНІЗАЦІЇ ТА ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ В 20-ТІ РОКИ ХХ СТ.

Питання розвитку української культури було та залишається одним із найбільш важливих у нашому суспільстві. Навіть спроба більшовицької влади в 1920-х роках здійснювати в УСРР політику «українізації» давала шанс на розбудову української національної культури.

Так, перші документи радянської влади, які регламентували вживання української мови, датуються 1919 роком. Наприклад, постановою Наркомату Освіти від 9 березня 1919 року «Про обов'язкове студювання в школах місцевої мови, а також історії та географії України» ставилось завдання «активно працювати в бік розвитку української мови та української культури для проведення ідей пролетаріату [2, с. 8]».

Провідна роль у здійсненні українізації належала М. Скрипнику. Серед партійних керівників вищого рангу він був «білою вороною», оскільки надавав великого значення розв'язанню національного питання. Раніше реноме націонал-комуніста заважало йому посісти чільне місце в групі харківської владної еліти. У лібералізованій атмосфері 1920-х років Скрипник очолив наркомат освіти та підпорядковані йому установи, став членом політбюро ЦК КП(б)У і одним з найбільш впливових в Україні політичних діячів [3, с. 43]. Під час перебування на посаді наркома юстиції УСРР М. Скрипник проводив досить чітку ідеологічну лінію, спрямовану на українізацію різних сфер суспільно-політичного життя [4, с. 3, 6], до того ж не лише в УСРР, а й на Кубані [1, с. 88]. Ще під час утворення СРСР, у 1923 році, М. Скрипник відстоював у Москві пункт Конституції, за яким Радянський Союз мав бути не союзною республікою, а союзом незалежних республік. Згодом він енергійно працював над формуванням так званого «українського інтернаціоналізму», тобто над об'єднанням українських комуністичних сил, розпорошених по всіх землях України та по всіх поселеннях української еміграції.

У цілому, на думку С. Кульчицького, результати українізації 1920-х років були вагомими. Питома вага українців серед службовців радянського апарату зросла до 54 відсотків у 1927 році. Тоді ж питома вага українців серед членів і кандидатів у члени КП(б)У сягнула 52 відсотків. На українську мову перейшло понад чверть інститутів і більше половини технікумів. Більша частина книг, журналів і газет стала видаватися українською мовою. З ініціативи М. Скрипника, який витискував все можливе з курсу на українізацію, національна мова впроваджувалася навіть у школах командного складу та в деяких червоноармійських частинах. На Кубані

відкрилися українські школи, видавалися українські газети, працювало українське радіомовлення.

Кращі представники національної інтелігенції, починаючи від М. Грушевського, які у минулому очолювали визвольний рух і будували демократичну державу українського народу, знайшли застосування своїм силам у галузі культури. Завдяки їх зусиллям було одержано вагомі здобутки у розвитку освіти, науки, літератури та мистецтва. Використання офіційного курсу в інтересах національного відродження було заслугою зовсім невеликої групи відповідальних працівників КП(б)У, в основному колишніх боротьбистських вождів, які згуртувалися навколо М. Скрипника. Їх культурницька діяльність виразно та чітко спрямовувалася на дерусифікацію. Завдяки цьому вона дістала широку суспільну підтримку [3, с. 43, 44].

Таким чином, процес українізації дав поштовх відродженню української національної культури: мови, літератури і мистецтва.

Література:

1. Білий Д.Д. Співпраця між керівними органами УРСР та РРФСР відносно проведення українізаційних процесів на Кубані в 20-х роках ХХ століття. Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Донецьк, 2007. Т. 18. С. 83-89.
2. Васильчук Г.М. Перші кроки правового забезпечення українізації в УРСР (початок 20-х років ХХ сторіччя). Вісник Запорізького державного університету. Юридичні науки. 2004. № 2. С. 7-10.
3. Кульчицький С. Національна політика більшовиків в Україні під час створення комуністичного ладу. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2005. № 13. С. 3-56.
4. Солдатенко В.Ф. Нарком Микола Скрипник. Український історичний журнал. 2002. № 2. С. 51-68.

Сусликов В.Є.

Донецький юридичний інститут МВС України

УКРАЇНЬСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1920 РР. ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Протягом 2017–2018 років в Україні на державному рівні відзначається ціла низка пам'ятних дат та ювілеїв, пов'язаних зі 100-річчям національної революції 1917–1920 рр. При цьому 80-та та 90-та річниці «визвольних змагань» відповідно у 1997 та 2007 рр. привернули пильну увагу лише наукової громадськості, у той час як держава та мас-медіа залишили їх майже поза полем зору [1, с. 19-20]. Пов'язана така актуалізація

проблем, до того цікавих відносно вузькому колу фахівців, на нашу думку, з їх сильно спрощеним сприйняттям у суспільній свідомості як прямої проекції сучасності: Євромайдан – Лютнева революція, російська гібридна агресія – «громадянська» війна з Радянською Росією, добровольці – отамани, Центральна Рада проти Скоропадського – «опозиційні популісти» проти Президента. При цьому прихильники історичних аналогій лишають поза увагою те, що сучасна криза розгорнулася на 23-му році існування суверенної української держави, що повністю знецінює порівняння з часами сторічної давнини є доконаним фактом, що спонукає до необхідності осмислення того місця, яке визвольні змагання посіли у національному міфі та місця, на яке вони можуть розраховувати в майбутньому.

На щастя (?) для революційних подій 1917–1920 рр. основна арена «битв за історію» у суспільній свідомості не лише України, але й великої частини пострадянського простору – Друга світова/Велика Вітчизняна війна. Саме тут відбувається наймасштабніше маніпулювання фактами та оцінками заради виправдання або засудження радянського минулого. У підсумку в словнику сучасного пропагандиста (як про-, так і антиукраїнського) «бандерівці» давно затьмарили «петлюрівців», так само як «петлюрівці» колись змінили «мазепинців». Однак, якщо наукові дослідження періоду незалежності мали свою внутрішню логіку, то для суспільного дискурсу проблеми пам'яті щодо першої невдалої спроби збудувати національну українську державу виявилися сильно залежними від внутрішньополітичного клімату в незалежній Україні.

Перша половина 1990-х років у вітчизняній історіографії позначена відсутністю власної традиції у дослідженні та осмисленні подій революції 1917–1920 рр., яка компенсувалася масовою публікацією раніше недоступних джерел та досліджень. З цієї причини спостерігалася некритична трансляція давнього ідеологічного протистояння в середовищі української діаспори – між умовними «правими», апологетами гетьманату Скоропадського та «лівими» – прибічниками Центральної Ради, згуртованими відповідно навколо залишків оунівського руху та уряду УНР в екзилі. Не випадково ж Петро Мірчук, автор найбільш нещадних епітетів стосовно революціонерів-соціалістів у своїй «Українській державності 1917–1920 рр.», був у той самий час автором офіційної (і дуже далекої від реальної картини подій) історії УПА [2, с. 173-179]. Однак масштабні архівні дослідження призвели у другій половині 1990-х – початку 2000-х років до формування власних оригінальних підходів у вивченні подій революції, характеристики персоналії, публікації джерел. При тому навіть у таких умовах в окремих набутках сучасної історичної науки можна простежити відверту ідеологізацію, як, наприклад, у працях В.Ф. Солдатенка [3], акценти у яких визначало його послідовне членство у КПУ (що згодом і стало

причиною призначення його на посаду УІНП у 2010 – 2014 рр. з метою вихолощення діяльності інституту).

Зауважимо, однак, що зазначені процеси були наскільки важливими для історичної науки, настільки ж безплідними для формування національної політики історичної пам'яті до певного моменту – через її цілковиту відсутність. У суспільно-політичному дискурсі з початку 1990-х встановилося негласний компроміс між умовними «націоналістами» та «комуністами», що передбачав толерування найменш контроверсійних постатей революції 1917 – 1920 рр. та майже цілковите ігнорування інших. Найбільш від цього компромісу виграв Михайло Грушевський, незаперечний авторитет якого як видатного вченого і у той самий час – відносна «нешкідливість» для радянського режиму висунули його на чільне місце серед усіх діячів визвольних змагань. За період незалежності йому було встановлено 17 (!) пам'ятників та названо на його честь (до початку декомунізації) понад півсотні вулиць. Постаті ж В. Винниченка (що дратував націонал-патріотів), С. Петлюри (що викликав стійку відразу у вітчизняних лівих) та П. Скоропадського (до якого упереджено ставилися й ті, й інші) тривалий час майже оминалися суспільною увагою. Володимира Винниченка вшановано головним чином на його історичній батьківщині – у Кропивницькому, де й знаходиться єдиний в Україні пам'ятник йому (відкрито у 2010 р.). Симон Петлюра до 2017 року обходився єдиним бюстом у Рівному (місті, що не мало жодного стосунку до його біографії) і лише зі зміною політичної кон'юнктури повернувся до ширшого меморіального ушанування у 2017 – 2018 рр. Гетьманові ж Павлу Скоропадському, як уже зазначалося, пощастило найменше – на його честь в Україні названо аж три вулиці і не встановлено жодного пам'ятника.

Варто підкреслити, що спроба перейти до узгодженого політичного курсу у формуванні політики національної пам'яті утворенням у 2006 – 2007 рр. УІНП недостатнім чином вплинуло на актуалізацію саме революції 1917 – 1920 рр. як ключової події у становленні сучасної української політичної нації. Від самого початку існування ставши заручником інтриг вітчизняного істеблішменту, інститут зосередився на меморіалізації подій Голодомору 1933 р., а пізніше – на питаннях історії УПА та україно-польського протистояння, на шкоду іншим напрямам діяльності.

Як не сумно констатувати, повернення у «суспільний ужиток» багатьох постатей визвольних змагань 1917 – 1920 рр. стало можливим лише після початку російської агресії у 2014 році. Бойові дії (і не надто вдаль їх перебіг), масштабне реформування армії з підкресленням розривом з радянським військовими традиціями сформували серйозне суспільне замовлення на військові звитяги та традиції українського минулого. Національна міфологія історичної пам'яті родом з 1990-х могла запропонувати лише давно неактуальні звитяги запорожців (сильно

дискредитовані поведінкою сучасних «козаків») та доволі сумний концепт «героїв Крут», тобто виявилася неспроможною задовольнити виклик, як і імплементовані у суспільну свідомість у 2000-х роках концепти УПА як єдиної форми української національної армії ХХ ст. Події революції та трьох війн з Росією у 1917–1921 рр. виявилися найзручнішим ідеологічним інструментом у такій ситуації. Якщо до 2014 р. вшанування військових діячів УНР та гетьманату було скромною справою суспільних організацій, таких, як фонд «Героїка» [4], то у межах актуальної політики формування історичної пам'яті визвольні змагання початку ХХ ст. посили чільне місце і в актах органів влади, і в програмах Інституту національної пам'яті. З забуття виринули постаті Юрія Капкана, Василя Гютюнника, Володимира Сікевича, Петра Болбочана та інших військових доби УНР, а частина новоутворених підрозділів української армії отримали нові назви, що відсилають до подій революційних років (93 ОМБр «Холодний Яр», 72 ОМБр ім. Чорних запорожців, 406 ОАБр ім. Олексія Алмазова).

Отже, революція 1917–1920 рр. протягом майже всього періоду існування незалежної України лишалася обмеженим елементом національного міфу, головним у якому була як раз поразка національно руху початку ХХ ст. Але майже рівно через століття на хвилі існуючого суспільного замовлення революція знов перетворилася на важливий ідеологічний концепт, вдаль використання якого стало можливим якраз завдяки його попередній непопулярності, що дало змогу історичній науці 1990 – 2000-х рр. сформувати відносно неупереджену картину подій визвольних змагань, позбавлену як полемічності діаспорної історіографії, так і постмодерністського релятивізму. Чи витримає вона перевірку перетворенням на частину сучасної національної свідомості, покаже лише час.

Література:

1. Верстюк В., Скальський В. Українська революція 1917 – 1921 рр. у політиці формування національної пам'яті в 2007 – 2010 рр. Проблеми вивчення історії Української революції 1917 – 1921 рр. Вип. 5. К., 2010. С. 5-22.
2. Мірчук П. Українська державність 1917 – 1920 рр. Філадельфія, 1967. 400 с.; його ж. Українська Повстанська Армія 1942 – 1952. Мюнхен, 1953. 319 с.
3. Солдатенко В.Ф. Українська революція: історичний нарис. К., 1996. 976 с.; його ж. Українська революція: концепція та історіографія (1918 – 1920 рр.). К., 1999. 508 с.; його ж. Незламний. Життя і смерть Миколи Скрипника. К., 2002. 352 с.
4. 30 втілених проєктів. <http://geroika.org.ua/category/namy-zrobleno/>

ВНЕСОК БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Майже півстолітній період життя Богдана Хмельницького до визвольної війни хронологічно вкладається в період козацько-селянських повстань, які почалися наприкінці XVI століття й тривали до 1638 року. У повстаннях 1637 – 1638 років він відіграє керівну роль, займаючи посаду генерального писаря. Участь у козацько-селянських повстаннях має важливу роль у його формуванні як державного діяча, політика, полководця.

У національно-визвольній війні гетьман продовжує основні напрями стратегії й тактики козацько-селянських повстань і розвиває головні напрями військового мистецтва:

- полководець вважає, що перемога буде досягнута тільки внаслідок знищення головного угруповання сил – польсько-шляхетського війська. Тому на західному театрі бойових дій було зосереджено основні сили повстанської армії, забезпечено максимальну кількість військ та зброї. На північний театр війни проти литовських військ гетьман посилав невеликі загони;

- на боротьбу проти панської влади повстали козаки мусили залучити усе населення України. З метою залучення селян і міщан «на волості», «в усі місця, де проживали православні, запрошуючи їх збиратися до них» були виряджені ініціативні й досвідчені козаки. За словами польського гетьмана Миколи Потоцького, не було «жодного села, жодного міста, в якому б не лунали заклики до свавілля і де б не замишляли на життя і майно своїх панів й орендарів... [2, с. 88]»;

- розпочинаючи визвольну війну, Богдан Хмельницький шукав союзників. Першим (хоча і дуже ненадійним, як виявилось надалі) став кримський хан. Також підтримував зносини з васальними турецькими князівствами, Молдовою, Волощиною та Семигородом. Хмельницький придбав нейтральність Литви. З Москвою відносини були не ворожі, але й не зовсім приятні;

- успіх державної, політичної та військової діяльності Богдана Хмельницького визначався ще й тим, що він зміг зібрати навколо себе талановитих вихідців із козацтва, селян та міщан, найкращих знавців військової справи. Відкривав непомічені таланти, у своїх штабах позбиравши весь квіт тодішнього українського громадянства. Радо брав до війська чужих офіцерів, творив наймані відділи з німців, сербів, татар. Але з тієї різношерстої маси зумів витворити одноцільне українське військо, що з

завзяттям і вірою служило молодій державі та боронило її незалежності [1, с. 198].

Починаючи війну з тритисячним повстанським загоном, за свідченням самого українського гетьмана, у битві під Зборовом чисельність війська досягла 360 тисяч чоловік. Нечуваний для того часу кількісний склад. Наприклад, європейські армії, котрі брали участь у Тридцятилітній війні, не перевищували 40 – 50 тисяч вояків.

Перша переможна битва козацьких військ і союзників у національно-визвольній війні на Жовтих Водах в квітні – травні 1648 року широко описана в історичній літературі та історичних дослідженнях. Необхідно виділити у цих дослідженнях роботу українського вченого І.С. Стороженка [3]. На основі аналізу історичних джерел, застосування методів реконструкції і наукових гіпотез автор висвітлює хід битви. Не торкаючись загальновідомого політичного значення і наслідків битви, він підкреслює, що організація та проведення цієї битви дали можливість гетьману та його штабу отримати досвід у застосуванні різних форм маневрування, організації просування військ, використанні союзного татарського війська, проведенні розвідки. Отже, з кожної наступної битви командири всіх рівнів отримували досвід планування та проведення бойових дій на полі бою, артилерійської підтримки атак піхоти, організації облоги ворожого укріпленого табору. Основними напрямками тактики ведення бойових дій під час національно-визвольної війни були:

- широке використання розвідницького мистецтва запорозьких козаків і татарської кінноти;

- вдосконалення тактики маневрування військ, застосування складного тактичного маневру – охоплення ворога з флангів і вихід у його тил;

- великого значення при підготовці до битви гетьман надавав факторові раптовості: до останньої хвилини приховувати свої сили та захопити ворога несподіваним наступом;

- до високої досконалості довів козацьку майстерність у переслідуванні ворога;

- значне місце в ході битви відводилось козацькому фортифікаційному мистецтву – спорудженню земляних укріплень, використанню індивідуального захисту від вогню ворога;

- в обороні активно застосовувався козацький табір – найпопулярніший у козаків особливий бойовий порядок, побудований «у кілька десятків рядів». Під час війни табір настільки довів свою ефективність, що й невеликі селянські загони пересувалися під захистом своїх таборитів,

- Хмельницьким була створена полкова (легка польова) артилерія на двоколісній тязі, а також артилерія головного командування (важка польова артилерія). Це був початок якісної реорганізації збройних сил, внаслідок якої

артилерія отримала статус окремого роду війська. На початку війни в армії гетьмана було 3 гармати малого калібру. Під кінець же війни народно-визвольна армія мала ще понад 400 гармат;

- з ім'ям гетьмана пов'язано створення козацької кінноти як роду військ. Козацька кіннота насувала до наступу лавою, тобто впорядкованими відділами. На початку війни козацька кіннота не була найліпша. Хмельницький був примушений користуватися татарською кіннотою. Та пізніше козацька кіннота розвинулася досить сильно;

- успіх державної, політичної та військової діяльності Богдана Хмельницького крім його таланту та харизми визначався ще й тим, що визвольна війна висунула ряд видатних полководців – однодумців гетьмана, які розвивали далі українське військо мистецтво. Це Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай, Нестор Морозенко, Антон Жданович, Мартин Пушкар, Іван Золоторенко, Філон Джалалій, Дем'ян Лисовець, Іван Кричевський.

Література:

1. Історія українського війська. Львів, 1935. 288 с.
2. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. К., 1995. 621 с.
3. Стороженко І.С. Битва на Жовтих Водах. Дніпропетровськ, 1997. 54 с.

Титаренко Д.М.

Гейдельберзький університет

МАТЕРІАЛИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ВІДОМСТВА УПРАВЛІНЬ ЮСТИЦІЇ ЗЕМЕЛЬ НІМЕЧЧИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО З РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НАЦИСТІВ ТА КОЛАБОРАНТІВ В УКРАЇНІ

Драматичні події останніх років в Україні значною мірою актуалізували використання історії як інструменту реалізації своїх цілей різними політичними силами. Особливу роль у цьому відіграє історія II світової / Великої Вітчизняної війни. Недостатня обізнаність суспільства робить можливим застосування маніпулятивних технологій під час висвітлення тих чи інших аспектів історії війни. До їх числа належить і проблема кримінального переслідування нацистських воєнних злочинців і колаборантів.

В якості правових підстав, які засвідчували спільність зусиль союзників по антигітлерівській коаліції щодо кримінального переслідування нацистських воєнних злочинців, традиційно вважаються рішення Міжнародного трибуналу в Нюрнберзі. Вони також надали важливого

імпульсу для міждержавної співпраці щодо кримінального переслідування нацистських злочинців та їхніх посібників.

Незважаючи на реалії «холодної війни», такого роду співпраця здійснювалася і між двома державами, для яких питання переслідування нацистських воєнних злочинців були, без сумніву, найбільш важливими, – СРСР та ФРН. Структурою, яка координувала цю роботу з німецького боку, було Центральне відомство управління юстиції земель Німеччини з розслідування націонал-соціалістських злочинів (*Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen*), засноване в 1958 році в місті Людвігсбург.

Значна частина слідчих та судових проваджень, інформація про які відкладалася у архівних фондах Центрального відомства, стосувалася нацистських злочинів, скоєних на території Української РСР. Радянські органи юстиції передавали німецькій стороні як доказовий матеріал документи різного походження – акти «Надзвичайної державної комісії зі встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників...» (НДК), матеріали повоєнних судових процесів, що проходили у Радянському Союзі, зокрема протоколи допитів нацистських злочинців та їхніх посібників, опитування свідків, експертних висновків, судово-медичних експертиз, вироків. У деяких випадках німецька сторона висловлювала прохання про надсилання також фотографій, пов'язаних зі злочинами, що розслідувалися [1, Вл. 183].

З метою встановлення достовірності тих чи інших доказів, що були у розпорядженні німецького суду та слідства, практикувалося співставлення існуючих джерел, у тому числі і одержаних у рамках міжнародної співпраці. Так, під час розгляду обставин знищення пацієнтів психоневрологічного диспансеру в Полтаві восени 1941 р. суд визнав недостовірними покази головного лікаря лікарні Довгаль, яка нібито не здогадувалась про заплановане знищення душевнохворих. Суд апелював при цьому до показів звинувачуваного по справі Брауне, а також до даних «Повідомлень про події в СРСР № 135» (*Ereignismeldungen UdSSR*), в якому згадувалось про досягнуте із головним лікарем «повне розуміння» [2, Вл. 221-222] шляхів вирішення проблеми душевнохворих. Водночас суд визнав достовірними покази Довгаль, а також покази інших свідків щодо наявності серед хворих тих, хто усвідомлював сутність того, що відбувалося на місці скоєння розстрілу пацієнтів психіатричної лікарні.

З метою збору доказового матеріалу, опитування свідків по тих справах, що їх вели німецькі органи юстиції, відвідування місць злочину здійснювалися відрядження слідчих німецьких органів юстиції. Навіть у тих випадках, коли злочин було скоєно на території Української РСР і необхідні матеріали або свідки знаходилися в областях, узгодження плану та деталей відрядження німецьких слідчих здійснювалося, як правило, через Москву. Під час допитів свідків, як зазначалося у звітах німецьких службовців, вони

не мали жодних обмежень, питання свідкам та їхні відповіді перекладалися, велася стенограма [3, Вл. 60-62].

Проте навіть у цих випадках далеко не завжди вдавалося зібрати ту кількість матеріалів, яка відповідала б вимогам щодо повноцінної і достовірної доказової бази і могла б стати у нагоді під час розслідування. Так, у ході оцінки одержаних матеріалів по одній із справ німецька сторона зазначала: «бракує достатніх даних перш за все щодо обставин справи та її учасників, які могли б конкретизувати та пояснити хід подій [3, Вл. 85]». Радянські матеріали, які надходили в рамках організованої співпраці на адресу Центрального відомства і через нього до органів юстиції окремих земель Німеччини, перевірялися також на можливість використання їх з метою поновлення або порушення нових розслідувань по тих чи інших справах [4, Вл. 270; 5, Вл. 367-369].

Серйозною проблемою, яка ускладнювала можливість використання матеріалів, що надходили від радянських (українських) структур, у роботі німецьких слідчих та судових органів було викривлене або неповне написання прізвищ фігурантів тих чи інших справ, невірні вказані військові звання або посади, що перешкоджало ідентифікації звинувачуваних. У деяких випадках порушенню провадження по тих чи інших справах заважала також та обставина, що в радянських документах містився лише перелік прізвищ без конкретної інформації про те, з приводу чого звинувачувалася та чи інша особа [6, Вл. 518]. Це значно ускладнювало ведення слідства німецькою стороною.

Певною мірою слідство та судові процеси затягувалися внаслідок того, що матеріали, які надходили з Радянського Союзу, потребували перекладу на німецьку. Це займало, як правило, декілька місяців. Подекуди відображені в матеріалах німецької сторони нацистські злочини на окупованій території не вдавалося документально підтвердити за допомогою надісланих радянською стороною матеріалів. Так, у 1967 р. Центральним відомством було розпочато попереднє слідство щодо факту розстрілу, ймовірно органами СД, у квітні 1943 р. 50 венерично хворих жінок у Маріуполі. Передані радянською стороною у рамках цього розслідування матеріали містили вказівки на нацистські злочини, що були скоєні в хронологічний проміжок до квітня 1943 р., а отже, не могли бути взяті до уваги по даній справі [7, Вл. 195-196].

У деяких випадках, порушуючи і після попереднього слідства закриваючи ту чи іншу справу, німецькі органи юстиції навіть не розглядали можливість звернення до радянських органів юстиції. Це пояснювалося неточністю інформації, що служила приводом для порушення справи, неможливістю підтвердити покази свідка злочину (зокрема, якщо справа порушувалася внаслідок його заяви), встановити час скоєння злочину, коло причетних до нього осіб [8, Вл. 27-28].

Матеріали, стосовно яких німецькі органи юстиції робили запит, надходили до ФРН, як правило, за лінією Міністерства закордонних справ СРСР. Незважаючи на тенденцію до централізації інформації, що стосувалася нацистських злочинів у Москві (так, найповніша колекція матеріалів НДК міститься у Державному архіві Російської Федерації, ф. 7021), у низці випадків для відповіді на запити німецької сторони стосовно злочинів, скоєних на території України, використовувалися матеріали українських архівів. Наприклад, у справі Адольфа Хаана, який звинувачувався у вбивствах мешканців Кривого Рогу, в якості доказового матеріалу було використано акти НДК, надіслані з Центрального державного архіву Жовтневої революції, вищих органів державної влади і органів державного управління Української РСР (наразі – Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України) [6, ВІ. 550-574].

З 2000 р. частину документів Центрального відомства було передано Федеральному архіву, який відкрив у Людвігзбурзі свій філіал. Це створило сприятливі умови для роботи з матеріалами судово-слідчих справ фахівців-істориків, у тому числі і з колишніх радянських республік, зокрема з України.

Актуальною виглядає проблема джерельної цінності документів для реконструкції обставин вчинення нацистських злочинів на території України. У цьому плані доволі показовим є такий приклад: у січні – лютому 1942 р. зондеркомандою 4-6 у місті Артемівську Сталінської області було знищено єврейське населення, що залишалося в місті. Відповідно до німецьких даних жертвами цього злочину стали 1224 особи [9, ВІ. 4]. За даними НДК після звільнення Артемівська на місці масового знищення людей в алебастрових кар'єрах були виявлені останки близько 3 тисяч осіб [10, с. 29]. У зв'язку з цим виникає ряд питань: наскільки точним був підрахунок німецької та радянської сторін, яка методика визначення кількості жертв використовувалася? Чим були викликані такі великі розбіжності в цифрах?

Як показує аналіз архівних фондів, матеріали, що містяться в Людвігзбурзі, можуть бути використані у більш широкому контексті вивчення історії нацистського окупаційного режиму. Вони мають важливе значення для реконструкції поведінкових реакцій населення в період окупації, особливостей взаємовідносин населення і окупантів, руху Опору, елементів підкупаційної повсякденності тощо. Очевидно, що матеріали післявоєнних процесів в Німеччині можуть бути певною альтернативою для верифікації головних джерел з історії нацистських злочинів – матеріалів НДК, достовірність кількісних показників яких у ряді випадків в силу як об'єктивних, так і суб'єктивних причин є сумнівною. Водночас слід відмітити, що за сучасних умов розвитку українського суспільства

відбувається кардинальна зміна усталених оцінок діяльності націоналістичних політичних сил та збройних формувань, які діяли на теренах України в роки Другої світової війни. В офіційному та історичному дискурсі, особливо після прийняття українським парламентом навесні 2015 р. т.зв. «декомунізаційних законів», їхня діяльність розглядається виключно в контексті боротьби за українську державність, а оцінка характеризується упередженістю та глорифікацією. Такий підхід може істотно ускладнити об'єктивне дослідження діяльності низки українських політичних сил та збройних формувань, зокрема Організації українських націоналістів, в 40-і роки, співучасть їх у нацистських злочинах, у тому числі і в Голокості [11, с. 247-561, 668-691].

Радянсько-німецька (українсько-німецька) співпраця щодо переслідування нацистських злочинців відобразила всі особливості процесу транснаціональної юстиції, який визначався як політичними факторами і особливостями національних юридичних систем і традицій, так і існуючими міжнародно-правовими нормами, зобов'язаннями, взятими на себе сторонами. Очевидно, що введення до наукового обігу матеріалів слідства та судових процесів, реконструкція обставин взаємодії радянських / українських та німецьких органів юстиції щодо переслідування нацистських військових злочинців має важливе історичне та суспільне значення. Воно не лише дозволить розглянути низку дискусійних і контроверсійних питань, пов'язаних із нацистським окупаційним режимом на території України, але й сприятиме формуванню більш повного та об'єктивного уявлення про «подолання минулого» в Німеччині, унеможливилюватиме процес політичної інструменталізації історії, а також нової історичної міфотворчості в Україні.

Література:

1. Bundesarchiv-Ludwigsburg (далі – BAL), В 162/4919.
2. BAL, В 162/14472.
3. BAL, В 162/4929.
4. BAL, В 162/1573.
5. BAL, В 162/3885.
6. BAL, В 162/3886.
7. BAL, В 162/4919.
8. BAL, В 162/9300.
9. Bundesarchiv-Berlin, R 58/221.
10. Титаренко Д.М. Геноцид єврейського населення на Донеччині під час нацистської окупації: деякі дискусійні аспекти проблеми. Нові сторінки історії Донбасу. Донецьк, 2008. С. 27-49.
11. Struve Kai. Deutsche Herrschaft, Ukrainischer Nationalismus, antijüdische Gewalt. Der Sommer 1941 in der Westukraine. Oldenbourg, De Gruyter, 2015. 739 s.

МІСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ЧИННИКИ ТА ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Війни відносяться до числа найбільш руйнівних соціально-політичних катаклізмів. Вони завжди супроводжуються появою нових або поширенням старих соціальних практик в усьому суспільстві, або в якійсь його частині, зокрема серед міського населення. Дослідження процесів організації життя міського населення в повоєнний час допомагає окреслити особливості функціонування соціальної системи в екстремальних умовах. До числа таких відносяться і прояви девіантної поведінки серед міського населення України в повоєнний період. Для української історії та суспільства ці питання мають важливе значення.

Війна завдала колосальних матеріальних втрат українському суспільству. Більшість великих міст України зазнала значних руйнувань, особливо постраждали при цьому промислові центри. Повністю або частково було знищено 714 міст і селищ міського типу. В результаті в Україні залишилося цілими лише 19 % довоєнної кількості промислових підприємств. Окрім матеріальних збитків війна загострила, вивела на новий рівень ті проблеми, які є характерними для суспільства, яке пережило війну. Зруйнована промисловість, відсутність житла, знищена інфраструктура, уповільнений перехід господарства на мирні рейки, соціальна дезадаптація частини населення стали тими проявами деструктивних явищ, які на довгі роки загальмували прогресивний розвиток української соціально-економічної системи. Вкрай дефіцитними залишалися необхідні для нормального життя товари широкого вжитку: сірники, мило, тютюнові вироби, гас. Наслідком війни стала часткова дестабілізація грошової системи, а отже значне зростання інфляції. Запровадження у вересні 1946 р. єдиних цін замість комерційних суттєво знецінило грошову одиницю і підвищило ціни на окремі групи продовольчих товарів [7, с. 151]. Населення зіткнулося з браком найелементарніших продуктів харчування, проявом чого став голод 1946 – 1947 рр., який забрав тисячі людських життів, у тому числі і в містах. Жебрацтво, безпритульність, голод, безробіття, інвалідність були одними з основних причин зростання злочинності у післявоєнному місті.

Життя за таких умов у великих містах диктувало свої особливі правила виживання. Першочерговою проблемою стала відсутність житла, насамперед у великих промислових містах. Адже на відміну від сільської місцевості, у місті були практично відсутні можливості годуватися з городу. Особливо важкими були умови життя мобілізованих, які були направлені на

відбудову промислових підприємств сходу України, передусім Донбасу. Брак житла, незадовільні санітарно-гігієнічні умови, неповноцінне харчування, вкрай важкі умови праці мали наслідком втечі з підприємств, що відповідно до закону розглядалося як «дезертирство» і досить часто тягло за собою кримінальну відповідальність.

Проблема переходу від війни до миру найбільше (в соціальному і психологічному плані) позначилася на інтересах тих, які були тривалий час відірвані від мирного життя, брали участь у бойових діях. Тому демобілізація для більшості виявилася серйозною проблемою соціально-психологічного плану. Перш за все для молодих людей, тобто тих, хто пішов на фронт зі шкільної парти, тих, хто не встиг отримати освіти, професію, набути стійкого життєвого статусу. Їх єдиною професією стала війна, а єдиним умінням – тримати зброю і воювати. Мали місце ситуації, коли демобілізованих не приймали на роботу за спеціальністю чи пропонували низьку заробітну плату. Прояви соціальної несправедливості, з якими зустрічалися ті, хто пройшов війну і ризикував життям, посилювали девіантну поведінку колишніх військовослужбовців. Побутові суперечки доволі часто супроводжувалися кримінальною поведінкою.

Значною проблемою для повоєнного суспільства стала велика кількість зброї, яка залишилася у мирного населення або яку можна було знайти на місці воєнних дій. Водночас війна та породжені нею наслідки зняли психологічний бар'єр на шляху застосування зброї. Насильство та смерть, ставши нормою в умовах війни, окупації, позначилися на поведінкових моделях населення всього радянського суспільства. Як нове явище повоєнного періоду правоохоронні органи відмітили зростання «непрофесійної» злочинності, скоєної особами, які раніше не були засуджені. Наявність зброї, яка, незважаючи на накази про здачу, залишилась у частини населення, сприяла поширенню після війни таких видів злочинності як озброєний бандитизм, пограбування, вбивства [2, с. 434]. Так, у 1944 р. органами МВС СРСР було зареєстровано 7131 вбивство, в 1945 р. – 7969, в 1946 р. – 10218. Більш ніж в 2 рази порівняно з 1944 р. в 1946 р. зросла кількість розбоїв – з 13357 до 29368 [3, с. 91]. Відома «чорна кішка» – мала свої аналоги практично в усіх великих містах Радянського Союзу, в тому числі і в Україні.

Серйозним викликом для влади і суспільства стала велика кількість інвалідів. Значна частина інвалідів залишалися непрацевлаштованими, не дивлячись на рішення уряду, яке зобов'язувало міські органи влади забезпечити роботою в першу чергу демобілізованих та інвалідів. Прожити на одну пенсію за інвалідністю було дуже важко: жебрацтво калік на вокзалах, привокзальних площах стало невід'ємною складовою післявоєнного часу. Війна не лише збільшила, але й змінила структуру інвалідності. Проведені у повоєнний час дослідження засвідчили, що одним

із найбільш поширених наслідків поранень воєнних років стали травми головного мозку [6, с. 383-384]. Характерні для інвалідів прояви психопатичного стану, характерною ознакою якого є розлад сприйняття реального світу, дезорганізація поведінки, також відбивалися на стані злочинності, передусім побутової.

Колосальних масштабів набула дитяча злочинність, корені якої сягали ще періоду окупації. Так, відомий англійський журналіст О. Верт, який у лютому 1943 р. побував у визволеному від окупантів Харкові, навів доволі показовий приклад із спілкування з місцевими мешканками: «Половина наших, – сказала одна жінка з блідим обличчям, – посилала своїх дітей самих заробляти собі на життя... Дітлахи, голодні, змушені були самі про себе турбуватися – чи чули ви коли-небудь щось схоже?.. Тепер багато хто з цих хлопців стане ледарями, злодіями та хуліганамі [1, с. 382-383]». Тисячі безпритульних дітей стали іманентною рисою повоєнних українських міст. Поповнення напівкримінальних вуличних структур за рахунок підлітків головним чином відбувалося через їх незадовільне матеріально-побутове забезпечення навіть у місцях державної соціальної опіки [5, с. 214].

Суб'єктивна реакція на стан криміногенної ситуації в повоєнний період була більш гострою, ніж її можна було очікувати. Поживним ґрунтом для зростання таких настроїв, страхів був не стільки достатній рівень інформованості, скільки, навпаки, незадовільний стан обізнаності населення щодо ситуації. Все це сприяло виникненню та поширенню різного роду чуток. Воєнні та повоєнні страхи залишили надовго свій слід у масовій свідомості населення, що засвідчується численними спогадами людей, які пережили війну [4, с. 443-458].

Трагічний воєнний та повоєнний досвід українського суспільства 40-х рр. ХХ століття, існування певних історичних закономірностей дозволяє очікувати повторення окремих практик девіантної поведінки суспільства, що вийшло зі стану війни, і в сучасній історії України. Пошук прийнятних моделей мінімізації негативних соціальних та психосоціальних наслідків війни, в тому числі і шляхом аналізу історичного досвіду, є актуальним завданням для українського суспільства.

Література:

1. Верт А. Россия в войне 1941 – 1945. Смоленск, 2003. 672 с.
2. Другая война. М., 1996. 490 с.
3. Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945 – 1953. М., 1999. 229 с.
4. Опыт нацистской оккупации в Донбассе: свидетельствуют очевидцы. Донецк, 2013. 465 с.
5. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.). У 3-х частинах. Ч. 3. К., 2010. 336 с.

6. Поляков Ю.А., Жиромская В.Б., Араловец Н.А. «Демографическое эхо войны». Война и общество, 1941 – 1945. В 2-х книгах. М., 2004. С. 375-385.
7. Heller M., Nekrich A. Geschichte der Sowjetunion. Zweiter Band: 1940 – 1980. Königstein, 1981. 453 s.

*Храмова Л.М., Коваленко С.В.
Полтавський коледж нафти і газу
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

В українській історії та культурі почесне місце займає Михайло Грушевський – видатний історик, політик, патріот свого народу. Він створив перше найбільш повне, узагальнююче дослідження з історії України від найдавніших часів до другої половини XVII ст. М. Грушевський пройшов складний шлях від засновника національно-демократичної партії Галичини і Товариства українських поступовців у Києві – до творця засад незалежної української держави. Прагнення до історичної істини, любов до власного народу завжди були вищим мірилом у його політичній і науковій діяльності. Тільки в незалежній Україні ім'я Михайла Грушевського знайшло справжнє визнання. За своє життя Михайло Грушевський зробив і написав так багато, що про його творчу та політичну діяльність склався самостійний напрямок історичної науки – «грушевствознавство» [1, с. 72].

Михайло Грушевський – вчений світового рівня, йому належить близько двох тисяч праць з історії, соціології, літератури, етнографії, фольклору. Найбільший внесок у національне відродження України М. Грушевський зробив завдяки своїй багатотомній праці «Історія України-Руси». Так, у передмові до першого видання цієї багатofундаментальної праці автор писав наступне: «Мині мило, що вихід сеї книги припадає на столітте нашого національного відродження; нехай вона буде йому привітом! Вправді невеселий переважно образ дає нам наша історія, сумніший може часом ніж иньші, але суспільність, що має віру в себе, мусить мати і відвагу глянути на неприкрашену правду свого минулого, щоб зачерпнути в ній не зневіру, а силу... [3]». Михайло Грушевський так відкликається про XIX століття, яке він вважав століттям національного відродження: «Імя «України» зростається з сими змаганнями і надіями, з сим бурхливим вибухом українського життя, що для пізнійших поколінь стає провідним огнем, невичерпним джерелом національного і суспільно-

політичного усвідомлення, надій на можливість відродження і розвою... [4, с. 57]».

М. Грушевський вважав український національний рух не випадковим, а цілком закономірним суспільним явищем: «Українство прогресивне, демократичне, соціальне українство, що виражає стремління свідомої частини українського суспільства, це не теорема довільно вимишлена якоюсь кучкою людей, а органічний наслідок історичного процесу, логічний висновок з історичних умов українського життя та фактів його сучасних відносин [2, с. 9]».

Великого значення Михайло Грушевський надавав українознавству. На його думку, «Поняття українознавства, як дослідження минулого і сучасного українського народу, його властивостей і особливостей, його території і різноманітних умов, які впливають на життя і розвиток, – могло сформуватися лише поступово і головним чином протягом минулого століття [3]».

Михайло Грушевський як політик ніколи не належав до прихильників замкнутості, а тому в політичній сфері висував проекти входження України спочатку у європейську, а потім і у світову федерацію. Його погляди щодо європейської федерації актуальні і для сучасної історії, оскільки протягом останніх десятиліть все більше поглиблюється європейська інтеграція. Нині українська держава поки що не є представленою в усіх європейських структурах (зокрема, у Європейському Союзі), хоча неодноразово заявляла про своє рішуче прагнення увійти до останніх [4, с. 58].

Національне відродження неможливе без національного самовизначення, адже тільки усвідомивши своє «Я» можна повноцінно його розвивати, відроджувати завдяки «рідній школі». Вперше необхідність запровадження українознавчих кафедр в університетах України М. Грушевський обґрунтував ще в 1907 році: «Тутешні університети й вищі школи в першій лінії повинні забезпечити й наукове розроблення ріжних галузей українознавства й їх наочанне, викладанне [3]».

Виходячи із доміанти українознавства у національній системі освіти, М. Грушевський виділяв інші важливі проблеми, зокрема, зміст виховного процесу та мови викладання у школах. Дуже важливим є той момент, як підкреслює дослідник Іван Данюк, що вчений бачив систему науки як постійний лозунг від початкових класів до університетської науки і звідти – до індивідуального осмислення кожного пізнавального явища. М. Грушевський був переконаний у тому, що викладання українською мовою має пронизувати всю систему освіти – від початкової до вищої [4, с. 58]. М. Грушевський відводив важливе місце у виховному процесі викладанню історії України. Звертаючись до досвіду наших предків, він вказував на те, що вони: «Старалися, щоб їх («оповідання про минувшину свого краю і народу») на пам'ять учили підлітки та молоді люди і передавали

потім у дальше покоління. Добирали й різних способів на те, щоб сі оповідання передавались з роду в рід, по можливості вірно й незмінно. Коли вивчать дітей змолоду, вони пам'ятають до старости, вчать дітей і внуків [4, с. 59]».

Михайло Грушевський – академік Всеукраїнської академії наук, ним підписаний IV Універсал, що проголосив державну незалежність України. Головним напрямом політологічних досліджень М. Грушевського була проблема національного самовизначення. Це поняття він формулював чітко: цілковита самостійність і незалежність є послідовним, логічним завершенням запитів національного розвитку й самовизначення будь-якої народності, що займає певну територію й має достатні нахили та енергію розвитку. По-перше, прагнення до самостійності є об'єктивною логікою життя, необхідністю саморозвитку будь-якого національного утворення. По-друге, самостійність і незалежність народу пов'язана не лише з територіальними володіннями, а й з відповідними пріоритетами народу. По-третє, незалежність особистості неможлива без компетенції та відповідальності – незалежність безпосередньо залежить від енергії розвитку народу. По-четверте, відсутність «політичної самостійності» можлива лише за умови, коли народність співіснує з іншими за ефективного громадського ладу, раціонального державного управління. По-п'яте, кожна нація має право захищати своє природне прагнення до розвитку саме політичною самостійністю. Багатонаціональній державі, з якої народи намагаються вирватися до політичної самостійності, залишається ображатися тільки на свій рутинний лад, нераціональну економіку, викривлену національно-культурну політику. По-шосте, борючись за вихід із великих політико-територіальних об'єднань, прагнучи до власної державності та політичної незалежності, нація повинна бути впевненою, що вона виплекає у своєму середовищі розумних і далекоглядних «кермачів», які приведуть народ до процвітання. По-сьоме, тільки вільна спілка вільних народів є ефективною і з морального, й з економічного погляду [5, с. 14].

Академік Володимир Вернадський писав у своєму щоденнику: «Я вважав і вважаю, що Грушевський зробив величезну справу для відродження українського народу. Велика постать, щоб не казали, яка залишила глибокий слід у національній самосвідомості України... [6, с. 351]».

Таким чином, Михайло Грушевський своєю науковою та політичною діяльністю значною мірою сприяв національному самовизначенню та відродженню, вніс неоціненний вклад в історію нашої держави. Вчений відводив важливе місце українознавству, українській мові, історії та культурі на національній основі.

Кожне покоління, кожна нація пишається своїми видатними людьми. Саме завдяки їм, висоті їхніх звершень залишаються в історії народи, що цього гідні. Видатні особистості – немов камертон свого часу: вони задають

тональність життя суспільства, постійно підіймають рівень суспільних діянь і прагнень. Саме таким і лишився в нашій історії великий син України, історик і державотворець Михайло Сергійович Грушевський.

Література:

1. Бригадина О.В. Роль М.С. Грушевського в національно-культурному відродженні України на рубежі XIX – XX вв. Науково-історичні читання, присвячені 140-річчю з дня народження М.С. Грушевського (Мінськ, 22 грудня 2006 р.). Ніжин, 2007. С. 71-77.
2. Вдовенко С.М. М.С. Грушевський – вплив спадщини на українське державотворення. Науково-історичні читання, присвячені 140-річчю з дня народження М.С. Грушевського (Мінськ, 22 грудня 2006 р.). Ніжин, 2007. С. 7-12.
3. Грушевський М.С. Історія України-Руси. <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur1.htm>
4. Данюк І. Михайло Грушевський про національне самопізнання та національне відродження. Етнічна історія народів Європи. 2001. Вип. 11. С. 57-60.
5. Пиріг Р.Я. М. Грушевський в об'єктиві реальності. Наука і суспільство. 2006. № 11. С. 12-15.
6. Шаповал Ю.І., Верба І.В. Михайло Грушевський. К., 2005. 352 с.

Черній А.А.

Донецький юридичний інститут МВС України

КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНИ

Українська культура розвивається перш за все як народна культура. Велике місце в ній займає фольклор. Особливо яскраво це проявляється в народних думках, піснях, декоративно-прикладному мистецтві. З плином часу поступово утворюються історичні та культурні пам'ятки. На весь світ відомі філософські твори Григорія Сковороди, поезія Тараса Шевченка та Лесі Українки, проза Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Івана Франка, пісні Миколи Леонтовича.

Винятком не є «Енеїда» Івана Котляревського, яка за жанром належить до бурлескно-трагедійної поеми. Бурлескної – бо Іван Котляревський висміює своїх героїв, їх дії, обрамляючи це лайливими словами, використовує народний гумор і фольклор. Тут бурлеск виходить за межі розважального, навпаки, він торкається більш важливих сфер суспільного життя. Трагедійної – бо переодягає своїх героїв в український одяг, згадує про українські традиції, страви, зображує життя різних за соціальним статусом людей. Через це «Енеїду» називають енциклопедією

життя українського народу. Це перший твір, який написаний ямбом та підходить під римування українських слів. Він посідає чільне місце в історії української культури, оскільки в ньому закладено фундамент для створення нової української мови та літератури.

Ще одним видатним твором є «Чорна рада». Це перший історичний роман в українській літературі. Пантелеймон Куліш робить спробу закликати до єдності українського народу. Він прагне донести думку про те, що українцям треба жити у злагоді та довіряти інтелігенції, яка може допомогти отримати незалежність. Цей твір вносить вагомий внесок в культуру України, оскільки висвітлює певні події української історії та створює передумови для розвитку української державності.

Також слід виділити перший пригодницький роман, який написаний за 14 днів, – «Тигролови» Івана Багряного. Автор зображує життя у тоталітарній системі, зокрема, у Радянському Союзі. Головним героєм є Дем'ян Многогрішний, який уособлює український народ, виступає своєрідним тигром, на якого полює радянська влада в образі майора НКВС Медвина. Ще на початку роману автор вирисовує нам два рухомих склади, які називає ешелонами смерті, бо один з них везе політв'язнених на каторжні роботи, де й знаходиться Дем'ян Многогрішний. Втеча головного героя символізує боротьбу проти сталінського режиму та його прибічників. Задум написати твір виникає у Багряного, коли той був у засланні і тікаючи наткнувся на сім'ю переселенців з України. Отже, цей твір символізує самотність і непокору українського народу до будь-якого пригнічення.

Серед музичних пам'яток, безумовно, треба відзначити «Щедрик» Миколи Леонтовича. Вважається, що цей мотив взятий зі стародавнього українського фольклору. Уперше «Щедрик» був виконаний у Києві у 1916 році. 5 жовтня 1921 року він був виконаний на концерті у Нью-Йорку в Карнегі Холі. Його перекладають англійською, німецькою, французькою та чеською мовами. Згодом він лунає вже на всіх континентах. У 1936 році виходець з України Пітер (Петро) Вільховський створює англійську версію «Щедрика», яка стає відомою під назвою «Carol of the Bells». Ця пісня стає символом різдвятих і новорічних свят.

Головною пам'яткою українського мистецтва є Петриківський розпис. Він починає формуватися у різних регіонах Дніпрянини, але центром стає село Петриківка. Основою розпису є візерунки квітів, наприклад, півонії й айстри. Малюють переважно «кошачками». Це саморобний пензель, який вироблений з котячої шерсті. Розпис стає доволі популярним, формуються цілі сім'ї, які малюють «мальовки» та продають їх на базарі. Згодом розвиваються нові техніки, і ця справа стає більш розповсюдженою серед кваліфікованих робітників. Основою малюнку є дерево, яке розмальоване чорним кольором для приховання недоліків матеріалу. Фарби створюються на натуральній основі, переважно з відвару

трав та овочів, залежно від того, який пігмент потрібен. На сьогодні близько 60 майстрів цієї справи продовжують діло своїх предків.

Символом України є вишиванка. Вона вишивається переважно червоними та чорними або жовтогарячими та жовтими нитками. У кожному регіоні – свій метод вишивання, але візерунки схожі один на одного.

Отже, потенціал української культури далеко не вичерпаний. Сьогодні поширюється популярність українського продукту (мода, кухня, мистецтво) у світі.

Щербина В.О.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЛЕНД-ЛІЗ: ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Ленд-ліз – біла пляма нашої історії, про яку не прийнято згадувати. А якщо і згадують, то зовсім мигцем і дуже применшено, як про факт, який майже не мав впливу на хід війни. Але це не так. Ленд-ліз являє собою державну програму, згідно якої США в основному безкоштовно надавали своїм союзникам у Другій світовій війні матеріальну, технічну та продовольчу допомогу. Ідея широкої програми допомоги виникла після того, як у 1940 році Уїнстон Черчіль надав запит до США з проханням про воєнну техніку. До СРСР було декілька маршрутів поставок: Тихоокеанський, Трансіранський, Арктичні конвої, Чорне море. Арктичні конвої були найшвидшим, але й найнебезпечнішим шляхом поставок. Маловідомим є факт про те, що після розгрому кораблю PQ-17 Великобританія відмовилась надавати додаткові конвої на Арктичний шлях поставок. Тихоокеанський маршрут був більш безпечним і забезпечив більш як половину поставок. Існували також і повітряні маршрути поставок по Ленд-ліз, всього їх було два. Перший пролягав через Південну Атлантику, Персидську затоку й Африку, другий – через Аляску, Чукотку та Сибір.

Відомо, що Й. Сталін був дуже незадоволений поставками військової техніки по Ленд-лізу. Його претензії ґрунтувались на небажання затвердити факт допомоги Америки та її вплив, бо за приймаючою стороною залишалось право задавати вид та характеристики необхідної продукції. США надавало довгострокові кредити для оплати боргів та вцілілого матеріалу. Згідно з принципами Ленд-лізу поставлені матеріали, які були втрачені, знищені або використані під час війни, не підлягали оплаті. Збережені військові матеріали залишались у країни-одержувачі, але за США залишалась можливість негайно вимагати їх назад (однак, при наданні допомоги розумілось, що такого не буде). США було запропоновано викупити військову техніку, що залишилась після Другої світової війни з поставок по Ленд-лізу, після погашення кредиту. Допомога була надана 42

країнам. Найбільш важливими були поставки автомобілів, стратегічних матеріалів та продовольчих товарів.

1948 р. почались радянсько-американські переговори щодо виплат зворотного Ленд-лізу. СРСР дійшло згоди із США щодо суми виплат лише у 1972 р. Після розпаду СРСР кредитний борг був поділений між країнами колишнього Союзу. По закінченню Другої світової війни факт існування та впливу Ленд-лізу замовчували та приховували. Суспільство запевняли в тому, що Червона Армія була самодостатньою та сильною. Всі давали різну оцінку значення Ленд-лізу. Багато авторів зазначало, що без допомоги США СРСР не вистояв би у цій війні. Але всіх їх чекала однакова доля. В подальшому тему Ленд-лізу не піднімали та не обговорювали. Прості люди взагалі не знали про даний історичний факт. Цю тему не вносили в навчальні підручники та інші навчальні матеріали. На сьогоднішній день вона відсутня в більшості українських підручників, призначених для загальноосвітніх шкіл.

Як висновок до усього вищесказаного можна сказати, що факт допомоги США приховували та пропагандували власну силу. Оцінки значення поставок в різних джерелах відрізняються, але в більшості з них вони дуже применшені. Без допомоги США, яка теж була втягнута у війну, СРСР не вистояв би. Так, відносини між західними країнами не були рівноправні та ідеальні. Наслідком війни стало послаблення ролі Західної Європи на світовій арені, таким чином головними країнами стали США та СРСР. Війна довела, що Європа не в змозі підтримувати існування великих колоніальних імперій. Без сумніву, що без допомоги країн-союзників не вдалось би завоювати перемогу над гітлерівською Німеччиною. Такий вектор дослідження надає йому актуальність у сучасних умовах.

Література:

1. Дерейко І.І. ЛЕНД-ЛІЗ. http://www.history.org.ua/?termin=Lend_liz
2. Закон о Ленд-лизе. <http://www.grinchevskiy.ru/1900-1945/zakon-o-lend-lize.php>
3. Erlandson Marcus R. Lend-Lease: An Assessment of a Government Bureaucracy. The Big «L» American Logistics in World War II. Washington, 1997.

СЕКЦІЯ 3

МОВА ЯК АТРИБУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ. ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

*Бойко М.І.
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ПРОБЛЕМА БІЛІНГВІЗМУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ УКРАЇНИ

Вивчення питань і розв'язання проблем, пов'язаних з українсько-російським білінгвізмом, є актуальними протягом останнього десятиріччя. Наслідками масової двомовності, деформації мовної ситуації є втрата суспільної консолідації, адже білінгвізм охоплює не тільки коло лінгвістичних питань, а й соціальних, політичних, культурних.

Л. Масенко вважає, що конфліктність нинішніх мовних проблем України корениться в деформаціях її мовної ситуації, успадкованих від колоніального минулого. Російській мові вдалося витіснити і замінити українську на значній території її поширення у головній функції, яку виконує мова, – функції засобу спілкування між людьми [1, с. 15-22].

Проблеми сучасної мовної ситуації в Україні вивчали Л. Масенко, С. Соколова, О. Тараненко, Г. Залізняк, Н. Трач, Ю. Бестерс-Дільгер, Т. Бурда та багато інших дослідників.

Експерти наголошують на двомовності освітнього простору. Так, для більшості українських закладів середньої та вищої освіти є типовою ситуація, коли викладачі на заняттях послуговуються українською мовою, а на перервах та в позашкільних заходах – російською, учні вчиняють так само. Як бачимо, мовне середовище в освітньому просторі залишається «приховано диглосним» [3, с. 4].

Метою роботи є дослідження мовної ситуації у Київському університеті імені Бориса Грінченка (м. Київ) та у Донбаському державному педагогічному університеті (м. Слов'янськ). Для реалізації мети ми розробили анкету, в якій, крім паспортної частини та питань, за якими можна отримати інформацію про мовну ситуацію у закладах вищої освіти, було запропоновано подати власні коментарі щодо обов'язкового використання української мови педагогічними працівниками та студентами. Респондентами були студенти I та II курсів спеціальності «Українська мова та література» (50 анкет). Наразі опрацювання матеріалу ще триває. Проаналізуємо попередні результати дослідження.

Мовна ситуація у Києві, з одного боку, відображає мовні проблеми, притаманні країні загалом, а з іншого – має особливості, зумовлені власне

столичним статусом міста, в якому відбуваються активні міграційні процеси, зокрема поповнення населення вихідцями з різних регіонів України [3, с. 6-12].

Українське мовлення Донеччини завжди було позначене сильним деформаційним впливом російської мови. Згідно з даними перепису населення у 2001 році, російськомовні становили більшість серед міського населення у Донецькій, Луганській, Харківській областях, відповідно, 78,85 %, 74,26 % та 51,36 % [2]. Місто Слов'янськ, розташоване на півночі Донецької області, є адміністративним центром Слов'янського району.

Мовою повсякденного спілкування для студентів Донбаського державного педагогічного університету є українська (30,4 %), російська (34,8 %), українська та російська однаковою мірою (34,8 %). Студенти Київського університету імені Бориса Грінченка зазначили, що українською мовою послуговується 65 % опитаних, російською – 16,4 %, обом мовами однаковою мірою – 18,6 %. Найбільше виявилось респондентів, які самі оцінюють себе як таких, що відмінно володіють українською мовою (62 % у Донбаському державному педагогічному університеті, 84 % у Київському університеті імені Бориса Грінченка). На запитання «Як, на Вашу думку, змінилася загальна ситуація щодо вживання української мови у Вашому населеному пункті за останні 10 років?» більшість респондентів Київського університету імені Бориса Грінченка зазначили, що відбулися значні зміни на краще (84 %). Натомість студенти Донбаського державного педагогічного університету вважають, що відбулися незначні зміни на краще (69 %). Студенти київського вищого навчального закладу припускають, що сучасний стан вживання української мови в усіх сферах мовлення відповідає її статусу державної мови (78 %), на відміну від студентів, які навчаються у Слов'янську. Респонденти Донбаського державного педагогічного університету зауважують, що мова вживається в меншому обсязі, ніж вимагає статус (75 %).

Однаковою мірою відповіли студенти обох вищих навчальних закладів на запитання «Якою мовою виконано вивіски освітніх установ у Вашому населеному пункті?». 88 % киян і 85 % жителів Слов'янська зазначили, що вивіски освітніх установ переважно українською мовою.

Варто звернути увагу, що на запитання «Якою є мова спілкування у Вашому навчальному закладі?» думки студентів зі Слов'янська розділилися. Українську мовою спілкування вважають 43,3 %, російську – 10 %, українську та російську – 46,7 % опитаних. У Київському університеті імені Бориса Грінченка більше половини респондентів зазначили, що мовою спілкування є українська (89 %). Відповіді студентів Донбаського державного педагогічного університету засвідчили, що значно менше половини викладачів, розмовляє українською мовою у вищих навчальних закладах (39,1 %). Натомість у Київському університеті імені Бориса

Грінченка частка україномовних викладачів складає 84 %. Респонденти зі Слов'янська підтвердили, що значно менше половини викладачів послуговуються українською мовою поза заняттями (60 %). Натомість, на думку київських студентів, приблизно половина викладачів їхнього вищого навчального закладу використовує українську мову у вільний час (53 %). Дослідження показало, що найчастіше на заняттях студенти звертаються до викладачів українською мовою. У Київському університеті імені Бориса Грінченка частка україномовних студентів становить 89 %, а у Донбаському державному педагогічному університеті – 76 %. На запитання студентів 57,1 % викладачів Донбаського державного педагогічного університету відповідають російською; українською та російською мовами – 41,9 %. У Київському університеті імені Бориса Грінченка більша частина викладачів відповідає державною мовою (86 %).

В опитувальнику було запитання відкритої форми «Чи погоджуєтесь Ви з тим, що у робочий час у навчальних закладах з навчанням українською мовою педагогічними працівниками та студентами має обов'язково використовуватись українська мова? Відповідь аргументуйте». Відповіді студентів обох вищих навчальних закладів підтверджують визначальну роль української мови в освіті.

Студенти Донбаського державного педагогічного університету та Київського університету імені Бориса Грінченка наводять такі аргументи для підтвердження своєї думки:

– «Українська мова – це державна мова України, мова усіх державних установ, закладів освіти... Отже, й мова професійного спілкування повинна бути українською»;

– «Так. Тому, що ми навчаємось в Україні, здобуємо українську освіту. Це наша рідна мова, яку треба вивчати та вдосконалювати впродовж всього життя»;

– «Звичайно, бо повинен бути порядок. Якщо державна мова – українська, відповідно нею треба розмовляти. Ніхто ж не протестує, коли їде на заробітки у Польщу чи в Росію, чому треба розмовляти відповідною мовою, а, навпаки, починають цю мову активно вивчати»;

– «Так, погоджуюся. Усе життя розмовляю українською, живу в Україні. Тому хочу, щоб кожен українець усвідомив, що мова у нас одна – українська. Де ж нашим дітям учитись, як не в школі чи вишах, коли в буденному житті звучить лише російська?».

Усупереч офіційній статистиці, що засвідчує абсолютне переважання закладів вищої освіти з українською мовою навчання, реальне мовне середовище у сприйнятті мовців є більшою чи меншою мірою двомовним. Надання українській мові статусу державної в незалежній Україні сприяло зростанню її престижу і функціональному розширенню. Надзвичайно важливе значення для подолання наслідків радянської русифікації й

перспективи майбутньої зміни мовно-культурної ситуації на користь державної мови мала українізація системи освіти [3, с. 4]. Отже, незважаючи на те, що у Донбаському державному педагогічному університеті українська та російська мова вживається однаковою мірою, простежується тенденція до підвищення престижності спілкування саме державною мовою у закладах вищої освіти. У Київському університеті імені Бориса Грінченка чисельність україномовних значно перевищує тих, хто спілкується російською або є білінгвами. Унаслідок українізації освітньої сфери абсолютна більшість представників молодшого покоління киян, зокрема й ті, хто виховувався в російськомовних родинях, оволоділи українською мовою.

Література:

1. Залізник Г.М., Масенко Л.Т. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній. К., 2001. С. 93-95.
2. Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. К., 2004.
3. Соколова С.О. Мовна ситуація Києва: погляд зовні. Українська мова. 2012. № 4. С. 3-17.

Бойчук В.М.

Національна академія внутрішніх справ

Бойчук М.В.

*Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»*

МОВОЗНАВЧИЙ СВІТОГЛЯД ІВАНА МОГИЛЬНИЦЬКОГО

В історії української мовознавчої думки XIX століття постать Івана Могильницького займає одне з чільних місць. Відрадно, що сьогодні з'являються наукові студії, присвячені діяльності цієї непересічної особистості, яка зробила посильний вклад для захисту й розвитку рідної мови [2; 4; 6; 8].

Для прикладу, в Українській енциклопедії за редакцією В. Кубійовича знаходимо про нього такі відомості: «Могильницький Іван (1777 – 1831), освітній і церковний діяч, крилошанин перемиської капітули (з 1817 р.), співр. єпископа М. Левицького та І. Снігуровського, наглядач шкіл перемиської єпархії, засновник першого в Галичині культурно-освітнього товариства (1816), засновник і директор дяко-вчительського інституту в Перемишлі (1871). Могильницький дбав про поширення українських народних шкіл і відстоював права української мови, написав 5 шкільних підручників (буквар, катехизис й ін.), розвідку «Відомість о языці русском»,

видану в польському перекладі як «Rozprawa o jęzzyku ruskim» (1829), в якій доводив самостійність української мови) [3, с. 1663]». Зауважимо, що згадану працю, яка є найголовнішою працею ученого, перевидано Інститутом українознавства при Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника завдяки старанням професора В.В. Грещука.

Саме у «Відомостях...» Іван Могильницький сформував мовознавчу позицію стосовно права української мови на розвиток і функціонування в усіх сферах буття українського етносу.

Розкрити й осмислити глибину мовознавчого світогляду ученого неможливо без врахування тих історичних умов, в яких провадив свою науково-просвітницьку діяльність канонік. Хоча з 1772 року західноукраїнські землі знову опинилися під владою Австро-Угорщини, польські впливи, зокрема у галузі освіти і науки, залишалися доволі сильними, що призводило до постійних утисків руської (української) мови на Галичині. Єдиним оплотом із захисту мови, що переважно побутувала тоді в розмовному варіанті простолюдю і частини свідомої інтелігенції, стало українське духовенство, яке, за словами І. Крип'якевича, характеризувалося консерватизмом, що «проявлявся в тому, що духовенство охоче вживало польської мови [5, с. 307]».

Таким чином, руська (українська) мова на початку XIX століття в Галичині опинилася не маргінесі суспільних процесів, ба більше, дійшло навіть до того, що вона почала відмирати навіть по селах. Після заборони викладати предмети рідною мовою у Львівському університеті відбувся розрив між духовенством і простими галичанами і як наслідок – за 25 років XIX століття на теренах Галичини не вийшло жодної книги українською мовою, тоді як на Наддніпрянській Україні вже побачила світ «Енеїда» І. Котляревського.

Займаючись активною просвітницькою діяльністю, спрямованою на збереження і функціонування української мови у навчальних закладах, Іван Могильницький сміливо висловлювався на захист рідної мови, апелюючи до верховної влади імперії й домагаючись певних зрушень у питаннях захисту руської (української) мови як мови просвітництва.

Незважаючи на потужні колонізаційні впливи у мовній політиці держави, з'являється праця ученого «Відомість о рускомъ язъці» як своєрідна відповідь-протест, спрямована на захист прав рідної мови. Хоча частково вказана розвідка була написана як передмова до «Грамматики Языка Славено-Руского», ця праця цінна для нас тим, що в ній Могильницький переконливо доводить, що руська (українська) мова є «окремою слов'янською мовою нарівні з польською, російською, чеською та іншими слов'янськими мовами, а її носій – це окремий народ зі своєю самобутньою історією і культурою [2, с. 9]».

Розглядаючи тісні зв'язки мови і держави, учений на підставі наукових студій та історичних фактів аргументовано стверджує, що мова не втрачає своєї величі і краси на відміну від політико-економічного стану держави. Так, із занепадом Руської держави Володимира Великого, на думку І. Могильницького, мова її корінного народу не зникла безслідно, вона існує поряд з мовами іншим племен слов'янських. Мова завжди розвивається і функціонує за активної підтримки держави. Як приклад учений ілюструє велику кількість нормативних документів Великого князівства Литовського, коли руська (українська) мова мала статус офіційної, тобто була мовою правосуддя і судочинства, мовою роботи вищих державних органів. Однак доля мови, стверджує І. Могильницький, нерозривно пов'язана з долею народу, його світоглядними орієнтирами: зазнавши поневолення, почавши соромитися, цуратися материнської мови, сам народ свідомо спричиняє занепад рідної мови, звужує сферу вживання, нівелює її значущість як засобу національно-духовної єдності.

З іншого боку, обстоюючи окремішність і самотність руської (української) мови на підставі ґрунтового лінгвістичного аналізу її граматичної системи у «Грамматичі Языка Славено-Руского», І. Могильницький все ж визнає право на розвиток та вільне існування інших слов'янських мов, висловлює науково виважену тезу про природну рівність мов, їх органічний взаємовплив, що зумовлює насамперед лексичне багатство. А звідси – ненауково розглядати, для прикладу, руську (українську) мову як діалект польської чи російської.

Цікавою є думка дослідника про те, що українській мові польська завдячує насамперед своєю чистотою, багатством і складом, а тому І. Могильницький категорично протестував проти використання мови як інструменту ідеологічно-політичного впливу, як засобу з боку владних структур вирішувати національні питання, зокрема у сфері освіти.

Проаналізувавши мовознавчий доробок, Михайло Возняк зазначає, що в граматиці І. Могильницького «б'є жива струя народної мови», і хоча «ся струя не така чиста й дальше віддалена від свого джерела, ніж мова граматики О.П. Павловського, зате в Могильницького ся струя є повнішою, ширшою і глибшою [1, с. 79]».

Таким чином, зважаючи на політико-ідеологічні впливи, жорстку колонізаційну мовну політику з боку владних кіл, спрямовану на знищення української мови, зокрема у сфері просвітництва, погляди Івана Могильницького на природу рідної мови, її органічні зв'язки з долею народу, самотність у колі інших споріднених мов були доволі прогресивними, науково виваженими й націєцентричними, що заклало міцний підмурівок для збереження й подальшого розвитку української мови.

Література:

1. Возняк М.С. Студії над галицько-українськими граматами. ЗНТШ. Львів, 1909. Т. 90. Кн. 4.
2. Грещук В. «Відомість о руськім язиці» І. Могилиницького – перша українознавча лінгвістична розвідка в Галичині. Іван Могилиницький. Відомість о руськім язиці. ІваноФранківськ, 2003.
3. Енциклопедія українознавства: в 11 т. Львів, 1996. Т. 5.
4. Замлинський Т.І. Іван Могилиницький – видатний діяч українського національного відродження (до 180-ї річниці від дня смерти). <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/10628/1/24.pdf>
5. Крип'якевич І. Історія України. Львів, 1992.
6. Мацюк Г.П. Теоретичні джерела рукописної граматики Івана Могилиницького. Мовознавство. 2000. №4 – 5.
7. Могилиницький І. Відомість о Рускомъ язиці. Українсько-руський архив. Львів, 1904. Т. V.
8. Могилиницький І. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD>

Волобуєв М.А.

Донецький юридичний інститут МВС України

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Комунікативні якості, мовна культура потрібні будь-якому професіоналові, але особливо гостро це питання стосується працівників правоохоронних органів. Професійно важливими якостями є контактність, відкритість, культура поведінки та спілкування, наявність адекватного іміджу.

Однією з актуальних проблем підвищення рівня довіри населення до поліції можна вважати проблему професійного спілкування поліцейських із представниками різних прошарків суспільства. Незважаючи на наявність численних наукових досліджень, що стосуються культури спілкування працівників правоохоронних органів, залишаються питання, які потребують прискіпливого та детального вивчення. Дослідженню вдосконалення службової мовної етики патрульних присвятили праці такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як О. Беца, І. Ващенко, Л. Вовенарг, І. Войцехівська, А. Гусейнов, Н. Довгань, А. Івін, В. Кукушин, Л. Коновалов, О. Корнев, В. Малахов, О. Націєвський, О. Небрат, В. Панферов, Б. Паригін,

Я. Подоляк, Ю. Полетухін, І. Риданов, В. Ряшко, Л. Столяренко, Ф. Хміль, Ю. Шрейдер, Р. Шрейдер та ін.

Метою дослідження є визначення стратегій мовної поведінки поліцейських як серед колег, так і серед будь-яких громадян, незалежно від їх вікових чи інших відмінностей.

Згідно з п. 11 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейським є особа, яка уповноважена регулювати дорожній рух та здійснювати контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та правомірністю експлуатації транспортних засобів на вуличнодорожній мережі. До того ж, одним із основних обов'язків поліцейського відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 2 зазначеного закону є надання допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Комунікативна сфера є особистісним утворенням і в кожного індивідуальна, адже залежить від особливостей соціалізації. Професійне спілкування поліцейських урегульоване низкою нормативно-правових актів, серед яких: Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VII, наказ МВС України «Про затвердження Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України» від 22 лютого 2012 р. № 155, Етичний кодекс працівника ОВС України від 5 жовтня 2000 р. № 7, Основні етичні норми працівників поліції держав – учасниць СНД від 13 березня 1992 р., Декларація про поліцію Ради Європи від 8 травня 1979 р. № 690, наказ МВС України «Про невідкладні заходи підвищення рівня загальної та професійної культури поведінки працівника ОВС» від 29 квітня 2001 р. № 322, Дисциплінарний статут Національної поліції України, Присяга працівника Національної поліції України тощо. Поліцейський, долучаючись до людських відносин, відіграє роль арбітра в ситуаціях конфліктної взаємодії. Одним із морально-етичних обов'язків працівників поліції є дотримання коректності й гідної поведінки, притаманної представникові органу виконавчої влади. Саме служіння поліції народу є одним із найважливіших чинників виховання в громадян шанобливого ставлення до закону та правоохоронної системи загалом.

Залежно від сфери застосування можна виділити два основні різновиди комунікативних стратегій професійного спілкування: у професійному середовищі та в межах взаємодії з громадянами. Розглянемо їх детальніше.

Спілкуючись із колегами, потрібно шанобливо ставитися до кожного, незалежно від його звання чи посади, завжди залишатися доброзичливими та виявляти коректність і толерантність. Це потребує вміння не створювати для співрозмовника незручного становища. Службові відносини не передбачають відвертої зацікавленості приватними справами, оскільки це

може призвести до виникнення атмосфери недовіри та погіршення співпраці.

Звісно, між колегами можуть виникати певні непорозуміння. Якщо не дотримуватися правил спілкування, вони здатні перерости в серйозні конфлікти. Тому для поліцейського так важливо визначитися зі стратегією спілкування й тактикою власної поведінки залежно від значущості ситуації. Наприклад, необхідно активно відстоювати власну позицію у випадках, коли наслідки взаємодії є надзвичайно важливими чи від них залежить збереження власного авторитету, хоча варіант протиборства й не долає конфлікт.

Більш продуктивною стратегією взаємодії потрібно вважати співпрацю, але цей варіант є прийнятним лише для тих, хто зможе вислухати, обговорити та знайти задовільний для обох сторін варіант вирішення проблеми. Якщо проблему вирішити неможливо чи недоречно витратити на неї час і сили, варто її просто проігнорувати (стратегія уникнення). У такому разі, імовірно, ситуація втратить актуальність або буде більше часу для підготовки до її вирішення. Коли спокій та мирні відносини з партнером важливіші, ніж власна правота, краще застосувати стратегію пристосування. Це сприятиме налагодженню сприятливої робочої атмосфери й успішної взаємодії. Так, слід висловити намір урегулювати ситуацію та поступитися першим, запросивши опонента до співпраці. Водночас варто підтримувати свою здатність до відповідних дій, якщо опонент почне тиснути та намагатиметься спонукати до визнання його правоти.

Література:

1. Барко В.І. Професійний вибір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект). К., 2002. 296 с.
2. Барко В.І. Психологія управління командою міліцейського підрозділу. К., 2006. 228 с.
3. Гриценко Т.Б. Етика ділового спілкування. К., 2007. 344 с.
4. Радомський І.П. Професійне спілкування в юридичній діяльності. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Збірник наукових праць. К., 2006. № 2 (17). С. 30-34.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ТА ЮРИДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства вивчення української мови та літератури студентами економічного та юридичного спрямування спрямоване на формування й розвиток таких предметних компетенцій, як комунікативна, мовна, культурологічна.

У процесі вивчення української словесності студенти оволодівають видами мовної діяльності, основами культури усної та писемної мови, умінням користуватися довідковою та лексикографічною літературою, збагачуючи словниковий запас. Мета навчальної дисципліни – удосконалити гуманітарні знання студентів економічного закладу вищої освіти, підвищити загальнокультурний, інтелектуальний та естетичний рівень майбутніх економістів, правників на основі засвоєння визначних здобутків української літератури; сформувати високий рівень мовної компетенції майбутнього фахівця у професійній і науковій сферах комунікації; розширити межі суто професійної комунікації; сформувати стійкий інтерес до української художньої літератури та літературної мови як основ націоцентричного світогляду. Найголовніше, що українська мова і література є важливими формами вираження самобутньої національної культури, що взаємопов'язана із суспільною історією народу, бо «мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків... Мова – це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плекатимемо її» (Олесь Гончар). Отже, через засвоєння конкретно-історичної системи мовних засобів, що виражені в традиційних обрядах, звичаях нашого народу, в українських народних історичних піснях та козацьких думах, баладах, колядках, щедрівках, казках, легендах, переказах, відбувається формування національної свідомості сучасних студентів як майбутніх представників української еліти.

Могутнім стимулом духовного розвитку, джерелом натхнення в оволодінні мовою має стати творчість як засіб самовираження та самоствердження молоді особистості. Лише національно свідомі молоді особистості з модерним технологічним потенціалом спроможні досягти особистого успіху, підняти добробут українців, вивести Україну на цивілізований шлях розвитку.

Досвід підготовки фахівців вищої школи переконливо доводить, що сформуванню мовної компетенції в науковому та професійному спілкуванні можливо лише за умови, коли студент осмислено осягає словесну творчість власного народу. Реалізація поставленої мети на практичних заняттях з української словесності відбувається саме завдяки синтезу традиційних та інноваційних методів навчання: міні-лекції проблемного характеру, проблемна бесіда, тестування, презентація, ділова рольова гра «Копірайтер», міні-кейс, мовний тренінг, робота в малих групах, дискусії, прес-конференції, дебати, флешмоби та ін. Ефективність їх використання визначають самі студенти, коли прагнуть пізнати більше та отримати якнайвищий бал. Важливу роль відіграє професійна лексика у становленні майбутнього спеціаліста, отже читання фахової літератури, оформлення ділових паперів, написання наукової статті, участь у конференціях передбачено кабінетною системою з вивчення народної словесності. Це і різноманітні словники, підручники, посібники та обов'язково – художня література. Все має слугувати наглядним зразком, прикладом для наслідування в системі вивчення тематичного курсу. Практика занять переконала, що найбільше студенти люблять співати українських народних пісень («Несе Галя воду», «Ой на горі та жінці жнуть» та ін.); прагнуть творчих зустрічей із талановитими особистостями (підприємцями, юристами, краєзнавцями, істориками, політиками); бажають декламувати, аналізувати класичні українські твори (В. Підмогильний «Місто», І. Багряний «Тигролови», поезії О. Теліги, Л. Костенко, В. Стуса), які найбільше виражають їх сутність. Важливо, що вивчаючи історичні твори Т. Шевченка, П. Куліша та ін. митців художнього слова, студенти ідентифікують себе з українською нацією, відбувається «найважливіший, найдорожчий і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живі й майбутні покоління народу в одне велике історичне живе ціле» (К. Ушинський). Таким чином, студенти – генератори творчих ідей – спроможні вже сьогодні використати інтегративну функцію української мови для перетворення населення на громадянське суспільство.

У процесі викладання курсу «Українська словесність» викладач повинен усвідомлювати, що завдання сучасного українського студента – це відхід від провінційності, комплексу меншwartості, другосортності. Це шлях до європейського, загальнокультурного, інтелектуального, естетичного рівня майбутніх фахівців галузі, які з національною гідністю послугуються державною мовою та мовами держав Євросоюзу.

Українська мова в статусі державної, як консолідуючий та організуючий базисний компонент, має стати цементуючим ферментом нації у її науково-культурному та суспільно-економічному житті. Першочергова роль відводиться молоді як генеруючому суспільному прогресу. Від цього

залежить майбутня доля України, а тому теперішні студенти економічного та юридичного спрямування мають стати запорукою добробуту нації.

Качан М.В.
Донецький юридичний інститут МВС України

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО СТАТУСУ МОВ В УКРАЇНІ

*Як парость виноградної лози,
Плекайте мову.
Пильно й ненастанно
Політь бур'ян.
Чистіша від сльози
Вона хай буде...
Максим Рильський*

Держава є сильною тоді, коли вона здатна відстояти всі ті атрибути, які характеризують її як суверенне утворення. Ідеться передусім про незалежність, територію, недоторканність кордонів, а також закріплені в основному законі державні символи – герб, прапор і гімн. Визначальною для держави вважається також визнана на конституційному рівні офіційна мова, якою зазвичай розмовляє частина населення держави. А тому суверенітет держави власне й полягає в тому, щоб усі ці позиції були збережені та захищені від будь-якого внутрішнього чи зовнішнього втручання.

Мова є основою національної культури. У ній зберігаються культурні коди нації, формується її історична пам'ять. Вона є важливим складником національної ідентичності та засобом засвоєння здобутків інших культур. Рівень розвитку мови співвідноситься з рівнем культурного розвитку народу.

Для України мовне питання завжди було актуальним, але й досить спірним, враховуючи складну спадщину, яку вона отримала в мовній сфері. До того ж уже на ранніх етапах існування української держави виявилася стійка тенденція політизувати мовні проблеми. Можливо тому українська мовна політика тривалий час не вирізнялася визначеністю й послідовністю.

На сучасному етапі державний статус української мови визначається Законом України «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р. Чинний закон підтвердив соціальне призначення української мови як державної в УРСР, але не оминув і визначення російської мови як мови міжнародного спілкування народів Союзу РСР. Офіційними мовами в УРСР, згідно з цим законом, визнаються українська та російська мови. Однак за ситуації, котра склалась в Україні, проголосити українську мову державною виявилось недостатнім. Гостро стояла проблема визначення

поняття «державна мова», законодавчого регулювання її використання. Закон «Про мови в Українській РСР» був неоднозначно сприйнятий як широким загалом, так і фахівцями – юристами, політологами, мовознавцями. Суттєвим недоліком цього Закону вважалось те, що, поряд із державною, російська мова проголошувалася мовою міжнаціонального спілкування, іноді офіційною, а це надало підстави прихильникам двомовності тлумачити останню як другу державну мову. Закон, таким чином, не вирішив проблему відповідальності за втілення державної мови в життя. Якщо брати до уваги Закон УРСР «Про мови в Українській РСР» сьогодні, то варто зазначити, що він був прийнятий майже десятиліття тому, після нього відбулися події, які роблять його застарілим.

Новий етап формування мовної політики в Україні почався з прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р., яка у ст. 10 проголосила, що державною є українська мова. При цьому зазначалось, що держава гарантує (а не лише виявляє турботу, як було раніше) вільний розвиток, використання й захист мов національних меншин України. Серед останніх спеціально виділено російську мову як таку, що нею користується значна частина населення України.

Сьогодні впровадження мовної політики відбувається через «складний механізм управління суб'єктно-об'єктивними мовними відносинами в суспільстві. У реалізації мовної політики значну роль, окрім законодавства, відіграє структура владного управління [2, с. 300]». Сучасна мовна політика України може бути ефективною за умови існування чіткого механізму її втілення, який є оптимальним у вирішенні різноманітних проблем у сфері мовних відносин. У цьому контексті злагожені дії органів державної влади, науковців, громадських структур, які спираються на конституційні положення, можуть стати запорукою успіху. Реалізація мовної стратегії має здійснюватися комплексним і послідовним упровадженням науково-методичних заходів. Розв'язання мовної проблеми безпосередньо залежить від досконалості правового регулювання в цій сфері.

Вітчизняне законодавство в цьому плані містить багато недоліків і необхідність вирішення багатьох проблем щодо мовного врегулювання. Є необхідність у прийнятті нового закону «Про мови України». У цьому законі відповідно до Конституції України повинні визначатись порядок застосування мов держави, принципи мовної політики та її обов'язки щодо забезпечення конституційного права людини на вільне використання мов. Цей закон має на меті регулювання діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя української держави. Крім того, необхідно визначити правовий захист мовних прав і свобод людини та громадянина, де, зокрема, передбачити, що

кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої мовні права та свободи від порушень і протиправних посягань. В окремих розділах закону необхідно передбачити правові основи мови роботи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, судочинства, економічної та соціальної діяльності, мови освіти, науки, інформатики та культури, мови у сфері інформації та зв'язку, мови Збройних Сил України та інших збройних формувань.

Отже, послідовне та системне впровадження цих заходів створить умови для суттєвого покращення мовної ситуації в Україні. Це питання потрібно закріплювати необхідною юридичною базою. Невідкладність вирішення полягає в тому, що мовне питання пронизує всі сфери суспільного життя, а тому неврегульованість та неточність, що панує в цій сфері, залишає за собою багато суперечностей, які постійно будуть загрожувати суспільними проблемами.

Література:

1. Ковальова Т.В., Присяжнюк В.К., Бакуменко В.Д. Механізми державного регулювання мовних відносин в Україні. Київ, 2009.
2. Куць О.М., Заблоцький В.В. Мовна політика в Україні: аналіз та впровадження. Харків, 2007.

Колядко С.В.

ГНУ «Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси»

ЭМОТИВНОСТЬ ПОЭТИЧЕСКОГО СИНТАКСИСА

Суть традиционного подхода к анализу поэтического синтаксиса обусловлена рассмотрением произведения как эстетического явления, связанного с экспрессивной и эмоциональной функцией синтаксических конструкций. Базируется наш вывод на общепринятом тезисе общей поэтики (теории литературного произведения) о наделенности поэтического языка большей эмоциональностью, чем прозаического.

Эмотивность образа, выражения в поэтическом произведении в значительной степени зависит от контекста, получая более яркое выражение или, наоборот, ослабление, в связи с другими элементами произведения приобретая эмоциональную нагрузку или ее значительно увеличивая и т. д. Контекстом для выявления эмоции становится также структура произведения, в частности синтаксическое строение высказывания, в котором, благодаря постоянному влиянию диффузности и синкретизма, одни элементы выходят на передний план, другие сдвигаются или нейтрализуются, третьи служат фоном для авторского акцентирования.

Учитывая тезис об экономии средств и тесноте стихотворной строки (выражение Ю.М. Тынянова), синтаксические фигуры берут на себя дополнительную смысло-эмоциональную нагрузку, помогая автору глубже раскрыть чувства, переживания, эмоции, четче передать смысл образной мысли. Поэтический синтаксис принадлежит в равной степени к плану выражения и плану выявления: автор не только ищет определение для озвучивания мысли, но иногда продумывает, в каком контексте она должна прозвучать, какие средства должны ее усилить, при каких условиях она будет прочувствована и понята читателем.

Белорусский поэт Алесь Рязанов некогда заметил: «Содержание и форма в произведении не совпадают, а взаимодействуют. Его (произведения) модель представляет не знаменитый «стакан с водой», а, скорее, модель эха – со множественностью форм и множественностью содержаний, где то, что было содержанием для первоначальной формы, само становится формой для последующего содержания [1, с. 188]». Один поэтический образ может продуцировать сотни способов его раскрытия в произведении – этим и отличается художественная литература, например, от фактографических средств массовой информации или документальной хроники. Как и одна эмоция может входить в различные поэтические контексты и на разные уровни организации текста и в каждый из них вносить свои оттенки смысла.

Интонация живой речи с ее непринужденностью, эмоциональной неровностью проявляется в равной степени как через структуру синтаксических единиц, так и через их содержание, наполненность определенной лексикой. Четкость и экспрессия стиха обусловлена также отсутствием системы и упорядоченности в чередовании разных по синтаксическому строению предложений, коррелирует с наличием главных членов, с представленностью в предложении второстепенных членов и т. д. Эффект взаимодействия средств, фигур и их конфигураций в произведении связан со звучанием текста в разных тональностях и, в итоге, с характером формирования индивидуально-авторского стиля.

В качестве «мышечной» ткани стиха, которую выделяет, например, В.И. Тюпа, выступает его структура, композиция, значительную роль в организации которой приобретает глоссализация – диалогическая соотнесенность в тексте нескольких голосов; стилистическая неоднородность, полярность одноголосого текста. Полилог как разновидность многоголосого обнаружения персонажей в поэтическом тексте также часто встречается в современной поэзии. Таким образом, анализ поэтического произведения через призму глоссализации (В.И. Тюпа) помогает выявить не только количество голосов и их взаимодействие в границах различных синтаксических конструкций, но и рассмотреть их в аспекте эмотивности поэтического произведения. Причем весь текст как

авторский монолог может выступать воплощением одногласного выражения, в котором проявляется разнополярность как выражение эмоциональной нестабильности настроения автора / лирического героя. Притом в текст могут вводиться реплики персонажей в форме простой, косвенной, несобственно-прямой речи, внутреннего монолога и нередко в качестве цитат и ссылок на чужой текст, что превращает его в поле разногласного звучания. Если при обращении к глоссализации мы фиксируем явление диалогичности произведения, отображаем характер диалога в контексте поэтического произведения, то в апеллировании к понятию музыкальной культуры – голосоведению (искусство сочетания двух или нескольких голосов, которые звучат параллельно в тексте, в одном созвучном целом) – мы переносим акцент с «соотнесенности» на «сочетание» голосов в одном целом и в целостности звучания в тексте. Рассмотрение структуры стихотворения через акцент на глоссализацию – это горизонтальный уровень анализа, через акцент на голосоведение – это вертикальный уровень. Мы не только фиксируем явление, но и стремимся рассмотреть его в движении, процессуальности, в динамике авторского голоса и голосов других героев как в пределах одного произведения, так и всего творчества писателя. Голос в произведении предстает как идентификационный код героя – по его стилистике, по повторяемости одних и тех же слов и способов оформления мысли, по наличию возобновляемых любимых слов и фраз лирического героя (ев) и т. д. мы можем соотнести голос с его владельцем даже в ситуации отсутствующего адресного указания на автора реплики. Безусловно, пространство поэтического произведения не позволяет автору развернуться в создании характера героя, обычно через фиксацию определенных реплик он сосредотачивается на сущностном, важном, типичном, репрезентативном. И в то же время эти реплики должны быть воплощением индивидуальности, субъектности героя, его уникальности и художественной значимости, в них должны быть закреплены или определенные ключевые слова-экспликаторы черт характера, либо синтаксические конструкции или лексемы-репрезентанты определенных эмоций, которые обычно этот герой выражает и т. д. Только при условии координации планов выражения и выявления, «внешнего» отображения и «внутренней» характеристики, при наличии индивидуации в языке (при выделении единичного и индивидуального из всеобщего) субъект речи получает в произведении собственный голос, т. е. приобретает стилистически-языковую определенность. В поэтических произведениях с несколькими репликами героя перед автором стоит задача совершить ведение-голоса (голосов) в произведении таким образом, чтобы высказывание (я) героя (ев) стали или составили определенный текст, а через текстообразующие механизмы его происходила трансляция смыслов произведения. Реплики, монологическое и диалогическое высказывания в

поэтическом тексте не могут быть обычными украшениями произведения, ответственность за их введение в текст у автора еще большая, чем за чисто авторский монолог: сконцентрированность, емкость, смыслонаполнение, эмоциогенность их значительно выше авторских высказываний от имени первого лица, как и их оценочный потенциал.

Мы полностью согласимся с В.И. Тюпой, что «количество «голосов», представленных в тексте, может оказаться и меньше, и больше, чем количество сюжетных октантов, с одной стороны, либо количество композиционных дискурсантов (субъектов высказываний) – со второй [2, с. 66]». И это обусловлено множеством причин. Не будем перечислять все причины, названные В.И. Тюпой, сосредоточимся только на одном им выделенном моменте: в художественном произведении столько голосов, сколько диалогически соотнесенных типов сознания (менталитетов, жизненных позиций), актуализированных на основе текстовых показателей выбора слова или синтаксической конструкции. Можно добавить, что в произведении столько жизненных позиций, под сколько эмотивных классификаций они попадают (герой может выражать эмоциональное отношение к / при высказывании своих позиций, и причем свои позиции выражать с той или иной эмотивной установкой. В произведении они (позиции) могут трансформироваться, изменяться, усиливаться, последовательно отстаиваться / оспариваться и т. д. при параллельном обнаружении тех или иных либо одной и той же эмоции и т. д.). С другой стороны, тип сознания, менталитет, жизненная позиция могут раскрываться / обозначаться / называться через непосредственное схватывание их сущности в эмоциональных высказываниях героев.

Таким образом, в основу голосоведения как синтаксического приема положена задача композиционного распределения голосов, их упорядочения в целостности текста, определение диалогической роли каждого из голосов и их синхронизация в общем «хоре». Это достигается за счет языковых средств и синтаксического строения монолога / диалога / полилога. Причем обращение к аспекту голосоведения связан не только со стихами, в которых выделяется несколько лирических персонажей, но и с теми моногласовыми текстами, в которых голос автора / лирического героя приобретает эмоциональное движение в процессе развертывания композиции сюжета и во время этого движения раскрывается с разными смыслами эмоциональной наполненности. Действительно, при помощи отбора языковых средств автор не только формирует суть своего героя, но и вкладывает в этот отбор определенную эмотивную установку, которая потом срабатывает у читателя при интерпретации произведения и его лирического героя как выразителя (носителя) определенного типа (положительной / отрицательной, позитивной / негативной, конкретно указанной / абстрактной и т. д.) эмоциональной оценки.

Литература:

1. Разанаў А. Паляванне ў райскай даліне: Версэты. Паэмы. Пункціры. Вершаказы. З Вяліміра Хлебнікава. Зномы. Мінск, 1995. 287 с.
2. Тюпа В.И. Анализ художественного текста. М., 2009. 336 с.

Короткова Ю.М.

Донецький юридичний інститут МВС України

МЕТОДИ І ФОРМИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Вільне володіння державною мовою в її усній і писемній формах, багатством словникового складу, орфографічними й пунктуаційними навичками є не лише показником загальної культури особистості юриста, а й запорукою його успіху в професії, конкурентоспроможності на сучасному внутрішньому й міжнародному ринку праці. Це обумовлюється специфікою роботи правника (слідчого, дільничного, прокурора, судді, адвоката тощо), який має бути готовим не лише грамотно укласти безліч документів (протоколи, заяви, клопотання, угоди та інше), а й виграшно виглядати під час усної комунікації (вміти дискутувати, вступати в полеміку, налаштовувати співрозмовника на свій бік, апелювати до почуттів (судді, присяжних тощо), викликати довіру, переконати тощо). Тобто мова – це головний інструмент, за допомогою якого здійснюються всі аспекти роботи правника: законотворча, правозастосовна, правоохоронна тощо. Від знання мови, багатства словникового запасу, рівня культури мовлення значною мірою залежить визнання юриста як спеціаліста-професіонала.

Аналіз робочих навчальних планів підготовки бакалаврів за спеціальностями 081 «Правознавство», 262 «Правоохоронна діяльність» Донецького юридичного інституту МВС України показав, що на аудиторні заняття з української мови за професійним спрямуванням виділяється досить мала частка навчального часу. Так, на факультеті № 2 курсантами (бюджетна форма навчання) державна мова вивчається протягом першого курсу із виділенням на неї 30 годин на практичні заняття. Для студентів контрактної форми навчання ця кількість є ще меншою – 20 годин (4 години – лекційні, 16 – практичні). Цього обсягу навчального часу є надзвичайно мало для формування вищезазначених умінь і навичок. Тому дуже важливим є методично правильна побудова занять із застосуванням сучасних форм і методів навчання.

Як відомо, на заняттях з мови провідним методом навчання є метод вправ. При цьому використовуються такі види вправ, як мовні та мовленнєві (комунікативні).

Щодо *мовних вправ*, то їх застосування буде доцільним за умови добору лексико-граматичного матеріалу, орієнтованого на майбутню професію студентів/курсантів. Наведемо приклади таких вправ:

1. Відредагуйте перекладені словосполучення. Згідно рішення – відповідно рішення, незважаючи на обставини – не дивлячись на обставини, висловити подяку – висловити подяку, колишній директор – колишній директор, керівний факультет – керівний факультет, охорона навколишнього середовища – охорона навколишнього середовища, досягнення в області права – досягнення в області права, на протязі двох місяців – на протязі двох місяців.
2. Встановіть, яка з форм нормативна. Запобігати помилкам – запобігати помилкам; на захист – в захист; згідно наказу – згідно з наказом; з ініціативи – по ініціативі – за ініціативою; за методом – по методу; по мірі – в міру; набувати досвіду – набувати досвід; надавати вигляду – надавати вигляд; надавати відпустку – надавати відпустки; по обов'язку – з обов'язку; старший за брата – старший від брата; позбутися звички – позбутися від звички; на адресу – по адресі; по бажанню – за бажанням; на вимогу – за вимогою – по вимозі; з вини – по вині; за відомостями – по відомостях; відповідно мети – відповідно до мети; по вказівці – за вказівкою; по документу – за документом; за домовленістю – по домовленості; за дорученням – по дорученню – на доручення; дякую вас – дякую вам.
3. Відредагуйте речення, поясніть помилки. По темі його роботи питання були відсутні. Мовне змагання закінчилося перемогою студентів господарсько-правового факультету. Бойова задача була успішно виконана. Вступаючи до університету подали наступні документи... Усі бажані можуть прийняти участь у конкурсі. На сьогоднішній день самою вагомою статтю витрат на персонал виступають інвестиції. По його спеціальності об'єм роботи був відсутній [1; 2].

Корисними також будуть вправи на переклад з російської мови на українську текстів правознавчого характеру. Наприклад:

1. Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина (далее – образовательная организация), осуществляющее образовательную деятельность на основании лицензии от 29 марта 2016 г., серия 90Л01, № 0009082, регистрационный № 2046, выданной Министерством образования и науки, именуемое в дальнейшем «Исполнитель», в лице исполняющего обязанности ректора Плесовских Юрия Гертуровича, действующего на основании Устава, и Красновский Илья Анатольевич, именуемый в дальнейшем «Заказчик», совместно именуемые Стороны, заключили настоящий Договор о нижеследующем...
2. Стаття 10 Конституції України. Государственным языком в Украине является украинский язык. Государство обеспечивает всестороннее

развитие и функционирование украинского языка во всех сферах общественной жизни на всей территории Украины. В Украине гарантируется свободное развитие, использование и защита русского, других языков национальных меньшинств Украины. Государство способствует изучению языков международного общения. Применение языков в Украине гарантируется Конституцией Украины и определяется законом.

3. Правительство требует от государственных служащих свободное владение государственным языком. Согласно Порядка, организует и проводит аттестацию на знание украинского языка уполномоченное высшее учебное заведение. Процесс аттестации происходит в письменной и устной форме. Аттестация в устной форме включает деловой разговор и сообщения-презентацию на установленную тему. В письменной форме – тестовое задание и письменный перевод текста. После прохождения аттестации лица, претендующие на поступление на государственную службу, получают соответствующие удостоверения.

Утім, на нашу думку, на практичних заняттях перевага все ж таки має надаватись не мовним, а *мовленнєвим (комунікативним) усним і письмовим вправам*, які будуть виконуватись у спеціально створених викладачем ситуаціях спілкування, найбільш властивих для майбутньої професії студентів/курсантів.

Наприклад, на кожному занятті майбутні правники мають учитись створювати діалогічні й монологічні висловлювання на задані викладачем теми, як-от:

1. Уявіть, що один з вас є директором успішної юридичної компанії, інші – випускники ДЮО МВС України, які прагнуть працевлаштуватись саме до цієї установи. Проведіть співбесіду з претендентами на заміщення вакантних посад.
2. Один з вас є директором певного закладу загальної середньої освіти, інші – учні 11 класів цього закладу. Проведіть бесіду-опитування щодо майбутнього професійного вибору учнів та порекомендуйте їм вступ до ДЮО МВС України.
3. Один з вас є відомим адвокатом, інші прийшли до нього задля вирішення певної проблеми, наприклад, поділ майна між рідними братами.
4. Обґрунтуйте ваш професійний вибір. Назвіть недоліки й переваги вашої професії.

Для успішного формування комунікативної компетентності майбутніх правників доцільним є використання таких методів і форм роботи, як: твори-есе, диспути, дискусії, дебати, ділові ігри. Наприклад, майбутнім фахівцям можна запропонувати підготувати *твір-есе* на тему «Роль права в житті людини», «Мова в професії юриста», «Всі різні – всі рівні», «Професійний та особистісний профіль успішного юриста» тощо. Приводом

для *дискусії* може стати запитання викладача «Чи може в Україні бути дві державні мови», «Чи необхідно поліцейському володіти державною мовою» тощо. Доречним буде також організація і проведення диспутів на зловбоденні теми, серед яких: «Патріотизм – мода чи самосвідомість нації?», «Евтаназія: психологічний та юридичний аспект» та інші. Не менш ефективним може стати застосування *ділових ігор*, наприклад, «Юридична фірма», «Час суду», «Битва юристів» тощо.

Таким чином, через замалий обсяг часу, відведеного на практичні заняття з української мови, останні мають розроблятися на основі доречного поєднання мовних та мовленнєвих (комунікативних) вправ, застосування таких форм і методів роботи, як диспут, дискусія, дебати, написання творчих робіт на теми, споріднені з майбутньою професією студента/курсанта.

Література:

1. Токарська А.С. Українська мова фахового спрямування для юристів. К., 2008. 413 с.
2. Українська мова (за правознавчим спрямуванням). Х., 2014. 340 с.

*Кочерженко О.М.
Полтавський коледж нафти і газу
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

МОВА ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОГО ЄДНАННЯ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ЗЛАГОДИ

Мова завжди була одним із найважливіших чинників розмежування культур і народів. Чи може вона стати фактором єднання суспільства? Історія беззаперечно підтверджує дану гіпотезу. Адже саме мова досить часто поєднує людей більше, ніж належність до певної соціальної групи, релігійної конфесії, навіть етносу. У якості прикладів слід навести імена Агатангела Кримського, що мав кримськотатарське походження, росіянки Марії Вілінської, відомої під псевдонімом Марко Вовчок, австрійця Вільгельма Франца фон Габсбурга-Лотаринзького (Василя Вишиваного), поляка В'ячеслава Липинського... Їх поєднує любов до української мови і культури.

Етнополітична ситуація в Україні зумовлює особливості мовної політики, яка повинна враховувати низку чинників. Останні два переписи населення в Україні проводились у 1989 і 2001 рр. Згідно із переписом 1989 р., в Україні проживали представники 126 національностей – 37,5 млн українців (72,7 %), 11,3 млн росіян (22,1 %), а також представники таких етносів, як евен і нгансан, яких налічувалося по одному чоловікові.

Всеукраїнський перепис населення 2001 р. засвідчив, що на території нашої держави проживали представники понад 130 національностей і народностей: українців – 37,6 млн. (77,8 %), росіян – 8,3 млн (17,3 %) [6]. Важливим фактором впливу на мовну політику є перебування України у стані «гібридної» війни, коли нерідко лунають думки, що на сучасному етапі мовне питання лише роз'єднує націю.

Проблематика державного регулювання мовної політики порушувалась у працях вітчизняних учених Г. Євсєєвої, Т. Ковальнової, І. Лопушинського, П. Надолішного та ін. Так, І. Лопушинський визначає мовну політику як частину етнонаціональної політики, спрямованої на утвердження, розвиток і функціонування української мови як державної в Україні, належне забезпечення мовних прав національних і регіональних спільнот задля консолідації суспільства [3, с. 12].

Актуальність теми визначається потребою з'ясування ролі та специфіки мовного чинника, його впливу на консолідаційні процеси в суспільстві.

На сучасному етапі в Україні існує мовна невизначеність, яка спричиняє низку суспільних проблем. Непоодинокими є думки про надання рівних прав і українській, і російській мовам. На думку українського мовознавця Лариси Масенко, двомовність – це «спадщина нашого колоніального минулого, вона сформувалась під дією імперських чинників і є перехідним етапом від української до російської одномовності, до остаточної втрати своєї культури, історії, традицій, тобто злиття з російським етносом [4]».

Проте історія свідчить, що жодна країна не зміцнювала свої позиції на світовій арені, послуговуючись політикою лібералізації у вирішенні мовної проблеми. Очевидним є той факт, що успішними стають країни, в яких рідна мова стає мовою спілкування для більшості населення і одночасно є державною мовою. Як приклад, можна навести колишню Югославію, для території якої упродовж століть було характерним розмаїття мов і культур, що виникло в результаті міжетнічних мовних контактів в умовах спільного існування в межах різних етнодержавних утворень.

Але становлення балканських націй було можливим лише за умови збереження народних мов та культур. Так, скажімо, уряд Хорватії з проголошенням її незалежності у 1990 р. почав здійснювати реформу у сфері мовної політики. У Республіці Хорватія як «національній державі хорватського народу і як державі представників інших народів і національних меншин, що є її громадянами: сербів, мусульман, словенців, чехів, словаків, італійців, угорців, євреїв і інших» офіційною була визнана хорватська мова і латинський алфавіт (Ст. 12 Конституції Республіки Хорватія). Надання національним мовам статусу державних не лише сприяє зміцненню та піднесенню їхнього авторитету у світі, а й виступає

необхідною умовою існування та подальшого розвитку балканських націй [1].

Не може не викликати занепокоєння той факт, що стан української мови сьогодні є одним із головних чинників загрози національній безпеці нашої держави. На жаль, існує таке явище, як мовний конформізм українців. Так, за даними соціолінгвіста Тетяни Бурди, поява російськомовного співрозмовника призводить до зміни української мови спілкування на російську у 74,8 % загальної кількості опитаних україномовних українців і в 95,6 % російськомовних українців, тоді як група російськомовних росіян із появою україномовного співбесідника не переходить на українську мову спілкування [4]. Безперечно, Росія прагнути зберегти такий рівень асиміляції, за якого можливий значний рівень психологічного впливу на українське населення.

Зміцнення стабільності поліетнічного суспільства вимагає посилення уваги з боку державних структур до мови як об'єкта політики. 28 лютого 2018 року Конституційний Суд визнав закон «Про основи державної мовної політики» таким, який не відповідає Конституції України. Нагадаємо, що цей закон набув чинності у 2012 році і передбачав можливість офіційної двомовності в регіонах, де чисельність національних меншин перевищує 10 %. Ухвалення закону у 2012 році спричинило проведення у країні мітингів та акцій протесту. Після набуття ним чинності низки обласних та місцевих рад визнали російську мову регіональною. Окрім того, регіональною у західних областях було визнано угорську мову, молдовську та румунську. 6 березня 2018 року представники громадськості закликали уряд публічно підтримати законопроект «Про забезпечення функціонування української мови як державної» № 5670-д та звернулись до Верховної Ради України із закликом ухвалити його в першому читанні.

Одним із потужних факторів впливу на свідомість людини є сучасний інформаційний простір, зокрема, Інтернет-середовище. Так, скажімо в блогосфері, починаючи з 2014 року, стало помітним зростання україномовності. Особливо цим відзначився український сегмент Blogger «Народний блоггер» (blogger.com.ua), що позиціонує себе як «народний блог про минуле, сьогодні і майбутнє України, події, що відбуваються у світі й мають до неї стосунок». Проте український Blogger та Twitter усе ще поступаються за рівнем інтелектуального спілкування Facebook та LiveJournal, український сегмент яких, на жаль, залишається переважно російськомовним. Як позитивне явище слід відзначити появу в 2014 р. нових, суто українських за своїм характером соціальних мереж («Друзі» та Weua.info). Проте вони не змогли через ряд причин по-справжньому розгорнути свою роботу. На протидію антиукраїнській пропаганді, інформування про події та їх бачення з українського боку спрямували зусилля організатори неурядових Інтернет-ресурсів «InfoResist»

(inforesist.org), «InformNapalm» (informnapalm.org), «Патріоти України» (patrioty.org.ua) [5, с. 16].

Безперечно, у правовій державі мовні права національних меншин повинні бути захищеними. Але поряд із цим держава має утвердитися на єдиному мовно-культурному ґрунті, коли не існує загрози повноцінному функціонуванню державної мови.

Спроби роз'єднання українців, поділу їх за етнографічним або мовним принципом неодноразово траплялись в українській історії, але вони мали лише тимчасовий успіх, бо у найвідповідальнішу мить історії, у випадку виникнення екстремальної ситуації спрацьовує інстинкт етносамозбереження, як це не раз засвідчувала історія України [2].

Вирішення мовної проблеми, на жаль, не може бути простим процесом, оскільки люди болісно реагують на дії, які вони сприймають, як тиск. Особливо це стосується південного і східного регіонів країни. Тому слід створити такі умови, за яких громадяни нашої держави усвідомлюватимуть внутрішню потребу у використанні української мови.

Важливим чинником у цій справі є інформаційний простір. Потрібно створювати якісний україномовний продукт в усіх галузях. Значну роль може відігравати створення україномовної кінопродукції, розвиток українського книжкового ринку. Українська мова повинна заявити про себе в бізнесі, завоювати міцні позиції у сфері послуг. Необхідно, щоб держава сприяла вивченню своєї державної мови за кордоном.

Інтеграція українського суспільства має стати домінантою державної політики України, а ідея соборності є і надалі залишатиметься панівною як серед населення, так і серед політикуму [5, с. 5]. І вирішення саме мовних питань має велике значення для зміцнення міжетнічних та міжкультурних відносин усередині держави.

Література:

1. Бірюкова О.О. Мовний чинник у національних відносинах на рубежах Західних Балкан (країн колишньої Югославії). <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/.../2807>
2. Куц Ю.А. Сучасна мовна політика української держави: управлінсько-правовий аспект. <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-1/doc/1/02.pdf>
3. Лопушинський І.П. Формування та реалізація державної мовної політики в галузі освіти України: автореф. дис. ... д. держ. упр. : 25.00.02 – механізми державного управління. Київ, 2008. 38 с.
4. Орел М. Без мовного кордону із Росією не обійтись: сучасна мовна політика в Україні очима соціолінгвіста. <https://uamodna.com/interview>
5. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь). К., 2015. 363 с.

6. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року.
<http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

Irina Melayeva, Olga Kovalevska
Odessa State University of Internal Affairs

LANGUAGE AS AN ATTRIBUTE OF NATIONAL IDENTITY

One of the determining factors in the formation of the nation and the state in most European countries is the national language which along with cultural characteristics (traditions, customs, folklore, national clothing, etc.) created the prerequisites for the unification of the people. Since language has become the main means of communication in society, it affects upon the formation of identity, including such kind as a national identity.

National identity involves the individual's correlation with certain political institutions and symbols, the main of which are the state and its attributes and it also provides the existence of a sense of common historical destiny and future of the nation. The language composes the text through a constant interaction with which culture and identity are transferred from the older generation to the younger one.

Concepts that make up a national identity are correlated with words in the national language and are embodied in sacred texts of the nation, such as the Constitution or key works of national literature, taking into account the national anthem.

When a nation seeks to control those who may be in its composition, vote and enjoy the benefits that the state provides, it can use language as the most obvious criterion for deciding whether a particular person belongs to it. Many modern Nations require their members to have certain cultural qualifications which often include language, directly or indirectly.

The free mastering by all citizens of Ukraine of the speech of their citizenship is the key to inter-ethnic harmony, unity and stability of society, effective functioning of the state, its positive perception as a full and independent subject of the world community. Ukrainians, as an ethnic nation, should support the revival of the cultural identity of national minorities and national minorities, in their turn, should be sympathetic to Ukrainian culture and to the extent possible, contribute to its revival.

The legal status of languages in Ukraine is guaranteed by article 10 of the Constitution of Ukraine, which determines that the state language in Ukraine is the Ukrainian language, that the state ensures the comprehensive development and functioning of the Ukrainian language in all spheres of public life throughout Ukraine. Ukraine guarantees the free development, use and protection of Russian

and other languages of national minorities of Ukraine. The state promotes the study of languages of international communication. The use of languages in Ukraine is guaranteed by the Constitution of Ukraine and is determined by law.

Any privileges or restrictions on the rights of a person on the basis of language, language discrimination are unacceptable. Public humiliation or respect, deliberate distortion of the meaning of Ukrainian or other languages in official documents and the media, the creation of obstacles and restrictions in the use of them, the preaching of enmity on linguistic grounds entail liability established by law. The state ensures the preservation of funds and monuments of the Ukrainian language and other national languages in research institutions, archives, libraries, museums, as well as their protection and free use.

The link between language and national identity is quite close and can be strengthened by the implementation of the relevant language policy of the state.

References:

1. The Constitution of Ukraine. Adopted by the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996, № 254k / 96-ВР. Bulletin of the Verkhovna Rada. 1996. № 30. Art. 141.
2. Smith E. National Identity. K., 1994. 224 p.
3. Stepiko M.T. Ukrainian identity: the phenomenon and principles of formation. K., 2011. 336 p.
4. Tkachenko E.V. Constitutional and legal regulation of linguistic relations. Kh., 2010. 336 p.
5. Guibernau M. The Identity of Nations. Cambridge, 2007. 248 p.

Новікова О.О.

Донецький юридичний інститут МВС України

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОМОВНОЇ СТІЙКОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

На сьогодні доволі актуальною темою нашого суспільства є формування та виховання свідомого ставлення сучасної молоді до своєї країни, її культури, мови, традицій, а також збереження цих надбань та їх примноження.

Найціннішим здобутком українського народу є його мова – основа існування, провідник інформації між поколіннями. Усе, що бачить людина, може осягнути, зріти, вона втілює в мові, прагне висловитися, донести ставлення та відчуття, сприйняття світу до оточення.

Нині Конституцією України сучасному суспільству надано шанс щодо поширення функціонування української мови. У цей час набуває певних обертів увесь процес навчання молодого покоління. Міністерством

освіти розроблена Програма «Освіта: XXI сторіччя», в якій кардинально переглядаються позиції держави щодо розвитку української мови та мовної особистості – людини, що досконало знає мову, вміє користуватися всіма її засобами на різних рівнях.

Проте ситуація щодо вживання та використання державної мови як у повсякденному житті, так і під час ділового спілкування є доволі складною, адже тривалий час на пострадянському просторі привілейованою вважалась російська мова. В умовах сучасної мовної ситуації в Україні у разі звертання російською абсолютна більшість молоді (90,6%) переходить на цю мову, тоді як російськомовна молодь зберігає мовну стійкість [5, с. 94]. Тому актуальною залишається проблема з'ясування психологічних аспектів проявів національномовної стійкості сучасного українця.

Спочатку необхідно визначитись з поняттям «мовної стійкості». Якщо йдеться про людину, це той, хто не піддається сторонньому, переважно негативному впливу; той, хто виявляє наполегливість, твердість у намірах, поглядах, вчинках, діях і т. ін.; вірний своїм переконанням; незламний, твердий [6, с. 195]. Мовна стійкість – це риса характеру, намір індивіда непохитно користуватися у щоденному спілкуванні рідною (національною) мовою, мовними засобами, близькими з погляду її виховання та освіти. Зміст висловлення «мовна стійкість» виводиться із самої назви – використовувати рідну мову повсякчас, незважаючи на мовлення співрозмовника. Хоча це, звичайно, не повинно виключати всебічний мовний розвиток особистості студента та володіння мовами різних народів та націй.

Вирішення проблеми набуття молодим поколінням національномовної стійкості – справа не одного року. Щоб привчити молодь постійно в межах приватного та ділового спілкування говорити українською, педагоги повинні враховувати декілька основних внутрішніх факторів, що впливають на формування визначеної якості: мотивацію, рівень національної свідомості особистості, етнічну самоідентифікацію.

Насамперед потрібно знати, яке значення для майбутнього фахівця має досягнення поставленої мети і як він оцінює свої шанси з боку практичного застосування набутих якостей чи здібностей. Безумовно, основою мотивації будь-якої діяльності є потреби, які усвідомлюються і переживаються, у результаті чого в особистості виникає спонукання до дій. Людина діє, працює, творить з метою одержати певний результат, який задовольнить її потреби на певному етапі. У своїх працях Л. Йовайша визначає і включає до складу мотиваційної сфери такий компонент, як соціальна установка на певну сферу трудової діяльності, потреби в оволодінні необхідними знаннями й навичками, що і сприяє підвищенню активності особистості [3, с. 58]. І така соціальна установка в нашому суспільстві починає спрацьовувати, тобто соціальне замовлення на людину-

фахівця, що повсякчас спілкується українською мовою, знає її письмові закони, вже є, адже темп сучасного суспільства та й відповідно відродження України ставить перед системою освіти принципово нове завдання: сформувати особистість спеціаліста, який мав би високий рівень інтелектуального розвитку й міг репрезентувати свій інтелект за допомогою слова, реалізувати думку засобами мови.

Зрозуміло, що мовна стійкість не може проявлятися повсякчас, якщо студент не сформувався як свідомий громадянин певного суспільства, якщо його рівень національної свідомості недостатній.

Серед чинників, які впливають на процес спілкування, є прояви традиційної свідомості чи поведінки, такі як ставлення двомовного індивіда до різних мов, розмір двомовної групи і її соціокультурна гомогенність чи диференціація, соціальні й політичні відносини між підгрупами цієї групи, домінування двомовних осіб, перевага використання тієї або іншої мови, ставлення до культури кожного зі співтовариств, ставлення до двомовності як такої [1, с. 117]. На вибір мови спілкування також впливають соціальні стереотипи щодо місця тієї чи іншої мови в певному соціумі. Аналіз спонтанного мовлення сучасної молоді в неформальних ситуаціях показав, що основними факторами перемикання коду з української на російську є ендегенні, серед яких головні – мета комунікативного акту та потреба в адекватності самовираження. За нашими спостереженнями, комуніканти можуть перемикати коди свідомо, з певною комунікативною метою, та неусвідомлено, під впливом мови співрозмовника та психологічних чинників.

Учені визначають декілька рівнів національної свідомості. Так, І. Кресіна виділяє: буденний (побутовий) рівень національної свідомості, державно-політичний та теоретичний рівень сформованості національної свідомості особистості [4, с. 201]. Буденний рівень національної свідомості – це поєднання свідомих, ментальних елементів свідомості. Одні з них є фундаментом національного характеру, менталітету, історичної пам'яті. На державно-політичному рівні формуються національні інтереси, політичні вимоги, державна політика. На цьому рівні зосереджені такі ідеї, програми, вчення, що віддзеркалюють політичні, правові, державні інтереси. Теоретичний рівень національної свідомості – це науково обґрунтовані чи мистецьки осмислені ідеї, концепції, програми, світоглядні орієнтації, що характеризують інтелектуальний потенціал нації, її здатність до самоствердження.

Отже, національно-мовна стійкість повною мірою виявлятиметься за умови, якщо мовець досягне й осягне теоретичний рівень національної свідомості, здатен буде всіма засобами наблизитися до реалізації замовлення держави на людину – патріота своєї країни.

Слід зазначити, що національна, етнічна самоідентифікація певною мірою залежить і від значення рідної мови для особистості, від частоти її функціонування під час спілкування. Мова за своєю природою є соціальним явищем, нею можна оволодіти лише у процесі соціальної взаємодії з іншими людьми. У мові відображуються сукупні знання народу про суспільство та людину. І оскільки для кожної окремої спільноти ці знання є специфічно своїми, поширення їх засобами і можливостями рідної мови сприяє етнонаціональній ідентифікації.

Зважаючи на зазначене вище, підсумуємо, що саме національна самоідентифікація особистості, тобто особистісно обґрунтована приналежність людини до певної спільноти в результаті притягує молоду людину до свого рідного, до українського, а отже, є вагомим фактором для набуття сталої власне мовної стійкості.

Чи можна сьогодні стимулювати студентство до національномовної стійкості? Нині система державної освіти і виховання в закладах вищої освіти створює всі умови для найповнішого врахування природних задатків людини, формування національного складу психіки, способу мислення тощо, тобто йдеться про систематичне і цілеспрямоване виховання національної свідомості й самосвідомості.

Викладач-мовник у закладі вищої освіти покликаний доносити до студентства ідеї, концепції, що пов'язані з поширенням функціонування нашої мови в суспільстві. Лекції, спецкурси, практикуми, семінарські заняття мають формувати не тільки лінгвістичну грамотність, а й привчати до елементарної культури мовлення, до спілкування протягом занять у межах навчального закладу державною мовою.

Можна відверто сказати, що сьогодні навчання мови у вищій школі спирається на нову філософію освіти і виховання, на нові моделі навчання мови, які орієнтовані на розвиток мовної особистості студента, на формування національного типу індивіда, що відзначається українськомовною стійкістю за будь-яких умов спілкування. Сталі, визначені прийоми стимуляції студентства до національномовної стійкості не існують, проте сама методика викладання мови у закладах вищої освіти держави та творчий підхід викладача до роботи може спонукати молодь до цього. Наприклад, під час занять з дисципліни «Української мови (за професійним спрямуванням)» бажано залучати молодь до цілеспрямованих дискусій українською мовою на визначену тему: «Сучасна мовна політика нашої країни», «Українська мова і молодь», «Українськомовні канали державного телебачення», «Рідна мова у повсякденному спілкуванні», «Престиж рідної мови у колах студентів» тощо. Досвід свідчить, що спілкування за певними темами дає певний поштовх до розвитку національної свідомості, пробудження думки, врешті-решт сприяє розвиткові усного мовлення студентів, яке у більшості своїй далеке від

досконалого. Студенти не залишаються байдужими до думок своїх однолітків, до ідей, переконань та принципів викладача, оскільки все ж спрацьовує ідентифікація себе як українця, громадянина саме держави Україна.

Отже, формування національномовної стійкості серед студентства великою мірою залежить від урахування таких внутрішніх факторів, як мотивація, що підкріплюється з боку держави, соціум, рівень сформованості національної свідомості та національна самоідентифікація кожного індивіда.

Література:

1. Бурда Т. Мовна поведінка особистості в умовах українськоросійського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва): дис. ... канд. філол. наук. Київ, 208 с.
2. Давриченко Н. Національна самоідентифікація і соціологізація української молоді: педагогічний аспект. Теоретичні питання освіти та виховання. Збірник наукових праць. Випуск 11. Київ, 2000. С. 69.
3. Йовайша Л. Проблеми професійної орієнтації школьників. Москва, 1983. 128 с.
4. Кресіна І. Українська національна свідомість і суспільно-політичні процеси. Київ, 1998. 392 с.
5. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ, 2004. 164 с.
6. Новий тлумачний словник української мови в 4 т. Київ, 1998. Т. 4. С. 399.

Паўлава А.П.

ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі»

АСТРАНАМІЧНЫЯ ВОБРАЗЫ-СІМВАЛЫ ВЯСЕЛЬНАЙ АБРАДАВАЙ ПАЭЗІІ БЕЛАРУСАЎ: СЕМАНТЫКА, СІМВОЛІКА, ФУНКЦЫЯНАЛЬНАСЦЬ, ПАЭТЫКА

Астранамічныя вобразы-сімвалы даволі часта сустракаюцца ў фальклорных песенных тэкстах вясельнай абрадавай паэзіі беларусаў на розных этапах шлюбнага абраду. Яны ўжываюцца выканаўцамі вясельных песень, прымеркаваных да адпаведнага абрадава-рытуальнага дзеяння, з мэтай пашырэння, удакладнення галоўных дзеючых асоб свята вясельля, іншых удзельнікаў вясельнай урачыстасці, аtryбутыўных і некаторых іншых вобразаў.

Па меркаванні Я.Ф. Карскага, месяц і сонца, як астранамічныя вобразы-сімвалы, лічацца аднымі з самых старажытных у вясельнай

абраднасці беларусаў і іншых славянскіх народаў [1, с. 386]. Беларускае вяселле характарызуецца багаццем фальклорных песенных прыкладаў астранамічных вобразаў-сімвалаў, прымеркаваных да рытуальна-абрадавых дзеянняў на розных этапах шлюбнага абраду. Міфалагічныя ўяўленні, паводле якіх, па слушнай заўвазе Я.Ф. Карскага, значна пазней – В.В. Ізотавай, сонца (жаночы пачатак) і месяц (мужчынскі) увасабляюць пару закаханых, якія на працягу шлюбнага абраду ідэалізуюць шлюбную пару:

Із-за мора сінега,

Із-за леса цёмнага.

Із-за поля чыстага

Выходзіў **ясмён месяц**.

По-за утраль ранёшанька...

Выходзіла **красна солнышка**.

Ясмён **месяц-то Іванушка...**

Красно солнце-то Алёнушка [1, с. 386].

Другая пара астранамічных вобразаў-сімвалаў – месяц і зоркі – па слушнай заўвазе Я.Ф. Карскага, яшчэ часцей сустракаецца ў разнастайных фальклорных песенных тэкстах шлюбнага зместу:

А выйшаў **месячак** над ізбою, А уз'ехаў **Іванька** к татку на двор,

А узвёў **зорыньку** за сабою А узвёз **Мар'янку** за сабою... [1, с. 387].

З гэтага песеннага прыклада з ужываннем мастацкага сродку вобразна-псіхалагічнага паралелізму вынікае, што жаніх, сімвалам якога выступае месяц, падобна астранамічнаму вобразу, вядзе сваю маладую дзяўчыну, што асацыіруецца з зоркаю, да шлюбу, у новае, сямейнае жыццё. Трэба заўважыць, што астранамічныя вобразы-сімвалы месяца і зоркі ў тэкстах беларускіх вясельных песень атаясамліваюцца не толькі з персанажымі вобразамі маладога і маладой, але і іх бацькоў: «А й **месяц** сына жэніць, // **Зорка** дочку замуж даець; // А й **месяц** ў радасці, // **Зорынька** ў жалысьці... [1, с. 371]».

Раніцай першага дня вяселля перад ад'ездам маладога з дружынай да нявесты дружка садзіў яго на «пасад». Гэтае рытуальна-абрадавае дзеянне азначала пераход хлопца «з рабяцкага стану да ў мужаскую славу». Госці і свашкі маладога падчас здзяйснення гэтага абрадавага дзеяння выконвалі вясельныя песні, у якіх малады параўноўваўся з месяцам, яго родныя браты – з «ражкамі крутымі», што меліся ў месяца. Нярэдка тэксты народных песень мелі павучальны характар, змяшчалі пароды маладому накішталь нявесты.

Да ў месяца два ражкі крутыя,

Да Яначкі два браты радныя.

Адзін брахна каня сядлаець,

А другі брахна яго наўчаець:

– Да будзь, брахна, разуменькі,

Да паедзеш, брахна, у чужыя людзі...

Выйдзець к табе танок дзевак;

Не бяры таяі, што ў золаце,

Да бяры тую, што ў розуме,

Мы золата ў краме дастанем,

Мы розуму свайго не ўставім

[3, с. 158].

Астранамічны вобраз «месяц» выконваў функцыю нябеснага свяціла ў час, калі нявеста з хваляваннем і нецярплівацю чакала свайго суджанага.

Сяброўкі выконвалі вясельную песню, прысвечаную маладой, у якой пыталі, ці прыгожы яе нарачоны:

– Не сядзі, Манечка, не сядзі, Ці прыгож Ванячка на кані?
Адчыні вакенца, паглядзі, – Ой, прыгож, прыгож, шчэ і харош,
Ці высок *месячка* на небі? На *сонейка*, мамачка, ён пахож [2, с. 521]

Звяртаючыся да разгляду астранамічнага вобраза-сімвала «сонца», лічым неабходным зрабіць заўвагу пра тое, што гэты вобраз асацыіруецца не толькі непасрэдна з персанажным вобразам нявесты, яе пачуццямі, паводзінамі, настроем, але таксама выконвае ў тэкстах вясельных песень функцыю паказчыка часу, атаясамліваецца з непакоем, перажываннямі дзяўчыны напярэдадні новага этапу ў яе жыцці. У старадаўнія часы замужжа дзяўчыны, якая дасягнула шлюбнага ўзросту, амаль паўсюдна на беларускай вёсцы ўспрымалася яе жыхарамі як вялікае гора. Менавіта гэта знайшло свае адлюстраванне ў вершаваных радках вясельных песень у параўнанні з выпадкам, калі нявеста тоне:

Да ў нядзелю раненька, Да выратуй міне з мора,
Сінё мора трэпталасё: Да з вялікага гора!
Слонейка купаласё, – Дзіцятка мае ронаё,
Да *дзевачка* ратавала, Чаму ўпярот да ні казала,
Да і ратуючы сама упала, Як белых ручак да ні вязала,
Ойчэнька мой родненькі, Жоўтых пястёнкаў ні мяняла [1, с. 372].

Такім чынам, падагульняючы сказанае, можна зрабіць наступную выснову. Мэтаў ужывання астранамічных вобразаў-сімвалаў у фальклорных песенных тэкстах вясельнага зместу, прымеркаваных да таго ці іншага абрадава-рытуальнага дзеяння на розных этапах вясельнага абраду беларусаў, з'яўляецца пашырэнне, удакладненне вобразаў-персанажаў, выяўленне іх пачуццяў, рухаў, настрою, ў першую чаргу, галоўных дзеючых асоб шлюбнай урачыстасці, потым іншых вясельнікаў, гасцей свята, а таксама атрыбутыўных і некаторых іншых вобразаў-сімвалаў.

Літаратура:

1. Карскі Я.Ф. Беларусь. Мн., 2001. 640 с.
2. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 6. Гомельскае Палессе і Падняпроўе. У 2 кн. Кн. 1. Мн., 2012. 910 с.
3. Шейн П.В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края. Вып. 1, 2. СПб., 1902 (Сборник № 4).

МОВНА КУЛЬТУРА СВІТУ І ФОРМУВАННЯ СВИТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Мовна культура є основою для вираження незалежності та індивідуальності думки кожної людини, проявом високого інтелекту та розвиненості, демонстрацією людських почуттів, поглядів, ідей. Крім того, мовна культура, виконуючи ряд важливих функцій, виступає у ролі цензора міжнародного спілкування, висуває етичні норми, необхідні для підтримки високого рівня культури у наш час.

Вивчаючи проблему мовної культури, науковці виокремлюють поняття «культура мовлення» та «мовна культура», звертаючи увагу на те, що «мовна культура» охоплює більше культурних аспектів. Так, Бодуен де Куртене зазначає, що мова являє собою систему знаків із закодованими в ній результатами пізнання людиною дійсності, а мовлення є реалізацією мови, яка лише завдяки йому перетворюється в акт комунікації.

Мовна культура виражається не тільки в дотриманні орфоепічних, граматичних, лексичних, акцентуаційних, синтаксичних та інших норм літературної мови, але й у здатності використовувати найбільш точний, стилістично доречний і виразний варіант з арсеналу мовних засобів і вмінні застосовувати різні мовні прийоми під час спілкування в певній сфері.

Доволі складно дати визначення поняття «культура мови», оскільки воно охоплює безліч граней спілкування та виконує цілий ряд культурних завдань. Аналізуючи поняття «мовна культура», що подається в посібниках, підручниках, енциклопедично-лінгвістичних виданнях, словниках [2 – 5], на нашу думку, найбільш точною є така дефініція: культура мови – це комунікативні якості та норми літературної мови, що мають прояв за різних умов спілкування у певному мовному середовищі згідно з метою та змістом висловлюваного; удосконалення літературної мови та індивідуального мовлення, процес вивчення тенденцій мовного розвитку та напряму мовної політики в державі.

Мовна культура є об'єднувальним фактором для всіх громадян певної держави. Так, Зоряна Мацюк вдало зауважує, що мова утримує в одному духовному полі національної культури усіх представників певного народу як на його території, так і за її межами. Вона цементує всі явища культури, є їх концентрованим виявом. Поняття мовної культури суспільства містить у собі його етнічну специфіку, функціональні та соціальні різновиди, втілені в усній та письмовій формі, відображені в мові особливості картини навколишнього світу, що сформували звичаї та правила поведінки.

Слід звернути увагу й на те, що мовна культура може мати не лише загальнонаціональний характер, а бути індивідуальною для кожної людини, тобто в аспекті культури мови є вірогідність акцентування мовної культури визначеної особистості, яка запозичує певні аспекти, якості мовної культури суспільства, у якому вона знаходиться, але при цьому культура мови певної особи є яскраво вираженою, підкресленою особистою своєрідністю. Отже, це дає нам змогу говорити про неординарність, нетиповість мовної культури окремих носіїв мови.

Мовна діяльність є дією постійною, хоча зазвичай неусвідомлюваною. Л. Крисин з цього приводу зауважує, що узгодження власних мовних дій з традиційними способами вживання мовних засобів, з тим, що наказують словники і граматики цієї мови, міцно пов'язане з тим, як реально використовують мову в повсякденному спілкуванні його сучасники. Тобто можна зробити висновок, що особиста мовна культура пов'язується і узгоджується певною мірою із загальними тенденціями в сфері мовної культури певної країни, хоча, з іншого боку, саме на їхньому фоні особливо яскраво сприймаються різні відхилення від норми, від звичних способів вираження.

Як узагальнення необхідно сказати, що мовна культура в понятті, як у масштабному, світовому, так і у вузькому, індивідуальному, виступає рушієм культурного ренесансу людства.

Сьогодні, на відміну від ситуації двадцятип'ятирічної давності, українська мова доволі активно розвивається: українською виходять наукові видання, пишуться публіцистичні статті, справжні шедеври світової художньої літератури, формується україномовна еліта, що прославляє нашу державу і за її межами. У Києві та інших містах створюється середовище активної молоді, яка ставить розвиток рідної мови та культури за мету свого життя.

На сьогодні проблема володіння вільним, дійсно культурним словом є особливо актуальною і важливою для всіх громадян нашої держави, особливо для молодого покоління, яке є фундаментом благополуччя та розквіту України в майбутньому.

Забезпечити стабільне існування та розвиток національної ідеї, поширення її серед мас повинні мова та культура, що мають глибокі національні корені й водночас відкриті для світового прогресу. Перехід до україномовного спілкування в повсякденному житті не може бути примусовим – це повинен бути один із важливих етапів зросту національної свідомості окремого громадянина, до якого він прийшов за власним бажанням, а не через примус з боку влади.

Успіх української держави й активність молоді – поняття взаємопов'язані та взаємозалежні. Чим успішніша в сучасному світі країна, тим активніша її молодь, тим більше підстав для вироблення

національномовної свідомості її громадян. З іншого боку, чим завзятіше та активніше молодь, чим вище її національна свідомість, тим вищий статус країни на міжнародній арені, тим привабливішими та реальнішими є її перспективи.

Основою дедалі більшого розповсюдження та повноцінного функціонування української мови серед молоді має бути забезпечення мовної стійкості та стабільності молодого покоління, виховання мовного обов'язку громадян України, розповсюдження патріотичних ідей, формування духовної культури, пов'язаної з вибором мови спілкування.

Звісно ж для кожної категорії людей існують власні погляди на норми поведінки, авторитети, пріоритети тощо. Це виявляється у ставленні до своєї країни, свого народу, його історії, минулого й майбутнього, що є проявом внутрішнього світу, моральних поривань індивіда, важливою частиною загальнолюдських цінностей.

Однією з проблем сучасного молодого покоління, яку намагається вирішити українська інтелігенція, є використання суржика. Говорячи про це мовне явище, О. Сербенська констатує: «Сьогодні слово суржик почали вживати як назву zdegradovanogo, ubogogo духовного світу людини, її відірваності від рідного, як назву для мішанини залишків давнього, батьківського, з тим чужим, що нівелює особистість, національно-мовну свідомість. Скалічена мова отупляє людину, зводить її мислення до примітивна, адже мова виражає не тільки думку. Слово стимулює свідомість, підпорядковує її собі, формує. Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалась упродовж віків, загрожує змінити мову [1]».

Загальновідомим є й той факт, що юні українці досить активно використовують сленгові слова та навіть жаргонізми. Це досить велика проблема української культури, адже такі вислови «збруднюють» нашу мову та поширюють бездуховність, бо ж культура мови – це ознака моральності молодого покоління українців та всього нашого суспільства загалом. Словесний бруд, що заповонив мову наших молодих сучасників, мовленнєвий примітивізм, вульгарщина – тривожні симптоми духовного нездоров'я народу. Поширення сленгу серед молоді пояснюють й тим, що саме мова арго допомагає яскравіше висловити свій емоційно-експресивний стан. «Молодіжна» лексика особливо в останні роки тяжіє до активізації «знижених» лексичних засобів, що отримали можливість без обмежень сполучатися з усіма стилістичними опонентами: молодіжним, злочинним жаргонами, жаргоном музикантів, жаргоном комерсантів, комп'ютерним жаргоном тощо.

Проте слід наголосити на тому, що останні роки сучасна українська молодь свідомо бориться з цим мовленнєвим явищем, дедалі активніше пропагує «чисту» українську мову, запроваджує її в усі сфери життя,

оскільки саме культура мови як духовна цінність всього народу є підґрунтям майбутнього відродження української культури та держави.

Література:

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитися і правильно говорити. Львів, 1994. 152 с.
2. Бабич Н. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
3. Бабич Н. Практична стилістика і культура української мови. Львів, 2003. 432 с.
4. Культура української мови. Київ, 1990. 301 с.
5. Сиротинина О. Мовна культура. Стилiстичний енциклопедичний словник російської мови. Москва, 2006. С. 319-321.

Пацук Р.І.

*Луганський державний університет внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка*

ІВАН ФРАНКО ПРО МОВУ ЯК ПРОВІДНУ ОЗНАКУ НАЦІЇ

Живемо в часи, як зазначав Д. Павличко, коли майже всі перепроби, які нашому народові й нашій державі треба пройти, Іван Франко передбачив, описав і програмно опрацював. Предметом наукових рефлексій ученого були такі основні питання, як рідна мова та її роль у бутті нації, процес внутрішньої сконсолідованості народу, власне, витворення нації з етнічної маси українців, взаємини українців зі своїми владними провідниками, проблеми будівництва демократичного ладу, у якому будуть пошановані соціальні, економічні, творчі права людини, наші відносини з державами – сусідніми та з Європою, тощо, – щодо всього цього є поради в Івана Франка.

Отже, маємо на меті звернутися до доробку вченого, зокрема й публіцистичного дискурсу (він бо і є його основоположником як, до речі, і наукового), заактуалізувати ті проблеми, що є начасними й нині, хоча погоджуємося з думкою Івана Драча, який, говорячи про відзначення пам'ятних дат наших геніїв, наголошував, що «розмірковуючи над долею великих українців минулого, зашпортуєшся на думці: чи не надто прагматично (не в кращому розумінні слова), чи не надто по-школярськи, по-спудейськи підходимо ми до пам'яті про класиків? Чи нас так привчили, чи самі привчилися, але вже зашкарублі стереотипи ювілеїв, їхній надто законсервований ритуал незрідка не лише не наближають, а можливо, навіть віддаляють наше живе почуття, живу думку від того чи того українського генія, звужують і збіднюють, а може, й здрібноють його сприйняття. Нам відразу хочеться знайти в нього щось таке позиточне, хоч і духовне чи інтелектуальне, але неодмінно таке, що можна негайно утилізувати в злобі

дня. Я не заперечую й не відкидаю такого споживання доробку сердець і умів наших великих предків, інвентаризації його, пошуків у ньому шпаргалок для складання наших власних екзаменів перед життям, перед історією. Але щось з великої спадщини, як на мене, при цьому втрачається [2, с. 27-28]». Маєрацію І. Драч у наведеній задовгій цитації, хоча Іван Франко завше прагнув, щоби його почувли. Усі його розмисли ніби звернені до нас, нинішніх.

Якщо Тарас Шевченко проголосив світові, що є такий народ – українці, вклав їм в уста голос і оповів цим голосом романтичний національний міф, то Іван Франко усвідомив нагальну потребу вийти із зачарованого кола цього міфу, щоб перетворити народ на націю. Романтично-міфологічна доба створила риторику любові до народу й зробила її обов'язковим атрибутом патріотизму. Письменник у статті «Дещо про себе самого» піддав серйозній критиці такий патріотизм як цілковито безпорадний у вирішенні злободенних проблем українців. «Не люблю русинів. Так мало серед них знайшов я справжніх характерів, а так багато дріб'язковості, вузького егоїзму, двоєдушності й пихи... [3, с. 30]». «Признаюсь у ще більшому гріху: навіть нашої Русі не люблю так і в такій мірі, як це роблять або вдають, що роблять, патентовані патріоти», ані як географію, ані як історію, бо так «мало в історії Русі прикладів справжнього громадянського духу, справжньої самопожертви, справжньої любові», ані як расу «обважнілу, незграбну, сентиментальну, позбавлену гарту й сили волі, так мало здатну до політичного життя на власному смітнику, а таку плідну на перевертнів найрізномоднішого сорту [3, с. 31]». Але попри все відчував обов'язок. Любов до народу не обов'язкова, але почуття обов'язку обов'язкове.

Не співчуття чи вигода, а сумління й відповідальність, зусилля розуму й волі, наполегливий чин виведуть народ з вічного кола історичних невдач і політичних поразок. Вірність, обов'язок, відступництво, зрада – такими є етичні ключі Франкової думки й практики, спрямованої на Україну й українців як націю. Мислитель вважає, що воскресіння нації, здобуття нею своєї державності – це насамперед духовне визволення, це надання мові й культурі народу не лише права, а й можливості якнайвільніше розвиватися, це сила духу народу, яка є національною свідомістю і глибоким, шанобливим знанням своєї минувшини, предківщини, кривної батьківщини й прабатьківщини.

Іван Франко визнавав націю як неповторний і самосвідомий суб'єкт історичного процесу, як явище духовно цілісне та єдине. Для нього буття нації пов'язане з проблемою національної свідомості – найважливішого чинника на шляху поступу нації. «Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. І це почуття не повинно бути голою фразою, а мусить вести за собою консеквенції. Ми повинні – всі без виїмка – поперед

усього пізнати ту свою Україну, всю в її етнографічних межах, у її теперішнім культурнім стані, познайомитися з її природними засобами та громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кождим її частковим, локальним болем і радувалися кождим хоч і як дрібним та частковим її успіхом, а головно, щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично частиною його [5, с. 405]». Такі мотиви проявляються у Франка постійно, а найвиразніше в уже цитованому автобіографічному нарисі «Дещо про себе самого». Перспективу розвитку національної свідомості Іван Франко тісно прив'язував до молодого покоління. В «Одвертому листі до галицької молодіжці» зазначив: «Перед українською інтелігенцією відкритється тепер, при свобідніших формах життя в Росії, величезна дійова задача – витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, відки б вона не йшла, та при тім податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може остоятися [5, с. 135]».

Неабияк актуальними й нині є розмисли Івана Франка щодо «розбудження національної свідомості в широких кругах нашої інтелігенції й прояснення задач і цілей національного розвою» та «користуватися рідною мовою, збагачувати духовну скарбницю українського народу [1, с. 657]», адже «... слово, те марне летюче слово, найбільше, бачилось би, хвилевий і нетривкий витвір людського духу, проявило чудодійну силу, починає двигати з упадку ту масу, якій, бачилося, не було рятунку [6, с. 396]».

На думку мислителя, саме розвиток рідної мови, національної культури, освіти й науки має стати визначальним орієнтиром суспільного поступу, органічною потребою більшої частини суспільства, «впливом живої потреби нації». Іван Франко розглядав рідну мову як визначальний засіб збереження національної ідентичності; висвітлив функціональний підхід до мови як невід'ємної умови життя суспільства; зацентрував на формуванні мовної ідентичності; на усвідомленні національної свідомості як провідної ознаки нації. Виокремив такі аспекти про мову, як гостре викриття політики зросійщення, боровся проти тих, хто заперечував самостійність українського етносу та української мови. У статті «Сухий пень» (1905 р.) Франко говорить про кричущу несправедливість царської Росії до українців, називаючи указ 1876 р. не тільки завадою в комунікації, але соромною плямою на Росії. Ствердив досить важливу тезу про пов'язаність денационалізації з деморалізацією й обґрунтував це в статті «Дволичність і дволичність» (1905 р.). Наукові висновки Івана Франка про духову спаралізованість особистості внаслідок зради своєї мови, що не проходить

без «окалічення своєї душі» актуальні й сьогодні. Адже втрата рідної мови призводить до втрати національної ідентичності й загибелі нації як своєрідного цілісного організму.

Отже, урахування ідей письменника в теорії та практиці мовного будівництва в Україні допоможе уникнути «дволичності й двоязичності», згармонізувати мовну ситуацію. А Франків «огонь в одежі слова» (художні тексти) відображає «глибинну українськість, яка не знає ні відстаней, ні років» (С. Єрмоленко). Спадщина доктора філософії Франка заслуговує і ширшої популяризації, і повнішого відображення, і пізнання, яке в українців ще попереду.

Література:

1. Гатчінсон Дж. Культурний і політичний націоналізм. Націоналізм: антологія. К., 2000.
2. Драч І. Іван Франко і ми. Іван Франко у творенні української національної ідентичності. Ніжин, К., 2016.
3. Франко І. Дещо про себе самого. Зібрання творів. У 50 т. К., 1981.
4. Франко І. Літературно-критичні статті. Іван Грушалеви́ч. Зібрання творів. У 50 т. К., 1982. Т. 35.
5. Франко І. Одвертий лист до гал[ицької] української молодезі. Зібрання творів. У 50 т. Т. 45. К., 1986.
6. Франко І. З останніх десятиліть XIX віку. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. З останніх десятиліть XIX в. Дрогоби́ч, 2008.

Anna Riabovol, Oksana Kovtun
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

THE ROLE OF PROFESSIONAL LANGUAGE IN THE GENESIS OF LEGAL COMMUNICATION

Modern linguistic science pays special attention to the study of the language functioning in various fields of public life. A striking demonstration of this trend is the study of linguistic units within so-called linguistic subsystems that serve a variety of communication spheres.

The study of the above issue involved both foreign experts and scholars of the post-soviet countries: L. Hoffman, G. Fluck, V. Schmidt, S. Bersenev, T. Kyiak, O. Speranskaia and others.

An important element of legislative activity is a professional language, its lexical, grammatical and stylistic resources, which are implemented in the legislative texts. Considering the prospects of professional language in the genesis of legal communication, in our opinion, first of all, it is necessary to interpret the

concept of «communication». Communication as a sphere of knowledge and scientific interests has been formed long ago. Currently, there are a large number of its definitions. So, even in the early twentieth century, American psychiatrist Jurgen Ryush identified 40 approaches to communication in various spheres including architecture, anthropology, psychology, politics, etc. We are interested in communication as an exchange of information (both verbal and non-verbal). Scientist V.G. Krysko considers the concept «communication» as a connection, during which there is an exchange of information between different systems [5]. Yu.V. Kosenko defines communication as a result of the situation and social and psychological characteristics of communicators and as the process of establishing and maintaining contacts between members of a particular social group or society as a whole on the basis of spiritual, professional or other unity of participants [4, p. 25]. In our opinion, the interpretation of communication as a process of information exchange (facts, ideas, views, emotions, etc.) between two or more persons, communication with verbal and non-verbal means for the purpose of transmitting and receiving information is more accurate.

The main means of communication, of course, is the language (verbal, lexical), which provides an exchange of information between individuals, between a person and society, between groups of persons and even autocommunication – the communication of a person with oneself. Language (verbal, lexical) communication is a creation, exchange and interpretation of messages by communicators using language as code and extralinguistic codes in order to achieve changes in the addressee's behavior or consciousness that are necessary for joint activity.

In human interaction both verbal and non-verbal communication is actively used, i.e. the use of non-native means for creating and transmitting messages.

In linguistics communication is understood as the exchange of thoughts and information in the form of speech or written signals, Sometimes the concept of «communication» is considered synonymous with the concept of «communication». However, these are different terms, because communication is a narrower concept. Communication means the exchange of thoughts, information and emotional experiences between people, that is, the actualization of the communicative function of speech in a variety of speech situations.

Legal speaking is a specific form of communication by means of which a legislator forms rules aimed at legal persons and from whom the respect and adoption of these norms is expected [4, p. 104].

Today, the term «professional languages» remains not consistent with all linguists. The terms «technolets», «working languages», «special languages», «partial languages», etc. can be considered the synonyms to it. In foreign countries, for the most part, there is a term «languages for special purposes». However, in our opinion, in order not to focus on peripheral speeches, Ukrainian linguists should accept the more common term «professional languages», which

should not be objectionable and which can be considered sufficiently motivated [1].

Find out what kind of «professional language» is. The specified term is still not finally defined. There are different opinions on this subject. Here is a definition that we think is more complete and relevant: a professional language is a sphere of speech aimed at unambiguous and indisputable communication in the relevant professional field, a collection of all the linguistic means used in the professionally closed field of communication in order to ensuring consensus among people who work in this sphere [4, p. 139].

Professional language plays an important role in lawyer's activity, it acts as a media and as a means of influence. Language is a primary source from which the right is created as a system of compulsory social norms. It is in verbal signs and designs that represent legal concepts, categories, legal norms and regulations [2, p. 44]. In modern society, legal norms can not exist except in a verbal (language-sign) form. Legal thoughts (ideas), legal knowledge and legal requirements are best materialized (embodied) in verbal and syntactic constructions. That is why the language, its resources and capabilities are extremely important for law [2, p. 44].

Professional language and law terminology are simultaneously the object of studying a number of sciences (legal, linguistic, etc.): the general theory of the state and law, the logic of law, legal informatics, legal technology, linguistics, legal hermeneutics, and others. It is the subject of close attention both by the legislator and all other representatives of the legal profession.

Linguistic influence in the field of law can be manifested differently: the influence of a person on a person (questioning a suspect by an investigator, a public prosecutor's speech) and a person to an audience (lecture, instruction, defense counsel's speech).

Professional communication of legal professionals has its own peculiarities. Thus, the language of law is aimed at the normalization of contradictory relations in order to maximize the protection of human rights and freedoms. Branch communication is complicated by various models of the interpretation of acts, offences and interpretation of legal texts. The essence of communication is aimed at the achievement of the goal.

Legal communication is a complex and multidimensional phenomenon in law associated with such concepts as freedom, morality, equality, justice, and conscience. Communication exists in various forms and ways of realization: both legal and non-legal as well as criminal [6, p. 108].

Consequently, professional language in the legal communication genesis is not limited to the process of information exchange. Considering communication as an act of legal communication, one can identify:

- its information side, which is expressed in a specific linguistic form and defines the rules of behavior of subjects, established by the rules of law;

- its interactive side, which is determined by the organizational forms of communicative interaction.

References:

1. Лінгвістика фахових мов: предмет, проблеми, перспективи. <http://www.stattionline.org.ua/filologiya/87/15782-lingvistika-faxovix-mov-predmet-problemi-perspektivi.html>
2. Артикуца Н.В. Культура правотворчості і мова. Наукові записки. К., 2008. Т. 77: Юридичні науки. С. 44-49.
3. Кияк Т.Р. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження. Іноземна філологія. 2009. Випуск 121. С. 138-141.
4. Косенко Ю.В. Основи теорії мовної комунікації. Суми, 2011. 187 с.
5. Крисько В.Г. Соціальна психологія. М., 2006. 352 с.
6. Професійні комунікації юриста. http://stud.com.ua/51044/pravo/profesiyni_komunikatsiyi_yurista

Хороленко Ю.О.

Донецький юридичний інститут МВС України

МОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

На сьогодні в нашій країні питання мови стоїть доволі гостро. Це пов'язано з тривалим домінуванням російської мови на території України та відсутністю відповідної мовної політики, яка б сприяла повноцінному впровадженню української мови як державної в усіх сферах суспільного життя. Тому, урахувавши сучасну мовну ситуацію, вироблення національної свідомості кожного громадянина України – процес доволі складний і тривалий. Але перед тим, як з'ясувати, як саме через мову виражається національна свідомість, варто подати визначення таких основних та взаємозалежних понять, як мова, сучасна українська мова, державна мова, свідомість, національна свідомість.

Мова – це «характерний для людського суспільства специфічний вид знакової діяльності, який полягає в застосуванні історично усталених у певній етнічній спільноті артикуляційно-звукових актів для позначення явищ об'єктивної дійсності з метою обміну між членами спільноти інформацією [6, с. 11]». Вона належить до найістотніших ознак нації й реально існує як мовна діяльність членів відповідної етнічної спільноти.

У дефініції «сучасна мова» наголошено на часовій характеристиці мови; йдеться про мову в певних історичних межах. Сучасна літературна мова як соціально важлива форма існування національної мови не може бути відмежована від свого народно-розмовного джерела, від територіальних та соціальних різновидів національної мови. Мовну єдність нації забезпечує

передусім літературна мова, яка виконує функцію єднання та консолідації. Створення літературної мови – праця багатьох поколінь.

Державна мова – це «закріплена традицією або законодавством мова, уживання якої є обов'язковим в органах державного управління, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики, у діловодстві тощо». [6, с. 12] Правовий статус державної української мови визначено окремим законом, у якому зазначено, що держава «забезпечує українській мові статус державної з метою сприяння всебічному розвитку духовних сил українського народу, гарантування його суверенної національно-державної самобутності». [2]

Поняття «мова» тісно переплітається з поняттям «свідомість». Адже мова – це знаряддя свідомості, та форма, у якій фіксується, виражається, передається весь зміст свідомості. За допомогою мови як системи знаків відбувається об'єктивація свідомості. Свідомість – це одна з форм прояву нашої душі, притаманна лише людині. Саме через свідомість людина здатна пізнати сутність навколишнього світу, розуміти його та одночасно знати про те, що вона знає або не знає.

Будь-яка нація не може існувати без національної свідомості, оскільки саме через неї відбувається усвідомлення людиною її приналежності до певної нації, ставлення до її національних цінностей.

Кожне з цих понять є взаємозалежним, адже вони не можуть існувати окремо, тому що пояснюють зміст одне одного.

Аналізуючи зазначені вище поняття, доходимо до висновку, що національна свідомість є головним чинником творення нації, а мова – є тим засобом, який ідентифікує націю, стає її провідником до національної свідомості.

Нація – це народ; це така сучасна форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою, територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру. Отже, мова – одна з найхарактерніших ознак нації. Титульна нація є тим народом-етносом, який робить найвагоміший вклад у соціальну результативність життєдіяльності цього суспільства. У сучасній практиці міжнародних відносин під «нацією» розуміють не будь-який народ, а лише такий, що має власну державність, суверенність і, головне, – політичну єдність, а відтак може виступати як самодостатній суб'єкт зовнішніх стосунків.

Національна самоідентифікація певною мірою залежить від частоти використання української мови під час спілкування та значення її для особистості. Щоб мова стала повноцінним засобом національної самосвідомості нею необхідно спілкуватись, бо формою існування мови, свідченням її життєздатності є мовлення, тобто використання цієї мови людьми в усіх сферах громадського та особистого життя. Доктор

філологічних наук В. Лизанчук наголошує: «... щоб дитина успадкувала національно-духовні якості свого народу, його ментальність, її треба виховувати саме рідною мовою. Не можна виховати повноцінного поляка англійською мовою, так само й духовно багатого українського патріота – мовою російською. Рідна мова формує тих, хто нею говорить, зумовлює їх певні погляди на світ, на взаємини між людьми, вироблені нацією за довгий шлях її формування. У мові сконцентрований певний світогляд народу, набутий досвідом багатьох поколінь [1, с. 124]». Слово матері, слово народної пісні, історія, закодована в думках, піснях, переказах, засвідчена в історичних пам'ятках, козацьких літописах, історія, яка повернулася до українців у страшних документах голодомору, духовного винародовлення, – усе це формує мовно-національну свідомість, а вона, у свою чергу, впливає на всі сфери суспільного життя українців.

Поступово в суспільстві утверджується усвідомлення того, що не лише людина володіє мовою, а й мова володіє людиною. Саме через мову ми здатні усвідомлювати себе і довколишній світ. Ось чому в українців істотною ознакою, символом нації є мова. Вона точно, глибинно відображає і справжній характер, і дух народу, його світобачення. Мова – своєрідний код нації, саме їй належить провідна роль у національному житті [5, с. 535].

Ставлення до рідної мови людини також стає свідченням національної свідомості. Український мовознавець О. Ткаченко зазначає: «Коли народи завдяки розвиненій національній свідомості й солідарності домагаються розв'язання найскладніших економічних, екологічних чи політичних питань, у них зміцнюється й повага до власної мови, тому що мова всіх їх об'єднує в один народ. Якщо цього немає, авторитет рідної мови падає, бо від неї не одержують практичної користі [7]».

Коли національна мова стане мовою представників усіх професій, коли термінологія всіх галузей культури, науки і техніки швидко й природньо почне розвиватись національною мовою, – це зробить мову ще більш розвинутою й авторитетною. Для прикладу, повагу до Японії, а разом з тим пошану до японської мови, викликають японська електроніка, автомобілі марки «Тойота» й високі технології в цілому. Авторитет чехам і чеській мові здобували не тільки К Чапек і Я. Гашек, а й підприємства Баті та Шкоди. На цих прикладах можна переконатися, що доволі часто національна економіка й техніка прокладають шлях мові у світ.

В офіційних сферах суспільного життя вибір мови – не приватна, а державна справа. Так, згідно зі ст. 10 Конституції України, державною мовою в Україні є українська мова; держава забезпечує всебічний розвиток та функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [3]. Поте, назвати мову державною недостатньо для того, щоб вона й справді була державною (на превеликий жаль, це стосується нашої країни). Адже мовне питання – це питання державної безпеки України

та інтелектуального здоров'я української нації. Законодавчо закріплена норма дає керівництву країни право включати владні важелі для розширення функцій української мови.

З метою розширення функціонування мови та підвищення національної самосвідомості державі, на нашу думку, слід запровадити дієву мовно-культурну політику, увівши норму обов'язкового вживання державної мови в контрольованих державою сферах – в органах управління, судочинстві, в державних закладах освіти, науки, культури, в засобах масової інформації, а також практику протегування своєї мови і культури в недержавних сферах суспільного життя. Саме так відбувалось в період мовно-культурного відродження чехів, словаків, угорців, хорватів, латишів, естонців, фінів та інших народів, яким вдалося здолати наслідки тривалої асиміляції і побудувати незалежні національні держави.

Відродження нації та її національної свідомості стає можливим завдяки твердій і послідовній позиції владної еліти в обстоюванні законного права мови бути головним засобом загальнонаціонального спілкування, що об'єднує населення в межах своєї країни. Саме тому одним із визначальних чинників зростання авторитету української мови є формування саме національно свідомої владної еліти. Потрібно припинити існуючу в Україні практику призначень на високі державні посади людей, які не володіють державною мовою. Той факт, що ці особи починають вивчати українську, уже обіймаючи високу посаду, свідчить про те, що вони ніколи не відчували своєї співпричетності до України, що вони не поважають свою державу й зневажають український народ. П. Селігей підкреслює: «Чим вище підноситься людина службовими щаблями, тим більше потребує мовної вправності. Коли ж стає публічно особою, вимоги до її мовлення зростають стократ [4, с. 39]».

Немає у світі таких країн, народи яких не знали б своєї державної мови і тільки в Україні можна зустрітись з таким явищем. Навіть вихована в українських родинах молода людина, «вступаючи» в доросле життя, змушена русифікуватися через панування в незалежній Україні російськомовного інформаційного продукту. Тому велика і важка робота чекає на молоде сучасне покоління, щоб ліквідувати наслідки впливу на мову колишніх епох. Треба кардинально змінити світогляд українського населення, щоб не допустити зникнення української нації.

Література:

1. Балабкіна І. Державна мова як засіб формування національної свідомості українського суспільства. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 3. С. 121-125.
2. Закон Української РСР «Про мови в Українській РСР» 28 жовтня 1996 року № 8312-11.

3. Конституція України. К., 1996.
4. Пономарів О. Навчасмо мовної свідомості. Дивослово. 2012. № 7. С. 39.
5. Сафонов Ю.М. Українська словесність. К., 2007. 537 с.
6. Стахів М. Український комунікативний етикет. К., 2008. 245 с.
7. Ткаченко Орест. Проблеми мовної стійкості та її джерела. http://national.org.ua/library/orest_tkaczenko.html

Oleg Shutyak
Odessa State University of Internal Affairs

FEATURES OF THE LINGUISTIC ISSUE IN MODERN UKRAINE

The language issue in Ukraine is extremely ambitious challenge, because the theme of Ukrainian language and its functioning in the sphere of Ukrainian public life is presented from the moment of independence of Ukraine and relevant up to this day.

Language policy plays an important role in the system of state priorities. The main task of language policy is to ensure compliance with the constitutional guarantees of the comprehensive development and functioning of the Ukrainian language as a state language in all spheres of public life in Ukraine.

Today in Ukraine there are many laws that govern the language issue. For example, such laws as the Constitution of Ukraine, the Draft Law of Ukraine On the Principles of State Language Policy and other laws adopted at the regional level.

Article 10 of the Constitution of Ukraine contains provisions that the State language of Ukraine will be Ukrainian language. The state will ensure comprehensive development and functioning of Ukrainian language in all spheres of social life throughout the entire territory of Ukraine. Free development, use, and protection of Russian and other languages of national minorities of Ukraine will be guaranteed in Ukraine. The state should promote the learning of languages of international communication. The use of languages in Ukraine will be guaranteed by the Constitution of Ukraine and be determined by law [1].

The Draft Law of Ukraine On the Principles of State Language Policy, states that the Ukrainian language is the determining factor and the main feature of the identity of the Ukrainian nation. Since independence in Ukraine, the state of the Ukrainian language, its knowledge and application have been very low. In the political sphere, the Ukrainian language was completely ousted in Russian. The problem of the existence of the Ukrainian language in the political sphere was solved by the legislative consolidation of the provisions that the Ukrainian language is state language. However, the state of the Ukrainian language has not improved and the language problem in Ukraine has become more acute [2].

Another problem on the use of languages in Ukraine is the possibility of free learning languages of international importance. In today's situation, the government of Ukraine should focus its activities on the free development of languages in the state. The free development of languages, particularly of international importance, will enable the citizens of Ukraine to become more competitive. Ukrainians who know the language take part in global international projects that is very important nowadays.

However, the government of Ukraine does not take any action to provide learning of languages, which today is very expensive in Ukraine. Thus, a certain number of Ukrainians do not have the opportunity to develop in the international environment. What gives the state confidence that this category of citizens will not leave the territory of our state and will benefit Ukraine. This government policy is multilateral in nature. On the one hand, the state offers the opportunity to learn languages, but it also needs an extra price, which in turn excludes the possibility of free language learning in the state. In addition, the state does not provide free language learning. This is explained by the fact that the state does not create any free language courses for different categories of the population.

Thus, the situation regarding language policy in Ukraine is complex. On the one hand, the state has a large number of laws regulating the linguistic issue, but on the other hand, existing laws are not implemented by either the state or its institutions.

So, as a conclusion, it is important to draw attention to the fact that the language for the state is a treasure of spiritual achievements of the nation, labour and creativity of many generations. Language must unite the people and emphasize its ethnicity, the language of a single people should be homogeneous. Homogeneity of the language will make it easier for public authorities to manage all areas of the state's vital functions.

Particular attention should be paid to ensuring the priority development of the Ukrainian language as a state – an important factor in the state-building and consolidation of the Ukrainian political nation. The state language should become a vital need of every citizen, an integral part of patriotism.

References:

1. The Constitution of Ukraine.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. The Draft Law of Ukraine On the Principles of State Language Policy.
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60953

СЕКЦІЯ 4

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ НАУКОВОГО, ОСВІТНЬОГО ТА КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Баланаева О.В.
Донецкий юридический институт МВС Украины

ТЕРМИНЫ-ДОМИНАНТЫ СОВРЕМЕННОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ

Данная работа посвящена выявлению и последующему анализу терминов, широко распространенных в юридической системе украинского языка. Эти языковые единицы являются ключевыми в терминопросранстве права и могут быть обозначены как термины-доминанты вследствие словообразовательной и синтаксической продуктивности и функциональной нагруженности в специализированных текстах. Семантическую структуру юридических терминов украинского и английского языка исследовала А.М. Ляшук. Результатом ее наблюдений за соотношением общего и отличного в вербализации понятий права в системах исследуемых терминов стало выявление как совпадения и семантической близости, так и полной безэквивалентности семантических структурных единиц. Согласно А.М. Ляшук, термины семантических групп украинского и английского языков имеют общие, интегральные смысловые компоненты: «Збіг термінів характерний для ядра, що свідчить про подібність різних правових систем та їхню спільну логіко-понятійну основу [1, с 18]».

В современном украинском языке доминируют термины, произведенные от существительного *закон* – одного из основных понятий терминологической правовой сферы. В украинской правовой терминосистеме функционируют производные от *закон* различной частеречной принадлежности, среди которых преобладают сложные имена существительные: *законодавець, законодавство, законопослушність* и др. и прилагательные: *законодавчий, законопослушний* и др. [2, с. 19-20].

Термином-доминантой правовой системы украинского языка является отглагольное существительное *суд*. Терминологическое гнездо с исходным словом *судити* включает простые и сложные термины – существительные, прилагательные и глаголы: *суд, судимість, судовий, підсудний, підсудність* и др. В терминопросранстве актуализированы простые и сложные словосочетания с компонентами *суд* в качестве главного слова (*суди апеляційної інстанції, суди загальної юрисдикції, суди касаційної інстанції* и др. [3, с. 468]) и *судовий* в функции зависимого слова (*судова*

система, судова влада, судовий розгляд справи, судові докази, судове розслідування и др. [3, с. 469-470]).

В украинском языке актуализированы сложные имена существительные, сконструированные из сочетания двух существительных, где первое – *держжава* – является определяемым, а второе – приложением: *держжава-агресор, держжава-відповідач, держжава-депозитарій, держжава-гарант, держжава-опікун, держжава-позивач* и др. [2, с. 53]. В правовой терминосистеме доминируют терминосочетания с прилагательным *держжавний*, используемым в качестве зависимого компонента простых и сложных конструкций: *держжавна влада, державна зрада, державна символіка, державний суверенітет, державне мито, державний виконавець, державна безпека України, державна інформаційна політика, державна підтримка засобів масової інформації, державний департамент України з питань виконання покарань* и др. [3, с. 91-102].

К ключевым терминам украинской правовой сферы относится существительное *договір*. В украинской терминосистеме распространены словосочетания с прилагательным *договірний* в функции зависимого компонента: *договірна ініціатива, договірні відносини, договірні кордони* и др. [2, с. 57]. В украинском языке преобладают простые генетивные конструкции, в которых лексема *договір* выполняет роль главного компонента: *договір дарування, договір доручення, договір підряду, договір позики, договір купівлі-продажу, договір схову / зберігання* [3, с. 108-122], атрибутивные (*колективний договір, політичний договір, територіальний договір, універсальний договір* и др. [2, с. 55-56] и глагольные словосочетания с зависимым словом *договір*: *дотримуватися договору, виходити / вийти з договору, денонсувати договір* и др. [2, с. 56-57].

Функционально нагруженными в украинской правовой сфере являются термины отглагольного происхождения, образованные от исходного слова *заповідати, заповісти*: *заповіт, заповіданий, заповідальний, заповідач, заповідачка* [2, с. 353-354]. В современном языке лексемы данного терминологического гнезда активно употребляются в составе словосочетаний, относящихся к сфере гражданского права: *заповідальне право і дієздатність, заповідальне розпорядження, заповідальна відмова, скасовувати заповіт, виконавець заповіту, зміна заповіту, офіційне затвердження заповіту, спадкоємець нерухомості за заповітом* и др. [2, с. 353-354].

В украинской терминосистеме достаточно продуктивны однокорневые лексемы *позов, позовний, позивач* [2, с. 317]. Терминологические сочетания с компонентом *позов* распространены в гражданском праве, где слово, как правило, выполняет функцию главного (*допоміжний позов, зустрічний позов, цивільний позов, позов за наклеп, позов з цивільного правопорушення*), реже – зависимого компонента

(*припинення позову, подавати позов*) [2, с. 383-384]. В составе сложных терминосочетаний широко употребляется атрибутивная конструкция *позовна давність: загальний строк позовної давності, наслідки закінчення строку позовної давності, скорочений строк позовної давності, порядок обчислення строку позовної давності* и др. [2, с. 383-384].

Несмотря на то, что многие термины входят в словообразовательные гнезда, включающие более 7 – 8 производных, юридическая терминология зачастую «заимствует» всего две-три актуальные с точки зрения сферы употребления лексемы. Так, например, исходный в украинском языке глагол *доказувати* формирует словообразовательное гнездо однокорневых слов, среди которых: *доказ, доказовий, доказовість, доказування* и др. В уголовно-процессуальном праве Украины используются только *доказ / докази, доказовий, доказування*, которые, тем не менее, широко распространены в качестве зависимых и, реже, главных компонентов терминологических словосочетаний: *безспірний доказ, додатковий доказ, обвинувальний доказ, переконливий доказ, речовий доказ, доказ невинності, види доказів, доказова сила, доказове значення, правила доказування, предмет доказування* [2, с. 303-304].

Из словообразовательного гнезда с однокорневыми *свідчити, свідок, свідчення, засвідчити* и др. украинская терминосистема права «отобрала» лексему *свідок* и отглагольное производное со значением отвлеченного действия *свідчення*. Данные существительные входят в состав терминологических словосочетаний, используемых в уголовном праве: *головний свідок, неправдивий свідок, підкуплений свідок, свідчення під присягою* [2, с. 289].

Не имеет производных, за исключением единственного сложного существительного *волевиявлення* [2, с. 15], термин конституционного и административного права *воля*. В современном украинском языке исходное *воля* употребляется в качестве главного компонента терминосочетаний: *воля виборців, воля законодавця, воля народу* [2, с. 101].

В современной украинской терминосистеме права в качестве производящей базы практически не используется термин *скарга* [3, с. 439]. В современном языке термин *скарга* актуализирован в структуре терминологических словосочетаний уголовно-процессуального (*зустрічна скарга, дійсна скарга* [2, с. 324-325]) и международного права (*надіслати / надіслати скаргу в ООН* [2, с. 83]). Единственным произведенным морфологическим способом существительным является отглагольное образование *скарженик* [2, с. 324].

В украинском языке в качестве терминов употребляются глагольные бессуффиксные образования *замах, підкуп, порука*, не имеющие однокорневых в терминопространстве, но входящие в структуру простых и сложных словосочетаний уголовного права: *закінчений замах, невдалих*

замах, замах на життя, замах з непридатними засобами, замах на непридатний об'єкт [2, с. 261], *замах на злочин* [3, с. 145]; *підкуп присяжних, підкуп свідка, підкуп службової особи* [2, с. 278]; *безумовна порука, громадська порука, кругова порука, брати / взяти на поруки, звільняти / звільнити на поруки, передавати / передати на поруки* [2, с. 282].

Проведений аналіз основних юридических термінів дозволяє зробити висновок про те, що в сучасному українському мові терміни-домінанти представляють загальноправові поняття: *закон, держава, договір* і др. Ключові позиції термінів, функціонуючих в сфері права, обумовлені активним участієм в процесі словотворення морфологічним способом: *законодавство*. Показателем продуктивності стануть участь термінів в синтаксическому утворенні: лексики-домінанти і їх похідні активно використовуються в функції головних і залежних слів простих і складних терміносочетаній.

Література:

1. Ляшук А.М. Семантична структура юридических термінів українського та англійського мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17. К., 2007. 22 с.
2. Мисик Л.В. Українсько-англійський словник правничої термінології. К., 1999. 528 с.
3. Популярна юридична енциклопедія. К., 2003. 528 с.

Балукова А.І.

Хмельницький національний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Соціалізація особистості починається з перших днів життя і закінчується періодом зрілості людини, і загалом можна сказати, що процес соціалізації цілком завершений, але за деякими аспектами він продовжується все життя. Соціалізація є важливим процесом як для суспільства, так і для окремих індивідів. В цьому процесі не тільки людина набуває якостей, необхідних їй для життєдіяльності в суспільстві, але й відбувається становлення її соціального досвіду, тобто світу людини [1. с. 33]. Позитивно зорієнтована соціалізація особистості сприяє соціальному розвитку, самовдосконаленню та самореалізації особистості, що у кінцевому результаті впливає на відродження суспільства. Отже, актуальність дослідження проблеми соціалізації особистості зумовлена, перш за все, необхідністю знань про закономірності формування особистості у відповідності зі змінами суспільства, його системи соціальних цінностей.

До проблем соціалізації та формування особистості у психологічних теоріях особистості зверталось багато учених: О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, О.В. Киричук, О.М. Лутошкін, Л.І. Уманський, О.І. Донцов, А.В. Петровський. Поняття «соціалізація» досліджували В.П. Каптерев, І.С. Кон, А.В. Андреевкова, Д. Уотсон, Е. Торндайк, Ф.Г. Гіддінсон, Н. Франклін, Ольшанський і Р. Мертон (як процес повної інтеграції особистості у соціальну систему), Г. Олпорт та К. Роджерс (як процес самоактуалізації) тощо.

Соціалізація – процес, завдяки якому індивід набуває знань, цінностей, соціальних навичок і соціальну чуттєвість, які дозволяють йому інтегруватись у суспільство і поводитись там адаптивно. Соціалізація – це життєвий досвід. Процес соціалізації нерозривно пов'язаний зі спільною діяльністю людей та їхнім спілкуванням, вона не завершується в дитинстві, а продовжується протягом усього життя, оскільки людина повинна постійно опановувати нові ролі, виконувати нові функції. Не лише соціалізація впливає на особистість, але й особистість активно засвоює соціальний досвід. Також соціалізація включає пізнання людиною соціальної дійсності, оволодіння навичками практичної індивідуальної і групової роботи. У процесі соціалізації звичайно виділяють три сфери, у яких здійснюється насамперед становлення особистості: діяльність, спілкування, самосвідомість. У діяльності людина виражає себе як суспільний індивід, проявляє особистісні смисли, самостійність, ініціативу, творчість та професіоналізм, засвоює нові види прояву власної активності. У сфері спілкування відбувається поглиблене розуміння себе та інших учасників комунікативного процесу, збагачення змісту взаємодії і сприйняття людьми один одного. Сфера самосвідомості передбачає становлення «Я» індивіда, осмислення свого соціального статусу, освоєння соціальних ролей, формування соціальної позиції, моральної орієнтації людини.

Важливим аспектом соціалізації є прийняття індивідом певної соціальної ролі [2, с. 416]. Показниками успішної соціалізації є високий соціальний статус індивіда в даному середовищі, а також його психологічна задоволеність цим середовищем у цілому та найбільш важливими для нього елементами. Показниками низької соціалізації є прагнення індивіда до переміщення в інше соціальне середовище (плинність кадрів, міграція, розлучення). Успішність соціалізації залежить від характеристик як самого індивіда, так і середовища. Чим складніше нове середовище, тим інтенсивніше в ньому відбуваються зміни, тим більш важким для індивіда виявляється процес соціальної адаптації.

У великій мірі значущими для соціальної адаптації є соціально-демографічні характеристики індивіда – освіта і вік. Також в процесі становлення соціалізації важливими є інститути соціалізації – установи, які впливають на процес соціалізації, спрямовують її. Вони розвивають

особистість, розширюють знання про світ, розуміння того, якою є бажана і небажана соціальна поведінка. Інститути первинної соціалізації – сім'я, компанія друзів, може бути колектив однокласників чи однокласників. Сім'я формує найперші і найміцніші суспільні зв'язки. У сім'ї людина починає володіти мовою, засвоює головні елементи культури. Сім'я формує ідентичність людини в категоріях статі, раси, нації, релігії, певної соціальної страти. Психологи вважають, що 20 % майбутнього свого інтелекту людина набуває до кінця першого року життя, 50 % – до чотирьох років, 80 % – до 8 років, а 92 % – до 13 років [4, с. 48]. Припускають, що вже у ранньому віці можна з достатньо високим ступенем ймовірності передбачити як сферу, так і «стелю» майбутніх можливих досягнень індивіда. Інститути вторинної соціалізації – армія, церква, засоби масової інформації та ін. Школа – це соціальний інститут, який безпосередньо відповідає за надання особі певної інформації, формування вмінь, навичок і прищеплення цінностей, які суспільство вважає необхідними для життя у ньому. У школі дитина прилучається до світу «чужих». Вчитель трактує всіх дітей однаково, оцінює за те, що вони роблять, а не за те, ким вони є. У школі діти знайомляться з формалізованою системою оцінювання: балами, таблицями, відзнаками, грамотами. Це докорінно інша система, ніж практика неформального оцінювання в родині. В цілому, з точки зору психології, соціалізація здійснюється у таких сферах: сфері життєдіяльності особистості і сфері професійних, навчально-пізнавальних та інших діяльних зв'язків і відносин. У зв'язку з цим прийнято виділяти первинну і вторинну соціалізацію. Вважається, що первинна соціалізація пов'язана з формуванням узагальненого образу дійсності і ставлення до нього. Характер же вторинної соціалізації визначається поділом праці і відповідного йому соціального розподілу знання. Інакше кажучи, вторинна соціалізація являє собою придбання специфічно рольового знання, коли ролі прямо або побічно пов'язані з поділом праці. Існує і дещо інше уявлення, в рамках якого соціалізація розглядається як процес, що протікає в наступних двох напрямках – становлення людини як особистості і становлення людини як суб'єкта діяльності. Кінцевим результатом такої соціалізації є формування індивідуальності. Діяльність та соціальні обставини відіграють визначальну роль у соціалізації та становленні особистості. Разом з тим винятково велике значення в оволодінні особистістю соціальним досвідом мають системи її неформальних психологічних зв'язків і відносин, її соціально-психологічні взаємодії. Це – соціально-психологічна соціалізація особистості. Визнання діяльності особистості провідним чинником її формування ставить питання про цілеспрямовану активність, саморозвиток особистості, тобто безперервну роботу над собою, власним духовним ростом. Характер розвитку кожної особистості, широта, глибина цього розвитку при однакових умовах навчання і виховання залежать головним чином від її

власних зусиль, тієї енергії і працездатності, які вона проявляє в різних видах діяльності, зрозуміло, з відповідною поправкою на природні задатки. Саме цим у багатьох випадках пояснюються ті відмінності у розвитку окремих людей, у тому числі і школярів, які живуть і виховуються в одних і тих же середовищних умовах і зазнають приблизно одних й тих же виховних впливів.

У процесі соціалізації особистість «приміряє» на себе і виконує різні соціальні (і психологічні) рольові функції і таким чином проявляє свою індивідуальність, свій потенціал [3, с. 444]. Про досить високий рівень соціалізації особистості свідчить здатність людини входити в різні соціальні групи органічно, без демонстративності й самознищення, зберігаючи і проявляючи, стверджуючи при цьому свою індивідуальність.

Низка авторів виокремлює чотири психологічні механізми соціалізації:

- імітація – усвідомлене прагнення дитини копіювати певну модель поведінки;
- ідентифікація – засвоєння дітьми батьківської поведінки, установок і цінностей як своїх власних;
- сором – переживання викриття та ганьби, пов'язане з реакцією інших людей;
- почуття провини – переживання викриття й ганьби, пов'язане з покаранням самого себе поза залежністю від інших людей.

Перші два механізми є позитивними; сором і провина – негативні механізми, що забороняють або придушують певну поведінку [5, с. 448]. З точки зору психології, соціалізація не може розглядатися як просте, механічне відображення особистістю безпосередньо випробуваного або одержаного в результаті спостереження соціального досвіду. Одні й ті ж соціальні ситуації по-різному сприймаються і переживаються різними особистостями. У зв'язку з цим різні особистості можуть виносити з об'єктивно тотожних соціальних ситуацій неоднаковий соціальний досвід.

Отже, соціалізація являє собою процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, набування соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини з суспільством. Індивід соціалізується, включаючись у різноманітні форми соціальної діяльності, засвоюючи характерні для них соціальні ролі. Водночас соціалізація передбачає індивідуалізацію, оскільки людина засвоює існуючі цінності вибірково, через свої інтереси, світогляд, формуючи власні потреби, цінності. Тому соціалізацію особистості можна розглядати як сходження від індивідуального до соціального.

Література:

1. Андреевкова Н.В. Проблемы социализации личности. Социальные исследования. Вып. 3. М., 1970.
2. Кравченко А.І. Соціологія. М., 2002.
3. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. К., 2000.
4. Мудрик А.В. Социализация человека как проблема. Социальная педагогика. 2005. № 4.
5. Соціологія. Чернівці, 2012.

*Бірюк В.І.
Донецький юридичний інститут МВС України*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ У ВНЗ МВС УКРАЇНИ

Одним із головних завдань удосконалення системи вищої юридичної освіти має стати підвищення рівня освітньої діяльності ВНЗ МВС України, зокрема методики проведення лекційних занять. Лекційна форма проведення занять була і залишається головною частиною вузівського навчання. Лекція – чіткий, системний виклад окремої наукової проблеми або теми. Мета лекції полягає в допомозі курсантам оволодіти методами самостійної роботи з підручниками, посібниками. У сучасній педагогічній науці ведеться дискусія навколо місця лекції у сучасній вищій школі. Спостерігається тенденція до зниження її ролі у професійній підготовці, оскільки доступність великої кількості різноманітних джерел інформації дає можливість тим, хто навчається, самостійно добувати знання, а тому інформаційна функція викладача втрачає актуальність.

Для того, щоб відповісти на питання: «Чи потрібні лекційні заняття в сучасному освітньому процесі?», необхідно розкрити зміст функцій лекції як форми організації освітнього процесу. Більшість науковців акцентують наступні функції:

- інформаційна – передбачає передавання адаптованої інформації;
- орієнтовна – розкриває генезис ідей, теорій, список рекомендованої літератури;
- пояснювальна – передбачає розкриття сутності наукових понять, їх тлумачення;
- перекопувальна – полягає у використанні аргументації, логічної доказовості, на основі чого усвідомлюється наукова інформація, що стає базою для формування у курсантів наукових поглядів і переконань;
- систематизуюча – передбачає структурування всього масиву знань з певної дисципліни;

- стимулююча – спрямована на пробудження інтересу до навчальної інформації;
- виховна та розвивальна – передбачає оцінювання явищ, фактів, процесів, які розглядаються на лекції, розвиток мислення, уваги, уваги, пам'яті та інших пізнавальних здібностей [2].

Отже, цінність лекції полягає в тому, що формуються погляди та переконання, уміння критично оцінювати здобуту інформацію, а також відбувається встановлення прямого контакту між викладачем і курсантами.

Однак не слід переоцінювати роль лекції в освітньому процесі. Вона має певні недоліки:

- привчає курсантів до пасивного, некритичного сприймання навчального матеріалу;
- частина слухачів, не аналізуючи і не усвідомлюючи викладену педагогом інформацію, механічно її записує;
- відвідування лекцій привчає курсантів до школярства і гальмує бажання самостійно працювати [1].

Тому, на нашу думку, необхідно шукати інноваційні підходи до оптимізації проведення лекційних занять у вищих навчальних закладах системи МВС України. По-перше, зменшити кількість лекційних занять. Планувати їх тільки за проблемними питаннями та питаннями, які потребують додаткового пояснення навчального матеріалу. По-друге, робити акцент на стимулюючій, розвивальній та виховній функціях лекції. По-третє, використовувати нетрадиційні форми проведення занять. Наприклад, за способом викладу навчального матеріалу виокремлюють такі види: проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні, або лекції-дискусії, лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції-прес-конференції.

Проблемна лекція належить до активних методів навчання. На відміну від інформаційної лекції, на якій курсанти отримують готову інформацію, яку необхідно запам'ятати, на проблемній лекції нове подається як невідоме, яке необхідно «відкрити». Викладач, створивши проблемну ситуацію, спонукає курсантів до пошуків її розв'язання, крок за кроком підводячи до цілі. В умові поданої проблемної задачі є суперечності, які потрібно знайти і розв'язати.

Лекція-візуалізація виникла як результат пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Викладач на такій лекції використовує демонстраційні матеріали, форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістовної інформації. Підготовка такої лекції полягає у реконструюванні, перекодуванні змісту лекції або її частини у візуальну форму для подання курсантам через технічні засоби. У візуальній лекції важливі візуальна логіка, ритм подачі матеріалу, його дозування, майстерність і стиль спілкування викладача з аудиторією.

Бінарна лекція є продовженням і розвитком проблемного викладу матеріалу у діалозі двох викладачів. Моделюються реальні ситуації обговорення теоретичних і практичних питань двома спеціалістами, наприклад представниками двох різних наукових шкіл чи теоретиком і практиком. Перевагами такої лекції є актуалізація наявних у курсантів знань, необхідних для розуміння діалогу та участі у ньому, створення проблемної ситуації, розгортання системи доведення тощо. Наявність двох джерел змушує порівнювати різні точки зору, приймати якусь з них чи формувати власну. На такій лекції виховується культура дискусії, вміння вести діалог сучасного пошуку та приймати рішення. Підготовка бінарної лекції передбачає попереднє обговорення теоретичних питань її учасниками, їх інтелектуальну й особистісну сумісність, володіння розвинутими комунікативними вміннями, наявність швидкої реакції і здатність до імпровізації.

Лекція із задалегідь запланованими помилками передбачає визначену кількість типових помилок змістового, методичного, поведінкового характеру, їх список викладач дає курсантам на початку лекції. Завданням курсантів є фіксування цих помилок на полях конспекту впродовж лекції. На розбір помилок викладач відводить 10 – 15 хвилин. Така лекція одночасно виконує стимулюючу, контрольну та діагностичну функції.

На лекції-прес-конференції викладач пропонує курсантам письмово поставити йому запитання з названої теми. Протягом 2 – 3 хвилин курсанти формулюють запитання та передають їх викладачеві. Така лекція читається як зв'язний текст, у процесі якого даються відповіді на запитання. Її доцільно проводити на початку теми для виявлення інтересів групи або потоку, їх установок, можливостей; в середині – для залучення курсантів до вузлових моментів курсу і систематизації знань; у кінці – для визначення перспектив розвитку засвоєного змісту [3].

Отже, неодмінною умовою застосування вищезазначених методів і різноманітних форм проведення лекційних занять у ВНЗ МВС України є ініціативний та творчий підхід викладача. Для того, щоб курсанти навчилися виступати у ролі доповідачів і опонентів, відстоювати свої погляди, набули вмінь і навичок визначення інтелектуальних проблем та їх розв'язання, необхідно використовувати інноваційні форми викладання. Грамотне та гармонійне використання різноманітних форм та методів дає можливість не лише сформувати у курсантів необхідні в професійній діяльності знання, вміння, навички, але і розвинути здатність до активного мислення та висловлення власної позиції, навчити спілкуванню, культурі ведення дискусії, стимулювати інтерес до подальшої пізнавальної діяльності.

Література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій. К., 1998. 260 с.
2. Вербицький А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный поход. М., 2001. 206 с.
3. Герасимова В.С. Методика преподавания психологии : курс лекций М., 2004. 111 с.
4. Котикова О.П. Методика преподавания психологии. Минск, 2007. 183 с.

Волкова Д.Ю.

Донецький юридичний інститут МВС України

МОТИВАЦІЯ ЯК РУШІЙНА СИЛА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПРОФЕСІОНАЛІВ

Основними завданнями вищої школи є впровадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття вищої освіти відповідного ступеня за обраною спеціальністю, формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити й організовуватися.

Проте в сучасних умовах перед вищою школою постає проблема втрати інтересу до навчання. Одним із шляхів формування позитивного ставлення майбутніх професіоналів до навчання є створення системи мотивів діяльності особистості, яка піддається педагогічному управлінню та забезпечує визначення поведінки студентів і їх ставлення до вивчення того чи іншого навчального предмета.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (О. Белошицький, Н. Боритько, О. Мацкайлова, Т. Ольхова та ін.) дає підстави стверджувати, що мотивація є чи не основним фактором становлення та розвитку суб'єктності у процесі навчання. Вона постає системним поняттям і характеризується направленістю, стійкістю та динамічністю. Навчальну діяльність спонукають різні мотиви, серед яких домінуючими можуть бути або внутрішні мотиви, пов'язані зі змістом цієї діяльності та її виконанням, або широкі соціальні мотиви, пов'язані з потребою особистості посісти певну сходинку в системі суспільних відносин. Мотивація навчання виражається в розумінні тим, хто навчається, цілей та завдань навчальної діяльності, осмисленні їх як значущих і необхідних орієнтирів розвитку. Саме характер потреб і мотивів, що лежать в основі діяльності тих, хто навчається, окреслює напрямок та зміст активності особистості у процесі навчання. Мотиви формуються в діяльності, а організовує цю діяльність викладач, але ставлення того, хто навчається, до цієї діяльності формується самостійно.

Мотивацію становлять спонукання, що викликають активність студента і визначають спрямованість цієї активності. Найбільш значущими для майбутніх фахівців є такі мотиви, як: пізнавальні, комунікативні, емоційні, саморозвитку, позиція студента, досягнення, зовнішні (заохочення, покарання). Мотивацію того, хто навчається, слід розглядати як певну структуру, головними складниками якої постають мотиви навчання та мотиви досягнень. Ефективність формування високого рівня мотивації, на нашу думку, визначається наступними умовами:

- індивідуальним підходом у процесі навчання;
- навчанням на оптимальному рівні складності;
- використанням у педагогічному процесі адекватної самооцінки та зниженням особистісної тривожності;
- застосуванням оцінки знань, умінь та навичок як об'єктивного показника індивідуальних досягнень, а не засобу заохочення або покарання.

Отже, зв'язною ланкою у триєдиному завданні – навчання, розвиток і виховання – є інтерес суб'єкта навчання, тому необхідно враховувати не тільки зовнішні обставини, а й фактори активізації внутрішніх спонукань студента, а саме: мотиви, потреби, ціннісні орієнтації, прагнення тощо. Також науковці вважають, що для характеристики сформованості мотивів навчальної діяльності у тих, хто навчається у вищих навчальних закладах, необхідно синтезувати кілька аспектів мотивації, а саме: мотивацію успіху або уникнення невдачі, пізнавальні та професійні мотиви. На базі загальної навчальної мотивації формується певне ставлення до навчальних дисциплін. У свою чергу ставлення до навчальної дисципліни обумовлено такими чинниками, як важливість (на думку студента) навчальної дисципліни для формування професійних якостей, інтерес до певної галузі знань, особистісні та професійні якості викладача, що викладає навчальну дисципліну, якість викладання тощо.

Слід зазначити, що студенти, які мають яскраво визначений мотиваційний полюс на успіх, націлені на досягнення конструктивних і позитивних результатів навчальної діяльності. Вони виявляють активність і наполегливість у досягненні поставленої мети. У таких студентів цікавість до конкретних навчальних завдань зростає пропорційно до росту складності цих завдань. Найчастіше вони мають нормальну та високу самооцінку.

Якщо студенти не мають яскраво визначеного мотиваційного полюсу, то їх навчальна діяльність характеризується такими рисами:

- пасивність і безініціативність;
- уникнення труднощів;
- відмова від подальшої роботи;
- вибір найпростіших навчальних завдань тощо.

Найчастіше за такої навчальної мотивації студенти мають занижену самооцінку. Мотивація уникнення невдачі негативно впливає на ефективність навчального процесу.

Слід зауважити, що має місце окрема категорія студентів, мотиваційний полюс яких чітко не визначено, але ці студенти мають певну тенденцію як до мотивації успіху, так і до мотивації уникнення невдачі. Тому саме від викладача залежить, в який бік зміниться зазначений розвиток мотиваційної сфери.

Таким чином, проблема мотивації знаходиться на стику навчання та виховання. Це означає, що увага педагогів і психологів повинна бути не тільки спрямована на організацію навчання майбутнього фахівця, але і на те, як і що відбувається у розвитку його особистості у процесі пізнавальної діяльності. Формування мотивації – це створення системи цінностей й ідеалів, прийнятних в українському суспільстві пріоритетів у поєднанні з активною поведінкою студента, що означає взаємозв'язок між усвідомленими та реально діючими мотивами, єдність слова, діла та активної життєвої позиції студента.

Дженджеро О.Л.
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ВІД КОНСТАТАЦІЇ ПРОБЛЕМ ДО УСПІШНОГО РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Сучасному світу притаманна докорінна зміна функцій освіти: від формального запам'ятовування дат, цифр, фактів – до формування думок і світогляду того, хто навчається. Таку переорієнтацію можна вважати і тенденцією, і викликом водночас. Відпала необхідність запам'ятовувати значні обсяги інформації, а вчитель перестав бути ексклюзивним носієм знань. Синтез, аналіз і креативність стали орієнтирами освітнього процесу. Відтак потребують переосмислення роль і функції освіти та вищих навчальних закладів.

Українська вища освіта потребує кардинальних змін. Маємо низку проблем, розв'язання яких є першочерговим завданням у реформуванні системи освіти.

- *Низька престижність професії вчителя / викладача та його академічна мобільність.* За статистикою, 88 % педагогів не були за кордоном і не мали можливості переймати досвід, підвищувати там свою кваліфікацію. Не менш сумними є й інші дані: 82 % вчителів вважають свій фах недооціненим суспільством [3].

З одного боку, в Україні сьогодні є достатньо можливостей наукового співробітництва для студентів, викладачів. Наша країна є частиною програми Erasmus, існують і інші можливості для отримання грантів, гостьових візитів, резиденцій. Проте ці заходи й програми реально доступні небагатьом. Причиною цього є те, що лише 20 % викладачів користуються іноземними джерелами, а достатній рівень англійської мови має не більше ніж 10 % педагогів. Проте варто зазначити й позитивні зміни в напрямі початкової й середньої освіти, які відбуваються завдяки діяльності ГС «Освіторія», ГО «ЕдКемп Україна», «Навчай для України», Центру інноваційної освіти «Про.Світ» та інших.

- *Невідповідність української вищої освіти світовим стандартам.* В Україні функціонує велика кількість вищих навчальних закладів, проте якісну освіту студенти отримують далеко не в кожному. Це стосується і навчальних програм, і якості викладання, і співвідношення ціна / якість освітніх послуг.
- *Зовнішня і внутрішня конкуренція.* Усе більше країн спрощують процедуру подання документів та вступу для іноземних абітурієнтів, тому щороку кількість випускників українських шкіл, які виїжджають на навчання в сусідні країни (Польща, Чехія, Німеччина), збільшується. Натомість в українських ЗВО умов для навчання іноземних студентів майже немає, адже англійською мовою викладаються лише деякі курси і не в усіх закладах.
- *Зміни в мотивації поколінь.* У ХХ столітті випускники шкіл мріяли про вищу освіту як гарантію високооплачуваної роботи, кар'єрного зростання та соціальної успішності. Проте початок ХХІ століття засвідчив суттєві зміни в потребах молоді, їх мотивації.

На VI Міжнародному форумі з управління людським капіталом Human Capital Forum 2017, який відбувся 29 – 30 листопада 2017 року в м. Київ, було озвучено цікаві результати дослідження. Відповіді респондентів на запитання «Наскільки для Вас важлива кар'єра й високооплачувана робота?» суттєво різнилися залежно від віку опитуваних: «Дуже важливо» – 61 % «покоління Х» (народжені в 70 – 90-ті роки ХХ століття) і лише 21 % «покоління Y», або «міленіалів» (народжені з початку 80-х до початку 90-х років ХХ століття). Відповідно різні й пріоритети та очікування від роботи:

<i>«Покоління Х»</i>	<i>«Міленіали», або «покоління Y»</i>
Система і правила	Свобода без обмежень
Статус і гроші	Робити щось значуще
Рутинне виконання обов'язків	Творчість і реалізація
Передбачуваність подій	Ризики, постійні виклики
Надійність і стабільність	Безперервний розвиток

Найбільшою цінністю для «міленіалів» є контроль над власним життям, часом і роботою. Вони вважають за краще працювати в команді, є гарними комунікаторами, випромінюють впевненість в собі та природньо поєднують оптимізм з реалізмом. Наступники «міленіалів» – народжені після 2000-го року («покоління Z») – вочевидь, ще більше відрізняються від своїх попередників. І хоч поки що мало ґрунтовних досліджень цього покоління, треба враховувати, що ті, хто прийде навчатися до ЗВО, мислять іншими категоріями. Вони не пам'ятають і не уявляють свого життя без Інтернету, гаджетів, вважають себе дітьми планети, адже їхній світ поза межами державних кордонів. І без урахування набутків теорії поколінь реформування в освіті приречене на провал.

– *Запит на нові навички майбутнього.* Експерти Всесвітнього економічного форуму в Давосі (Future of Jobs Report, World Economic Forum) проаналізували, які навички будуть затребуваними в 2020-му році, і склали порівняльну таблицю топ-10 навичок 2015-го і 2020-го років [2].

Цікаво, що важливість критичного мислення (переміщення з 4-ї позиції на 2-гу) зростає, проте його поширеність, на жаль, ні. Лише за 5 років креативність піднялася з останнього місця в десятці на третє. Швидкоплинність змін у світі засвідчила поява аж двох нових навичок у десятці: емоційний інтелект (6-та позиція) й когнітивна гнучкість (10-та позиція). Розвитку емоційного інтелекту присвячено багато сучасних досліджень, про його важливість уже заговорили реформатори української школи, з'являються методичні рекомендації щодо його розвитку в дітей. А от когнітивна гнучкість (здатність людини усвідомлювати різні, часто навіть суперечливі ідеї й бути здатним оперувати ними й діяти) усе ще залишається поза увагою в українських дослідженнях, хоч в умовах сучасного світу ця навичка уможливить індивідуальну конкурентоздатність людини [1].

Зважаючи на вищевикладені факти, українським ЗВО вже сьогодні треба швидко реагувати на суспільні зміни й запити, адже сьогоднішні абітурієнти та студенти мають стати конкурентоздатними на ринку праці за кілька років.

Фахівець у галузі управління людськими ресурсами, лідерства та розвитку талантів Оксана Семенюк пропонує зосередити увагу на розвитку таких навичок:

- розуміння сенсу;
- соціальний інтелект;
- адаптивне мислення;
- міжкультурна компетентність;
- здатність обробляти великі обсяги даних;
- медіаграмотність;
- міждисциплінарна компетентність;

- проектне мислення;
- управління інформацією;
- уміння працювати віддалено (з виступу О. Семенюк на Human Capital Forum 2017).

Отже, українська вища освіта має реагувати на виклики сьогодення, орієнтуватися на сучасні дослідження науки й ринку праці, адже локальні реформи неможливі без системного підходу на всіх рівнях. Створювати умови для розвитку й навчання протягом життя – краще, ніж переучувати. Проте, попри загальну орієнтацію навчальних закладів на розвиток особистості, варто звернути увагу на приховані загрози цього процесу:

- розвиватися – не обов’язок. Головне, щоб людина відчувала себе щасливою й реалізованою там, де вона є;
- насильницькими методами нікого не можна розвинути;
- запит на розвиток має бути усвідомленим і ініційованим самою людиною.

Вертикальний розвиток особистості – тривалий процес. І головне в ньому – не нашкодити, нав’язуючи власні переконання та бачення розвитку.

Література:

1. A Critical Evaluation of the Emotional Intelligence Construct. https://www.researchgate.net/publication/45514664_A_Critical_Evaluation_of_the_Emotional_Intelligence_Construct
2. Gray Alex. The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution. <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/>
3. Юрченко Олена. Чотири важливі тренди освіти майбутнього. <https://osvitoria.media/experience/chotyry-vazhlyvi-trendy-osvity-majbutnogo/>

*Alexandra Dovhanuk, Karina Shevchik
Odessa State University of Internal Affairs*

NATIONAL STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN UKRAINE

Education is the process by which your mind develops through learning. Nowadays, education plays a very important role in our life, for example: education influences on the formation of the personality, education may reveal our abilities, education helps us to choose the right occupation in our life and a lot of other. Moreover, education is one of the most important areas of state policy in Ukraine. Education is a strategic resource of socioeconomic, cultural and spiritual development of society, ensuring national interests, strengthening international

authority and forming a positive image of our state and creating conditions for the self-realization of each individual.

The basic law of Ukraine – the Constitution of Ukraine contains provisions on the definition of the right for education. Article 10 of the Constitution of Ukraine contains provisions that everyone shall have the right for education. In addition, Article 10 of the Constitution of Ukraine contains provisions on: general secondary education shall be compulsory. The State shall ensure accessible and free pre-school, complete general secondary, vocational and higher education at the state and communal educational establishments; the development of pre-school, complete general secondary, extra-curricular, vocational, higher and post-graduate education, various forms of study; the provision of state scholarships and privileges to pupils and students. Citizens shall have the right to obtain free higher education at the state and communal educational establishments on a competitive basis. Citizens belonging to national minorities shall be guaranteed, in accordance with law, the right to education in their native language, or to study their native language at the state and communal educational establishments or through national cultural societies [1].

Besides the Constitution of Ukraine, government of Ukraine has developed a large number of laws that regulate education activities. However, the level of implementation of the current laws, nowadays, is low. That is why there was a need to modernize the functioning of the educational sphere in Ukraine. To solve this problem the Government created the National Strategy for the Development of Education in Ukraine.

The national strategy defines the main directions, priorities, tasks and directions of the implementation of the state policy in the field of education, personnel and social policy and forms the basis for making changes and additions to the current legislation of Ukraine, management and financing, the structure and content of the education system.

Thus, the goal of the National Strategy for the Development of Education for the next decade is to: increase the availability of quality, competitive education for Ukrainian citizens in accordance with the requirements of innovative sustainable development of society, economy; ensuring the personal development of a person according to his individual desires, abilities, needs on the basis of life-long learning [2].

The position of the strategy for the development of education in our country has identified several key areas of public education policy. For example, such as: conducting a refraction of the system of education on the basis of a national development strategy; adoption of new laws by the Government of Ukraine; creation and development of a large number of educational institutions of different types and forms of ownership; building an effective system of national education; affordable education for everyone; development of scientific activity in the field

of education; increase of social status and salary of teachers; allocation of budgetary funds for the development of education in Ukraine.

The state created a program for the development of education, developed the National Strategy for the Development of Education in Ukraine, adopted a large number of laws for the implementation of the National Strategy in Practice. All these actions of the Ukrainian Government are aimed at improving the quality of education in the state. However, despite the government's work, new problems appeared, such as: a low level of the economy; negative impact of complex demographic situation; rejection of new reforms by society; the unpreparedness of a certain part of education workers to innovate; lack of preparedness of education management bodies for a comprehensive solution to new tasks, to ensure the coordination of the activities of all services and institutions.

So, in conclusion, it should be noted that creating the conditions for the development of education at the legislative level is the most difficult problem that the Ukrainian government has implemented. However, the existence of goals and laws is not sufficient to implement the development strategy in the field of education. Therefore, in order to implement the National Strategy for the Development of Education in Ukraine, the government must solve a large number of problems that impede the process of improving education in our country.

References:

1. The Constitution of Ukraine.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. The Law of Ukraine on the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period up to 2021.
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013?lang=uk>

*Живицька І.А.
Донецький юридичний інститут МВС України*

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ

Процес глобалізації, який характерний для сучасного суспільства, охоплює всі сфери суспільного життя і сприяє розширенню політичних, торгових, економічних, наукових, культурних відносин між країнами. Активна співпраця між державами, міжнародний туризм призводять до посилення мобільності людей й використання світової інформаційної мережі. У зв'язку з цим постійно підвищується потреба в перекладі як засобі, що забезпечує можливість спілкування між людьми. Особливе місце при цьому займає переклад юридичних текстів, так званий юридичний переклад, оскільки він стосується практично всіх соціально-значущих сфер

комунікації. З огляду на зростання значення перекладацької діяльності, виникають і перекладацькі проблеми, пов'язані з розбіжностями у культурі, реаліях та традиціях різних країн.

Юридичний переклад – це переклад текстів, які стосуються права і використовуються для обміну інформацією між людьми різних національностей. Слід зазначити, що юридичний переклад є одним з найскладніших видів перекладу. Труднощі в перекладі юридичних текстів пов'язані з низкою чинників. По-перше, при перекладі юридичного тексту потрібно зважати на те, що кожна держава має свою специфічну правову систему. По-друге, право – це така галузь комунікації, де потрібна досить чітка, адекватна передача інформації, оскільки кожна деталь може мати визначальне значення. В юридичному перекладі не допускається вільне трактування або двозначність перекладної інформації. Невідповідність в перекладі може викликати непорозуміння, через яке можливі прикрі наслідки, як-от: порушення прав сторін, зрив підписання контрактів, судові розгляди і т. ін. По-третє, юридична мова характеризується наявністю великої кількості термінів, багато з яких становлять безеквівалентну лексику.

Безеквівалентна лексика – це лексичні одиниці однієї з мов, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови [1, с. 93]. Причиною появи безеквівалентної лексики є культурно-історичні та соціальні явища, які відсутні в іншій мові. Однак, безеквівалентність не передбачає неможливість перекладу. У практиці перекладу вирізняються кілька способів передачі безеквівалентної лексики.

Найпоширенішим способом є перекладацька транслітерація і транскрипція. При перекладі з використанням даного способу відбувається передача графічної і звукової форми слова мови оригіналу засобами мови перекладу. Наприклад, *tribunal* – *трибунал*. Іншим способом є калькування, тобто передача безеквівалентної лексики мови оригіналу за допомогою заміни її складових частин прямими відповідниками в мові перекладу. Наприклад, *Queen's Bench Division* – *відділення Королівської лави*.

Ще один спосіб передачі безеквівалентної лексики – описовий переклад, тобто розкриття значення лексичної одиниці мови оригіналу за допомогою розгорнутих словосполучень, які виявляють суттєві ознаки явища, що позначається даною лексичною одиницею у мові перекладу. Наприклад, *tort* – *делікт, цивільне правопорушення*. Наближений переклад як спосіб передачі безеквівалентної лексики полягає у доборі найближчого за значенням відповідника в мові перекладу для лексичної одиниці мови оригіналу. Наприклад, *coroner* – *судмедексперт*.

В англійській мові термінологічний корпус юридичних професій значно ширший, ніж в українській мові, що пояснюється тим, що для британської правової системи характерний більш докладний поділ

юридичних професій за видами діяльності. Так, найпоширенішими юридичними професіями у Великій Британії є *solicitor* і *barrister*. Слід зазначити, що, використовуючи метод транслітерації, ці слова можна відтворити як *барристер* і *соліситор*. Однак, для людей, не знайомих із Британською правовою системою, такого перекладу буде недостатньо. Для більш точного перекладу, що відображає специфіку діяльності, слід проаналізувати функції, притаманні цим юристам. Так, *соліситор* спеціалізується на консультаціях, тому в залежності від контексту, слід перекладати на українську мову як *юрисконсульт*, проте *соліситор* також готує документи і виступає в нижчих судах, представляючи інтереси клієнта, то ж в такій ситуації слід перекладати це слово як *адвокат*; а також *соліситор* працює з документами, оформляючи заповіти, угоди купівлі-продажу нерухомості, виступаючи як *нотаріус*. Таким чином, ураховуючи конкретний вид діяльності *соліситора*, крім транслітерації, доречно використовувати спосіб наближеного перекладу.

Функція *барристера* полягає в словесному захисті інтересів клієнтів у суді, що відповідає функції адвоката в українській правовій системі. Тому, поряд з лексемою «*барристер*», використовуючи спосіб наближеного перекладу, можна це слово перекладати як «*адвокат*». При цьому, не можна забувати, що діяльність адвоката в Україні набагато ширша.

Такий термін, як *probation officer* не має еквівалента в українській мові. Проаналізувавши приклади перекладу даного терміна, можна зробити висновок, що для його передачі використовуються всі способи перекладу, крім транслітерації: калькування – *офіцер з випробувального терміну, співробітник служби пробації, офіцер пробації*; описовий переклад – *співробітник служби нагляду за умовно звільненими, співробітник, що займається питаннями умовного засудження та звільнення, співробітник, який здійснює нагляд за умовно-достроково звільненими особами, співробітник, що наглядає за умовно звільненими*; наближений переклад – *куратор*.

Судова система Англії і Уельсу містить в собі *the Magistrate's Court, the County Court, the Crown Court, the Family Court, the Court of Appeal, the High Court, the UK Supreme Court*. Оскільки еквівалентів даних судів в українській судовій системі не існує, доречно перекласти ці назви судів, використовуючи калькування: *the Magistrate's Court* – *магістратський суд, the County Court* – *Суд графства, the Crown Court* – *Суд корони, the Court of Appeal* – *апеляційний суд, the High Court* – *Високий суд, the UK Supreme Court* – *Верховний суд Великої Британії, the High Court of Justice* – *Високий суд правосуддя*.

Однак, переклад за допомогою калькування не розкриває специфіки суду і може викликати труднощі при зрозумінні, тому, для передачі точного значення, перекладачеві слід, поряд з калькуванням, використовувати інші

способи перекладу. Так, при перекладі словосполучення *the Family Court* краще застосувати такий вид перекладацької трансформації як додавання і перекласти як «суд у сімейних справах». При перекладі виразу *the Magistrate's Court* можна застосувати спосіб наближеного перекладу і перекласти його як «мировий суд», що пояснюється наявністю в українській судовій системі схожого за функціями суду.

Переклад безеквівалентних лексем *the Crown Court, the County Court, the High Court of Justice* доцільніше проводити за допомогою комбінації калькування і описового методу. Опис у даному випадку необхідний для уточнення істотних ознак, притаманних цим судам: *the Crown Court* – Суд корони, який розглядає кримінальні справи, *the County Court* – Суд графства, який розглядає цивільні справи, *the High Court of Justice* – Суд першої інстанції Верховного суду.

Труднощі також виникають і при перекладі юридичних текстів із української мови на англійську мову. Так, в українській правовій системі розслідуванням займаються *слідчі* та *оперуповноважені*. Всі вони виконують різні функції. В англійській правовій системі такого поділу немає, тому часто використовується спосіб наближеного перекладу, і ці слова перекладаються як «*investigator*» або «*detective*». Слово «слідчий» має такі варіанти перекладу, як-от: *examining magistrate, investigating officer, caseworker*. Поняття «оперуповноважений» є тільки в українській правовій системі. Це оперативний працівник, який здійснює кримінально процесуальну діяльність. Тому, задля якомога точної передачі значення цієї лексеми, допустимо використовувати описовий спосіб і перекласти її як «*officer of the criminal investigation department*». Використовуючи наближений переклад, передати її значення можна словами «*detective*», «*special agent*», «*policeman*», «*criminal investigator*».

У системі судів Великої Британії відсутні арбітражні суди, які регулюють комерційні суперечки, тому для перекладу з української на англійську мову словосполучення «Арбітражний суд» потрібно використовувати метод наближеного перекладу і перекладати як «*the Commercial court*», а «Конституційний суд», якого також немає в системі судів Великої Британії, потрібно перекладати калькуванням «*the Constitutional court*».

Таким чином, проаналізувавши різні способи передачі безеквівалентної лексики, можна зробити наступні висновки: найбільш уживаними способами передачі безеквівалентної лексики є транслітерація і калькування; з метою розкриття точного значення юридичної лексики часто використовується описовий спосіб перекладу; наближений переклад зазвичай використовується, коли є можливість підібрати найближчий за значенням відповідник у мові перекладу. Проблеми передачі безеквівалентної лексики з англійської мови на українську та з української

мови на англійську пов'язані з тим, що лексика, що використовується в тексті перекладу, відображає особливості правової системи однієї держави, а текст перекладу повинен відповідати правовій системі іншої. Дані проблеми можуть вирішуватися шляхом правильного вибору способу передачі значення безеквівалентної лексики.

Література:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод (вопросы общей и частной теории перевода). М., 1975. 240 с.
2. АBBYY Lingvo Live. <https://www.lingvolive.com/ru-ru>
3. The Bar Council. <http://www.barcouncil.org.uk/>
4. Simpson A.W.B. The Common Law and Legal Theory. Oxford Essays in Jurisprudence. Oxford, 1973. 432 p.
5. Structure of the Court System. <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/the-justicesystem/courtstructure/>
6. What You didn't Know about Magistrates Court. <http://www.court.laws.com/court/magistratescourt>

Казаков О.О.

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ФОНЕТИЧНІ ПОМИЛКИ УКРАЇНЦІВ ПРИ ВИВЧАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ, МЕТОДИ ЇХ ЗАПОБІГАННЯ ТА УСУНЕННЯ

Завдання вчителя польської мови (як в середній, так і в вищій школі) полягає в вихованні з учня (студента) повноцінного користувача мови, який може розуміти отримувані повідомлення та складати власні, які будуть зрозумілі для інших користувачів, інакше кажучи, навчити правильного мовлення. Для досягнення цієї мети вчитель має чітко усвідомлювати, що є правильним мовленням, а що ні, і як усунути та запобігти помилки в мовленні учня (студента).

Щодо мовленнєвих помилок існують праці таких видатних полоністів сьогодення як професор філологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Алла Кравчук, професор Варшавського університету Анджей Марковський, професор Вроцлавського університету Ян Мьодек, Омелян Вишневецький; Беата Романек та Агнешка Гурска, професор Криворізького економічного інституту Сергій Скидан.

Одним з проблемних етапів дослідження було визначення поняття помилки та її класифікація, адже польські та українські джерела мають різну інформацію з цього питання. Зокрема К.Я. Климова, посилаючись на В.І. Капінос та М. Львова, подає такий поділ помилок: а) словникові, чи

лексичні; б) морфологічні; в) синтаксичні; г) помилки словотвору; д) стилістичні. Але, на жаль, він не може вважатися за єдиний правильний хоча б через те, що все вище зазначене може бути також стилістичним засобом. Професор А. Марковський [1] ділить помилки на внутрішньомовні та зовнішньомовні. Зовнішньомовними помилками він називає орфографічні та пунктуаційні, які, здавалося б, можливі лише в письмовому мовленні, але це не так. Внутрішньомовні в свою чергу поділені на стилістичні та системні. Системні помилки поділені на граматичні, лексичні та фонетичні.

Помилки в наголошуванні здавалися б найменш небезпечними, адже, як відомо, наголос в польській мові є постійний, за рідкісними випадками падає на передостанній склад в кожному слові. Винятками є: слова грецького походження, закінчені на -іка/ука та дієслова першої та другої особи множини в минулому часі, в яких наголошуємо третій склад від кінця; дієслова умовного способу першої та другої особи, в яких наголошуємо четвертий склад від кінця; аббревіатури, зокрема ті, що складаються з приголосних, можуть мати наголос на останньому складі; числівники, що означають сотні. Однак, разом з тим, в так званій поточній мові, зокрема серед молоді, спостерігається тенденція наголошувати передостанній склад в словах, в яких наголос має бути в іншому місці. Практично всі учні (студенти) наголошували другу частину сполучення, хоча правильним в такій ситуації є наголошувати прийменник. Для запобігання таких типів помилок вчитель (викладач) має чітко пояснити студентам засади наголошування в кожній ситуації та дати до виконання вправи, пов'язані з розстановкою наголосу в усіх можливих місцях, тобто, це мають бути слова з наголосом паракситонічним, пропаракситонічним, з наголошенням четвертого від кінця складу та з наголошенням прийменником.

Неправильна вимова окремих звуків можлива в різних ситуаціях. Серед російськомовних зустрічалися такі, як «акання», коли ненаголошений «о» читався як «а», та йотування «е». І перше, і друге є нічим іншим, як мовною інтерференцією [2]. Наслідком цього ставала м'яка вимова низки приголосних, які насправді знаходилися в твердих позиціях. Другі з тих помилок також спостерігала А. Гурська серед студентів з України [3, с. 365]. В такій ситуації україномовні мають суттєву перевагу. Як російськомовні, так і україномовні часто плутали при читанні «у» та «и», що має таку саму природу. Також має місце нерозуміння різниці між «l» та «f», що може викривити зміст повідомлення. Аби учень (студент) усвідомив цю небезпеку, можна вжити такі приклади як: Mam 20 lat – при хибній вимові йдеться не про вік, а про одяг; Laska syna moni – неправильна вимова змінює паличку на благодать; On ma wielką łaskę od Pana Boga – тут при палаталізованій (пом'якшеній вимові) «f» благодать стає паличкою, а, якщо взяти до уваги сленг, в якому слово «laska» означає гарну дівчину, наше повідомлення може викликати сміх.

Серед помилок в вимові буквосполучень можна зазначити вимову «sh» як «sz», що зумовлено впливом англійської, яку учень (студент) вивчав раніше. В такій ситуації варто нагадати, що слова, в яких цей звук передається саме таким диграфом, мають здебільшого слов'янське походження, тому має звучати так само, як в рідній мові (українській чи російській) [4, с. 20]. Проблему з прочитанням (вимовою) сполучень «і» та наступного голосного вирішити ще простіше – можна зазначити, що в таких поєднаннях «і» виконує приблизно таку саму роль, як в рідній мові м'який знак.

«Літерова» вимова слів, при котрій кожна літера вимовляються саме як звук, котрий вона означає, називається також гіперправильною та вважається помилковою. Це може бути носова вимова «а» та «ę» після «l» та «f» або проби вимовити «w», «z», «d», «dź» згідно їх написання там, де вони мають оглушатися, наприклад, в кінці слова, де належить вимовляти їх як «f», «s», «t» та «ć» відповідно. В обох випадках вчитель повинен зазначити, що засада є саме така, і це спрощує вимову.

Редукція звуків та звукосполучень спостерігалася здебільшого при недбайливому прочитанні слів, словосполучень та речень, які мають повторення певних елементів, наприклад, питання «Kto to jest ten pan?» могло звучати як «Kto jest ten pan?», а внаслідок мовної інтерференції спрощувалася вимова подвійних приголосних.

Підсумовуючи вище зазначене, можна сказати, що мовленнєві помилки є наслідками недостатньої мовної свідомості, або, навіть, відсутності такої, а засобом усунення таких помилок є вправи з читання. На жаль, такий підхід може суттєво розтягнути процес навчання в часі, а зазначені в даній роботі прийоми дозволять навпаки, скоротити його. Тож, можна значно прискорити засвоєння засад читання «sh», сполучень «і» з голосними, плутанини між «l» та «f» та елімінувати український «g» на місці польського «g». Ідеально було б розробити методу стимуляції мовної свідомості учня (студента), але, як стверджує професор С. Скидан, це є темою більш глибоких досліджень.

Література:

1. Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne. Warszawa, 2005. S. 55-60.
2. Мовна інтерференція. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Górka A. Błędy studentów z Ukrainy – zapobieganie i eliminacja w grupach o zróżnicowanych możliwościach (na podstawie doświadczeń Centrum Partnerstwa Wschodniego Uniwersytetu Opolskiego). Acta Universitatis Lodzensis Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców 22, 2015. S. 357-370.
4. Bisko W., Karolak S. Mówimy po polsku. Warszawa, 1970. 344 s.

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У XXI СТОЛІТТІ

Інтеграція України в європейський освітній простір потребує вироблення нових механізмів співробітництва з урахуванням вимог Болонської декларації, серед яких: обмін випускниками вузів, вирішення проблеми юридичного визнання дипломів українських вузів у країнах Європейського Союзу; створення умов з метою недопущення «відтоку мізків» з нашої держави; адаптування законодавства України до вимог Євросоюзу; підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси країни у жорстких умовах світової конкуренції, розроблення сучасних навчальних посібників [1].

Проблемам інтеграції вищої освіти України у європейський освітній простір приділяється значна увага, про що свідчать фундаментальні наукові праці таких вітчизняних вчених і педагогів, як В.П. Андрущенко, В.Г. Кремень, В.І. Луговий, М.З. Згуровський, М.Ф. Степко, Л.І. Федулова та ін.

Л.П. Пуховська, досліджуючи сучасні тенденції в освіті, окреслила такі її характеристики: по-перше, сучасний світ являє собою цілісну соціально-політичну систему; по-друге, використання сучасних інформаційних технологій і засобів масової інформації надає людині приєднатися до інших культурних цінностей, що спричиняє зміни культурних стереотипів, руйнування моральних норм і традицій і сприяє формуванню світової культури; по-третє, зростає вага міжнародного співробітництва, коли створюються реальні передумови для формування єдиного економічного, інформаційного, освітнього простору; по-четверте, зниження ролі держави в житті суспільства, причому політична та економічна влада переходить до транснаціональних корпорацій [4].

Проблеми освітнього характеру: 1) зниження якості освіти в усіх закладах освіти; 2) невідповідність потребам економіки; 3) освіта перестала бути механізмом соціальної рівності; 4) вища школа не поставляє новаторів; 5) зниження конкурентоспроможності України на глобальному ринку.

Сьогоднішня висунула перед педагогами завдання створити одну з кращих систем освіти епохи глобального інноваційного укладу. На українських освітніх «полях» необхідно, продовжуючи традиції вітчизняної освіти, активно вивчати і впроваджувати досвід світової практики, створити нову систему освітніх інститутів, що буде спрямоване на потреби

постіндустріальної економіки і суспільства XXI століття. Деякі риси «нової освіти» вже проявляються в практиці найбільш розвинених західноєвропейських країн (Франція, Німеччина, Англія, Австрія, Швейцарія).

Але українська модель освіти повинна будуватися на українських реаліях: культурі, соціальних інститутах і ресурсах [2; 3]. Українська освіта повинна відповідати інноваційній моделі розвитку української освіти, соціальним запитам населення України, консолідації українського суспільства, а також вимогам глобальної конкуренції на ринках інновацій праці та освіти.

Не викликає сумніву, суспільство впливає на навчальний заклад. На сьогодні – не найкращим чином. Але ж і навчальний заклад мав би впливати на суспільство. Цей вплив реально можна зробити дуже прогресивним і цілеспрямованим. Причому найбільша цінність криється в тому, що навчальний заклад здатний багато в чому прискорювати й коригувати процес трансформації громадянської свідомості. Радянська система виховання залишила по собі багато штучно сконструйованих дефектів свідомості. Тому й боротись із цим потрібно спеціально осмисленими методами в спеціально організованому середовищі.

Отже, в умовах ринкової економіки ціннісні орієнтації в формуванні українського простору вищої освіти більшою мірою орієнтовані на економічну ефективність освітніх послуг. Проте ціннісно-орієнтоване навчання покликане задовольняти потребу суспільства в людях ініціативних, творчих, здатних самостійно мислити, не залишаючи поза увагою роль людини у створенні не лише матеріальних, але й духовних цінностей, не забуваючи про формування гармонійної, а не лише конкурентоспроможної особистості. Система освіти є ключовим моментом в соціалізації людини, і ціннісні орієнтації майбутніх поколінь багато в чому залежать від неї.

Література:

1. Інтеграція в європейській освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи. Ужгород, 2011. 560 с.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. http://meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
3. Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 842. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF>
4. Пуховська Л.П. Перспективи формування світового освітнього простору у 21 столітті. <http://studentam.net.ua/content/view/7810/97/>

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАУКОВОГО, ОСВІТНЬОГО ТА КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

В останні десятиріччя світ переживає швидкий розвиток різних галузей життя. Відбувається кардинальна зміна способів виробництва, світогляду людей, міждержавних відносин. Рівень розвитку суспільства вирішальним чином впливає на економіку, політику, освіту, медицину, обороноздатність і т.д. Від цього рівня в значній мірі залежить поведінка людей, формування громадських рухів і соціального стану. Цілями в усьому світі, в тому числі, в Україні є задоволення потреб суспільства в усіх сферах діяльності, поліпшення умов життя населення, сприяння стабілізації політичних відносин у державі та за її межами. Найвпливовішими чинниками, які позначають стан розвитку суспільства, є науковий, освітній, культурний, тому держава активно займається розвитком цих аспектів.

Нині першочерговим обов'язком влади є оновлення техніки для підтримання гідних умов роботи людей, які займаються вивченням деяких наукових питань та проводять певні види досліджень. У сучасному світі технології досягли високого рівня розвитку, тому ніякі наукові експерименти не можуть обійтися без них. Встановлення саме таких пріоритетів допомагає заохотити українських вчених представляти нашу державу на міжнародних виставках, конференціях та заохочує вкладати в Україну іноземні інвестиції для фінансування досліджень на її території. З одного боку, це альтернатива виїзду найбільш кваліфікованих вчених за кордон, з іншого – можливість будувати нові наукові заклади, щоб давати державі нові наукові кадри, що є вирішальним фактором у розвитку економіки. Фінансування наукових досліджень визначається у законі про Державний бюджет України [1].

Країна також приділяє велику увагу освітньому простору. Саме Міністерство освіти і науки України керує розвитком освітнього простору. Зміни відбуваються саме в тому, що створюються належні умови для навчання та відпочинку учнів чи студентів; організуються певні курси чи гуртки, які допомагають розвиватися всебічно; відбувається будівництво нових бібліотек, наукових центрів, університетів, шкіл.

Так у 2018 році Міністерство освіти і науки України затвердило нові рекомендації щодо організації Нової української школи. За словами міністра освіти Лілії Гриневич, створення умов для навчання дітей є основним повноваженням місцевих органів влади, але держава підтримає їх на цьому шляху. «Уряд прийняв постанову, що регулює використання освітньої субвенції на Нову українську школу. 998,7 млн, тобто майже мільярд

гривень, з цієї субвенції піде саме на створення нового освітнього простору. Постановою передбачено, що 40% цієї суми піде на закупівлю дидактичних матеріалів для 1-го класу. Ще 40% коштів буде спрямовано на закупівлю сучасних меблів для початкових класів НУШ. Та 20% субвенції має бути використано на закупівлю комп'ютерного обладнання для початкових класів НУШ», – нагадала міністр освіти [3].

Сучасний стан розвитку культури міг би бути і кращим, але на сьогоднішній день робиться все, щоб сформувати нову культурну реальність України, сформувати національну ідентичність. Лише після того, як Україна досягне нового ступеня розвитку в культурній сфері, вона зможе стояти нарівні з іншими європейськими країнами. Цим завданням в певній мірі займається Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, яка підтримує постійне поширення інформації українською мовою. Радою була здійснена значна робота, згідно з різними опитуваннями такої більшості громадян України виступають за те, щоб розмовляти лише українською мовою, і цим самим підтримувати культуру та цінності нашого народу. Без культурної освіченості людей не можна буде говорити ні про науку, ні про освіту [2].

Отже, науковий, освітній і культурний простір України має великий вплив на суспільне життя та українську націю загалом. Влада країни розробляє різні стратегії розвитку держави, хоче підняти значення України на світовому ринку та статус країни взагалі, для цього потрібно піклуватися про своїх громадян та допомагати їм розвиватися в різних сферах життя, а не лише в конкретній, бо тоді ми будемо лише здатні підкорятися та направлятися іншими.

Література:

1. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». [http://www.niss.gov.ua/public/File/analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FI_NAL%20\(2\)\(1\).pdf](http://www.niss.gov.ua/public/File/analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FI_NAL%20(2)(1).pdf)
2. Дзюба І. Виступ на I Всесвітньому форумі українців. <http://litopys.org.ua/idzuba/dz20.htm>
3. Освітній простір Нової української школи: методичні рекомендації. <https://pon.org.ua/novyny/6287-osvtny-prostr-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-metodichn-rekomendacyi.html>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОФІЛЬ КУРСАНТІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЗІ СХОДУ УКРАЇНИ

Як відомо, в наслідок військового конфлікту на Сході України, який розпочато Російською Федерацією та місцевими прибічниками її імперської політики в 2014 році, близько 1,6 млн. жителів цього регіону вимушені покинути свої домівки та переїхати в мирні регіони України. Серед них й ті молоді люди, які вже після вимушеного переїзду закінчували школи та визначалися з майбутньою професією. Частина з них побажала стати військовими фахівцями та вступила до вищих військових навчальних закладів України. Ми поставили запитання двадцяти чотирьом курсантам-переселенцям з Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Військового інституту телекомунікацій та інформатизації з метою з'ясування окремих психологічних характеристик цієї соціальної групи курсантів.

До кожного із дев'яти запитань було запропоновано чотири найімовірніших відповіді, з яких рекомендувалося вибрати одну найбільш точну. У випадку, якщо курсант не погоджувався із усіма запропонованими відповідями взагалі, він міг зазначити свій варіант, чого не сталося.

Першим запитанням ми намагалися з'ясувати, чи мріяли курсанти про навчання у вищому військовому навчальному закладі до військового конфлікту на Сході України. Найбільша частина з них (45,8 %) зазначили, що розглядали цей варіант вибору професії як рівнозначний серед інших. А ще 33,3 % курсантів узагалі не думали про такий вибір професії. Лише 12,5 % респондентів розглядали навчання у вищому військовому навчальному закладі як найпривабливіший варіант здобуття професії і ще 8,4 % майбутніх офіцерів вважали таке навчання єдиним бажаним варіантом. Тобто на момент початку війни на Донбасі переважна більшість курсантів-переселенців не зробила свій вибір на користь професії військовослужбовця. Отже, до 2014 року така професія була для більшості з них не актуальною.

У наступному запитанні ми з'ясовували як вплинули військові події на Донбасі на розуміння курсантами-переселенцями виключної значущості професії військовослужбовця для українського суспільства, щоб зрозуміти, чи змінилося ставлення цих молодих людей до їхньої професії саме через війну в їхньому рідному регіоні. З'ясовано, що трохи менше половини з них (45,8 %) і сьогодні, і раніше вважали цю професію виключно важливою. При цьому ще 20,8 % курсантів вважали цю професію важливою і раніше, проте не усвідомлювали її значущості. Ще 25,0 % респондентів усвідомили

виключну значущість цієї професії саме після початку військових подій на Донбасі. І лише двоє курсантів як раніше, так і зараз не вважають свою професію виключно значущою. Отже, ми з'ясували, що для тієї частини курсантів-переселенців, які до війни не вважали професію військового виключно значущою для українського суспільства або не усвідомлювали цю значущість, ставлення до цієї професії змінилося, і тепер переважна більшість з них вважає її саме виключно значущою.

Ми припускали вибір курсантами своєї професії, зумовлений мотивацією набуття соціальної захищеності, якої особливо потребують переселенці. Проте близько половини з них (45,8 %) взагалі над цим не замислювалися, а, водночас, жодний курсант не визнав зазначену соціальну захищеність важливою для себе саме як для переселенця. 33,3 % респондентів вказують на те, що соціальна захищеність військовослужбовців не була провідним чинником при прийнятті рішення про навчання у військовому навчальному закладі, а 20,9 % майбутніх офіцерів зазначили, що вона для них є важливою як і для будь-якого курсанта. Тож навіть для незначної частини курсантів соціальна захищеність військовослужбовців якщо і зумовлювала мотив вибору професії, то в незначній мірі.

Далі ми намагалися з'ясувати, чи мають курсанти-переселенці мотивацію до навчання зокрема через ймовірну перспективу особистої участі в звільненні рідного краю від окупантів. Як показало опитування, у 62,4 % курсантів відповідний мотив дійсно є, хоча інші мотиви до навчання його переважають. Ще 25,0 % майбутніх офіцерів стверджують, що такий мотив для них є провідним, та для одного курсанта він взагалі є єдиним. І лише двоє з респондентів зазначений мотив до навчання у собі не ідентифікують. Таким чином, ми переконалися, що майже всі курсанти-переселенці (91,6 %) навчаються заради того, щоб у майбутньому звільнити територію рідного Донбасу від російських окупантів, хоча і усвідомлюють це в різній мірі.

Існуюча мотивація щодо звільнення рідного краю ще не означає бажання проходити службу саме там після деокупації регіону. Такому бажанню можуть перешкоджати різні психологічні чинники. Тому в наступному запитанні ми намагалися з'ясувати як саме ставляться курсанти-переселенці до ймовірної перспективи служити на території звільненого Донбасу. Категорично виявили небажання проходити службу в своєму рідному регіоні 33,3 % курсантів, а ще 25,0 % майбутніх офіцерів не заперечуватимуть лише проти короткострокових відряджень на Донбас. Не бачать різниці де проходити службу в майбутньому 25,0 % респондентів, а 16,7 % курсантів хочуть проходити службу саме на Донбасі. Отже, як бачимо, курсанти по-різному ставляться до ймовірності служити в своєму

рідному регіоні по закінченню війни, і очевидно є певна психологічна неготовність до цього значної кількості з них.

У продовження цього запитання ми поцікавилися в курсантів, чи не бояться вони в майбутньому помсти з боку тих знайомих, які є прибічниками окупаційного режиму на Донбасі? 45,8 % респондентів відповіли, що не бояться, бо не вірять у можливість такої помсти, а частина курсантів (29,1 %) зазначила, що про це не думала. Водночас 16,7 % майбутніх офіцерів не бояться помсти, хоча переконані, що такі спроби будуть, а двоє курсантів побоюються можливості помсти. Таким чином, констатуємо, що майже всі курсанти не бояться помсти, при цьому деякі з них про неї взагалі не замислювалися, деякі в неї не вірять, а деякі все-таки допускають її можливість. Проте, як бачимо, ймовірність помсти таки непокоїть окремих курсантів.

Наступними запитаннями ми намагалися з'ясувати стан підтримки професійного вибору курсантів-переселенців їхніми рідними, близькими та знайомими. Спочатку ми поцікавилися, чи підтримує цей вибір те оточення респондентів, яке залишилося на окупованій території. З'ясувалося, що немає жодної підтримки лише в одного курсанта, а для 37,4 % майбутніх офіцерів таку підтримку забезпечує більшість із зазначених людей. Поодинокі люди підтримують вибір професії 16,7 % курсантів, а для 41,7 % респондентів підтримка існує від багатьох людей, проте не від більшості. Отже, у курсантів-переселенців немає переважної підтримки з боку мешканців з окупованої території, а це, як наслідок, зумовлює наявність певних труднощів у взаємопорозумінні та комунікації з ними. Ці труднощі могли позначатися на відповідях курсантів на попередні запитання.

Більш оптимістичною є картина щодо підтримки професійного вибору респондентів з боку тих рідних, близьких та знайомих, які виїхали з окупованої території. 47,8 % курсантів відчують підтримку більшості з них. Для 30,5 % курсантів така підтримка існує від багатьох людей, хоча і не від більшості. 21,7 % майбутніх офіцерів підтримку надають поодинокі люди, а без підтримки взагалі не залишився жодний курсант. На нашу думку, підтримка з боку цього оточення курсантів була би набагато більшою, якби не чинник війни, адже всі батьки хвилюються за життя своїх дітей та могли бути проти вибору дитиною професії військовослужбовця через природні побоювання. Відзначимо, що один з курсантів не надав відповідь на це запитання, адже в нього всі близькі та рідні залишилися на окупованій території. Саме цей курсант є тим, для кого єдиний мотив до навчання полягає у високій ймовірності особистої участі в звільненні рідного краю від окупантів.

Ще в одному запитанні ми поцікавилися в респондентів, чи відчують вони підтримку з боку курсантів з інших регіонів України. На підтримку з боку більшості курсантів вказали 29,2 % респондентів. Про те,

що їх підтримують багато курсантів, але не більшість, – 25,0 %, а про поодинокую підтримку зазначили 20,8 % майбутніх офіцерів. Ще 25,0 % респондентів констатували відсутність такої підтримки взагалі. Щодо останньої категорії курсантів-переселенців зазначимо, що підтримка їм не надавалася не через відсутність бажання допомогти, а тому що вони просто не потребують підтримки, адже є життєрадісними, активними та енергійними людьми, які здатні самостійно подолати будь-які життєві перешкоди. Такий висновок ми зробили в наслідок особистого спостереження за ними. Отже, констатуємо, що підтримка та допомога курсантам-переселенцям з боку інших курсантів надається в разі потреби, і частина з них такої підтримки дійсно потребують як переселенці.

Таким чином, до узагальненого психологічного портрету курсантів-переселенців зі Сходу України можна віднести те, що в своїй більшості вони не обирали професію військовослужбовця до початку війни, проте цей вибір вони зробили пізніше, що свідчить про його зваженість. На сьогодні майже всі респонденти усвідомлюють виключну важливість професії військовослужбовця для українського суспільства. З'ясовано, що їх професійний вибір не зумовлюється соціальною захищеністю військовослужбовців, а мотив навчатися у зв'язку з можливим залученням до звільнення рідного регіону від окупантів в різній мірі присутній майже в кожному з майбутніх офіцерів. Водночас курсанти розділилися в бажанні проходити військову службу на деокупованій території Донбасу – суттєва частина з них не хоче цього, хоча побоюються можливої помсти з боку прибічників окупаційного режиму лише деякі з них. Зауважимо, що вибір професії більшості респондентів не отримав переважної підтримки у тих рідних, близьких та знайомих, які залишилися на окупованій території, що, ймовірно, зумовлює певні проблеми в комунікації та порозумінні курсантів з цими людьми, проте краще підтримується такий вибір тим оточенням респондентів, яке виїхало звідтіля. Також необхідно відзначити, що частина з курсантів-переселенців потребує підтримки курсантів з інших регіонів України та отримує її, що сприяє забезпеченню певного психологічного комфорту під час навчання.

Малюгіна Н.В.
Донецький юридичний інститут МВС України

ДІЯЧІ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ – ФУНДАТОРИ КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розвиток українського бібліотекознавства характеризується активізацією досліджень історичного та теоретико-методологічного

напряmkів, серед яких значне місце посідає вивчення діяльності видатних бібліотекознавців і бібліографів минулого.

Історія ставить на «престол» бібліотечної справи Київського князя Ярослава Мудрого. За часи його правління не лише максимально розширилась територія Давньоруської держави, була визнана в Європі політична та військова міць, піднесено на світовий рівень культуру й освіту, а й Ярослав Мудрий був фундатором зібрання при Софійському соборі в Києві великої бібліотеки, про що свідчить літопис.

Церковний і політичний діяч, просвітник Петро Могила, хоча і був молдавським боярином, а освіту здобув у католицьких школах Польщі, Голландії та Франції, був відданий православ'ю, здійснив постриг у Києво-Печерській Лаврі і в 30 років став її главою. Тут він налагодив книгодрукування та заснував школу, за життя зібрав велику бібліотеку, яку перед смертю заповів майбутній Києво-Могилянській академії.

Нашадок старого українського дворянського роду Павло Скоропадський за сім з половиною місяців гетьманства встановив економічну стабільність, відкрив Академію наук, Національний історичний музей, бібліотеку, українські університети.

Бібліотека – унікальна установа, яка включає в себе значну кількість суспільних процесів. Всенародна бібліотека України створювалася видатними українськими вченими у 1918 році як Національна бібліотека української держави. Організація її діяльності мала спиратися на досягнення світової бібліотекознавчої науки з одного боку та на власні науково-дослідні розробки – з іншого. Тому найважливішими завданнями бібліотеки були: створення національного бібліотечного книжкового та рукописного фондів, організація збирання, зберігання та користування документами, а також проведення науково-практичної та науково-дослідної роботи в галузі бібліотекознавства, національної бібліографії, історії та теорії книги у Всеукраїнському бібліотечному центрі. Створення такої бібліотеки було значною проблемою для українських учених, враховуючи специфічну історію України, що впродовж століть не мала власної державності, національних установ та розвиненої національної бібліотекознавчої школи. Сьогодні це головний науково-інформаційний центр держави – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського – найбільша бібліотека нашої країни. Це унікальне зібрання джерел інформації, що включає книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноти, образотворчі матеріали, рукописи, газети, документи на нетрадиційних носіях інформації. Бібліотека має найповніше в державі зібрання пам'яток слов'янської писемності та рукописних книг, архіви та книжкові колекції видатних діячів української науки та культури.

Серед найвідоміших бібліотекарів України – Любов Борисівна Хавкіна. Вона була не просто видатним бібліотекарем і бібліотекознавцем,

вона стала засновницею багатьох бібліотек і великою сподвижницею бібліотечної справи. У 1891 році Любов Борисівна виступає одним з організаторів першої Харківської безкоштовної бібліотеки, публікує науково-популярні книги, видає бібліотекознавчі праці, за одну з яких – «Керівництво для невеликих бібліотек» – обирається почесним членом Російського бібліографічного товариства. У 1913 році в Москві при Народному університеті, на основі складеного нею проекту, відбулися перші в Росії курси бібліотекарів. Хавкіна поєднує викладання на курсах цілого ряду дисциплін з роботою в Харківській публічній бібліотеці (у 1914 році її обирають до Правління бібліотеки) та зарубіжними поїздками. Її робота «Авторські таблиці» (1916 рік) – правила розстановки книг на бібліотечних полицях та в каталогах – заснована на американському досвіді. Ці таблиці авторських знаків і сьогодні використовуються в бібліотеках і іменуються в просторіччі «таблицями Хавкіної».

Відомий український письменник, режисер, актор, громадсько-політичний діяч, один із засновників Української Центральної Ради Микола Кіндратович Вороний на початку 90-х років XIX сторіччя працював бібліотекарем Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові.

У 20-х роках XX століття на Полтавщині відомим поетом Леонідом Соломоновичем Первомайським була заснована перша хата-читальня. В юності Леонід Соломонович працював бібліотекарем в будинку селянина одного з районів Полтавської області. Цей факт говорить про те, що не лише мешканці великих міст, а й селяни мали потребу у культурному розвитку та користуванні бібліотеками.

«Духовна скарбниця краю» – так називають сьогодні одну з найстаріших бібліотек України – Дніпропетровську обласну наукову бібліотеку. У травні 1834 року в будинку Дворянських зборів було відкрито Губернську публічну бібліотеку. Поява публічної бібліотеки в Катеринославі стала одним з перших культурних надбань молодого провінційного міста, яке на той час не мало ще ні своєї газети, ні книжкового магазину, не кажучи вже про театр або наукове товариство.

На сьогоднішньому етапі розвитку всіх напрямків діяльності бібліотек як інституцій суспільства можна відзначити, що бібліотека – найбільш демократична установа на світі: вона і для молодих, і для старшого покоління; безкоштовна, отже і для бідних, і для багатих; для чоловіків та для жінок – відкрита для усіх, хто хоче туди прийти. Сучасна бібліотека – це простір для життя, координаційний центр зустрічі громади, дозвіллевий та мультисервісний заклад, який є важелем, рушієм розвитку людини – свідомого громадянина своєї країни.

ПРО ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ АКТИВНОГО НЕПРИЙНЯТТЯ ІННОВАЦІЙ В ОСВІТІ ПЕДАГОГАМИ

Сучасний стан розвитку суспільства характеризується прискореним розвитком технологій, змінами у структурі ринку праці. Тому перед вищою освітою ставиться завдання готувати майбутнього фахівця, здатного жити в динамічному світі, сприймати його змінність як суттєву складову власного способу життя. Формування такої особистості потребує від навчального закладу вищої освіти генерації й акумулювання передових ідей у змісті, формах організації освітнього процесу, визначенні нових стратегій діяльності.

Реалізація вищезазначених завдань передусім залежить від готовності педагога до інноваційної педагогічної діяльності, створення інноваційного освітнього простору, здатного задовольнити потреби сучасних споживачів освітніх послуг.

У педагогічному процесі інновація означає введення нового в цілі, зміст, форми і методи навчання та виховання [3, с. 601]. Інноваційний підхід передбачає внесення змін в організацію спільної діяльності педагога та того, хто навчається. І саме педагог повинен виступати автором та пропагандистом нових педагогічних методів та технологій.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії. Структуру готовності до інноваційної педагогічної діяльності розглядають як сукупність мотиваційного, когнітивного, креативного, рефлексивного компонентів, які взаємообумовлені та пов'язані між собою [1].

Стрижневим компонентом готовності педагога до інновацій є мотиваційний компонент, бо саме він відображає усвідомлене ставлення педагога до інноваційних технологій та їх ролі у розв'язанні актуальних проблем педагогічної освіти. Навколо цього компоненту конструюються основні якості педагога як професіонала, оскільки від того, чим мотивує педагог свою готовність до інноваційної діяльності, залежить характер його участі в інноваційних процесах. Психологічна готовність до змін має формуватися освітянами по мірі усвідомлення їх власних бажань та практикування нової активної поведінки.

На сьогодні, на нашу думку, найбільшою перешкодою на шляху змін у організації освітнього процесу в навчальних закладах вищої освіти України є мотиваційна криза педагогів. Мотиваційна криза педагогів виявляється у:

- не сприйнятті прийдешніх змін у освіті та у суспільстві загалом;
- не задоволенні через скорочення аудиторного навантаження з навчальних дисциплін та збільшення часу на самостійну роботу студентів;
- не бажанні вийти за межі загальноприйнятих методів, прийомів та форм навчання;
- психофізичному перевантаженні через надмірну бюрократизацію освітнього процесу тощо.

Також, освітяни вказують й на такі причини свого мотиваційного занепаду як:

- корупція в суспільстві взагалі та в освіті зокрема;
- відсутність перспектив для професійного та особистісного зростання викладачів;
- неефективне управління на всіх рівнях в системі освіти;
- підміна в суспільстві духовних цінностей тощо.

Отже, як бачимо, зниження мотивації до інноваційної педагогічної діяльності педагога не пов'язують зі своїм внутрішнім спонуканням до діяльності для задоволення власних пізнавальних потреб та тих, хто навчається. Науковці таке розуміння проблеми називають зовнішнім локусом контролю, який виражається у покладанні відповідальності за неефективність своєї роботи на зовнішні фактори.

Схильність до зовнішнього локусу контролю виявляється разом з такими рисами, як непевність у своїх можливостях, нерівноваженість, прагнення відкласти реалізацію намірів на невизначений термін, тривожність, підозрливість та агресивність [2]. А це вже є внутрішнім психологічним бар'єром на шляху до інноваційної діяльності, який приховує глибинні особистісно-професійні проблеми педагога.

На думку І.М. Дичківської особистісний бар'єр є соціально-психологічним утворенням, його параметри змінюються у просторі й часі на різних етапах нововведення, у різних організаціях, у різних категоріях працівників [1].

Чому виникають у педагогічному середовищі психологічні бар'єри активного неприйняття нововведення? Науковці виокремлюють декілька типів таких бар'єрів (організаційно-психологічні, соціально-психологічні, когнітивно-психологічні тощо), кожний із яких має свої причини.

Якщо в педагогічному середовищі існує неправильний розподіл прав і відповідальності серед викладачів або відстежується невідповідність уявлень про професійну рольову позицію реальному функціонуванню організації, то виникають організаційно-психологічні антиінноваційні

бар'єри. Такі бар'єри характеризуються активним неприйняттям нововведення через невідповідність цінностям особистості викладача в суб'єктно-об'єктних відносинах.

Науковці виділяють і так звані бар'єри творчості, тобто ті перешкоди, які властиві особистісному вияву творчої діяльності. До причин виникнення таких бар'єрів слід віднести:

- прагнення не вирізнятися серед колег по роботі;
- відсутність практичних навичок роботи за новими способами і формами педагогічної діяльності;
- низький рівень креативності педагогів;
- боязнь негативної реакції керівництва закладу;
- відсутність потреби впроваджувати нове;
- особистісну тривожність;
- негативне самоприйняття («Я – Концепція»);
- стереотипність мислення;
- рівень емоційного вигорання тощо.

Для подолання психологічних бар'єрів, які заважають впровадженню інноваційних підходів до навчання, необхідно в закладах освіти створювати умови для розвитку позитивної мотивації та особистісної центрації педагогів. Особистісна центрація педагога – це перш за все спрямованість, зацікавленість педагога інтересами всіх учасників освітнього процесу. Позитивна мотивація педагогів до інноваційної педагогічної діяльності сприяє задоволенню таких особистісних та професійних потреб педагога, як підвищення професійної компетентності.

Для підвищення компетентності та формування готовності педагога до інноваційної діяльності дослідники зазначеної проблеми пропонують такі способи як: просвіта та поінформованість працівників; участь і залучення педагогів до обговорення нововведень; допомога та підтримка тощо.

Просвіта та поінформованість співробітників. Інформування щодо нововведення до того, як воно відбудеться, можливість педагогів з'ясувати питання, що їх хвилюють, висловити побоювання з приводу передбачуваної зміни, відкрите спілкування і взаємодія допомагають їм усвідомити необхідність змін, відчувати, що у прийнятті рішення щодо них враховано і думку колективу.

Участь і залучення освітян до обговорення нововведень. Свідченням цього є готовність ініціаторів змін вислухати осіб, яких вони стосуються, використати їхні поради. Цей підхід є ефективним, якщо ініціатори змін потребують додаткової інформації та підтримки тих, кого вони стосуватимуться.

Допомога та підтримка. Вони залежать від типу перетворень, можуть охоплювати навчання нових навичок, управління стресом,

обговорення спільних проблем, конкретну підтримку співробітників, котрі потребують допомоги.

Отже, розвиток мотиваційної готовності, сприйнятливості до педагогічних нововведень є важливою якістю педагога, оскільки лише адекватна цілям інноваційної діяльності мотивація забезпечує ефективну діяльність і саморозкриття його особистості. Використання інноваційних технологій багато хто з педагогів вважає єдиним важливим мотивом особистісного і професійного самоствердження. Основними показниками мотиваційного компонента готовності до інноваційної педагогічної діяльності є пізнавальний інтерес до інноваційних педагогічних технологій та особистісно-значущий смисл їх застосування.

Література:

1. Дичківська І.М. Інновації в педагогічній освіті. К., 2012. 352 с.
2. Локус контролю.
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%81_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8E
3. Мойсеюк Н.С. Педагогіка. К., 2007. 656 с.

Орлова О.І.

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ПРОБЛЕМИ МОЛОДІЖНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасні суспільні процеси різко змінили соціальне, матеріальне і політичне становище молоді, тому поняття, що характеризували молодь минулих типів суспільства, потребують сучасного аналізу, переосмислення та уточнення. Соціальне самопочуття молоді є одним з головних показників розвитку суспільства, а проблема формування її свідомості – однією з провідних у соціології. Для того, щоб формування молоді відбувалося адекватно суспільним процесам, необхідно визначити її роль і місце в суспільстві, з'ясувати її труднощі та проблеми. Серед них є традиційні світоглядні питання – кохання, дружба, пошуки сенсу життя, створення сім'ї тощо. Вирішення багатьох проблем залежить від факторів соціального життя. Йдеться про вибір професії, життєвого шляху, самовизначення, професійну мобільність тощо.

Не менш актуальними є соціальні проблеми: здоров'я, освіта молоді, спілкування її з дорослими й однолітками. Вивчаючи молодіжні проблеми, неможливо обходитися простим констатуванням позитивних чи тривожних

фактів життєдіяльності молодих людей. Потрібен глибокий системний аналіз буття молоді [1].

Останнім часом загострилося чимало молодіжних проблем, серед яких найголовнішими можна виділити:

- низький рівень життя, безробіття і значна економічна та соціальна залежність від батьків;
- шлюбно-сімейні проблеми (високий рівень розлучень, сімейних конфліктів);
- низька народжуваність – вже протягом трьох з половиною десятиліть в Україні зберігається рівень народжуваності, який не забезпечує навіть відтворення поколінь;
- матеріальна незабезпеченість, відсутність умов для поліпшення житлових умов;
- поганий стан здоров'я і зростання рівня соціальних відхилень (злочинність, пияцтво, наркоманія, проституція);
- втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму.

Саме ці проблеми і спонукають до розвитку злочинності серед молоді.

Молодіжна політика – складова частина соціально-економічної політики, що відбиває ставлення органів державної влади до проблем молоді, визначає правові, економічні, організаційні основи становлення й розвитку молодих громадян, сприяє найбільш повній реалізації їх здібностей в інтересах суспільства й держави, розвитку молодіжних рухів та ініціатив. Її внутрішні закони, система побудови та механізми сталого розвитку поки що не мають єдиних стандартів і традицій. Молодіжна політика здійснюється з врахуванням важливості залучення молодих людей до її формулювання, реалізації та розвитку [2].

Модель державної молодіжної політики, що формувалася протягом останнього десятиліття, сьогодні не відповідає масштабу завдань і викликів, що постають перед державою і суспільством. Мозаїчність, що полягає у підходах до формування законодавчої бази, фінансування, створення структур органів по роботі з молоддю, визначенню їх повноважень і функціонала, відсутність чіткої внутрішньої організації знижують ефективність державної молодіжної політики, позбавляють її комплексності та системності.

Так, зі всього числа опитаних 50% займається спортом, що дає можливість позитивно дивитись на це питання, але, очевидно, що заняття фізичною культурою не стали для половини опитаних життєвою потребою, вже не таким позитивом віддає питання стосовно хвороб протягом року, приблизно 60% часто хворіє. Негативний вплив на здоров'я студентської молоді мають шкідливі звички. Встановлено, що значна частина досить прихильно ставиться до алкоголю (70%). Продовжує знижуватися вік вступу молоді в соціально-економічні відносини. Вже зараз приблизно 34%

опитаних заробили свої перші гроші до 15 років, ще 44% – з 15 до 17 років включно, 11% почали заробляти гроші у 18 років і лише 10% – в 19 років і старше. При цьому різні галузі економіки приймають молоді трудові ресурси у край нерівномірно.

Політичне самовизначення представників молодого покоління характеризується таким чином: підтримку тим процесам, що відбуваються у молодіжній політиці, надають лише 20% опитаних, які згодні з діями влади у цій галузі. 80% респондентів вважають за потрібне внести суттєві зміни до державної молодіжної політики.

Проведене дослідження у сфері професійного самовизначення молоді дає можливість зробити наступні висновки. Тих, хто самостійно зробив вибір своєї професії, – 60%, а тих, хто має певні сумніви стосовно свого вибору, – 40%, приблизно 52% респондентів збирається пов'язати своє майбутнє з обраною освітньою спеціальністю. Існує значна потреба у проектуванні програм регулювання молодіжної зайнятості, потребує прискорення докорінна реформа системи вищої освіти.

Головне завдання, яке має статус першочергового у галузі державної молодіжної політики, полягає у створенні низки базових програм, які б забезпечували ефективний соціальний старт для процесу становлення молоді, а також побудову сприятливих економічних, соціальних, політичних та інших умов, правових гарантій для реалізації молодим поколінням своєї життєвої перспективи, проведення ефективної державної політики підтримки соціалізаційних процесів у молодіжному середовищі.

Література:

1. Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. К., 1993.
2. Орлов В.В. Теоретичні засади державної молодіжної політики як пріоритетного напрямку діяльності держави в сучасних умовах. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2008. № 4. С. 172-176.

Sergei Polovin
Donetsk National Technical University

PowToon IS A FUN WAY TO CREATE VIDEOS WITH YOUR STUDENTS

As an educator keen on using digital technology in the classroom, I have always tried to make explaining new material more interesting by using various web tools. Also, my aim has been to engage students in the process of creating videos and slideshows, based on their home assignments, to get them interested in using web applications not only for studying, but also in their future jobs.

A picture paints a thousand words, and animation might paint millions. That is why PowToon, a free web-based tool [1], has become one of my favourite web applications for teaching English.

PowToon lets its users create excellent slides, based on existing themes and templates, that make the process of doing your assignment more engaging and interesting. This way your ordinary homework is turned into a lively and funny show. Students creating PowToon presentations, learn the basics of 2-D animation and hone their writing skills while writing scripts. If you decide to turn a PowToon-based home assignment into a collaborative project, you get your students to work as a team, meeting the set deadlines and putting in a fair share of efforts so that their final project brings good marks as well as a tremendous satisfaction for the work well done.

Before you start creating your PowToon presentation, you have to sign up for a free account [2]. It can also be done using Gmail or Facebook. Once you are done with that, you go to your Dashboard. There is a button to make your first presentation. Click on Create and select from a long list of templates or select Start from Scratch: there is a template for a great number of occasions, such as stats, events, about us, explainer video, special offers, tutorials, school/education, and animated greeting cards. Starting your presentation with a blank template is also an option.

The PowToon animation design tool is downloaded, and you are set to go. In the left column, you can see a thumbnail of your canvas. On top, you can toggle between Movie and Slideshow mode, which means a PowToon presentation can be done in a slideshow or a movie form mode; if you aim to create a Slideshow, then set it as so.

In the middle of the canvas is a blank area that you are about to design. On top, there is a text field to name this video file into something more relevant to your home assignment. Also, there is an Undo and Redo button beside it. Use these buttons to revert or reapply the last change made. In the right column, there are different resources and elements you can use for your video.

Switching to Customize Mode allows you to use all features of this program (found on the top of the right pane). Once you are in this mode, you'll notice an area on the left pane where it says Picto. This is the default style for items under Library and Objects. Click on Picto to see more styles like Work Life, Soho Style, Marker Style and more. These styles play an important role as they ensure that all the items you pick from the Library and Objects icon will complement each other.

Once you have chosen a style, you can click on any of the icons on the far right edge. The icons are: Layout, Background, Text, Library, Object, Graphs, Sound and Media. You can choose Layout and see if there are any predefined styles you might want to use. You can edit the text, styles and colour for any layout design.

If you want some styled text added, click on Text and choose from the many designs that appear on the right pane's gallery. To add the basic text, click on Add Title, Add Subtitle and Add Body Text. You can edit text directly from the canvas, and you can add animations as well by clicking on the T icon that appears when you click on the text.

Clicking on the Library icon, you will be directed to a wide range of characters, props and objects which you can add to your canvas. Depending on the Style you choose, the Library will show elements from that specific Style.

Also, by clicking on the Object library, you can start adding shapes and lines. Using your own sound and image files is a very useful feature of the program that can enhance your digital storytelling.

If you want to create a video, you need to place the red arrow in the timeline below your canvas [3]. The numbers in the timeline indicate the seconds in that video. By default, the arrow is on zero, but once you added an element, you will notice an icon is added below the timeline. If you add a text, a T icon will be added below the timeline, showing that it is now a part of the video. To set the duration of time that an element or a group of elements will show, click on the icon below the timeline and you will see a darkened portion which indicates the running time of that element. Adjust the bars on the start or beginning to change the playing duration of an element.

Positioning elements in proper order in the timeline means you can add as many elements as you want in succession. To preview the video, press the Big Play button on the bottom left. Should some elements appear or disappear too soon or remain on the screen when they are not supposed to, find that element's icon below the timeline and adjust its play time as necessary. Keep in mind that each movie is only 10 seconds long by default, but you can add more time by clicking the plus icon on the edge of the timeline. Each click on the plus sign adds one second to the video.

When you are finished, click the Export button on top. If you signed up for a free account, you can save the video you created in your PowToon account, upload it to Vimeo or YouTube or download the file as PDF.

This is a link to one of the latest PowToon presentations describing a student's working day.

<https://youtu.be/Bi-9N6-oKKg>

These are links to my students' PowToon home assignments:

<https://www.powtoon.com/online-presentation/buwW0d5gSNd/?mode=movie>

<https://www.powtoon.com/online-presentation/fliWMYwanRw/?mode=movie>

To sum up, PowToon is a popular program to make free online animated presentations, and the process is fun and easy to use. Its collection of presentation templates and gallery of images are impressive, and they are instantly accessible

for use on slides. The program is an excellent choice for making presentations for school or similar events [4]. Also, PowToon tutorials to help you are great and there are many of them.

Apart from giving you an opportunity to create interesting presentations, using PowToon is a good way of learning the basics of digital animation, which is good not only for students, but for would-be bloggers and content creators [5].

References:

1. PowToon reviews: An alternative to create funny, animated, eye-catching videos. <https://www.g2crowd.com/products/powtoon/reviews>
2. Powtoon Review: Create Animated Cartoon Presentations For Free. [https://www.workfromhomewatchdog.com/powtoon-review-create-
animated-cartoon-presentations-for-free/](https://www.workfromhomewatchdog.com/powtoon-review-create-animated-cartoon-presentations-for-free/)
3. PowToon Review: Create Animated Video Without Animation Skills. <https://www.shoutmeloud.com/powtoon-review.html>
4. PowToon Review – How To Make Animated Presentations Without Animation Skills. [http://www.2danimationsoftwareguide.com/powtoon-
review/](http://www.2danimationsoftwareguide.com/powtoon-review/)
5. PowToon Review – Why PowToon Rocks! <https://toonblogger.com/powtoon-review-why-powtoon-rocks>

Резник Р.Д.

Донецький юридичний інститут МВС України

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ОСВІТИ

Освіта – це не лише індивідуальна річ, що включає накопичення академічних знань, розвиток навичок соціалізації, формування світогляду, становлення громадянина в кожній особистості, але й стратегічний ресурс, що забезпечує поліпшення якості життя, зміцнює авторитет держави на міжнародній арені. Тому, на нашу думку, саме якісний рівень освіти зможе забезпечити економічне зростання держави та вирішити соціальні проблеми.

В суспільстві перехідного періоду є явища та процеси, що суттєво відрізняються від тих, які притаманні стабільним суспільствам. Вони пов'язані як з економічними, політичними, так і соціальними трансформаціями, але всі вони без винятку стосуються проблем життєдіяльності людини, створюють далеко не завжди комфортні умови для молоді щодо проходження періоду соціалізації. Для того, щоб з'ясувати, які є особливості освіти, як вони впливають на процес соціалізації молоді, слід проаналізувати ті недоліки, з якими стикаються вітчизняні освітяни сьогодні, ознайомитись з міжнародним досвідом у цій сфері, а також розглянути можливість його адаптації до українських реалій.

Соціальне становлення молоді – це процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елементу цієї системи; процес засвоєння знань, сприйняття встановлених правил і норм життя у суспільстві, пошук відповідного до власних ідеалів місця у соціумі, формування своїх поглядів. Оточуюче життя стрімко змінюється, молодь бачить навкруги себе дуже мало стабільного, тому в неї з'являється релятивізм, орієнтація на ситуацію, вона намагається вижити в світі, що швидко змінюється, і розвиває здатність пристосовуватись до будь-якої ситуації. Як наслідок, формується здібність все переоцінювати, гнучкість, пристосованість, хитрість. З одного боку, це добре, бо у молоді з'являється щеплення проти ідеологічних обмежень, фанатизму. З іншого – якщо людина виростає пристосованим до обставин циніком, який впевнений, що зможе викрутитися з будь-якої ситуації, то рано чи пізно така людина стає жертвою обставин, тому що не може протиставити їм нічого свого власного.

Соціалізація відбувається протягом усього життя, однак на початкових етапах її значення є першорядним, тому що саме в дитинстві, підлітковому та молодому віці закладається основний потенціал особистості, який впливає на подальше життя. Тому соціалізація молоді – це процес становлення та розвитку даної групи аж до її переходу у групу дорослих, це поетапне включення молоді в соціум, яке здійснюється на основі діяльності та самодіяльності, у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії з іншими віковими групами. В процесі соціалізації освіта грає ключову роль, тому стратегія розвитку освіти має включати в себе елементи розвитку та соціалізації молоді. На нашу думку, можна стверджувати, що кожен етап освіти – це певний етап соціалізації, але слід виокремити до освітній етап соціалізації – до 3-х років, поза освітній етап – секції, гуртки та після освітню соціалізацію. Кожен етап освіти та соціалізації має відбуватися за принципом «крок за кроком». Саме ця схема є найбільш ефективною та раціональною.

Зважаючи на все вищесказане, держава та суспільство мають забезпечити гарантії створення якісної освіти, спрямування освітньої системи на індивідуальний розвиток людини відповідно до її здібностей і потреб, якість всіх етапів соціалізації.

Для реалізації окреслених цілей ключовими напрямками діяльності держави мають стати:

- створення законодавчо-нормативної бази відповідно до вимог часу;
- створення сучасної системи розвитку, виховання та соціалізації дітей і молоді;
- забезпечення можливості безперервного навчання впродовж всього життя;
- розширення міжнародного співробітництва;
- матеріальне забезпечення закладів освіти та їх працівників.

Під час розробки та впровадження нової національної стратегії освіти важливо звертати увагу на труднощі поточного періоду, процеси соціально-економічної нестабільності, які можуть ускладнити реалізацію цілей і завдань стратегії розвитку освіти.

Систематизувавши данні, наявні у вітчизняній науковій літературі, а також спираючись на результати власного аналізу, ми зробили спробу визначити основні проблеми сучасної освіти в Україні, підкреслити важливість освіти, її роль в процесі соціалізації, окреслити цілі, досягнення яких, на нашу думку, сприятиме розв'язанню означених проблем. Наступним завданням має стати розробка конкретних кроків щодо реалізації вказаних цілей.

Руденко І.М.
Полтавський коледж нафти і газу
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

ОСВІТНІ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСИ ЯК СУЧАСНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

*Ми позбавляємо дітей майбутнього,
якщо продовжуємо вчити сьогодні так, як вчили цьому вчора.*

Джон Дьюн

Нині освіта є одним із визначальних пріоритетів держави. Беззаперечним є факт, що якісні освітні послуги є запорукою інноваційного, соціально-економічного, культурного та духовного розвитку суспільства, формування позитивного іміджу України, створення умов для творчої самореалізації особистості. З огляду на це, ключовим напрямом освітньої політики країни є оновлення змісту та організації освіти. Таке завдання обумовлене передусім «інформаційним вибухом», тобто постійним зростанням інформації та знань. Цьому сприяє розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що розширюють можливості отримання нових знань, опрацювання інформації, забезпечують підвищення ефективності навчальної діяльності, доступність освіти, підготовку молоді до життєдіяльності в інформаційному просторі.

Формування нового типу суспільства (інформаційного) породжує необхідність у творчій, ініціативній особистості з інноваційним типом мислення, здатної самостійно визначати мету власної діяльності та віднаходити ефективні шляхи для її досягнення. У цьому відношенні серйозні вимоги ставляться до педагогів, котрі мають бути соціально активними, креативними, компетентними фахівцями, впроваджуючи в освітній процес новітні інформаційні технології навчання – Інтернет-

сервіси, що базуються на фундаментальних соціокультурних принципах і обумовлюють трансформацію шляхів входження особистості в освітню галузь.

Сучасна молодь не уявляє свого життя без інформаційних технологій та мережі Інтернет. Як свідчать результати соціологічних досліджень, кількість користувачів мережі Інтернет постійно зростає. Учні, студенти використовують всесвітню павутину переважно для реалізації особистих потреб (спілкування у соціальних мережах, перегляд відео, прослуховування музики, відвідування Інтернет-магазинів тощо). Однак педагоги мають навчити молодь використовувати можливості інформаційно-комунікаційних технологій для виконання освітніх завдань. Проблема ускладнюється ще й тим, що далеко не всі викладачі обізнані з сучасними освітніми технологіями навчання. Як показує суспільна практика, досить незначна кількість педагогів застосовують у навчальній діяльності істинні інновації, що обумовлюють розвиток здібностей до самонавчання, науково-дослідницької, проєктивної ролі учнів та студентів. У зв'язку з цим необхідно розширити обізнаність освітян з інноваційними технологіями навчання та практикою їх ефективного впровадження. С. Клепко доводить: «Обізнаність суспільства про інноваційні інституції та практики, про успішні інноваційні проєкти сприятиме перетворенню їх на точки зростання, що в перспективі сприятимуть перетворенню освіти на систему, здатну до постійного самооновлення [3, с. 18]». Педагоги мають усвідомити, що результативність навчальних досягнень здобувачів освіти та формування професійно компетентного фахівця здатні забезпечити інноваційні засоби навчання, зокрема Інтернет-сервіси, що передбачають організацію як самостійної роботи учнів/студентів з метою опрацювання навчального матеріалу, закріплення знань, так і творчо-пошукову діяльність. Розглянемо більш детально кілька освітніх Інтернет-сервісів.

Сервіс LearningApps.org дозволяє педагогам розробляти та зберігати інтерактивні вправи з різноманітних навчальних предметів та дисциплін, за допомогою яких здобувачі освіти можуть перевірити та закріпити свої знання у невимушеній ігровій формі, що сприяє розвитку їх пізнавального інтересу та формуванню зацікавленості дисципліною. Види вправ різноманітні: кросворд, пазл, вікторина, перший мільйон, знайди пару, заповнити пропуски, знайди слово тощо. Слід відмітити, що для створення завдань педагог має можливість використовувати не лише текстовий матеріал, але й зображення, аудіо- та відео файли.

Для того, щоб розпочати створення інтерактивних завдань, педагог має зареєструватися в даному онлайн-овому середовищі. Переглянувши напрацювання колег певної предметної галузі, викладач з легкістю зможе створити власні вправи та розмістити гіперпосилання на даний ресурс, наприклад, на дистанційному порталі закладу освіти чи власному сайті.

Окрім цього, педагог може створити у власному акаунті класи/групи, ввести дані про здобувачів освіти, створити їх профілі, а в подальшому надсилати завдання для виконання [1, с. 6].

Іншим ефективним Інтернет-сервісом є Prezi.com. Даний сервіс призначений для створення та демонстрації динамічних, багаторівневих презентацій. Істотною особливістю таких презентацій є подання навчального матеріалу на одному віртуальному аркуші, де можуть бути розміщені як текстові повідомлення, так і медіаконтент. Демонстрація презентації являє собою своєрідну мандрівку, здійснюючи перехід від одного структурного рівня до іншого з їх динамічним масштабуванням [1, с. 29].

Працювати з сервісом можуть усі зареєстровані учасники освітнього процесу. Соціальний сервіс сприяє не лише унаочненню навчального матеріалу та стимулюванню мотивації до навчання, а й розвитку творчо-пошукових здібностей молоді шляхом виконання ними презентацій на задані педагогом теми. Такі випереджувальні завдання сприяють розвитку у студентів умінь самостійно здобувати необхідні знання, вільно користуватися допоміжною навчальною і довідковою літературою. Слід відзначити, що сервіс Prezi.com дозволяє демонструвати презентації як через мережу Інтернет, так і на комп'ютері користувача шляхом завантаження її копії. Також дані презентації можна розміщувати на сторінках сайту або блогу викладача.

Досить популярним сервісом є Mindomo, що дозволяє створювати ментальні карти або карти знань. Ментальні карти – це технологія організації процесу творчого мислення за допомогою схем, побудованих за певними правилами. Основу ментальної карти складає центральний образ (окремі питання, ідеї, проекти, що потребують детального розгляду). Від центрального образу відходять базові ідеї, що складають фундамент розглядуваної проблеми. Від них відгалужуються другорядні ідеї-асоціації, котрі акумулюють асоціації більш низького рівня. Таким чином, ментальні карти реалізується ієрархічність мислення [2, с. 5-6].

Застосовуючи графіку, кольорову гаму, викладач може подати на розгляд учнів/студентів теми, які винесені на самостійне опрацювання чи будуть розглядатися на практичних заняттях, виокремити ті аспекти, на які необхідно звернути особливу увагу. Ментальні карти досить ефективні при ознайомленні здобувачів освіти з новою навчальною дисципліною, звертаючи їх увагу на предмет та об'єкт вивчення, понятійний апарат, завдання дисципліни, зв'язок з іншими галузями знань. Також вони можуть бути використані для конспектування лекцій, навчальних підручників та посібників, для підготовки матеріалу за певною темою, вирішення творчих завдань, проведення тренінгів тощо. Загалом ментальні карти допомагають учасникам освітнього процесу вибудувати зв'язки між окремими питаннями,

розділами дисципліни, подати інформацію у формі деревовидної структури, що сприяє підвищенню ефективності навчальних занять.

Формування у здобувачів освіти ключових компетентностей відбувається через практичну діяльність. Освітня технологія Web-квест є один з перспективних напрямів формування інформаційно-цифрової компетентності. Вона передбачає самостійну пошукову роботу учнів/студентів в мережі Інтернет, відповідно до запропонованих викладачем Web-сайтів, що відповідають темі проекту. Структурними складовими Web-квесту є: вступ – короткий опис теми Web-квесту; завдання – визначення проблеми та опис форми подання кінцевого результату; порядок роботи і необхідні ресурси – опис послідовності дій, ролей і ресурсів, що дозволяють більш ефективно організувати роботу над Web-квестом; оцінка – опис критеріїв і параметрів оцінки виконання Web-квесту; висновок – короткий опис того, чому зможуть навчитися здобувачі освіти, виконавши даний Web-квест [4].

Зручним інструментом для організації та проведення Web-квесту є сервіс Blendspace, що дає можливість сконцентрувати на веб-сторінці необхідні ресурси: текстові повідомлення, відеоматеріали, гіперпосилання на Web-сайти тощо. Даний сервіс передбачає створення педагогом класу/групи, щоб стежити за статистикою виконання завдань [1, с. 64].

Таким чином, використання Інтернет-сервісів дозволяє педагогам самостійно створювати мережевий освітній простір, що дозволяє ефективно організовувати самостійну роботу учнів/студентів, індивідуалізувати процес навчання, підвищувати їх інтерес до навчальних дисциплін, а також активізувати пізнавальну діяльність.

Література:

1. Аман І.С., Литвиненко О.В. Інтернет-сервіси в освітньому просторі. Кіровоград, 2016. 88 с.
2. Карты ума. MindManager. Минск, 2007. 64 с.
3. Клепко С. Про наукове забезпечення розробки Мегаянтару інноваційного розвитку системи освіти області : матеріали наукової доповіді на засіданні вченої ради ПОППО 28 грудня 2012 р. Полтава, 2013. 55 с.
4. Що таке Веб-квест. <http://kvest-posibnyk.blogspot.com/p/blog-page.html>

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ РОМАНІВ ПРО КОЗАКІВ-ХАРАКТЕРНИКІВ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ УКРАЇНИ

Українське козацтво не тільки сконцентрувало в собі духовність нашого народу і перш за все ідеї консолідації української нації, її незалежності та самостійності, а й стало найактивнішим реалізатором цих, справді одухотворених, прагнень і задумів. Тож не дарма серед козаків були люди не лише особливої вдачі, а й особливої самовідданості в боротьбі за високі ідеали українців. А надзвичайна і постійна напруга козака-воїна породжувала й унікальні здібності – люди відкривали в собі, окрім надзвичайної сили, ще й надзвичайні можливості, чим дивували не лише ворогів, а й саме козацтво. Так формувалися воїни-козаки з унікальними характерами, рисами, здібностями – характерники.

Поширення знань про славетних героїв України, козаків-характерників, сприятиме формуванню особистостей майбутніх правоохоронців шляхом патріотичного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, уміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; підвищення освітнього і культурного рівня громадян (що є вимогою ст. 26 Закону України «Про вищу освіту»). Реалізації цих завдань відповідає залучення до навчально-виховного процесу українських історичних романів про козаків-характерників. Допмагаючи поглибити почуття історії та пам'ять історії, історичний роман посилює й розуміння сьогодення.

Утверджуючи у майбутніх правоохоронців України моральні цінності, громадянську позицію та відповідальність, формуючи їх як особистостей шляхом патріотичного виховання під час вивчення навчальної дисципліни «Історія України» доцільно залучити роман В. Малика «Тасмний посол». Письменник змодельовав історичну епоху, підкреслив вищий за гетьманський авторитет Івана Сірка [3, с. 343]. Таку ж високу оцінку діяльності козацького лідера бачимо і в романі А. Химка. Письменник розповів, що завдяки інтелекту та масштабності мислення кошовий отримує повагу польського воєводи, майбутнього короля Яна Собеського [6, с. 302].

Працюючи над засвоєнням навчальної дисципліни «Політологія», доцільно запропонувати курсантам прочитати роман-трилогію А. Химка

«Засвіти», «Між орлами і півмісяцем», «Під Савур-могилою», з метою усвідомити складність політичної ситуації в Україні козацької доби. Варто звернути увагу на політичну позицію кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка, який вбачає сутність влади у добротворенні [7, с. 301], і цей принцип кошовий обирає собі за спосіб життя. Сірко міг прийти до думки про політичну самостійність Запорожжя та всієї України від протекції Москви – припускав історик Д. Яворницький [8, с. 438]. А у своїй художній версії А. Химко пішов далі – кошовий чітко усвідомлює необхідність політичної незалежності України за умови єдності українців [7, с. 195].

Вивчаючи навчальну дисципліну «Історія української культури», доречно розглянути такий аспект козацької культури, як характерництво. Прикладом козака-характерника варто назвати Івана Сірка – нездоланного воїна-характерника, уславленого в народних легендах і переказах, «превеликого характерника», який наперед знає всі задуми ворога і задалегідь готує військо і зброю. Тому серед турків Сірка називали шайтаном [5, с. 63].

Під час засвоєння навчальних дисциплін «Судова риторика», «Професійна риторика» видатним оратором варто визнати гетьмана Богдана Хмельницького – героя історичного роману «Переяславська рада» Н. Рибак. Так, письменник показав неабияку волю та силу духу Хмельницького, акцентуючи силу його слова. Після зради хана під Зборовом гетьман надає впевненості своєму війську в те, що саме вони, козаки, є переможцями [4, с. 165]. Він використовує своє надзвичайне вміння впливати словом у політичних промовах [4, с. 303].

У процесі вивчення навчальних дисциплін «Психологія», «Психологія управління» корисно залучити українські історичні романи 80 – 90-х років ХХ століття, оскільки у цей період митці намагалися досягнути та передати мотиви вчинків козацьких ватажків, їхній внутрішній світ. Так, під час вивчення навчальної дисципліни «Психологія» тему «Характер» можна засвоїти на прикладі характеру героя однойменного роману «Іван Сірко» В. Кулаковського. Письменник підкреслив знання ватажком людської психіки, його неабияку інтуїцію та духовність – на січових радах Сірко заступається за скривджених, розгадує лукаві задуми і застерігає козаків, аби не велися на вмовляння зловмисників [1, с. 60]. І задля переконливості В. Кулаковський «доручив» розповідь літописцю, який визнає, що Сірко може з півслова розрізнити правду від брехні. Тому літописець і поважає кошового за його розум і кмітливість, за сміливість і людяність, а найперше – за справедливість. Більше того, автор зазначив, що в уявленні літописця Сірко – далекоглядний провидець [1, с. 6-7]. Здібність Сірка передбачати події митець підтвердив в епізоді зустрічі кошового з Юрасем Хмельницьким: Сірко із сумом подивився на недолугого сина великого Богдана, і йому одразу стало боязно за майбутнє України і

Січі [1, с. 125]. Опановуючи навчальну дисципліну «Психологія управління», доцільно розглянути характер гетьмана Богдана Хмельницького – героя трилогії «Хмельницький» І. Ле. Так, письменник зауважив, що з юних літ Богдан мислить масштабами рідного краю. Потужний інтелект і масштабність мислення Хмельницького (на той час ще генерального писаря) настільки високо поціновує король, що потребує виключно його порад. Несподівано для свого найближчого оточення король воліє бачити Хмельницького – єдину мислячу людину в країні, і визнає, що Богдан здатен керувати державою [2, с. 167]. На заняттях із навчальної дисципліни «Психологія управління» можна відзначити, як переконливо письменник А. Химко подає психологію козацького лідера – кошового отамана Івана Сірка. Переймаючись збереженням власної слави непереможного характерника, Сірко і серед козаків ретельно обдумує, як повести себе у складних ситуаціях, аби не піддатися на провокації. А вже за необхідності отаман здатен мобілізувати всі «надлюдські» фізичні сили, про це митець розповів в епізоді поєдинку Сірка із Брюхом [6, с. 173, 175].

У процесі вивчення навчальних дисциплін «Професійно-психологічна підготовка працівників Національної поліції», «Фізичне виховання», «Тактико-спеціальна підготовка», «Вогнева підготовка» варто подати приклади психологічної і фізичної загартованості козаків-характерників, що сприятиме розвитку стійких рис характеру (рішучості, цілеспрямованості, наполегливості, винахідливості, волелюбності) майбутніх правоохоронців України, плеканню справжніх патріотів-захисників Батьківщини.

Дана робота носить переважно оглядово-рекомендаційний характер. Перспективним бачиться розроблення практичних рекомендацій щодо залучення історичної романістики до навчально-виховного процесу, створення навчальних посібників відповідної тематики. Тема козаччини бере на себе щораз важчий вантаж функції державоствердження, саме тому була переслідувана і царатом, і репресивними ідеологічними настановами тоталітарного походження. Незалежницька тематика складає підтекстовий змістовий фундамент для смислових висот творів з героями, які ведуть свій рід від козака Мамає, від кошового Сірка, від десятків героїв непереможного волелюбного чину. Є чимало підстав твердити, що вражаюча принадність саме цих літературних персонажів і майстерна художня переконливість утілених ними психологічних типів та характерів робить українську літературну козаччину не лише цікавою для читацької громади, а й потрібною для формування справжніх патріотів – правової еліти України.

Література:

1. Кулаковський В.М. Іван Сірко. К., 1992. 320 с.
2. Ле І. Твори. У 7 т. Т. 7. Хмельницький. У 3 кн. Кн. 3. К., 1970. 498 с.

3. Малик В. Таємний посол. У 2 т. Т. 1. Х., 2000. 464 с.
4. Рибак Н. Переяславська Рада. У 2 т. Т. 1. К., 1954. 596 с.
5. Федоренко Д. Кошовий лицарів чубатих. Іван Дмитрович Сірко в українській етнопедогогії, фольклорі та етнології. Кривий Ріг, 1999. 144 с.
6. Химко А.І. Між орлами і півмісяцем. К., 1992. 398 с.
7. Химко А.І. Під Савур-могилою. К., 1993. 446 с.
8. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. У 3 т. Т. 2. К., 1990. 560 с.

Шестуха І.Є.
Донецький юридичний інститут МВС України

МОЛОДЬ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Молодь є невід'ємною частиною соціальної системи. Вона виконує особливу роль в процесі розвитку суспільства та держави. Не враховувати роль молоді означає не враховувати реальний потенціал суспільства. Це рушій, що формує майбутнє будь-якої країни, згусток інтелектуальних і фізичних сил. Новітні технології та системи управління, які складають основні чинники інтенсифікації економіки, створюються людьми нового, нетрадиційного типу мислення. Все в цьому світі має розвиватися, завдяки чому люди починають набагато краще жити. Саме молодь швидше пристосовується до наявних умов, бо не має вантажу минулого.

В умовах реформування політичного, економічного, соціального та духовного життя сучасної України багато молодих людей активно залучаються до подолання труднощів і перешкод. Звичайно, далеко не всі ще звикли до позиції відповідального громадянина. Не в усіх вистачає мужності встати на шлях відновлення суспільства. Потрібно визначений час, щоб людина освоїлася в нових умовах, сформувала нове мислення, навчилася висловлювати власну думку, була самостійною, відповідальною, перестала боятися окрику, відчула себе дійсно вільною у реалізації власних і суспільних справ.

На нашу думку, успішність людини залежить насамперед від її компетентності. Щоб мати можливість знайти своє місце в житті, молода людина повинна володіти такими якостями:

- мати ціль;
- самостійно, творчо та критично мислити;
- орієнтуватись у системі найрізноманітніших цінностей;
- бути комунікабельною;
- грамотно працювати з інформацією;
- усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані;

– приймати рішення та нести відповідальність за їх реалізацію.

Важливими складниками сучасної молодої людини є моральна культура та соціальна зрілість. Усвідомлення громадянином своєї відповідальності перед суспільством, свого патріотичного обов'язку працювати на благо народу – невід'ємний елемент соціальної зрілості. Таку людину виділяє високий рівень мислення, обдуманість і виваженість прийнятих рішень, принциповість, чесність, висока соціальна активність, спрямована на удосконалювання, відновлення та зміну існуючих суспільних відносин.

У житті молодої людини умовно можна виділити три основних періоди:

1. період пошуку – коли молода людина сама для себе визначає та приймає рішення стосовно навчання та сфери професійної діяльності;
2. період інтеграції в суспільство – пов'язаний із першими роками професійної діяльності;
3. період інтенсивної творчості та продуктивної діяльності.

Правильне розуміння суті та призначення молоді, грамотна молодіжна політика є умовами прориву суспільства в майбутнє. Молодь – свого роду соціальний акумулятор тих трансформацій, які завжди відбуваються в глибинах суспільного життя. Це критичні погляди та настрої відносно існуючої дійсності, нові ідеї й енергія, які особливо потрібні у момент корінних реформ. Як носій величезного інтелектуального потенціалу, особливих здібностей до творчості молодь є прискорювачем впровадження в практику нових ініціатив, бо вона виступає супротивником консерватизму та застою. Таким чином, молодий вік сьогодні – це поняття не тільки демографічне, а і соціальне, політичне.

Треба відмітити, що молодь представляє дуже цінну, але й одночасно проблемну частину суспільства. Цінність молодого покоління полягає в тому, що, як правило, його представники мають підвищену цілеспрямованість, здатність засвоювати великі обсяги інформації, оригінальність і критичність мислення. Однак ці достоїнства породжують певну проблему існування та реалізації молоді в суспільстві. Так, критичність мислення часто спрямована не на пошук істини, а на безапеляційне відторгнення вже існуючих норм і догматів, якими керуються інші члени суспільства.

Незважаючи на проблеми, з якими постійно стикається молодь, у наш час значно розширюються можливості для власного вибору життєвого шляху, стилю життя, системи ідеалів і цінностей. Одночасно зростає індивідуальна відповідальність за власний вибір, потреба в самопізнанні та самоутвердженні.

Література:

1. Вашутін О. Політична соціалізація молоді в сім'ї і становлення політичної психології індивіда. Людина і політика. 2000. № 5. С. 67-71.
2. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України : інформаційно-аналітичні матеріали. К., 2003. 191 с.

СЕКЦІЯ 5 УКРАЇНА Й ЄВРОПА: КУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ І ВЗАЄМОДІЯ

Бразалук М.Ю.

Національна академія внутрішніх справ

УКРАЇНА ТА ЄВРОПА: КУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ І ВЗАЄМОДІЯ

Україна – це велика європейська країна зі своїми традиціями, культурою, історією, які споконвічно формувалися та творилися на її території. Загальновідомо, що український фольклор – один із найбагатших та найколеритніших у світі: пісні, казки, прислів'я, обряди – все це стало візитівкою нашої Батьківщини. Перебуваючи у самому серці Європи, наш народ гармонійно поєднав західноєвропейські традиції шанобливого ставлення до культури, збереження її для нащадків разом із різноманітністю та багатогранністю культури національної. І цьому є підтвердження. Протягом багатовікової історії нашої країни західна та національна культури тісно поєднувались між собою та співіснували: це і напрями в архітектурі, і мовні запозичення, пісні та казки і таке інше. Також сила-силенна українських культурних, церковних, політичних, громадських та державних діячів.

Щодо такої царини культури як мова, то український науковець, історик і публіцист Ярослав Грицак так висловився про мовні запозичення: «Якщо звернутися до аргументів з царини культури, то пропоную почати з мовних запозичень. Скажімо, легко зрозуміти, звідки взялося російське слово «криша» – від дієслова «крыть». Такого дієслова, однак, не має у випадку українського слово «дах». Воно має позаслов'янське походження і походить від німецького *das Dach*. Так само є зі словами «Спасибо» (Спаси Бог!) і «Дякую» (*Danke/Thank*) чи народними назвами картоплі «бараболя», «бандурка», «мандибурка» (від спотвореної західнослов'янської назви міста Магдебург, звідки поширилося вирощування картоплі після Тридцятилітньої війни 1618 – 1648 років), «крумплі» (від нім. *Grundbirge*) і

т. і. У певний момент цих запозичень з латини та німецької було так багато, що українська мова, як вважають філологи, за зразком чеської чи польської, могла стати західною, а не східнослов'янською [1]».

Своєю значущістю для світу та Європи відзначився відомий вчений епохи Відродження, освітній діяч, поет, філософ, астроном, астролог Юрій Дрогобич, який був доктором медицини та філософії, а також ректором Болонського університету медицини і вільних мистецтв, професором і віце-канцлером Істрополітанської академії у Братиславі.

Володимир Горовиць – найвизначніший піаніст XX століття, якого називали «королем королів піанізму» та «генієм інтерпретації» і який музикою заворожував, надихав і окрилював увесь світ, – народився в Києві. Він удостоївся Медалі Свободи – найвищої нагороди США, став володарем 25 премій «Греммі». Понад 60 років він щедро дарував світу радість та насолоду від спілкування з музикою, навічно залишившись «єдиним музикантом, чиї досягнення для інших музикантів здаються надприродними». З 1975 року щорічно 1 жовтня (саме цього дня народився В. Горовиць) у всьому світі відзначається Міжнародний день музики [2].

Безперечним і обнадійливим є той факт, що культурний діалог, як і подібні йому діалоги, не обривається, а навпаки – набуває все нових і нових форм, які значно розширюють і поглиблюють взаємодію України як європейської країни з іншими цивілізованими країнами континенту.

Так, спільно з Європейським Союзом запроваджено ряд програм у галузі культури та мистецтва:

Креативна Європа.

Креативна Європа – це програма Європейського Союзу з бюджетом 1,46 млрд € в галузі культури на 2014 – 2020 роки. Її затверджено Європейським парламентом 19 листопада 2013 року і прийнято Європейською радою 3 грудня 2013 року. Дана програма стартувала 1 січня 2014 року. Главою 17 розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію передбачена співпраця України з ЄС у сфері культури. Україна долучилася до програми «Креативна Європа» у 2016 році [4].

Polyphony («Поліфонія»).

Проект реалізує угорський музикант і етнограф Міклош Бот разом і з музеєм Івана Гончара. Бот прагне задокументувати все різноманіття української традиційної музики і за допомогою сучасних технологій представити її на європейському рівні. «Для нас був важливим контакт із людьми, які зберегли автентичну культуру. Ми записали тисячу пісень із різних куточків України» – каже угорський музикант.

«Підземелля Рівного».

«У Рівному давно циркулювала легенда про підземні ходи, які ведуть ледь не до Дубно. А коли кілька років тому у центрі міста утворилися провали, ми побачили вхід у підземелля. За оцінками експертів, вони схожі

на монастирські приміщення. ЄС нам виділив кошти на збереження і дослідження цього об'єкта, а в подальшому ми хотіли б перетворити підземелля Рівного на культурний туристичний осередок» – розповів начальник міського управління культури і туризму Рівного Тарас Максименко.

Brave Kids («Хорообрі діти»).

Міжнародний проект, який передбачає мистецькі майстер-класи у форматі «діти вчать дітей». Дітей 13 – 16 років із різних країн ділять на групи та відправляють у різні міста на воркшопах. Там вони мешкають у місцевих жителів і знайомляться з тамтешньою культурою. В Україні міжнародний проект реалізовуватиметься у Жидачеві на Львівщині, там житимуть діти із Анголи, Грузії, Словаччини та інших країн [3].

Окрім «Креативної Європи», про свої формати співпраці з Україною відвідували Британська Рада в Україні та Гете-Інститут. Директорка останнього Беате Кьолер назвала проблему, з якою часто стикаються європейці під час реалізації грантових програм в Україні: «Нам важко знайти партнерів, які співпрацювали б з нами не декларативно, а реально. Питання кваліфікації кадрів у гуманітарній сфері – актуальне для України. Тож ми розробили програму для тренерів. Ми хочемо навчити 100 осіб, які потім зможуть на місцях підготувати ще 4 тисячі людей».

Освітній напрямок, згаданий пані Кьолер, вочевидь, можна назвати найважливішою складовою подібних міжнародних програм для України. Українська культурна сфера зараз переживає системні трансформації, намагаючись перейти від радянської системи державного управління до сучасних відкритих і прозорих механізмів. «До Революції гідності ми розподіляли кошти з бюджету на культуру за традиційним принципом, зараз змінюємо підходи в цій сфері. Цього року вийде близько 40 фільмів, знімаються українські серіали. Ми припинили бути культурною колонією Росії, і нарешті можемо ставати частиною європейського культурного простору. Ми всі вчимося, бачимо, які проекти подаються на культурні програми ЄС» – заявив під час конференції голова Комітету з питань культури і духовності ВР Микола Княжицький.

Під час конференції «Культурні відносини України та ЄС: перші досягнення» українські посадовці не лише озвучили напрямки, в яких нам потрібна допомога міжнародних організацій, а й відвідували про зроблене з боку України. «У 2015-му було створено канал UATV для інформування за кордоном. Він має стати джерелом інформації про культуру України (програми «Про арт», «Fusion акорд», «Палітурка», «Древо»). Це плюс. Мінуси – гібридна війна з Росією відбувається і у сфері культури. Приміром, постійні спроби Росії привласнити українську культурну спадщину в Криму. РФ через дипломатів, посадовців, ЗМІ і різні майданчики у світі доводить,

що Україна – це failed state» – перелічила втрати і здобутки перша заступниця міністра інформаційної політики Еміне Джапарова [3].

Тож підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що наша країна не просто розвивається, а ще й активно співпрацює з європейськими країнами у різних сферах культури, що позитивно позначається на рівні культурного розвитку як нашої країни, так і європейських країн.

Література:

1. Грицак Я. Чому українці є європейцями. <https://zbruc.eu/node/13822>
2. Імена в медицині у відгомоні часу. 2015 рік. Календар знаменних та пам'ятних дат. К., 2015. С. 4.
3. Культурна інтеграція. «Креативна Європа» та інші. <http://tyzhden.ua/Culture/206101>
4. Україна приєдналася до програми ЄС «Креативна Європа». <http://ukurier.gov.ua>

Жуковська К.Р., Сахно Н.Ю.

Донецький юридичний інститут МВС України

ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку для нашої країни може бути важливим приклад європейських країн. Європейський Союз є політичним, економічним і культурним об'єднанням з ознаками конфедерації, до якого входять 28 європейських держав з населенням понад 507 млн осіб. Внаслідок політики розширення ЄС отримав спільні кордони з Україною 1 травня 2004 року, коли до союзу приєдналися 10 країн, у тому числі Польща, Угорщина, Словаччина. 1 січня 2007 року до ЄС приєднався ще один сусід України – Румунія. Наразі спільна протяжність кордонів України та ЄС становить 1390,742 км. Правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 року (набула чинності 1 березня 1998 року). Ця угода започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. Крім того, укладено низку галузевих угод та документів міжнародно-правового характеру. Україна співпрацює з ЄС в рамках проекту «Східне партнерство», одним із завдань якого є підготовка до вступу України до ЄС.

Стаття 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» фіксує «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі [1]». Після завершення вступу України до Світової організації торгівлі 18 лютого 2008 року були започатковані переговори в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між

Україною та ЄС, що відкрило шлях до лібералізації руху товарів, капіталів та послуг та широкої гармонізації нетарифних інструментів економічного регулювання. 9 вересня 2008 року Україна й ЄС досягли політичної домовленості про укладення угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. 19 грудня 2011 року сторони оголосили про завершення переговорів. Угоду про асоціацію було підписано в два етапи: 21 березня 2014 року та 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський парламент синхронно її ратифікували. Завершення Україною та ЄС усіх необхідних внутрішніх процедур дозволило розпочати з 1 листопада 2014 року тимчасове застосування значної частини Угоди про асоціацію на період до набуття нею чинності у повному обсязі після завершення процесу ратифікації усіма державами-членами ЄС. З 1 вересня 2017 року угода почала застосовуватися у повному обсязі.

Цей документ формує договірно-правову основу співробітництва України й ЄС на середньострокову перспективу. Передбачено підтримання регулярного діалогу на найвищому рівні у формі щорічних самітів, створення нових постійних органів двостороннього співробітництва – Рада асоціації, Комітет асоціації, Комітет асоціації у торговельному форматі, галузеві підкомітети Комітету асоціації, Парламентський комітет асоціації та Платформа громадянського суспільства.

Спільним політичним інструментом реалізації та моніторингу Угоди про асоціацію є Порядок денний асоціації. Цей інструмент був запроваджений Україною й ЄС ще на етапі переговорів щодо Угоди про асоціацію з метою підготовки умов і сприяння ефективній імплементації її положень. Рішення про розробку Порядку денного асоціації було прийнято під час Паризького саміту Україна – ЄС у вересні 2008 року. Спільний документ був схвалений 16 червня 2009 року і набув чинності у листопаді 2009 року. Порядок денний асоціації удосконалюється та доповнюється з урахуванням розвитку поточного діалогу між Україною та ЄС, а також досягнутих Україною результатів і цілей у впровадженні внутрішніх реформ. Сторони визначають пріоритети Порядку денного асоціації, які доповнюють зобов'язання сторін відповідно до Угоди про асоціацію для повної імплементації цієї угоди. Оновлений Порядок денний асоціації був схвалений 16 березня 2015 року.

Література:

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17?lang=ru>
2. Офіційний сайт Ради Європи. http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/cities/default_en.asp

3. Офіційний сайт Представництва ЄС в Україні.
http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/eu_ukraine/eastern_partnership/eastern_partnership_uk.htm
4. Україна – Євросоюз у деталях. Транскордонне співробітництво.
http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/3rd_inset_ukr_web_uk.pdf

*Лопушенко Г.М.
Донецький юридичний інститут МВС України*

УКРАЇНА Й ЄВРОПА: ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМВІДНОСИН

Вступ України до ЄС є поетапним, довготривалим процесом. Європейський вибір обумовлений декількома факторами. По-перше, це територіальна приналежність України до Європи. По-друге, економічні зв'язки та культурний діалог, які починаються ще за часів Київської Русі. По-третє, потенціальна загроза з боку Росії.

14 червня 1994 року Україна підписує з ЄС Угоду про партнерство та співробітництво. Ця подія стає поштовхом до подальшого політичного, економічного та культурного діалогу. Україна починає перетворення з об'єкта світової політики у її суб'єкт. Договір вступає в силу у 1998 році, того ж року президент Леонід Кучма утворює Стратегію інтеграції України до ЄС. 28 листопада 1994 року Рада ЄС приймає Спільну позицію щодо України, в якій закладається вектор двосторонніх відносин і пріоритетних напрямків. Це розвиток політичних стосунків, підтримка демократії за допомогою консультування з питань нового законодавства та інститутів, допомога в ринкових реформах і стабілізації економічної системи. Україна стає для Європи партнером в першу чергу через спільні інтереси: мир на континенті, економічні відносини, культурні зв'язки та інше. У липні 2002 року Україна отримує «спеціальний статус сусіда», який передбачає полегшення режиму контрольованої міграції. Того ж року президент Леонід Кучма окреслює мету підписання угоди про асоціацію України з ЄС і таким чином формально розпочинає процес євроінтеграції. Україна виконує план «Шляхом європейської інтеграції», який розрахований до 2015 року і спрямований на створення умов для вступу в ЄС. З приходом до влади Віктора Ющенка євроінтеграційні процеси позначаються як пріоритетні. У 2007 році розпочинаються переговори про нову базову угоду – асоціацію. У травні 2009 року Україна приймає участь в новій ініціативі ЄС – «Східне партнерство», головною метою якої є створення необхідних умов для прискорення політичної та економічної інтеграції між ЄС і зацікавленими країнами-партнерами шляхом сприяння політичним і соціально-економічним реформам. У листопаді 2010 року на

саміті «Україна – ЄС» підписаний протокол до Угоди про партнерство та співробітництво щодо основних принципів участі в програмах ЄС. 16 вересня 2014 року Верховна Рада схвалює законопроект про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який в той же день був підписаний президентом Петром Порошенко. 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію між Україною та ЄС у повному обсязі набуває чинності.

Ми вважаємо, що європейська інтеграція, членство в ЄС є стратегічною ціллю України, тому що це – найкращий спосіб реалізації національних інтересів, побудови демократичної й економічно розвинутої держави, посилення позицій у системі міжнародних відносин. Для України це шлях модернізації економіки, подолання технічного відставання, створення нових робочих місць, поліпшення характеристик вітчизняного продукту та підвищення конкурентоздатності вітчизняного виробника, вихід на європейській і світовий ринки. Галузі, в яких Україна може вже сьогодні конкурувати: промисловість, текстиль, сільськогосподарська продукція. В політичній сфері – це стабільність політичної системи, її інститутів, модернізація правового поля, забезпечення прав людини. В міжнародній – повноправна участь в ОБСЄ, РЄ, ЦЄІ, НАТО.

Мельник П.В.

Одеський державний університет внутрішніх справ

ДІАЛОГ КУЛЬТУР ЯК ФОРМА МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Проблема розгортання діалогу культур є однією з визначальних для українського суспільства та для подальшого формування його як консолідованої нації. Політичний контекст проблематики – необхідність збереження міжетнічного миру, забезпечення національної ідентифікації, знаходження місця країни в системі культурних і геополітичних координат тощо – зумовлює необхідність вироблення адекватної політики щодо регулювання міжетнічних відносин. Дослідження особливостей та факторів, які обумовлюють ведення діалогу культур в Україні на сучасному етапі, сприятиме розумінню процесів в етнонаціональній сфері, виробленню ефективної державної етнополітики. Актуальність зазначеної проблеми підтверджується чисельними дослідженнями вітчизняних і зарубіжних вчених Д. Антонюка, М. Бахтіна, О. Кузьменка, І. Дзюби, І. Кураса, О. Лановенка, О. Майбороди, А. Перотті, Ю. Римаренка, В. Сагатовського, Л. Шкляра, М. Шульги та інших дослідників.

Діалог взагалі у науково-довідниковій літературі визначається як одна з форм спілкування, пошуку об'єктивної істини у процесі поживлення обміну думками між співрозмовниками (особами, групами людей тощо) [6]. Реальний діалог передбачає живе спілкування, наповнюючи життя

повноцінним сприйняттям голосу кожного його учасника, та плюралістичний мир різних свідомостей, що стає творчим стимулом для продукування нових культурних цінностей. Таке розуміння діалогу означає найдемократичнішу форму комунікації, що застосовується до ситуацій, у яких інші форми спілкування неможливі. Бар'єром для спілкування будь-яких суспільних відносин можуть бути політичні, світоглядні, моральні, релігійні, психологічні обмеження або заборони. Першим кроком на шляху подолання таких нагромаджень, звичайно, є діалог культур – найдавніший і найбільш фундаментальний спосіб демократичного спілкування, мета якого вбачається у можливості жити разом мирно в багатокультурному світі, розвивати відчуття спільності та причетності до нього. У наш час поняття «діалог культур» досить широко вживається. Під цим словосполученням розуміється така форма і спосіб комунікації двох культур, коли кожна із сторін визнає іншу як рівну, виявляє до неї інтерес, визнає її відмінність, поважає її унікальність і водночас через пізнання і визнання характеристик іншої культури поглиблює уяву про себе, чіткіше усвідомлює себе, свої контури і якості, поглиблює самоідентичність [1].

З точки зору норм, принципів та цінностей, якими керується людина, що стає суб'єктом міжкультурної взаємодії, О. Кузьменко розглядає міжкультурний діалог як багатогранне поняття, що передбачає здатність до розуміння іншого, до подолання відчуженості, а не тільки комунікацію: передачу, поширення чи обмін інформації [4]. Такий діалог передбачає цілісну взаємодію та взаємовплив, які здійснюються на моральних засадах. Концепція міжкультурного діалогу, запропонована Радою Європи, містить визначення, яке характеризує його як відкритий, шанобливий обмін поглядами між індивідами та групами, які належать до різних культур, що, в свою чергу, веде до глибшого розуміння інших видів, глобального сприйняття світу.

У Білій Книзі з міжкультурного діалогу, термінологія якої в загальних рисах співпадає з термінологією, розробленою Радою Європи та іншими міжнародними організаціями, під міжкультурним діалогом розуміється відкритий і ввічливий обмін думками між особами та групами осіб різного етнічного, культурного, релігійного, мовного походження й традицій на основі взаєморозуміння і взаємоповаги. У такій формі, вважає Рада Європи, діалог має відбуватися на всіх рівнях – у суспільствах, між суспільствами Європи та між Європою й іншим світом. Окрім того, Рада Європи визначила мету міжкультурного діалогу: ділитися баченням світу, розуміти та вчитися у тих, хто бачить світ інакше ніж ми; визначати спільне та відмінне між різними культурними традиціями та способами сприйняття; досягати консенсусу, не вирішувати спори шляхом насилля; допомагати управляти культурними відмінностями демократичним способом, роблячи необхідні коригування усіх типів існуючих соціальних та політичних механізмів;

наводити мости між тими, хто бачить у відмінностях загрозу або способи збагачення; розвивати нові проекти та обмінюватись найкращими практичними навиками в області міжкультурного діалогу, демократичного керування соціальним різноманіттям та сприяння соціальній згуртованості [2]. Таке розуміння міжкультурного діалогу, який є потребою нашого часу, створюватиме умови для збереження ідентичності та відродження культур, ставатиме на заваді їх уніфікації, сприятиме формуванню інформаційно-комунікативного й соціокультурного середовища на підґрунті конструктивного підходу.

Результатом діалогу двох культур можуть бути такі варіанти: 1) злиття двох культур в одну загальну; 2) коли при діалогічній зустрічі двох культур вони не зливаються, а кожна зберігає свою єдність і цілісність, але при цьому вони взаємно збагачуються; 3) коли діалог веде до розуміння різних істотних принципів, коли чим більше розмежування, тим краще, але розмежування доброзичливого. Аналізуючи дані підходи, можна виділити такі умови, які ведуть до результативності діалогу: подолання егоцентризму кожної із сторін; визнання іншої сторони діалогу як рівноправного партнера; прояв толерантності та бажання почути і зрозуміти партнера; прояв сумніву щодо принципів власної позиції; визнання за партнером права мати іншу картину світу й інший сенс буття; розгляд досвіду іншої сторони як знання, що розширює горизонт власного буття [7]. Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати, що діалог культур, з одного боку, забезпечує вільний розвиток і функціонування всіх культур, а з іншого, сприяє процесу їх взаємодії, взаємовпливу і взаємозбагачення.

Які ж фактори обумовлюють необхідність ведення діалогу в нашому суспільстві? Перший – нові соціально-політичні реалії. Утвердження України як суверенної держави, її прагнення стати правовою, демократичною, соціально-відповідальною вимагають пошуку таких орієнтирів, які б сприяли консолідації суспільства, утвердженню принципів співжиття і співпраці. Адже досвід минулого, драматичні події нинішнього політичного життя красномовно свідчать про те, що подолати кризові явища будь-яке суспільство може тільки тоді, коли буде жити в режимі діалогової культури, толерантності, вираженого компромісу. Другий – поліетнічний склад українського суспільства. В Україні живуть представники понад 130 великих і малих етносів. І всі етноспільноти, незалежно від їх кількісної характеристики, з одного боку, мають право на розвиток своєї культури, збереження власної етнічної ідентичності, формування особливих норм спілкування, з іншого – сприяють збагаченню інших культур. Це означає, що жодна культура як суб'єкт спілкування не може бути обмеженою по відношенню до іншої [5]. Третій – необхідність відновлення культурного простору, що залишився у спадок від тоталітарної системи. З одного боку, у ньому були наявні зв'язки, був культурний взаємообмін, але, з іншого, всі ці

процеси не відбувалися нормально. Насамперед, на відміну від нормального простору, в якому рух всебічний, тут переважав однобічний рух з боку російської культури в національну, а етнічні культури не були репрезентовані своїми кращими якостями. Як ми пам'ятаємо, в кожній етнічній культурі, в тому числі і в російській, також був цілий ряд заборонених, скомпрометованих явищ, які не брали участі в цьому культурному обміні, фактично не існували в даному культурному просторі. Водночас, навпаки, нав'язувались часто офіційні явища, псевдокультурні, псевдомистецькі, які мали репрезентувати ту чи іншу культуру. Для політичних диригентів цього єдиного простору метою був не розвиток національних культур, а їхнє змішування, поступова денационалізація і поступове створення безнаціональної культури. І як результат – занепад національних культур, традицій тощо [3].

Отже, виходом у даній ситуації може бути тільки ведення діалогу, і, зокрема, діалогу культур, який, по-перше, забезпечує вільний розвиток і функціонування всіх культур, по-друге, сприяє процесу їх взаємодії, взаємовпливу і взаємозбагаченню. Діалог культур – це цивілізована форма міжкультурної взаємодії, яка веде до збагачення всіх культур в ім'я прогресу кожної. Це найдемократичніша форма організації рівноправних відносин, метою яких є пошук істини на основі толерантності, взаємовпливу і взаємозбагачення, результатом чого є консолідація суспільства.

Література:

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М., 1986. 445 с.
2. Біла книга з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності й гідності». К., 2010. 44 с.
3. Дзюба І. Між культурою і політикою. К., 1998. С. 21.
4. Кузьменко О. Єдність та розмаїття буття культури: філософський аспект. <http://moodle.kmpu.edu.ua>
5. Перотті А. Виступ на захист полікультурності. Львів, 2001. С. 35.
6. Словник соціологічних і політологічних термінів. К., 1993. С. 30.
7. Шульга М. Формула злагоди – діалог культур. Віче. 1997. № 1. С. 33.

Никифоренко А.Р.

Донецький державний університет управління

«БЕЗВІЗ» ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОСОЮЗУ

Повноцінне функціонування культури в її якнайширшому розумінні потребує, серед іншого, стану її змістовної та просторової відкритості. Буттю культури – за М. Бахтіним, В. Біблером, М. Бубером, Е. Левінасом,

П. Рікером, О. Розенштоком-Хюсі, С. Франком, К. Ясперсом – властива засаднича діалогічність. Ідеться про взаємодію, взаємопроникнення, запозичення, адаптацію, наслідування, осягнення смислів, значень, символів, образів, переконань, цінностей, вірувань, інститутів, звичаїв, моделей поведінки, соціальних артефактів.

Вітчизняна культура тривалий час розвивалася за відсутності в Україні власної державності, опираючись цензурі, переслідуванням, заборонам, репресіям, асиміляторським заходам з боку метрополій та панівних соціальних груп, зосереджуючись не так на самореалізації, як на самозбереженні, наслідком чого були (а подекуди – і залишаються) її структурна неповнота (за І. Лисяком-Рудницьким, І. Дзюбою, Я. Ісаєвичем), сконцентрованість на діалозі насамперед з культурами колишніх метрополій (а культурна комунікація з рештою світу – через посередництво однієї з таких культур – російської), а відтак – периферійність, драматичне відставання від світового культурного процесу.

До деформацій у сфері міжкультурного діалогу, спричинених колоніалізмом як таким, можна додати проблеми, пов'язані із зазіханнями на українську історико-культурну спадщину з боку Росії та запереченням національно-культурної окремішності українського народу [2] (так, підтримку історичними аргументами з наголосом на спільному досвіді, єдності світогляду та характеру українців та росіян ідеологічно легітимізованій тоталітарній системі від кінця 1930-х рр. був покликаний забезпечити концепт «радянського народу» [9]); схожі за функціоналом і міфологеми «триєдиного російського народу», «пролетарського інтернаціоналізму», «давньоруської народності», «давньоруської мови», «дружби народів», «братніх народів» [11], «союзу робітничого класу, колгоспного селянства і народної інтелігенції», «спільної історії», «російського світу». Саме існування української державності нині сприймається Кремлем як неприпустимий виклик, що ставить під сумнів претензії на самобутність та імперську ідентичність Росії [4]. У своїй гібридній війні проти нашої держави Російська Федерація намагається використовувати як ресурс масову присутність російського, а точніше сказати, російсько-советського світу в багатьох сферах культурного життя України: в царині високої культури (академічне мистецтво, наука, освіта), масовій та повсякденній культурі [1, с. 43].

Цілковите підпорядкування царини культури панівній ідеології та завданням державної політики в часи перебування України під владою комуністичного режиму, фактичне перетворення культури на знаряддя пропаганди та масштабної соціальної інженерії, тривала цілеспрямована провінціалізація української культури досі дають ознаки одержавленістю, бюрократизованістю української культури, анахронічністю вітчизняного культурного простору, неадаптованістю сучасної індустрії розваг, наявних

форм масової культури, молодіжних субкультур до українського національно-культурного субстрату, загальною нерозвинутістю в Україні креативного підприємництва, культурних індустрій, культурного менеджменту.

Запровадження для громадян України безвізового режиму з країнами ЄС вітчизняною громадською думкою, експертами та дослідниками сприймається й осмислюється більшою мірою у ракурсах політичному (невипадково українці назвали «безвіз» головною політичною подією 2017 р. – за даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, президент П. Порошенко – головним досягненням України в 2017 р., а його опоненти – *«головним «прапором» президента та його оточення: топ-темою, базовим Міфом (саме так – з заглавної літери) влади»* [5]) та соціально-економічному, втіленням чого подекуди виступають твердження про те, що спрощення процедур перетину кордону спричинить неконтрольоване збільшення трудової міграції з України (*«це буде відтік найпрацездатнішого люду, дефіцитних робочих кадрів і талановитої молоді... Ці процеси ще більше поглиблюють демографічну кризу в Україні й ведуть до негативної диспропорції населення... У країні лишаються пенсіонери й безробітні, які самі потребують виплат з бюджету»* [8]), та про неактуальність «безвізу» для українців, оскільки більшість з них не має фінансової можливості їздити до ЄС, пошуки кореляції між соціометрією добробуту й побуту пересічних громадян України та перспективами модернізації їхніх дозвілєвих практик (*«показовими... є спроби українських можновладців інтерпретувати «безвіз» як можливість вільно подорожувати Європою. Не дивно, що в країні, де майже 60% громадян НІКОЛИ не були за кордоном, а третина НІКОЛИ не виїжджала за межі регіону проживання, подібна інтерпретація не могла викликати нічого, крім, у кращому випадку, подиву, а в гіршому – роздратування. Особливо, якщо взяти до уваги рівень добробуту більшості наших співгромадян, яким точно не до міжнародного туризму, версалів, луврів і всіляких пінакотек»* [3]), пропозиції *«поїхати в деревню, зайти до будь-якої хати й запитати людей», чи «дозволить безвіз жити краще?»* [6]).

Культурно-цивілізаційні «бонуси» від «безвізу» багатьма коментаторами або відсуваються на другий план (*«скасування віз з Євросоюзом не усунуло ... реального дисбалансу в доходах, а отже, й у стилі життя, й у можливостях, та, відверто кажучи, у взаєминах. Доки ці розбіжності не подолані, всерйоз говорити про «сім'ю європейських народів» неможливо. Й доти євроінтеграція – зручний для політичних гасел Міф та Культи»* [5]), або свідомо применшуються (*«Безумовно, можливість вільно подорожувати, відкривати для себе світ, розширювати світоглядні горизонти, опановувати мови, знайомитися з іншими культурами тощо – все це дуже важливо. Втім, подобається нам це, чи ні, та для більшості*

наших співвітчизників значущість тих чи інших досягнень визначається не культурними, світоглядними, символічними чи цивілізаційними аспектами, а переважно винятково соціально-економічними наслідками» [3]).

Між тим, зазначені «бонуси» є цілком очевидними як *hic et nunc* (адже право на свободу пересування виступає одним з базових прав людини, а для наших співгромадян можливість вільного пересування в межах усієї Європи є, без перебільшення, цивілізаційним проривом), так і в довгостроковій перспективі: Європа дедалі більше «чутиме» Україну, а українці – Європу, себто вони усвідомлюватимуть, що насправді важливо для Європи, опановуватимуть і осягатимуть європейську етику. Відбуватиметься принципова для нас зміна поведінки, мислення та риторики (спочатку на рівні еліти, а потім і на рівні пересічних громадян). Так Україна ставатиме частиною Єдиної Європи [10].

А ще українці більш наполегливо вивчатимуть мови країн ЄС; бізнес активніше інвестуватиме в переклади світових актуальних книжок українською мовою та переклади на іноземні мови провідних вітчизняних авторів; мас-медіа популяризуватимуть історико-культурну тематику та впливатимуть на формування культурних запитів глядачів / слухачів / читачів; держава посилить підтримку українських громадян, українського культурного життя за кордоном; ринок перетворить «відтік мізків» з України на їх «кругообіг».

Безвізовий режим спростить культурний обмін між Україною та ЄС, дасть змогу громадянам України активніше знайомитися – в якості туристів, студентів, найманих працівників, підприємців, представників неурядових організацій – з країнами Європи та обирати для себе гідне майбутнє, презентувати європейцям себе й допомагати їм відкривати для себе Україну, її історію та культурний світ, дозволить українцям краще розуміти європейські цінності, європейський культурний простір [7] і, в такий спосіб, наблизитися до повнішого та глибшого розуміння вітчизняної культури, її історії, динаміки розвитку, сучасного стану, особливостей, набутків та перспектив.

Література:

1. Быстрицкий Е.К. Украина – Россия: разлом культур. Украинско-российский диалог: Национальные интересы Украины и России: совпадения и расхождения. Материалы международной научной конференции. К., 1996. С. 42-48.
2. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. К., 1993. 447 с.
3. Гладких В. Вміла готувати, та не вміла подавати: чому новина про «безвіз» викликала протилежні оцінки в суспільстві. <http://vilne.info/2017/04/09/vmila-gotuvati-ta-ne-vmila-podavati-cho/>

4. Дзюба І. Україна – Росія: протистояння або діалог культур? <https://www.religion.in.ua/main/analitica/5590-ukraina-rossiya-protivostoyanie-ili-dialog-kultur.html>
5. Кохненко В. Скасування віз з Євросоюзом не скасувала головний підтримуваний фактор – матеріальне становище наших співвітчизників. <https://112.ua/mnenie/bez-viz-i-bez-vozmozhnostey-pochemu-bezviz-ne-mozhet-schitatsya-vysshim-dostizheniem-v-ukrainskoy-istorii-396641.html>
6. Полещук Е. Безвіз з багатьма «но». <http://racurs.ua/1511-bezviz-s-mnojestvom-no>
7. Попова Т. Що отримують українці від безвізового режиму? <https://www.radiosvoboda.org/a/28542080.html>
8. Романова А. Який реальний ефект від безвіза. http://m.biz.nv.ua/experts/romanova_a/kakov-realnyj-effekt-ot-bezviza-1843976.html
9. Скочиліва В.Г. Ідеологема «братський народ»: фактор легітимності в конфліктному просторі. Вестник Томського державного університету. 2017. № 415. С. 115-118.
10. Щерба О. Чому націоналізм не може бути вибором європейської України. https://petrimazepa.com/chomu_nacionalizm_ne_mozhe_buti_viborom_evropejskoi_ukraini
11. Шпорлюк Р. Імперія та нації. <http://history.org.ua/LiberUA/966-7888-05-3/966-7888-05-3.pdf>

Irina Palamarchuk
Odessa State University of Internal Affairs

GRADUAL IMPLEMENTATION OF THE EU – UKRAINE ASSOCIATION AGREEMENT WHILE RESPECTING THE CULTURAL HERITAGE

Ukrainian lands are a part of the Euro-Atlantic civilization. Kyiv Rus, later the Galician-Volyn principality, Cossack state supported numerous trade and cultural relations with many countries of Europe. For many centuries there was a borrowing and mutual enrichment of cultures of European peoples. During different empires Ukrainian lands survived the troubles, suffered and lost national cultural values [1]. Only after gaining an independence Ukraine inherited thousand archeological sites, monuments of history, art and architecture.

Ukraine takes an active part in the work on updating the UNESCO World Heritage. On December 12, 1990 two world-famous monuments – St. Sofia Cathedral with an ensemble of monastery buildings and Kyiv-Pechersk Lavra were added to this list [4].

The use of historical and cultural heritage has become a significant argument in protection of national political interests and the formation of a positive image of Ukrainian people and Ukraine, popularization of the national language, science and art. Permanent dialogue between Ukraine and the EU member states is taking place through the establishment of cultural and historical centers in European capitals; mutual cultural and scientific exchange; organization of international tourism with mandatory for visiting sights and attractions objects of cultural heritage of Europe and Ukraine; expanding the participation of national professional and amateur teams in international art projects [4].

At the present time, in the period of globalization, the idea of preserving cultural diversity is put forward. In Ukraine, during recent years various projects are being implemented, aimed at developing intercultural dialogue, preservation of tangible and intangible cultural heritage, support of folk art, cultural tourism. Our country has clearly identified European vector of its further development, integration into the European community. And the consolidation of society can be achieved through the formation of national, cultural and information space, ethnic dialogue and cooperation, the use of culture, diversity and national identity.

The European course of Ukrainian diplomacy must remain priority and strategically important for our state. And the outlined decisions in the document «Main directions of foreign policy of Ukraine» about emphasized prospective goal of Ukraine's foreign policy as Ukraine's membership in European communities should be gradually implemented [3, p. 3-9]. The level of implementation of the reforms which are necessary to fulfill the Association Agreement, as of 2017, is 41%. The process of Implementation of the EU – Ukraine Association Agreement accelerates the resolution of problems that have been accumulated over the years. The EU provides significant support to Ukraine for the implementation of the AA, helps to reform public administration in Ukraine. It will increase the ability to adapt Ukrainian legislation to EU law and ensure more effective development and implementation of reforms [2].

Cooperation between Ukraine and the EU has been expanding for years. One of the results for today is the abolition of the visa regime between Ukraine and the European Union. But at present, the world is even more a part of the turbulence zone. In the EU and the US, the growing popularity of the populist and right-wing forces, the conflict in the East of Ukraine is continuing, EU internal problems is focused on their solution, Russia's information attacks, cyber-intervention is not a comprehensive list of challenges Ukraine needs to be prepared for.

Today it is complicated to analyze Ukraine's foreign policy. Ukrainian and foreign experts, top diplomats, Ukrainian citizens took part in a diplomatic poll of opinion held by the Institute of World Politics. Foreign and Ukrainian experts mentioned the lack of a foreign policy strategy, constant ambiguity in relations with the EU. Among the main problems of foreign policy of Ukraine is a weak

diplomatic corps and Russia's aggression against Ukraine. Ukrainians, for the most part, are inclined to believe that the main benefit of Ukraine for the world is in restraining the aggression of the Russian Federation at the global level.

Obviously Ukraine's accession to the EU is long-lasting, multi-stage and time-consuming process.

Ukraine's European choice is natural and quite logical. This choice can be explained by its geographic and civilization proximity between Ukraine and Europe, its historical tradition of cooperation with other European nations.

References:

1. Закон України Про охорону культурної спадщини.
<http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. <https://www.pro-vikonannya-ugodi-pro-asotsiatsiyu-mizh-ukrainoyu-ta-evropeyskim-soyuzom-za-2017-rik.pdf>
3. Вектори української дипломатії. Політика і час. 1995. № 10.
4. Співробітництво України з ЮНЕСКО у сфері охорони культурної спадщини: стан та перспективи.
http://nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2013/Unesko.Pdf

Olexandr Panchuk

Odessa State University of Internal Affairs

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION

Ukraine is an integral part of the world community. Our country, like all other states, is involved in the formation of important legal, political and social processes. However, the status of Ukraine in the world community is very controversial. The uncertainty on the clear position of Ukraine among other countries of the world is a big problem for our country. This problem is connected with the low standard of living of citizens of the state, problems in political, economic, ecological, cultural and other spheres of life of the country.

The European Union is a political and economic union of member states that are located primarily in Europe. The EU has a single, standardized system of laws that applies to all member states. The EU plays an important role in diplomacy and works to foster stability, security and prosperity, democracy, fundamental freedoms and the rule of law of all of the EU's members at international level [1].

The EU has become an excellent example of the interethnic modelling that raised the general social welfare and coordination of public cooperation to the

highest level. However, the unforeseen transformations of the international political structure have caused numerous challenges for this successful geopolitical project. The flows of displaced people from the Middle East ran to Europe, the terror threats reached new dangerous levels, the euro skeptic movement grew in popularity, the hidden danger of separatism remained in many countries and the referendum results in the United Kingdom provoked it to shuffle towards the EU exit. Notwithstanding the different disruptive factors, the European Union got through them, showing an exceptional range of stability and capacity for modernization [2, p. 2].

According to the above, it is important to note that the European Union has demonstrated the political will to change, the ability to organize themselves in a difficult moment, determination and commitment in their actions. It is political will, unity, determination and loyalty that are common to Ukraine and the European Union, because they were the basis of the process of Ukrainian identity in the international arena. The presence of common characteristics and desires is extremely important in the process of interaction between our state and the EU.

The development issues of the Ukrainian-European cooperation should remain in the area of bilateral communication and meet the individual interests of Kyiv and Brussels. Despite Ukraine's desire to become a full member of the European Union, our country, nowadays, does not meet all the requirements of the participating countries.

In order to become a full member of the EU, Ukraine has to fulfill a number of requirements, such as: Ukraine should develop a strategic document on cooperation with the EU, especially in the part of legislation harmonization; Ukraine should to promote transparency at all levels of the government system in State; Ukraine should there is need in the full integration into the global and European production networks as a goods producer; Ukraine should necessary to pay more attention to the legislative activity, to be more scrupulous with regard to the draft bills being considered and adopted; Ukraine should to improve the procedure for the consideration of laws and a lot of others.

Today, the government of the country is trying to do its utmost to ensure that Ukraine has become a member of the European Union, but events happening in our country, such as, annexation of the territory of the Crimea, the outbreak of military actions in Donbas, the fall of the economic situation, the problems in policy sphere, all of this slow down the process of European integration of Ukraine.

Active policy course Ukraine is aimed at European integration, which is why, with political will and perseverance of our country, Ukraine will gain full membership in the EU. The desire of the Ukrainian government to become a member of the EU lies in the fact that the main direction of political activity in Ukraine is to determine the main problem of the functioning of all spheres of life in the country. Thus, the main problem is the need to build democratic institutions

of state formation, which will bring Ukraine closer to European standards of living and ensure full participation in the EU.

As a conclusion, it should be noted that Ukraine's accession to the EU is an outstanding event for our country. Such an event will be the beginning of a new life for Ukrainians, will enable the development and improvement of every citizen.

In addition, Ukraine's accession to the EU, in my opinion, is the most effective way of reforming Ukraine. That is why the Ukrainian government needs to improve communication between the parliament and the Cabinet of ministers should be improved in Ukraine in order to accelerate the decisions making that are stipulated in the Association agreement between Ukraine and the EU, which will accelerate the process of European integration.

References:

1. Anonymous (16 June 2016). «The EU in brief – European Union – European Commission». European Union. https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_en#the-eu-in-the-world
2. Manual of Recommendations «Problems and prospects of cooperation between Ukraine and the EU». Kyiv, 2017. 12 p.

Sofia Rudenko
Poltava Oil and Gas College
of Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

UKRAINE'S ROAD TO EUROPE

For a state that has defined itself as European since obtaining independence, Ukraine has had an unusually frustrating relationship with the EU. At the root of this frustration lies a cognitive dissonance that has never been fully overcome. To the most principled Ukrainian proponents of EU integration, Europe (and hence the EU) is an ethno-cultural, Greco-Roman and Christian civilization – and Ukraine is organically a part of this, despite its Soviet past, its self-aggrandizing political class and its decidedly uncivil state. To the more opportunistic and «pragmatic» part of the spectrum, the EU is a source of wealth and markets. To almost everyone, the EU is also a geopolitical project offering, for good or ill, an escape from the country's historical dependency upon Russia. In this conversation, far less attention is paid to the way the EU actually perceives itself: as an increasingly multi-cultural entity defined by values, standards and the harmonization of institutions. The technocratic biases of EU elites and the dry nature of the integration process do not assist clarity in this regard. Nor do real divisions within the EU-28 about Ukraine's significance and potential [5].

The above-mentioned give us understanding that the problems of cultural interaction and intercultural dialogue play a considerable role in the modern social

and scientific discourse of Ukraine. In modern philosophy the dialogue of cultures is considered as interpenetration of various cultures' meanings in the process of interaction with the aim of transforming senses, meanings, and concepts. Cultural dialogue foresees realizing by an individual cultural diversity, finding out peculiarities of the other culture, positive perception of differences, tolerant attitude towards the other, mutual influence and enrichment in the process of cognition (Bilchenko, 2007) [2].

Since the EU is not currently offering the prospect of EU membership to Ukraine, it is unable to promote security in the same way as it did through the stabilization and association agreements with the countries of the Western Balkans. However, the goal of surrounding itself with well governed and economically successful countries remains – and is increasingly relevant. In such circumstances, the EU should strengthen Ukraine's internal capacity to prevent conflicts and manage differences constructively. Ending the ongoing war and avoiding the renewal of internally-driven or externally-instigated armed hostilities is clearly the most pressing need in Ukraine and one which requires immediate action. However, lasting peace will require efforts to redress the internal drivers of violence⁶ and to build institutional and cultural structures for the constructive resolution of political, ethnic, religious and other collective differences. This could be done by examining a broad range of options and through credible political and civic processes. But it cannot be done quickly because moving from war to peace takes individuals, societies and states through certain profound changes in social values and behaviour patterns, governance and political culture [3].

Europe needs to look at new realities face to face and with renewed hope, it needs to demonstrate its capacity to «live up to its responsibilities in a globalized world». The ambition is needed to re-launch the Neighborhood Policy based on shared values, in the first place on the values of democracy and respect of human rights. It is necessary to think of creation of a large space, of reciprocal benefits, to overcome the fears of globalization. This policy cannot concentrate only on economic and commercial aspects, leaving behind of those political. All of these aspects are interconnected and need initiatives expressed by institutional (EU, governments, parliaments of the partner countries), economic and social (entrepreneurs, unions, universities, NGOs and civil associations) actors. The credibility of the European policy depends on strong and visible support for civil society in our neighborhoods' in order for them to consolidate new democratic systems and promote human and peace rights [1].

European integration is a process of transformation for Ukraine. The end result of this process is to improve people's livelihood and the transformation of Ukraine into a free democratic state with a positive reputation in the world. Unfortunately, today in Europe, the mention of Ukraine quite often causes negative emotions in ordinary citizens. In April 2016, in the Netherlands, ahead of the referendum on the Association Agreement between Ukraine and the European

Union, an opinion poll was conducted and found out that 59 % of respondents would vote against the Agreement because they did not believe in Ukraine, in particular due to the high level of corruption (The referendum in the Netherlands will not affect the provisional application of the agreement EU-Ukraine, 2016) [4]. Ukraine should try and consolidate its European identity within the state in order to become more attractive for Europeans rather than beg for the prospect of EU membership. After all, Ukrainians dream of living their lives in accordance with such European values as human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights. Apparently, it is impossible to build such a society without European integration.

References:

1. Agreement between the European Community and Ukraine on the facilitation of the issuance of visas (2007). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A1218%2802%29&from=EN%20\(25.10.2016\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A1218%2802%29&from=EN%20(25.10.2016))
2. Bilchenko E. Problem of the Text Culture in educational content. Way of Education. 2007. № 3. P. 9-11.
3. EU-Ukraine – A European Agenda for Reform, Version 4 July 2014. [http://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/fule/docs/ukraine/a_european_agenda_%20for_reform.pdf%20\(25.10.2016\)](http://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/fule/docs/ukraine/a_european_agenda_%20for_reform.pdf%20(25.10.2016))
4. González M. Cross-cultural vs. Intercultural. <https://ixmaticcommunications.com/2011/02/03/cross-cultural-vs-intercultural/>
5. Ukraine: EU further supports reform agenda and its economic recovery (2015). [http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5215_en.htm%20\(25.10.2016\)](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5215_en.htm%20(25.10.2016))

СЕКЦІЯ 6

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА. РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ВИРІШЕННІ СУЧАСНИХ КОНФЛІКТІВ

*Александр А.С.
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ПРО НАРОДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ (ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ)

Громадянське суспільство відіграє провідну роль у розвитку держави та має можливість впливати на важливі події в житті окремої людини. Воно повинно контролювати дії органів державної влади та бути незалежним від них, спонукати людину бути небайдужою, активно реагувати на прояви несправедливості, порушення прав громадян. Особливо це стосується українців, які ще до цього часу так і не змогли усвідомити принципів побудови демократичної держави, які елементи демократії повинні в першу чергу домінувати в суспільстві, за якими принципами повинна функціонувати держава, які ідеї повинні домінувати серед громадян.

Вивченням питання громадянського суспільства займалися відомі вчені, філософи, історики, письменники в різних країнах світу: Томас Гоббс, Джон Локк, Ніколо Мак'явеллі, Томас Мор, Еразм Ротердамський, Анрі де Сен-Сімон, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель, А. Агальцев, І. Кипич, О. Лотюк, Т. Андрійчук, М. Максименюк, В. Нікітенко, С. Сидоренко.

Громадянське суспільство – це «сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян. Складовими частинами такого суспільства можуть бути спільноти різних напрямів (професійного, творчого, спортивного, конфесійного й інших) [1]». Сім'я та приватна сфера особистості також належать до громадянського суспільства.

З проголошенням незалежності в Україні і початком демократизації з'явилася проблема конкуренції соціальних груп за владу, ресурси і статус, як показав досвід ХХ століття, за якого почалась боротьба різноманітних соціальних суб'єктів (профспілок, владних структур центрального і регіонального рівня, трудових колективів, політичних партій, громадських рухів та національних або релігійних спільнот). Це так звана «вільна гра», за якої посилилась дія конфліктогенних факторів в українському суспільстві. За усього розмаїття факторів, які мають вплив на рівень конфліктності у

соціумі, основну роль відіграють протиріччя між трьома головними суспільними структурами та всередині них. Це – влада (законодавча, виконавча та судова), підприємництво (державне, колективне, приватне, спекулятивне, мафіозне, компрадорське) та виробники матеріальних і духовних благ (інтелігенція, службовці, робітники і селяни, фермери, студентство та ін.). Протиріччя між ними посилюються, а деякі з них набувають форму соціальних протистоянь. Посилюється конфлікт новонародженого класу буржуазії з іншими класами та соціальними групами щодо розподілу кредитів, механізмів приватизації, податкового законодавства. Частішають страйки шахтарів, а також працівників бюджетної сфери, організовані виступи трудящих у протесті проти невивлати заробітної плати, заборгованостей з пенсій, підвищення цін на товари та комунальні послуги. Почастішали акції трудящих, пов'язані з відстоюванням свого права власності на майно підприємств. Разом з економічними вимогами трудящі все частіше починають висувати політичні вимоги, такі як зміни існуючої системи влади, відставки уряду або переобрання президента України [2].

Проблема зародження громадянського суспільства в Україні полягає в тому, що населення не є активним у громадському житті через багаторічний вплив тоталітарного режиму Радянського Союзу. Коли відбулася революція 2004 року, люди показали виключну активність, чого раніше не було, зазвичай народ виходив на страйки через невивлату зарплатні, підвищення цін, тобто суто через проблеми соціального забезпечення [3]. Тому конче потрібне підвищення обізнаності населення щодо проблем громадянського суспільства, громадяни повинні знати, що вони можуть насправді мати вплив на роботу державних органів України та на життя країни в цілому. Українці мають усвідомити, що лише вони здатні здійснити перетворення в країні, побудувати суспільство на засадах європейської демократії, європейських цінностей. Це суспільство, в якому повинні домінувати принципи громадянського контролю, громадянських свобод, повага до індивідуальності, цінність приватної власності.

Література:

1. Громадянське суспільство.
https://uk.wikipedia.org/wiki/Громадянське_суспільство
2. Соціальні конфлікти сучасної України.
https://pidruchniki.com/12991010/sotsiologiya/sotsialni_konflikti_suchasniy_ukrayini
3. Мацьовка А. Громадянське суспільство в Україні.
<http://www.ukrpolitic.com/?p=13715>

JUSTICE MYTHOLOGEMES IN THE POST-SOVIET DEMOCRACY TRANSITION PATTERNS (THE UKRAINIAN CONTEXT)

Justice concept transformation can be viewed through conditions and scenarios used by political elites in order to influence the political discourse by causing cognitive clashes in understanding law and justice, as well as by changing ethical, axiological and mythologemic structure of the notions [1, 2]. Attributing justice to the We-group space, marginalizing Other-group and Alien-group triggers social fragmentation that is the challenge for the states undergoing patterns transition.

The specific Ukrainian democracy transition context, viewed through the otherness categories change and the modern drift of democracy patterns, undergoes attributive justice pattern introduction, as well as implies counteracting political manipulation and diversity distortions.

While democratization in Ukraine has been based upon the complicated and contradictory tendencies arising from clash and adaptation of various cross-interpretations in the social space, the mythologemes made out of the concepts and their interpretations affect the patterns of monologue and dialogue responsibility. Therefore, it can be productive to investigate the mechanisms of structuring the links between these key concepts of democracy, the latter acquiring their sense and impact scope through the intertwined markers of We-space and Other-space. Among the triggers, there is the mythologeme-forming field of political implicatures in the form of general definitions that tend to interfere with the social sphere functioning.

Thus, post-Soviet patterns of power and responsibility redistribution, from centralized ones to those implemented by regional political actors, effect social and informational spaces by means of attributive justice mythologemes.

The first mythologemic cluster involves ethical/historical interpretations of the wider justice-injustice context. This way, We-They opposition emerging from the facts of sufferings and mistreats having taken place historically, is transposed onto the They-associated groups represented in the modern state. For instance, ethnic Russians are strongly associated with Holodomor implementation and repressions (cultural and linguistic) during the Soviet period, and this makes them more prone to undergo the generalization of being not nation-centered enough in the modern Ukraine, especially regarding the ongoing conflict.

The next mythologemic cluster arises from the former one and implies localized attribution of justice, when linguistic and cultural issues get universal, while otherness is defined through being not patriotic enough due to cultural differences. The mythologeme of Unity has a great social potential and can be

rather effective in the complicated historical context requiring consolidation [3, p. 157]. However, there is a danger of distribution of Unity patterns (like «One army, one language, one church», the identity formula suggested by the President on September 20, 2018 [4]) shifting otherness closer to the new challenges.

However, regarding the issue, there arise some questions concerning not only the attributive justice consequences, but also the role of ignoring as a trigger of Other-Alien mythologemes, the latter leading to further shifts in personal, group and interstate interactions in the form of populism and other democracy drifts.

The key issues for the integrated study of the role of constructive and destructive ignoring in the context of justice can also be viewed through reformulating the Soviet formula of *What should a citizen know?* into *What should or should not be ignored by a citizen?*

Other questions imply the necessity of mythologemes overcoming through constructive ignoring of universalized Alien-associated features, while stating diversity.

What are the mechanisms for forming and adapting the civic *neglegendum* («the things that should be ignored in order to enable diversity») in a particular interpersonal, cross-cultural or interstate communication? What are the common points between the problems of responsibility and ignoring, especially as they are viewed through the perspective of Unity-seeking and unifying tendencies required in the political context?

Therefore, interdisciplinary investigating the cognition potential of ignoring and its further social-cultural impact fits in the framework of the discussion on democracy and possible impacts of various strategies of justice implementation. The cognitive and intentional potential of constructive ignoring, among other important aspects of informational space security mechanisms is to become the focus of public discussions on counteracting informational aggression arising from destructive ignoring being vastly used in mass media manipulations in the modern world. In particular, the results can be applied to counteracting the consequences of the hybrid war in the East of Ukraine and the Crimea, this conflict being a new mythologeme-triggered form of Other-Alien misbalance.

References:

1. Rawls Ch. A Theory of Justice (1999). <http://www.univpgri-palembang.ac.id/>
2. Декомб В. Інституції сенсу. К., 2007. 368 с.
3. Ковадло Г.П. Толерантність як практично-духовний та ціннісний компонент сучасного світу. Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства. К., 2001. С. 155-178.
4. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-49726>

HISTORICAL-LEGAL INSIGHT INTO THE ORIGIN AND GENESIS OF ADMINISTRATIVE LAW

One of the main legal regulators of these processes is Administrative law – the main branch of Public law. In general sense, Administrative law is directly related to the regulation of government activity, which appeared simultaneously with the emergence of public authority [1, p. 234]. But the system of legal regulation of public administration appears only from the time of the Middle Ages, or rather in period of absolutism. A state regulated in detail the lives of its inhabitants, determined the ways of obtaining financial resources, established forms of control over public morals. Over time, the forms and methods of such activities began to change, the relations' content between the state and citizens, and so on. All these processes are directly related to the formation of Administrative law.

Administrative law in its development was the three main stages that have been named in the legal literature: Cameralistics, Police law and modern Administrative law, which limits the free discretion of the public administration in its relations with a person. Each of them, in accordance with the existing socio-economic conditions, fulfilled the functions of obligatory instrument for progressive changes in the field of regulation of legal relations, created opportunities for establishment and existence of administrative law in its modern dimension.

Consider each of the steps. The first stage dates back to the beginning of the eighteenth century, and is connected with Cameralistics is the science of management study, which combined scientists' ideas of that time about the governance rules in a state, public finances, economics, and economy. This discipline originated in the depths of European absolutism as a science, that there existed laws of public administration, the main part of which – public administration – was concentrated in the monarch hands, not limited to his/her actions by the law rules. G. Obrecht, M. Ossy and others were the prominent representatives of this branch of science. In general, it should be noted that it was cameralistics that ensured, first of all, rational management of state property [2, p. 187]. It is this managerial circumstance that shows the connection between cameralistics and modern Administrative law.

The next step is the formation of Police law (as an industry dedicated to administering internal administration). Police law as an independent branch of law was formed in Germany on the basis of the science of cameralistics. This process began at the end of the XVII-th century and lasted until the beginning of the XIX-th century. Based on the notion of public good, the police education initially

perceived police activity primarily from a philosophical and historical point of view. Thus, in the middle of the XVIII-th century German researchers have emphasized that police are «a general management of what concerns the arrangement and convenience of life, to prosperity, purity, good order, and strengthening the state [3, p. 190]». The term «police» identified the internal management, and administration literature was called «police science», which included descriptions of managerial cases (cases, events) and issued in this regard instructions and practical guidance on administrative actions. The appointment of state police activities was seen in ensuring prosperity, security, and the «happiness of citizens». At the time of creation of Police law, the concept of «police» covered almost the entire sphere of government, the subject of Police law was determined by a set of state and social measures to promote the interests (material and spiritual) of the people. Too wide range of objects and uncertainty of the status of Police law in the categorical apparatus of that time legal science inhibited its development for a long time. Thus, Police law was formed as a right for administration. The main purpose of Police law is to introduce total subordination to the state interests of all components of the social system [4, p. 182]. To this end, legal instruments are aimed at enforcing strict enforcement measures for failure to comply with any police requirement.

In the second half of the XIX-th century in the jurisprudence of Western European states, a turning point toward a rule of law took place under the influence of the French school of Administrative law. Separate chapters previously covered by Public law («Bodies of executive power», «Civil Service», «Administrative Justice») were included into the Police law. Such changes have led to the expansion of the concept of public administration and contributed to the further formation of Administrative law. The notion of «police» narrowed and was perceived as a special kind of «administration» [5, p. 389]. Police law has become a sub-sector of Administrative law.

The third stage of the formation of Administrative law is related to the activity of limiting the free discretion of administration in its relations with a person. The emergence of Administrative law as an independent legal branch is usually associated with the creation in France of special administrative courts and, as a consequence, emergence of an independent administrative justice. Thus Administrative law was created as the right to control administration, the right to protect a citizen from arbitrariness from administrative authorities. French ideas and legislation have had a significant impact on other Western European states, which also began to formulate Administrative law. At the end of the XIX-th century the need to establish Administrative law was grounded in the United States. At that time, monopolization processes of the economy in the USA were more rapid than in any other country in the world. Implementation of productive and social tasks of the state was transferred to the administration [6, p. 27]. Regulation of the economy and resolution of social conflicts required the

application of fundamentally new methods and the creation of administrative bodies that go beyond the traditional notions of executive power. Along with the imperative method of legal regulation of distribution the method of discretionary regulation took place, which also dramatically affects the general characteristics of Administrative law as a branch of national law.

The XX-th century was marked by the significant spread of Administrative law in many countries and continents. In the second half of the XX-th century even English scholars, who had been persistently rejecting administrative norms and institutions, were forced to admit that the formation of administrative law was natural and inevitable [7, p. 23].

Lawyers have stated the emergence of the Anglo-Saxon system of Administrative law, which is significantly different from the continental legal family. In the countries of the Anglo-Saxon system, Administrative law, protecting the interests of a person, developed, based on legal practice.

Appeared in the middle of the XX-th century as a result of colonial systems' collapse, Asian and African countries immediately began the formation of the national Administrative law, considering it an integral part of the legal system, and brought new elements into the practice of implementing classical administrative-legal principles and norms.

Today, the vast majority of countries in the world recognize Administrative law as one of the main legal branches. However, concept, goals and objectives of this branch in different countries are interpreted differently. In all countries, Administrative law combines the rules of both material and procedural law.

The sphere of Administrative law nowadays requires a new content and is intended, first of all, to ensure the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens. The basic principles of the field of Administrative law should be: the priority of individual interests over the collective; development of civil society; public regulation of social security of human life; public administration in the field of management; development of anti-corruption legislation.

References:

1. General Administrative Law. K., 2015. 568 p.
2. Administrative Law of Foreign Countries. M., 2003. 464 p.
3. Public Administration: Problems of Administrative-Legal Theory and Practice. K., 2003. 384 p.
4. Kolomoets T.O. Administrative Law of Ukraine. K., 2011. P. 20-25.
5. Public Governance, Human Rights and Democracy: Regional Section of European Integration. Uzhhorod, 2015. 320 p.
6. Pogrebnyak S.P. Basic Principles of Law (meaningful description). Kharkiv, 2008. P. 19-28.

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Ступінь демократизації та рівень розвитку суспільства яскраво демонструється соціальними інститутами, які в ньому функціонують і розвиваються, тобто рівнем та характером його інституціоналізації. Вагоме значення цей процес відіграє саме в умовах трансформації існуючого політичного ладу. Незамінним фактором, що досконалим та ефективно сприяє розвитку даного процесу, виступає місцеве самоврядування, оскільки первинні форми інституціоналізації, як правило, з'являються на рівні суспільного самоуправління. Інституціоналізація місцевого самоврядування виступає одним із основоположних етапів процесу демократизації суспільства. В останні десятиліття особливої уваги в соціальному та управлінському дискурсі набула неоінституціональна теорія. В середині 1960-х років відомі економісти Р. Коуз та Д. Норт запропонували принципово нове розуміння способів формування та трансформації соціальних інститутів [4, с. 199]. Новий підхід заперечував статичність і слабку чутливість соціальних інститутів до змін, що проходять у суспільстві. Ця теорія дала поштовх для аналізу динамічних змін, які відбуваються у соціальних інститутах, враховуючи при цьому інтерсуб'єктний характер суспільних відносин.

Аналізувати інститут політичного представництва на місцях в умовах реформування системи місцевого самоврядування в Україні можливо лише за умови визнання демократичного політичного процесу на місцевому рівні управління державою, тобто за умов існування місцевої демократії. Завдання вдосконалення та збереження місцевої демократії полягає, насамперед, в урахуванні особливостей її природи.

Не менш вагому роль грає правовий статус конкретного члена асоціації, який також внаслідок інституціоналізації місцевого самоврядування в свою чергу зазнав змін. Т. Парсонс виділив три фази розвитку громадянства, на яких відбувається створення юридичних чи цивільних меж поведінки члена асоціації. На першій фазі такі межі зовсім по-новому визначають суміжні відносини між соціетальним товариством і урядом або державою. Друга фаза розвитку громадянства пов'язана з участю громадян у громадських справах [2, с. 41]. Третій компонент громадянства полягає в соціальній турботі про добробут громадян, розглянутої як «частина суспільної відповідальності [2, с. 44]». Тобто цивільні права й виборче право дають змогу автономно реалізувати свій громадянський статус, а соціальна компонента пов'язана із запровадженням вагомих підстав

для досконалої імплементації цих прав. Крім того, важливим є і той факт, що інституціоналізація сучасних інститутів громадянства наклала значний відбиток на формування принципу національності, що виступає фундаментом солідарності модерного суспільства. Якщо раніше проблема розвитку місцевих інститутів та інституцій існувала в межах конфронтації релігійного, етнічного та територіального чинників, то сучасні суспільства можуть ефективно існувати в рамках їхньої всебічної взаємодії, користуючись загальним принципом громадянства. Звідси відбувається інституціоналізація колективів як одного із основних структурних елементів політичної системи та зростає їхня роль як добровільної самоорганізації чи асоціації.

Будучи одним із теоретиків інституціоналізму, Дуглас Норт визначив інститути як «рамки, в межах яких люди взаємодіють один з одним» та які складаються з «формальних правил та неписаних кодексів поведінки, що знаходяться глибше формальних правил і доповнюють їх [1]».

Певна сукупність інститутів утворює інституційну структуру суспільства. Вони за своєю природою здатні сформувати рамки людської взаємодії в межах конкретних сфер життєдіяльності суспільства: у політиці, соціальній сфері чи економіці – це взаємодія соціальної та економічної системи тощо. Основне призначення інститутів у суспільстві – подолання певної невизначеності шляхом встановлення тісної взаємодії між окремими індивідами, тобто їхня мета полягає у формуванні певної комплексної поведінки для членів суспільства. Звідси випливає, що інститут місцевого самоврядування відіграє досить вагомий роль у підтриманні та забезпеченні самоорганізації територіальної громади шляхом узгодження норм їхньої взаємодії, що спирається на культурні та історичні особливості цих співтовариств. Неінституціональна теорія поєднує у своєму дослідженні особливості соціокультурного середовища існування територіальної громади, в межах якого утворюється та розвивається інститут місцевого самоврядування, а також зовнішні фактори, що впливають на розвиток цієї громади.

Отже, сучасна інтерпретація місцевого самоврядування в якості соціальної практики дозволяє використовувати таке поняття, як «інституціоналізація». А саму інституціоналізацію в даному контексті слід розуміти як процес, що сприяє конструюванню норм, цінностей і установок, які роблять практику місцевого самоврядування регулярною та систематичною. Інституціональний підхід стосовно місцевого самоврядування розкриває його головну суть: виокремлення сутнісних характеристик взаємодії соціокультурного, економічного та політичного простору конкретної місцевості, що дозволяє спроектувати реальну модель систематичних змін адміністративного та політичного характеру з метою подолання наявних проблем місцевого значення і пошуку альтернативних

ефективних моделей поведінки взаємин між акторами [5, с. 105-107]. Фактори ефективності запровадження нових моделей мають посприяти та сформувати чіткий алгоритм відповідності наявних формальних і неформальних правил запланованим стратегіям політичних акторів.

Подальший розвиток неінституціональної теорії знайшов своє відображення у концепції інституціональних матриць С. Кирдіної. Розробка даного концепту продовжує традиції структуралістського підходу, який пояснює те, що інституційна структура кожного окремого суспільства утворює своєрідну «інституційну матрицю», що визначає своєрідну траєкторію подальшого розвитку територіальної громади. За твердженням С. Кирдіної, інституційна матриця включає в себе сукупність політичних та економічних інститутів, в тому числі ідеологічних. До таких матриць вона відносить Х-матрицю (східну) та У-матрицю (західну). «Перша характеризує наступні базові інститути: в економічній сфері – інститути редистрибутивної економіки; у політичній сфері – інститути унітарного політичного устрою; в ідеологічній – інститути комунітарної ідеології, основний акцент робиться на домінуванні загальних, колективних цінностях. Х-матриця поширена у більшості країн пострадянського простору, Азії та Латинської Америки. У-матриця має наступні базові інститути: в економічній сфері – інститути ринкової економіки; в політичній сфері – інститути федеративного політичного устрою; в ідеологічній сфері – інститути субсидіарної ідеології, в яких закріплюється домінуюче значення індивідуальних цінностей, примат особистості, її прав і свобод відносно до цінностей об'єднань вищого рівня [3, с. 12]». Субсидіарність означає перевагу інтересів місцевих об'єднань, як структурного компонента громадянського суспільства, над державними. Крім того, в політичній системі, у якій панує принцип субсидіарності, територіальні утворення делегують власні повноваження владному центру, а не навпаки.

Коли ми говоримо про інституційну матрицю місцевого самоврядування в умовах політичної трансформації, то це перш за все система базових інститутів, що виступають основними регуляторами суспільних підсистем. Мова іде не про всі інститути, а лише про базові, які споконвіків існували практично у всіх суспільствах. Тобто інституціоналізація місцевого самоврядування напряму залежить від взаємодії індивідуальних чи колективних акторів з інститутами, котрі регулюють та підтримують діяльність основних підсистем суспільства. Звідси характерна значущість саме ось цього процесу перетворення відносин суспільного значення в інститути, тобто у форму структурної організації з чіткими визначеними правилами, нормами.

Таким чином, процес еволюційних інституціональних змін місцевого самоврядування розпочався ще з часів магдебурзького права на території України, хоча в інших зарубіжних державах цей інститут устаткувався

набагато раніше, і внаслідок тривалих трансформацій вже як сучасний інститут почав функціонувати із часів незалежної України після прийняття 7 грудня 1990 року Закону Української РСР «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве самоврядування». У цілому інститут місцевого самоврядування виступає як унікальний для конкретного суспільства, внутрішньо узгоджений комплекс інститутів, які утворюють інституціональну матрицю, яка діє за чітко визначеними нормами і правилами.

Література:

1. Глушенко Ю. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми розвитку та фінансового забезпечення. [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_04\(27\)/28.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_04(27)/28.pdf)
2. Долженков О.О. Політична та соціальна трансформація: взаємозв'язок та особливості. Актуальні проблеми політики. 2013. № 49. С. 40-50.
3. Кирдина С. Социокультурный и институциональный подходы как основа позитивной социологии в России. Социологические исследования. 2002. № 12. С. 23-33.
4. Колишко Р.А. Децентралізація публічної влади: історія та сучасні тенденції розвитку. Вісник КНУ. Серія «Міжнародні відносини». 2015. Вип. 27. С. 198-202.
5. Юркевич І. Децентралізація та реформування місцевого самоврядування в Україні. Актуальні проблеми правознавства. 2017. № 3 (11). С. 100-104.

Marina Danich
Odessa State University of Internal Affairs

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION AND PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN THE ZONE OF UNITED FORCES OPERATION

Human rights represent certain human capabilities necessary for its existence and development in concrete historical conditions that are objectively determined by the level of development achieved by humanity and must be equal for all people. Recognition of the state of human rights by fixing them in the Constitution or other law is not only a formal aspect, but also has a very specific social value for their implementation. The fact that recognition, provision and protection of human rights is one of the main functions of a democratic state, which requires the formulation of the legislation. Therefore, every country is doing its best to ensure that its rights and fundamental human freedoms are in place, as countries that are democratic, legal and social are trying to give a person a higher standard of living. However, problems of the protection and realization of human

rights and freedoms, especially this is noticeable in the east of our country [1, p. 28].

One of the basic principles of international humanitarian law is the principle of protection of civilians and civilian objects. The Parties are obliged to take all possible measures to protect the population, which is under their control from the consequences of the hostilities. And, let's pay attention to the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2016 – 2020 [2] and the Strategy for Sustainable Development «Ukraine 2020» [3]. The need for the adoption of these important documents is conditioned by the need for more effective, concrete realization of human rights and freedoms, since it is an exaggeration to recognize that the legislative and legal mechanism for the implementation of this general government duty is perfect, first of all in the conditions of modern challenges, would be an exaggeration. Also, we must not forget about the National Human Rights Strategy [4]. The adoption by the President of Ukraine of this strategy is due not only to the recommendations of the UN bodies, the Council of Europe, the OSCE, other international organizations in the context of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, but also the current challenges for both the state and civil society and Ukrainian citizens in the conditions of the military in the east of the country [5, p. 13-14]. The importance of these documents is manifested through the conditions of the combat zone in the east of the country, in which there are now Ukrainian citizens of different categories, both military personnel and civilian population.

It is often during armed conflicts that human rights are infringed upon the most. Today, three areas of modern international law attempt to provide protection to victims of war: human rights law, refugee law and humanitarian law. While these fields are closely linked, they need to be distinguished systematically. Refugee law has been discussed in Part IV. This chapter focuses on international humanitarian law, which differs from human rights law in that it concentrates on specified conflict-related acts and does not give rise to individual claims. Therefore, over the years, experts have focused much attention on the formulation of instruments aimed at alleviating human suffering during war and conflict.

According to the findings of foreign experts, the defining features of the inadequate provision of constitutional rights and freedoms of Ukrainian citizens on uncontrolled territory, which are at the same time the fundamental freedoms in accordance with international law, are violations:

1. The right to free movement of citizens (the effect of the temporary order of crossing the collision line; large queues at the points of entry-exit; mortar shelling of transport corridors with human victims; etc.).
2. The right to freedom of the worldview and religion (about 1.5 thousand religious organizations were registered in the Donbas in 2014. As a result of the moral and physical pressure from the militant groups, the centers of the

UOC-KP, the Greek-Catholic, Muslim, Jews, Jehovah's Witnesses and other religious organizations).

3. The right to peaceful assembly and freedom of association (impossibility of holding open and free assembly in the territories of the DPR and LNR, prohibition of alternative views, punishment for protests or meetings against the policy of armed groups).
4. Economic and social rights (citizens do not have proper access to social assistance, bank accounts and registration of civil status acts; they are deprived of the right to vote at local elections, etc.).
5. Rights to housing, land and property (lack of a comprehensive mechanism for compensating for property losses, improper protection of private property, looting and further destruction of property of the population in the conflict zone).
6. The right to health care (medicines are in most cases unavailable or too expensive; access to specialized medical care remains extremely limited and is mainly provided only through humanitarian assistance).

It should be noted that, despite the fact that Ukraine has adopted democratic legislation in the field of human rights and freedoms, but in the conditions of the socio-economic and political crisis, the fall of culture and morality, there are no effective mechanisms for protecting these rights, which leads to their massive and systematic violations, and sometimes just to the impossibility of their implementation. For the construction of a democratic legal state in Ukraine, the fight against legal nihilism, with legal infantilism, the phenomenon of degeneration of legal consciousness, which receives its manifestation, first of all, in crime [6, p. 156-157]. Due to this, that the state does not ensure sufficiently the realization of the rights and freedoms of citizens, their distrust of the state increases. This state of affairs is the cause of public apathy, which is caused by indifference, irresponsibility of the respective power structures.

References:

1. Сущенко В.М. Проблеми реалізації та захисту прав та свобод людини та громадянина в Україні. Наукові записки НаУКМА. 2012. № 2. С. 28-29.
2. Указ Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 Про затвердження Національної стратегії Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
3. Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 Про затвердження Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
4. Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>

5. Омельчук В.А. Реалізація прав і свобод людини в сучасній Україні: окремі проблеми правового регулювання. Інтернаука. 2017. № 2. С. 13-14.
6. Погорілко В.Ф. Конституція України. Проблеми теорії і практики. Правова держава. 2001. № 12. С. 156-157.

Делія Ю.В.
Донецький юридичний інститут МВС України

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД – ВИЗНАЧАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В Україні серед актуальних завдань у побудові правової держави пріоритетним є розвиток публічних інститутів безпосереднього народовладдя. У світлі реалізації сучасних завдань вимагають подальшого дослідження питання відносно суб'єктів конституційних відносин, методів і форм забезпечення суверенітету українського народу тощо. На продовження демократичного курсу спрямована загальнодержавна програма «Стратегія реформ – 2020», яка включає реформування публічних інституцій, у тому числі і тих, які відповідають за подальше впровадження публічного управління та наближення українського суспільства до європейських стандартів [1].

Методологічною основою нашого дослідження стали наукові праці українських вчених, як Н.В. Неліна, В.М. Корчака, В.Ф. Погорілко, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицького та інших.

В теоретичних джерелах під категорією «конституційно-правові відносини» розуміється переважно врегульовані нормами конституційного права і гарантовані державою суспільні відносини, які виникають між суб'єктами з приводу реалізації їх конституційних прав та обов'язків. Тобто це такі суспільні відносини, котрі врегульовані нормами конституційного права, учасники яких мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

В свою чергу, суспільні відносини (суспільні стосунки) – різноманітні (різні) взаємодії та зв'язки між окремими людьми або групами людей, які встановлюються в процесі їхньої спільної практичної та духовної діяльності. Нормами конституційного права врегульовані всі суспільні відносини в державі. Від народження людини і до ухвалення нормативно-правового акту.

Первинним елементом конституційно-правових відносин є суб'єкти, тобто учасники правовідносин, що виникають, змінюються чи припиняються на підставі дії конституційно-правових норм. Серед різноманітних учасників конституційно-правових відносин особливе місце посідає народ України. В тексті основного закону зазначається, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ст. 5) [2].

Серед вчених єдиного підходу щодо розуміння даної проблематики немає. Крім того, достатньо давно ведеться дискусія про те, чи може народ бути суб'єктом конституційних правовідносин і конституційного права (взагалі). Народ виступає не в якості безпосереднього суб'єкта права, а як автор, визначальний творець нових суспільних відносин.

Етимологія категорії «народ» має декілька значень. А саме: населення держави, мешканці країни; громадсько-політична сила, на яку опирається офіційна влада в країні; форма національної та етнічної єдності (те саме, що і лат. *natio* – «нація», народність, іноді плем'я); взагалі люди, переважно у великій кількості. Часто даний термін вживається як синонім до категорії «етнос». Етнос (від грец. *ἔθνος* – «етнос») – це історична спільність людей, яка склалася на певній території та володіє стабільними особливостями мови, культури, а також усвідомленням своєї єдності та відмінності від інших.

Дана інституція необхідна в юридичній науці, перш за все, для визначення сутності соціально-політичної природи. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Участь народу у виборах юридично оформляється в правах кожного окремого громадянина, в правах і обов'язках зборів громадян, виборчих комісіях і т. ін.

При дослідженні окресленого питання серед науковців однозначної точки зору не склалося. Погляди вчених розділилися. Перший підхід ґрунтується на тому, що народ не володіє якостями суб'єкта права. Більше того, володіння цими якостями, на їх погляд, може призвести до приниження соціальної ролі народу, обмеження правовими рамками, применшення його суверенітету. Подібну позицію займали і відомі державознавці В.Т. Кабишев і О.О. Миронов, які вважають, що народ як соціально-політична спільнота не є суб'єктом права. Діяльність народу по перетворенню суспільства, узгоджуючись з об'єктивними законами суспільного розвитку, не пов'язана ніякими юридичними нормами. Конституційні норми наділяють народ правами в якості суб'єкта суспільних відносин, а не суб'єкта правовідносин. Народ створює всю юридичну надбудову – норми права, правовідносини тощо, є учасником масових, конституційних відносин, в яких народжується фактична державна влада, але сам правосуб'єктністю не володіє. Суб'єктом права від імені народу виступають держава, її органи, громадські організації. Народ має соціальні права – право на працю, на відпочинок, освіту і т. п. Юридичний механізм реалізації цих прав передбачає правосуб'єктність громадян, а не всього народу. Народ, не будучи суб'єктом права, виступає неодмінним учасником всіх суспільних відносин.

На нашу думку, слід підтримати науковців, які поділяють концепцію визнання «народу» суб'єктом конституційно-правових відносин. Так, В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко зазначають, що український народ є

пріоритетним суб'єктом конституційно-правових відносин [3, с. 116], що найголовнішим суб'єктом конституційного права є народ України, який врешті й визначає сутність цієї галузі права. Конституційне право України – це, насамперед, право українського народу [4, с. 10]. Взагалі, категорію «народне право» пропонується використовувати паралельно із «державним правом» та «конституційним правом». Таким чином, науковці визнають народ і як суб'єкт конституційно-правових відносин, так і як суб'єкт конституційного права взагалі.

Слід підтримати думку, що права народу, як суверена вищої соціальної спільноти не мають будь-яких юридичних обмежень. Право ж регулює далеко не всі, а лише найбільш важливі суспільні відносини, в регламентації яких зацікавлений, в кінцевому рахунку, сам народ.

На думку французького державного діяча, історика та суспільствознавця ХІХ ст. А. де Токвіля, народ є «джерелом влади в суспільстві, але більш безпосередньо, ніж у громаді, він ніде не здійснює свою владу». Водночас, колективний суб'єкт, народ України, має більше можливостей для здійснення повноважень, у тому числі і на рівні держави.

Свої права народ здійснює опосередковано, як правило, через державу, тільки інколи він виступає безпосередньо носієм правочинів. При цьому, народ є носієм суверенітету, і влада в країні походить від народу та належить виключно народу.

Об'єднуючи загальні риси правосуб'єктності народу можемо констатувати, що дуже важко застосовувати розподіл правоздатності та дієздатності народу як суб'єкта конституційно-правових відносин. В даному випадку під правосуб'єктністю варто розуміти можливість суб'єкта бути учасником конституційних правовідносин; характеристика народу як «особливого суб'єкта» ґрунтується на тому, що народ виступає як єдине першоджерело влади. Відповідно до основного закону держави, право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Здійснення влади в країні – це правове вираження волі народу; народ є носієм суверенітету, наділений всією повнотою державної влади і всіма матеріальними благами, а тому сама влада і право є державним виразом волі народу; народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

На думку В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко, особливістю українського народу як суб'єкта конституційних правовідносин є те, що український народ, як і інші суверенні народи, має переважно природні права у всіх сферах суспільних відносин, які до того ж майже не обмежені чинним законодавством [5, с. 71]. Держава являє собою апарат влади. Результати референдуму обов'язкові для держави та її органів. Погоджуємося з цими науковцями і вченими, які вважають, що народ є

творцем держави. Виключно народ, за допомогою Конституції, засновує визначені основи суспільного та державного устрою, створюючи систему вищих органів державної влади.

Таким чином, український народ виступає суб'єктом конституційно-правових відносин, єдине першоджерело влади і здійснення влади в Україні. Народ є носієм суверенітету, наділений всією повнотою державної влади і всіма матеріальними благами, а тому сама влада і право є державним виразом волі народу. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Література:

1. Указ Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. Конституція України.
3. Погорілко В.Ф. Референдуми в Україні: історія та сучасність. К., 2000. 161 с.
4. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України. К., 2010. 432 с.
5. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: академічний курс: у 2 т. К., 2006. Т. 1. 544 с.

Дюжев Д.В.

Донецький інститут ринку та соціальної політики

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Проблема забезпечення здоров'я зберігає актуальність для людини за будь-якої історичної епохи і соціально-економічної системи. Умовою правової держави і громадянського суспільства є забезпечення прав людини. Одним з найважливіших прав особи є право на здоров'я. Питання регулювання і захисту прав людини у сфері охорони здоров'я має значення для усього суспільства. Особливої уваги право на життя і здоров'я вимагає за впливу небезпечних факторів, які здатні порушити нормальне життя особи. Сучасний стан розвитку суспільства актуалізує питання забезпечення медичних прав громадян.

Актуальність даної тематики визначається необхідністю всебічного наукового дослідження умов і методів забезпечення прав людини у сучасному суспільстві.

Метою роботи є дослідження проблеми дотримання прав людини у сфері охорони здоров'я і медичної допомоги.

Питання забезпечення прав людини досліджуються представниками різних напрямів науки – філософії, юриспруденції, медицини, психології, соціології, історії, педагогіки та інших. Серед досліджень питань щодо прав людини в медичній сфері можна зазначити праці вітчизняних науковців (І.Я. Сенюта, В.Ю. Стеценко, С.Г. Стеценко, В.М. Третьяков, Л.П. Шумракова-Карагодіна та інші).

Вирішення проблемних питань забезпечення медичних прав людини вимагає всебічного і комплексного дослідження. Реалізація права на здоров'я залежить від багатьох факторів. Для наявності здоров'я недостатньо лише відсутності в людини фізичної чи психічної патології. Стаття 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я визначає поняття «здоров'я» як «стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад». Тобто повноцінне забезпечення здоров'я потребує наявності певних умов для повноцінного життя людини (фізичні, соціальні, психологічні, економічні, екологічні тощо).

Важливою передумовою захисту медичних прав людини є належне правове регулювання відносин у сфері медицини і охорони здоров'я. Питання щодо прав людини з охорони здоров'я закріплені в нормах міжнародного права (Загальна декларація прав людини, Пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу та інші). В Україні права людини у сфері охорони здоров'я і медичної допомоги регулюються Конституцією України та іншими актами законодавства. Статтею 49 Конституції України закріплено «право на охорону здоров'я» і «медичну допомогу». Це право тісно пов'язане з низкою інших прав, визначених Конституцією України, що мають забезпечити людині «стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя»: право на життя (стаття 27); право на повагу до гідності (стаття 28); право на особисту недоторканість (стаття 29); право на працю (стаття 43); право на соціальний захист (стаття 46); право на житло (стаття 47); право на достатній життєвий рівень (стаття 48), що включає достатнє харчування, одяг, житло; право на безпечне для здоров'я довкілля (стаття 50) та інші. Причому відповідно до статті 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», а «забезпечення прав людини є головним обов'язком держави».

Правове регулювання питань забезпечення медичних прав людини міститься у нормах різних галузей права (цивільного, трудового, сімейного, адміністративного, кримінального, екологічного тощо). Загальні питання у сфері охорони здоров'я населення України визначають Основи законодавства України про охорону здоров'я. Окремі питання щодо прав людини у сфері охорони здоров'я регулюються Цивільним кодексом

України, Сімейним кодексом України, Кодексом законів про працю України, Законами України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», «Про екстрену медичну допомогу», «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості», «Про лікарські засоби», «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», «Про психіатричну допомогу», «Про протидію захворюванню на туберкульоз», «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ) та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» та іншими. Порядок реалізації захисту прав людини визначений Конституцією України та іншими актами законодавства (Цивільно-процесуальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про звернення громадян» та інші).

Важливим фактором, який може впливати на ступінь забезпечення прав людини, є встановлення юридичної відповідальності за порушення медичних прав громадян. Законодавство України передбачає відповідальність за правопорушення, які можуть призводити до погіршення здоров'я людини: проти життя і здоров'я людини; проти волі, честі та гідності особи; проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; проти трудових та інших прав людини. Питань забезпечення прав людини щодо охорони здоров'я може стосуватися відповідальність за окремі правопорушення проти довілля, громадської безпеки, безпеки виробництва, у сфері службової діяльності тощо.

Для поліпшення стану щодо прав людини у сфері охорони здоров'я доцільно сформулювати основні проблемні питання, які існують у медичній сфері, і визначити шляхи та засоби їх вирішення. При цьому важливим є визначення факторів, які здатні впливати на стан дотримання медичних прав людини. Можна визначити основні аспекти з цієї проблематики: юридичні, економічні, фінансові, психологічні, освітні, екологічні, етичні тощо. Проблемні питання у сфері захисту прав людини можуть стосуватися цивільно-правових, трудових, пенсійних, сімейних, кримінально-правових та інших відносин. На забезпечення прав людини впливає рівень економічного розвитку, система виховання і освіти, стан навколишнього природного середовища, суспільні конфлікти та інші обставини. За умов науково-технічного та інформаційного прогресу посилюється вплив інформаційних факторів на стан фізичного і психічного здоров'я людини.

Серед проблемних питань реалізації прав людини у сфері охорони здоров'я необхідно визначити: забезпечення надання якісної медичної допомоги; забезпечення прав пацієнтів при наданні медичної допомоги; захист професійних і трудових прав медичних працівників; організаційне, технічне та фінансове забезпечення діяльності у сфері охорони здоров'я тощо.

Окремої уваги заслуговують питання щодо забезпечення прав громадян у сфері охорони здоров'я і медичної допомоги у зв'язку з подіями на сході України (на території Донецької і Луганської областей), серед яких можна зазначити: загроза для здоров'я громадян через обставини військового характеру; небезпечні умови діяльності фахівців при вирішенні питань з охорони здоров'я і медичної допомоги (медичні і соціальні працівники, військовослужбовці, поліцейські, рятувальники, адвокати та інші); проблеми контролю за станом розповсюдження тяжких інфекційних хвороб (туберкульоз тощо) у «сірій» зоні; труднощі доступу мешканців окремих районів до отримання офіційної медичної допомоги; невизначеність правового статусу медичних документів, що видані на неконтрольованих територіях; забезпечення медичних прав важкохворих громадян з обмеженою фізичною мобільністю; ризики для здоров'я громадян під час перетину лінії розмежування через наявність обставин фізичного, військового, природного, побутового характеру; проблеми екологічного характеру (нестабільність постачання безпечної для споживання води, небезпечний стан підприємств (шахти, хімічні заводи), забруднення навколишнього середовища); негативний вплив тривалої психологічної напруги на здоров'я громадян та інші.

Питання забезпечення медичних прав людини є багатоплановим і торкається різних сторін існування людини в соціумі. При вирішенні проблем захисту прав людини у сфері охорони здоров'я доцільно враховувати не лише суто медичні та юридичні, а й інші супутні аспекти (економічні, соціальні, освітні, виховні, етичні тощо).

В наш час вживаються заходи для вирішення існуючих проблем у сфері охорони здоров'я. В Україні відбувається впровадження змін (медична реформа) з метою суттєвого поліпшення стану системи медичного обслуговування населення і врегулювання проблем з фінансування системи охорони здоров'я. Разом з тим, залишається низка проблемних питань, які вимагають ефективного вирішення.

Наукове дослідження правових питань регулювання і забезпечення прав людини сприяє узагальненню передового досвіду, розробці методики захисту прав громадян. Поєднання юридичної практики, наукової й освітньо-методологічної діяльності дозволяє комплексно досліджувати і вирішувати питання забезпечення прав людини у сучасному світі.

Філософсько-правовий аналіз проблеми забезпечення медичних прав людини за сучасних умов дозволяє зробити низку висновків. Медичні права мають велике значення для забезпечення повноцінного існування людини як живої істоти. Умови сучасного розвитку вітчизняного суспільства вимагають дослідження питань забезпечення прав людини у сфері охорони здоров'я. Необхідне всебічне вирішення проблемних питань щодо дотримання медичних прав людини.

Література:

1. Сенюта І.Я. Право людини на медичну допомогу: деякі теоретико-практичні аспекти. Медичне право України: правовий статус пацієнтів та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення): матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, Львів, 17 – 18 квітня 2008 р. Львів, 2008. С. 277-283.
2. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України. К., 2008. 507 с.

*Журавльов А.С.
Донецький юридичний інститут МВС України*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Політичні партії у сучасній моделі держави є гарантом демократії та плюралістичного підходу щодо формування векторів розвитку всього суспільства. Тому стан правової регламентації і, як наслідок, якості діяльності політичних партій є важливим аспектом у контексті розвитку українського суспільства.

Умови діяльності політичних партій в Україні визначаються низкою політико-правових актів. Так, Конституція України як основний закон декларує право громадян на об'єднання у політичні партії, гарантує свободу політичної діяльності, забороняє створення таких політичних партій, діяльність яких спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету та територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права та свободи. Основний закон держави передбачає, що політичні партії не можуть мати воєнізованих формувань. Він надає гарантії вже створеним партіям, передбачаючи заборону їхньої діяльності тільки за рішенням суду.

Наступним за важливістю нормативно-правовим актом є закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 року. Загальні положення визначають право громадян на об'єднання в політичні партії; поняття політичної партії; правову основу та регламентацію діяльності політичних партій; гарантії діяльності політичних партій; обмеження щодо утворення та діяльності політичних партій. Закон визначає критерії членства, порядок реєстрації, фінансування та засоби контролю над політичними партіями.

Стаття 3 цього закону вказує на важливий принцип регламентації діяльності політичних партій – їх створення та дія тільки з всеукраїнським статусом. Зазначене положення конкретизовано у статті 10, яка передбачає, що рішення про створення політичної партії має бути підтримано підписами не менше десяти тисяч громадян України (які, відповідно до Конституції України, мають право голосу на виборах), зібраними не менш як у двох третинах районів не менш як двох третин областей України, міст Києва та Севастополя та не менш як у двох третинах районів Автономної Республіки Крим. Ці положення мають гарантувати, що партії створюються для задоволення прав та інтересів всього народу України, а не окремих її областей.

Підзаконними нормативно-правовими актами є рішення Конституційного Суду України та наказ Міністерства юстиції України. Рішення Конституційного Суду України від 12.06.2007 року № 2-рп/2007, яке було прийнято за поданням сімдесяти народних депутатів України щодо неконституційності положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» закону України «Про політичні партії в Україні», визначає, що переважна більшість положень вище означеного закону відповідає конституційним нормам. Рішення Конституційного Суду України від 16.10.2007 року № 9-рп/2007, яке прийняте у зв'язку з поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень частини шостої статті 11 закону України «Про політичні партії в Україні», передбачає в якості обов'язкової норми для політичних партій утворення та реєстрацію своїх обласних і прирівняних до них партійних організацій не менш як у чотирнадцяти адміністративно-територіальних одиницях України. Доволі важливим документом стосовно регламентації діяльності політичних партій є наказ Міністерства юстиції України від 04.04.2005 року № 26/5 «Про затвердження форм заяв про реєстрацію політичної партії та її структурного утворення, форми відомостей про склад керівних органів політичної партії», який затверджує форму типової заяви для реєстрації політичної партії.

Іншими нормативно-правовими актами є акти, що видаються безпосередньо самими партіями під час створення організаційної структури.

Виходячи з переліку цих нормативно-правових актів, можна констатувати, що законодавець мінімально визначає положення щодо діяльності політичних партій в Україні. Надаючи право відправлення влади політичним партіям, він доволі побіжно визначає підстави, строки, умови для членства в партіях, взагалі підстави їх створення, не створюючи системи ефективних політико-правових бар'єрів щодо вступу в партії. Такий мінімалізм у законодавчому окресленні діяльності політичних партій призведе до того, що, з одного боку, спостерігається формальний партійний

плюралізм, а з іншого – партійна система є дуже умовною, оскільки більшість населення у партійних організаціях не представлена. Таким чином, політичні партії, а іноді і самі лідери політичних партій, майже одноосібно присвоюють собі функції суб'єкта народовладдя, не маючи реальних цілей та інструментів для реалізації цього ж народовладдя на рівні державної влади.

Враховуючи вищенаведене, ми можемо констатувати певну кризу партбудівництва в країні, вийти з якої можливо лише за наявності більш досконалої регулятивно-правової бази. Саме створення такої бази і може стати поштовхом до реформування партійної системи держави з метою покращення ефективності її діяльності, згідно з реальними цілями та засадами політичної системи держави.

Ekaterina Kachalko
Odessa State University of Internal Affairs

LEGAL CULTURE OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES' SUBJECTS IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS, FREEDOMS AND CITIZENSHIP

The structure of the legal culture of human rights is poorly researched in the scientific literature. This is understandable. Firstly, the very legal culture itself – a phenomenon quite controversial, despite the large number of scientific works devoted to this topic. Secondly, the structure of legal culture, as it is noted in the studies of lawyers, – the category is rather complicated. Thus, V.V. Zagorodsky, analyzing the structure of the legal culture of voters, named at least six of its elements, each of which has its rather voluminous content. Thirdly, with the lack of elaboration of general issues in the structure of legal culture, the study of its private parties, including its form, as a legal culture of human rights, further complicates the solution of this task [1, p. 47].

Alongside, we can stress that V.V. Zagorodsky, terminologically not denoting the concept of a legal culture of human rights, actually recognizes its existence. When classifying the legal culture, he distinguishes it as a legal culture of individual social communities, different classes and groups of people, that is, in essence, proves the existence of a legal culture of human rights [1, p. 48].

The structure of legal culture is considered by the scientist on the basis of its broad and narrow interpretation, as well as the presence of two sides: static and dynamic. Such an approach to the study of legal culture seems to us to be correct and perspective [2, p. 31].

The content of the structure of the legal culture of human rights, in its broad and narrow sense, of course, includes aspects of the content of the elements of legal culture and human rights culture. Such elements of the culture of human

rights as knowledge of rights and responsibilities; world outlook; emotional element; skills and ability to protect and restore violated rights. From this perspective, the human rights culture is an integral part of the spiritual culture based on the system of knowledge, value orientations and views, psychological feelings based on the recognition and respect for human dignity, its rights and freedoms, as well as practical skills and the ability to implement and protect them [3, p. 121].

Police is one of the oldest and most integral components of world civilization, which plays a major role in ensuring the internal security of any country. In a legal, democratic state, police agencies fulfill the tasks of enforcing law and order and public safety, preventing and controlling crime, providing a wide range of social services to the population. Its task is to protect life, health, rights and freedoms of citizens, foreigners, persons with no citizenship, to combat crime, public order, property and ensuring public safety [4, p. 156].

Unfortunately, in modern Ukrainian society, there are some facts that suggest a low level of legal culture among law enforcement officers. The society pays special attention to the police as subjects of law-enforcement activity.

Mass media publishes materials demonstrating behaviour that does not meet the ethics of the police. This explains the special attention from the part of the legal science to the problem of increasing the professional and legal culture of the police. From the point of view of the indicators of legal culture, these shortcomings can be qualified as follows: lack of ability to deal with people on the basis of respect; a low level of culture in general; insufficient level of civic responsibility and patriotic consciousness; low level of professional qualification; the presence of a negative sense of justice based on mistrust, doubts on the honesty of people, the so-called presumption of guilt; the existence of obvious or hidden distortions of the meaning of the law, which leads to the formation of a negative attitude towards lawyers in the society, the law and even the Constitution.

In Germany, the policemen say that they prefer to wear a police uniform rarely as much as possible to «not irritate» others. However, the attitude towards the police in society requires that the negative stereotypes that were formed in the public should have been broken and replaced by new, positive notions about the policeman [5, p. 276].

To achieve this, it is necessary to carry out continuous work to improve the image of the police officer, and law enforcement should maintain contact with the mass media. At the same time, we note the importance of the interaction of the police with the population. No one state body is in such a close relationship with society, while taking part in the political and civil education of the population.

From our part, we propose to strengthen the requirements for law enforcement officers. Adherence to ethical standards should be given a greater importance, every fact of their violation must be strictly punishable, up to discharging from a position.

The legal culture of the police allows to resist the spread of corruption phenomena. Since legal culture unites legal principles and moral principles, moral obligations of police officers are a core for deterring him from violations of norms and law and morals. Moral cleanliness, inappropriateness of the employee, his commitment to the interests of the service, loyalty to the duty of duty form the basis of the professional ethical standard of anticorruption behaviour.

In conclusion, we would like to note that the legal culture of law enforcement subjects in the context of human rights and freedoms is the most important and significant indicator of the activity of the police. Despite the existing moral and material difficulties, police officers should be guided by the principles set in the Law on the National Police and the Rules of Ethics of Police.

References:

1. Zagorodsky V.V. Legal culture in the context of rights and freedoms of man and citizen. *Society and Law*. 2009. № 4 (26). P. 47-51.
2. Mordovets A.S., Raguzina O.V. Legal culture of human rights – a condition for the development of respect as a principle of human rights and the principle of law. *Vestnik SGAP*. 2010. № 2. P. 29-33.
3. Mordovets A.S., Ufaeva O.E. Legal culture of human rights as an element of the socio-legal mechanism of realization of rights and freedoms of incompetent citizens. *Legal culture*. 2017. №. 4. P. 119-124.
4. Agapova M.O. The National Police of Ukraine as a subject of administrative-legal provision of public order. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2017. №. 3. P. 155-159.
5. Cumming E. Police as a philosopher, guide and friend. *Sociological Problems*. 2015. № 12. P. 276-286.

Кірсева І.В.

Донецький юридичний інститут МВС України

ЩОДО МЕТОДІВ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ЮРИДИЧНІЙ СФЕРІ

В діяльності юриста особливе місце посідає процес прийняття рішень, який об'єднує різні функції свідомості та зовнішні фактори, що впливають на професійну діяльність. Прийняття рішень – це вибір альтернативи, визначення того, як слід чинити в чинному правовому режимі, в конкретному випадку, яким способом поведінки віддати перевагу, щоб досягти поставленої мети, не виходячи за межі дії закону [1].

Питанню прийняття управлінських рішень приділяє увагу значна кількість дослідників, серед яких можна зазначити таких вчених, як

В. Бакуменко, Л. Євланов, В. Колпаков, Ф. Тейлор, В. Третьяченко, А. Чопенко та інші.

Поняття «управлінське рішення» відрізняється від поняття «рішення». Протягом всього нашого життя ми приймаємо безліч рішень, проте не всі вони є управлінськими. У своїх роботах Л. Євланов виокремлює принципи управлінських рішень: своєчасність прийняття та реалізації рішення; обґрунтованість рішення; директивність; адресність рішення; несуперечливість рішення; правомірність. Крім цього він акцентує на тому, що визначення поняття «прийняття рішення» уможливує розподіл основних етапів цього процесу. Вчений дає таке визначення «прийняття рішення»: процес, який починається з виникненням проблемної ситуації та завершується вибором різних дій з усуненням проблемної ситуації» [1].

На думку В. Третьяченко, найважливіша ознака управлінського рішення – його безпосередня спрямованість на організацію колективної праці, оскільки управлінське рішення як керівний вплив приймається лише суб'єктом управління – керівником організації чи колегіальним органом. Вчений пропонує таке формулювання управлінського рішення: як процес знаходження зв'язку між існуючим станом системи (організації) та бажаним, що визначається метою управління [5].

В. Колпаков [3] виокремлює такі вимоги до управлінських рішень, які застосовують і в юридичній діяльності, а саме:

- своєчасність прийняття;
- наявність механізму реалізації;
- оптимальність;
- можливість бути реалізованими;
- гнучкість;
- можливість контролю виконання;
- оригінальність;
- зміст необхідної інформації для виконавців;
- зрозумілість за формою й обґрунтованість.

Також, учений вважає, що основною метою управлінського рішення є забезпечення координуючого (регулюючого) впливу на систему управління, що реалізує вирішення управлінських завдань персоналом щодо досягнення цілей організації.

Прийняттю управлінського рішення в юридичній сфері притаманні такі відмінні ознаки, як:

- прийняття управлінських рішень щодо організаційної проблеми, яку необхідно розв'язати, пов'язано з переробкою інформації, що стосується цієї проблеми;
- варіанти управлінської поведінки добираються відповідно до критеріїв, обмежень і певних правил, які ґрунтуються на знаннях

закономірностей управління, врахуванні особливостей об'єкта управління та конкретної ситуації;

- у процесі прийняття управлінського рішення застосовуються елементи наукових знань, креативності та мистецтва управлінської діяльності [2, 4, 6].

Науковці зазначають, що прийняття рішення в юридичній сфері потребує здійснення певних процедур для вирішення поставленої проблеми. Виділяють такі методи прийняття управлінських рішень, як: постановка проблеми; виявлення способів вирішення проблеми; оцінка варіантів і вибір найкращого рішення та реалізація рішення.

Слід зазначити, що, застосувавши обрані методи і вибираючи остаточне управлінське рішення в юридичній діяльності, слід обов'язково врахувати всі позитивні та негативні наслідки його реалізації, які можуть значно впливати на роботу та діяльність організації, також потрібно оцінити всі ризики прийняття управлінського рішення, тобто можливість організації такого рішення.

Отже, прийняття управлінського рішення в юридичній сфері – це процес розробки та планування дій, спрямованих на вирішення поставленої проблеми різними методами. Основна складність у прийнятті управлінського рішення в зазначеній сфері полягає в тому, що юрист повинен врахувати всі ризики та наслідки реалізації прийнятого рішення, строки й умови виконання певних заходів чи дій. Також потрібно врахувати аргументовану думку осіб, які приймають участь у вирішенні поставленої проблеми.

Література:

1. Евланов Л.Г. Теория и практика принятия решений. М., 1984. 174 с.
2. Карамушка Л.М. Психология управления. К., 2003. 344 с.
3. Колпаков В.М. Теория и практика принятия управленческих решений. К., 2004. 504 с.
4. Ларичев О.И. Наука и искусство принятия решения. М., 1979. 200 с.
5. Третьяченко В.В. Коллективные субъекты управления: формування, розвиток та психологічна підготовка. К., 1997. 585 с.
6. Юкаева В.С. Управленческие решения. М., 1999. 292 с.

ДО ІСТОРІЇ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Відомо, що в основі гуманізації держави, її фундаментальних характеристик закладені права і свободи людини і громадянина, які є необхідними, і без чого вона не може існувати як суб'єкт суспільних відносин, бути соціально і юридично дієздатною, реалізувати свою життєву програму. При цьому роль держави не повинна обмежуватися лише у визначенні Конституції та інших законодавчих актів, оскільки держава має докласти всіх можливих зусиль для гарантування, охорони й захисту прав і свобод людини і громадянина.

Дослідженням проблеми прав і свобод людини в українському суспільстві займалися такі вчені: В.А. Бігун, В.В. Головченко, М.М. Мацкевич, І.В. Назаров, І.М. Петрів, В.Ф. Погोलілко, Ю.О. Ремескова, В.О. Сердюк, М.І. Сірій, А.П. Ткачук, Г.С. Усеїнова.

Права людини – це комплекс природних і непорушних свобод і юридичних можливостей, обумовлених фактом існування людини в цивілізованому суспільстві. Право є мірою свободи, для узгодження свободи окремої людини зі свободою інших членів суспільства. Права і свободи людини і громадянина визначені правовою природою суспільства. Це означає, що суспільство виходить із необхідності та доцільності визнання свободи людей, їх рівних можливостей як певних правових суб'єктів, які не повинні залежати від неправових факторів і тому пов'язуються лише з фактом народження та існування людини, зокрема йдеться про рівність від народження в гідності і в правах, рівність перед законом та судом, незалежно від різних умов.

Питання про права людини сягають часів античності, коли вони трактувалися як такі, що походять від природи. Аристотель писав про права громадян на власність та участь у громадських справах. При цьому рабство вважалося цілком природним. Середньовічні хартії свобод, такі як Магна Карта, не визначали прав будь-якої людини, а були тільки чимось на кшталт політичних і юридичних угод, що відповідали конкретній політичній ситуації. Основу більшості сучасних юридичних тлумачень прав людини можна прослідкувати до початку нової європейської історії. Першим документом, який окреслював права людини, можна вважати Дванадцять статей 1525 року. Ці статті були частиною вимог, які висували селяни до Швабської ліги під час Селянської війни в Німеччині. Білл про права 1689 року в Англії та відповідний шотландський Акт вимоги прав 1689 року

проголосили незаконними деякі репресивні дії уряду. У XVIII столітті відбулися дві важливі революції: Американська та Французька. Результатом цих революцій стало прийняття Декларації незалежності США та Декларації прав людини і громадянина. Обидва документи встановлювали певні юридичні права. Крім того, Віргінська декларація прав 1776 року затвердила у вигляді закону низку основних громадянських прав і свобод. У XIX столітті найважливішою із правових проблем, пов'язаних з правами людини, стало питання ліквідації рабства. Рух аболіціоністів сприяв тому, що рабство було ліквідоване у Британії Актом про работоргівлю 1807 року та Актом про відміну рабства 1833 року. В США північні штати відмінили рабство в період між 1777 та 1804 роками, але південні штати міцно трималися за цей інститут. Дебати та конфлікти щодо поширення законодавства на нові території призвели до сепаратизму Півдня та громадянської війни. Після війни інститут рабства був ліквідований тринадцятою поправкою до Конституції США. Чотирнадцята поправка проголосила повне громадянство та рівні права всіх людей, що народилися в США, а п'ятнадцята поправка гарантувала американцям африканського походження право голосу [1].

В Україні саме Конституція [2] як правовий акт регулює взаємовідносини в суспільстві, захищає права та свободи громадян держави. Нами визначені найголовніші статті Конституції, які гарантують захист прав і свобод людини та громадянина. Так, у розділі II. Права, свободи та обов'язки людини та громадянина, зокрема в статті 21 визначено, що усі люди є «вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними», а в статті 22 вказано, що закріплені права і свободи людини та громадянина не є вичерпними: «Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод». У статті 24 зазначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. При цьому у цій статті уточнено: «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». Ця стаття забезпечує рівність прав жінки і чоловіка: «наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям». У статті 25 Конституції України зазначено, що громадянин України «не може бути позбавлений

громадянства і права змінити громадянство», а тому «не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі». Отже, держава Україна «гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами». Окремою статтею 27 Конституції України гарантовано, що «кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань». Актуально значущою в наш час є стаття 28 Конституції України, в якій йдеться про те, що «кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям». Доповненням до цієї статті є стаття 29, в якій йдеться про те, що «кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом». Статтею 30 кожному гарантується недоторканність житла, а статтею 32 зазначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Стаття 34 гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, бо, як зазначено в статті 35 кожен має «право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність».

Верховенство права – це фундаментальний правовий принцип і правова доктрина, яка передбачає, що жодна людина не є вище закону, що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом [3]. Таким чином, верховенство права надає можливість кожній людині реалізувати в повному обсязі власні права і свободи. Лише правова освіта кожного громадянина допоможе у реалізації прав і свобод. Якщо людина знатиме свої права, тоді вона зможе захистити себе та інших.

Література:

1. Права людини. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Конституція України.
<https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
3. Верховенство права. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини в сучасній державі Україна є орієнтиром для процесів державотворення, з огляду на те, що вона ратифікувала значну кількість міжнародних актів у цій сфері, зокрема, це такі як Загальна декларація прав людини, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Факультативний протокол до нього, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Конвенція про права дитини та низка інших, не менш важливих документів.

Стандарти, що містяться в цих та інших міжнародних документах, пронизують всі сфери життєдіяльності суспільства, виявляються у завданнях та функціях сучасної держави, а також в механізмах їх реалізації. Основні з них зафіксовані в Конституції України. Так, правам і свободам людини і громадянина присвячено окремий розділ (розділ II) Конституції України, хоча згідно зі статтею 22 права і свободи людини і громадянина, закріплені в ній, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, тому що вони є невідчужуваними та непорушними (ст. 21) й не допускається звуження їх змісту й обсягу при прийнятті законів чи внесенні змін до законів (ч. 3 ст. 22).

Ці та інші положення прямої дії фіксують «завдання сучасної держави Україна щодо забезпечення правового статусу особи; створення ефективного державного апарату; ефективної системи соціального захисту; демократичних інститутів тощо [3, с. 51], на розв'язання яких спрямовані функції сучасної держави, під якими слід розуміти найбільш доцільний обсяг діяльності держави щодо їх розв'язання [3, с. 54].

В літературі зазначається, що «людина – це ціль, а не засіб, і в такому разі, це вимога до суспільства і держави щодо захисту прав і свобод кожної людини» [1].

Функція є категорією системного аналізу, яка дозволяє сформувати найбільш доцільну конструкцію діяльності, що має бути спрямована на розв'язання завдань та досягнення мети сучасної держави (цілісності, управління та розвитку суспільства) й визначає як частку способів та засобів розв'язання конкретних завдань, так й обумовлює форму їх реалізації [3, с. 54].

Разом з тим, реалізація функцій сучасної держави Україна здійснюється уповноваженими державою суб'єктами: органами держави, її підприємствами, установами та іншими, які практично реалізують функції держави через надані їм повноваження й у визначеній державою формі. Попри те, що вони можуть бути реалізовані у різноманітних формах, однак сучасна держава Україна реалізує свої функції, як правило, у правовій формі, зокрема: правотворчій, інтерпретаційно-правовій, правозастосовній. Адже правова форма реалізації функцій держави обумовлена соціальним призначенням держави – бути тим публічним суб'єктом соціальної системи, який здійснює управління справами суспільства, забезпечує досягнення її мети. Тому сучасна держава використовує правові форми реалізації функцій держави, які є способом їх здійснення, тією правовою діяльністю, в процесі здійснення якої розв'язуються завдання держави. Під правовою діяльністю розуміються передбачені нормами права діяння уповноважених суб'єктів, які забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави [3, с. 61, 74].

Таким чином, реалізація функцій держави у сфері захисту прав людини здійснюється уповноваженими державою суб'єктами через надані їм повноваження у визначеній державою правовій формі – правотворчій, інтерпретаційно-правовій, правозастосовній. Як зазначає Д. Швець, держава та її структури мають бути підпорядковані захисту прав людини [6, с. 14].

Такими повноваженнями наділені низка суб'єктів законодавчої, виконавчої, судової влади, а також Президент України, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи. Зазначені суб'єкти реалізують завдання, функції сучасної держави Україна в правотворчій, інтерпретаційно-правовій, правозастосовній формах.

Правотворча форма реалізації функцій сучасної держави дозволяє створити спеціальні правові засоби – правотворчі акти, в яких закріплені параметри реалізації. В цьому процесі окрім виявлення соціальних факторів, які обумовлюють завдання та функції держави у сфері захисту прав людини, відбувається їх фіксація й конкретизація у правотворчих актах (законах, підзаконних актах, нормативно-правових (міжнародних) договорах). У цій сфері створені та діють низка джерел права.

На думку О. Марцеляка, Конституційний Суд України займає провідне місце у захисті прав людини, оскільки 90% його рішень спрямовані на захист прав людини. Автор вважає інститут конституційної скарги перспективним механізмом захисту прав людини, хоча й таким, що потребує удосконалення [2]. О. Філатов також зазначає, що «інститут конституційної скарги є кроком вперед на шляху удосконалення системи захисту прав людини, завдяки цьому інституту Україна значно наблизилася до європейських стандартів [5]».

Тож, реалізації функцій держави у сфері захисту прав людини сприяє й Конституційний Суд України, виконуючи своє основне завдання – захист прав і свобод людини та громадянина. Він здійснює офіційне тлумачення Конституції України (хоча ще донедавна здійснював офіційне тлумачення законів України), тобто реалізує функції сучасної держави в інтерпретаційно-правовій формі. В процесі її здійснення формуються та об'єктивуються однотипні правила-роз'яснення змісту норм права щодо реалізації функцій держави у сфері захисту прав людини, які зазвичай містяться в правових позиціях.

Варто відмітити, що, згідно з законодавством України, тлумачення-роз'яснення здійснюють Комітети Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, Міністерства та інші уповноважені суб'єкти, а також Верховний Суд України. Однак їх роз'яснення не мають формально-обов'язкового характеру, а тільки рекомендаційний характер чи надаються з метою забезпечення однотипного правозастосування.

Важливе місце в реалізації функцій сучасної держави Україна у сфері захисту прав людини займає й правозастосовна форма. Як зазначається в літературі, «правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення актів застосування права, в яких конкретизуються нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна. Тобто через правозастосовну форму створюються передумови для належної реалізації завдань і функцій сучасної держави Україна, а основними її видами є виконавчо-регулятивна, правоохоронна, судова та контрольна. Всі органи держави, її підприємства та установи у межах виконавчої та судової влади покликані створювати умови належної реалізації права, закріплення і реалізації функцій сучасної держави Україна [3, с. 350]».

Незважаючи на увагу до питань захисту прав людини на національному рівні, ця сфера не позбавлена проблем і потребує «вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері [4]».

Тож реалізація функцій сучасної держави у сфері захисту прав людини має базуватися з урахуванням як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду.

Література:

1. Захист прав людини – найголовніша національна ідея України. <https://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4f3365b572044/>
2. Марцеляк О. Конституційний Суд України в конституційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини. <http://www.ccu.gov.ua/novyna/zahyst-prav-i-svobod-lyudyny>

3. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика. Івано-Франківськ, 2018. 436 с.
4. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента 501/2015 від 25.08.2015 р. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>
5. Філатов О. Захист прав і свобод людини є найважливішим завданням держави. <http://www.ccu.gov.ua/novyna/zahyst-prav-i-svobod-lyudyny>
6. Швець Д. Захист прав і свобод людини і громадянина – пріоритет діяльності Національної поліції України. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2017. С. 13-15.

Alina Mikhova
Odessa State University of Internal Affairs

THE PROCESS OF EUROPEANIZATION OF PRIVATE LAW IN UKRAINE

Ukraine's 1996 Constitution declared that the state should be «democratic, social, and law-based», shaping a framework which has been implemented into practice only to certain degrees, as far as the strict enforcement of the rule of law is concerned. Some aspects of the Ukrainian private law system challenge the average Western European law in a special way. Ukrainian law of obligations is marked by a dual structure. Both the Civil Code of Ukraine (CCU) as well as the Economic Code of Ukraine (ECU) regulate private law matters.

A fundamental element of EU and Ukrainian relationship is the common commitment to respect the rule of law, democratic principles and fundamental freedoms. Although EU seeks maintaining Ukraine within its trajectory, however, it will not make any concessions and compromises regarding the adoption of the basic values of the EU by our state. The Ukraine's European perspective will be judged by their efforts to ensure domestic political stability and political pluralism, respect of the rule of law and acceleration of institutional, legal and economic reforms.

The essence of changes that were taking shape at the time of so-called «perestroika» is to recognize the existence and even the priority of so-called universal values, including the sovereignty of the individual, the ability to have private property, freely enter into agreements that do not violate morality and the rights of other entities, the right to demand fulfillment from the state its obligations to citizens [1].

In its numerous legal acts, Ukraine returns to such humanistic values as the legal provision of person's sovereignty, establishment of guarantees for his/her

rights, equalization of person's legal status, creation of conditions under which a person can freely dispose his/her rights. There is a partial reception of the Roman Private law, which is manifested in the recognition of the right of private property and expansion of real rights, expansion of the rights of participants in contractual relations, manifestation of their private initiative, free discretion when concluding contracts, etc. [2]. It should be noted that the «Europeanization» of Private law at this moment generally looks like a rather contradictory process. There are quite sharp discussions on this issue in political and academic circles [3].

The content of this process is affected by the specifics of the structure and functioning of the European Union, distribution of competence between its bodies, enshrined in international legal instruments adopted during its half-century existence.

The first thing to note in this regard is the implementation of treaty law unification at the European level, mainly through the adoption by the relevant Community bodies of regulations (directives), by which Member States had to implement measures to change their national rights in accordance with the content of European acts. This method eliminated obstacles stemming from differences in the law of some states, in order to achieve the main goal of the European Community, namely, creation of single economic space.

Direct application of the European normative act was not envisaged, therefore, the choice of forms and methods of its implementation remained for some countries-members of the Community. In other words, such form did not create «European» right, although the national law of some member states became uniform in their content. The use of this method of law unification led to emergence in the national legislation of the EU member states of a very large number of uniform legal norms related to the regulation of contractual relations, mainly providing consumer protection, as well as directed against restrictions on competition.

All this resulted in the fragmentation of legislation and represented the complexity associated with the distribution of competence between EU bodies on the regulation of private law relations. This led to the fact that significant number of legal regulations in this area were sometimes poorly matched with each other. At the same time, with the deepening of integration and increase in the intensity of economic life, the lack of general concepts and principles that were necessary to ensure compatibility and consistency in law enforcement practice, particularly when the EU Court applied norms that were «of European origin», became clearly felt.

Being unsatisfied with the development of European law, legal science assumed the task, which was preceded by serious analytical studies. The first step in this direction was the establishment in the 1980s of the Commission, which included scientists from different countries of Europe; Danish lawyer Professor O. Lando was the chairman («Lando Commission»). The result of the rather long

activity of this commission was the collection «Principles of European Contract Law» [3].

The document became particularly relevant after the Maastricht Treaty had been signed in 1992, in accordance with which the European Economic Union was transformed into the European Community.

Political and economic integration, the creation of unitary market and currency led to an increase in trade turnover between the member countries of the EU, the expansion of trade and economic ties. In these circumstances, existence of various legal systems within Europe has exacerbated the problem of applicable law in resolving disputes arising between trading partners. The existence of a multitude of legislative systems in such a small territory has come into conflict with the «most-favored-trading regime», which was created in the EU by consistently removing all possible economic barriers.

The single economic space urgently demanded the creation of unitary legal field. Since the 1980s work began on the development of unified norms of contract law on the initiative of European universities' scientists, in cooperation with practicing lawyers. The result of activities of non-governmental organizations was the Principles of International Commercial Contracts UNIDROIT [4, p. 117].

The results of the study showed that, although the Principles of European Contract Law cannot provide a suitable solution to absolutely all issues raised by each specific treaty, they are applicable to the prevailing majority of such disputes [5, p. 226].

In 2003, the European Commission issued «Action Plan» [6, p. 52], according to which the European Civil Code should be created by 2010. In the resolution, the European Commission indicated that the Principles of European Contract Law should be taken as basis for the preparation of this document.

The right to apply to private law relations with a foreign element is determined in accordance with the conflict rules and other provisions of the conflict law of this Law, other laws, and international treaties of Ukraine.

If, in accordance with the first paragraph of this article, it is impossible to determine the right to be applied, a right which is more closely connected with the private relations shall apply [7, p. 76].

References:

1. Rusakovich A.V. Policy of the European Union regarding the post-Soviet states of Eastern Europe in 2004 – 2014. Journal of International Law and International Relations. 2014. № 4.
2. Между Украиной и ЕС начала действовать зона свободной торговли. <https://focus.ua/money/343217>
3. Agreement on Association between Ukraine and the EU (summary of basic agreements of the Agreement). <http://ovir.info/evropeyskaya-integraciya/organy-sotrudnichestva-s-es>

4. Makarchuk V.S. Roman Private Law. K., 2007.
5. Bazedov Yu. European Civil Society and its Right: On the Issue of Definition of Private Law in the Community. Journal of Civil Law. 2008. № 1.
6. Principles of European Contract Law. Parts I – II. 2000. Part III. 2003.
7. Principles of international commercial agreements UNIDROIT, 2004. M., 2006.

Онищук Д.О.

Криворізький коледж Національного авіаційного університету

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ВИРІШЕННЯ СУЧАСНИХ КОНФЛІКТІВ

Безперечно, що у сучасній науковій літературі поняття громадянського суспільства трактується достатньо різноманітно. Загалом класичним є визначення цього поняття як системи інститутів поза межами державних і комерційних організацій, що забезпечує самоорганізацію населення. Але яким чином ця система може забезпечити самоорганізацію населення? Є багато відповідей, які прийнято вважати традиційними, їх можна подивитись і в посібниках. Але інформаційні технології, саме мобільні додатки та соціальні мережі, останнім часом привертають багато уваги і є одним із інструментів мирного, зазначимо, саме мирного вирішення конфліктів.

Завдяки використанню мобільних телефонів та нетбуків практично 95% людей мають змогу долучитися до соціальних мереж і швидше поширити, отримати та транслювати нову інформацію. Вирішення конфліктів залежить від багатьох чинників. Це компроміс, домовленість, швидке реагування на ситуацію. Але це все – час. Іноді конфлікти трапляються завдяки тому, що люди своєчасно не мають достатньої інформації, яка б допомогла розкрити ситуацію. Це якщо говорити про локальні конфлікти, але ми не повинні забувати, що є і міжнародні, міждержавні, релігійні конфлікти та інші, тобто конфлікти сучасні, які торкаються багатьох осіб.

Безперечно, відмінність цінностей, інтересів, суперечність потреб та нестача ресурсів завжди призводить до конфліктів, але використовуючи інформаційні технології, соціальні мережі та мобільні додатки, люди завдяки поняттю «поширеного простору» мають більш можливостей для вирішення цього конфлікту.

Соціальні мережі та мобільні додатки як інструменти передачі інформації найкраще характеризують громадянське суспільство. По-перше, це рівноправність у подачі та отриманні інформації, можливість

інтерпретування. Звичайно, є і окремий аспект соціальних мереж, який несе в собі негативні моменти. Інтерпретувати можна по різному, але це вже питання етичного характеру. Головне, що кожна людина може стирати межі простору, втрачається субординація. З одного боку, це погано, з іншого – добре, тому що людина не боїться озвучити власні думки. Соціальні мережі дають свободу слова, ідеологічну та політичну свободу. Людині не обов'язково публікувати свою промову в газеті, вона може розмістити її у будь якій соціальній мережі.

Соціальні мережі як інструмент впливу громадянського суспільства на сучасні конфлікти є платформою для діалогу між консервативними та радикальними системами. Вони ідеально вписуються до атрибутів громадянського суспільства тому, що забезпечують наявність публічного простору, засобів і центрів комунікації, наслідком чого є формування сфери громадського цивільного життя та громадської думки. Вони дають можливість донести проблему конфлікту до великої кількості людей. Соціальні мережі можна класифікувати за декількома ознаками, в першу чергу це «особисті», за допомогою них люди знайомляться, знаходять спільні інтереси та влаштовують особисте життя, для бізнесу, політичні, культурні, але всі вони об'єднуються за принципом вільної інформації, якщо потрібно, то людина навіть на особистій сторінці вкаже відповідну проблему, яка торкається близьких, країни, нації.

Безперечно, конфлікт має акумулятивну природу і може загострюватися, але завдяки поширенню відповідної інформації іноді його можна усунути навіть до початку. Емоційний фактор, людський фактор, слово, музика, адекватна промова іноді робить багато більше для людей ніж сухі політичні або ідеологічні фактори.

Соціальні мережі це не вихід вирішення складних конфліктів, але вони виконують свою функцію у вирішенні проблеми. Завдяки поширенню інформації здійснюється інтеграція людей, виробляються нові норми поведінки, взаємодії. Спілкування у соціальних мережах координує спільні дії людей і задовольняє потребу в психологічному контакті. Тому гіпотеза, що соціальні мережі виступають інструментом впливу як у негативному, так і у позитивному аспекті громадянського суспільства на сучасні конфлікти є цілком адекватною і має право на існування.

ЛОГІЧНА СХЕМА ПИСЬМОВОГО ВИКЛАДУ ЗАКОНОДАВЧОГО АКТА

Різноманітні способи логічного міркування виявляються і в практиці доказування, і в побудові слідчих версій, і в судочинстві, і в нормотворчості, і в теоретичному аналізі права. Логічна форма дуже впливає на зміст правового мислення. Це з одного боку. З іншого боку, самі змістовно-нормативні характеристики правового мислення багато в чому визначають особливості його логічної форми.

Звичайно, пізнання, пов'язане з встановленням істини у кримінальних і цивільних справах, у відомому сенсі є приватним випадком наукового пізнання. Воно реалізується в тих же логічних формах і підпорядковане тим же законам, що і пізнання в будь-якій сфері знання. Тим не менш, процедури дослідження у правовій сфері специфічні, тому що вони строго і детально регламентовані соціальними нормами (юридичною формою), чого немає ні в якій іншій сфері пізнання. Тут закон встановлює форми, в яких протікає вся пізнавальна діяльність.

Типова схема загальної логіки викладу, наприклад, закону може бути такою. Логічно закон складається з трьох частин: загальної (вступної), основної та кінцевої. Загальна (вступна) частина закону, як правило, охоплює першу главу під назвою «Загальні положення» і включає нормативні положення, що визначають:

- 1) предмет регулювання закону (окрема стаття);
- 2) значення термінів, що використовуються в законі (окрема стаття);
- 3) склад законодавства з предмета регулювання закону (окрема стаття);
- 4) найбільш загальні положення закону, зокрема принципи правового регулювання і суб'єктний склад відповідних відносин, класифікації (окрема стаття або група статей).

Основна частина закону в більшості випадків складається з кількох глав закону і включає нормативні положення, що визначають:

- 1) компетенцію органів державної влади з питань, що належать до предмета регулювання закону (окрема глава або група статей);
- 2) правові режими, права і обов'язки, порядок здійснення діяльності у сфері відносин, регульованих законом (група глав);
- 3) міри відповідальності, інші наслідки порушення положень закону (глава або група статей).

Кінцевою частиною закону найчастіше є остання глава, під назвою «Прикінцеві положення», яка включає нормативні положення, що визначають:

- 1) вступ закону в силу (окрема стаття);
- 2) перехідні положення (окрема стаття);
- 3) зміни в законодавстві, пов'язані з прийняттям закону (окрема стаття);
- 4) необхідність і терміни приведення нормативно-правових актів у відповідність до прийнятого закону (окрема стаття).

Останнім часом у правотворчому процесі пропонується використовувати не тільки апарат класичної логіки, а й нові логічні засоби, зокрема методи деонтичної (нормативної) логіки [1, с. 9].

Положення цього виду модальної логіки розвивали у своїх працях фон Райт, А. Івін та ін. Нормативна логіка досліджує логічні структури прескриптивної мови, тобто мови нормативних, розпорядчих висловлювань. У деонтичній логіці по-новому ставиться проблема несуперечності законів. При підготовці законодавчих актів можуть виникнути складні логіко-семантичні проблеми. У подібних випадках доцільно вдатися до призначення логічної експертизи.

Формально-логічний метод є одним із основних методів теорії права. Він призначається для аналізу формалізованих правових явищ, наприклад, нормативно-правових актів: їх несуперечності, ієрархії, адекватності соціальному замовленню, запитам. За допомогою формально-логічного методу перевіряється відповідність правової форми політичним, економічним, духовним та іншим вимогам, вимогам соціальних груп, рухів тощо [2, с. 9].

Законодавчі акти повинні викладатися тільки зрозумілою для всіх мовою, так, щоб редакція, текст цілком відповідали тому, що творець законодавчого акта хотів висловити. Необхідно, щоб формулювання закону охопили всі ті відносини, які законодавець бажав урегулювати, але водночас, щоб редакція закону не давала приводу застосовувати його до таких відносин, на які законодавець не мав на увазі поширювати її дію. Закон є загальною нормою, а загальне має охопити все багатство окремого. Реалізація всіх цих вимог, що пред'являються законодавцю, передбачає володіння високою юридичною технікою [3, с. 15].

Опановування юридичною технікою необхідне і для законотворчої роботи, і для правильного застосування закону. При складанні законодавчих актів важливим є послідовне та логічне викладення в ньому нормативних положень, яке забезпечуватиме доступність нормативного матеріалу і тим самим сприятиме правильному його розумінню. Таким чином, закони логіки є важливим елементом юридичної техніки та технологій. За допомогою їх використання можливо створювати якісні законодавчі акти.

Література:

1. Системность законодательства как фактор повышения его качества. ИГП РАН. Государство и право. 2002. № 8. С. 147-152.
2. Демидов И.В. Логика. М., 2000. 208 с.
3. Новицкий И.Б. Римское право. М., 2002. 310 с.

Ekaterina Panchenko
Odessa State University of Internal Affairs

CIVIL SOCIETY AND ITS IMPACT ON POLICY

Independently of governments, autonomous of socio-economic situation of individuals, communities or nations, civil society is playing a significant role. At the core of civil society is the coming together of people to help improve the communities and societies they belong to [1]. Nowadays, civil society takes a significant role in conflicts, especially national ones. It contributes to the transformation of the conflict, which gains more and more characteristic features as a high degree of tension, the presence of cross-border ethno-religious conflicts and indirect influences on the situation of various international forces. Generally, the study of conflict focuses on the role of government and official formations both national and international levels.

Peaceful society occupies a dominant position in strengthening democratic form of government. However, during the conflict civil society can provide a more significant impact on policy. As politicization grows and institutional frameworks become less rigid in conflict, it is time when civil society may activate. While, in stable political system, civil society can be quite inert but when a conflict arises, its mobilization degree can increase. Here, with politicization, a qualitatively different character is acquired; life and death are at stake. Unlike peacetime, because of the existential nature of politics and accompanying desire to reduce risks during the conflict other social incentives are appeared for mobilization. There are different interpretations of the conflict and many options for resolving it therefore the actions of civil society can be aimed at deepening the conflict or promoting its peaceful resolution [3].

In fact there is no accepted definition of civil society. It is used to refer to all of the civic, social, cultural, and religious institutions and organizations that form the basis of society and operate outside of the state, but within the framework of the law. The term «civil society» comprehends a wide range of people, among them there are local and international leaders, figures and organizations, independent and semi-state structures. Society showed its identity and activity in the conflict. All local civil society organizations are related to the conflict, as well as foreign and transnational civil society organizations are involved in the relevant conflict too [4]. As civil society appears as an independent source of changes,

being at the same time a product of existing structures, there are plenty of civil society organizations, including both «civil» and «non» civil forces engaged in various activities.

As an example of mobilization and polarization of the society in Ukraine after Maidan it was the creation of organization that took functions of security and defense, replaced the state tasks. «Civil society actually took security into their own hands». During demonstrations Self-Defense Forces were organized, and when the clashes in the East started, battalions of volunteers were formed. Civil society also provided the equipment and supplied the army for the implementation of logistics. Nowadays civil society engaged in the supervision and controls of security and oversees the military operations in Donbas [3].

In such situations, civil society performs state functions and provides alternative systems of mutual aid and justice. This is an informal form of government that was established by civil and «non» civil society and it determines their activities [2].

Nature and role of poor civil society is defined by patronage, tribal affiliation and often corruption. Civil society is intended to fill a void which was created after collapse in the state and forced to cooperate with an underground illegal channels to provide services to the public. Finally, recognized state with limited sovereignty or incomplete independence hasn't any influence and responsibilities because of the absence of state-level bodies with which it can cooperate [2, p. 24].

If the institutions of power in the country are still functioning, the activity of civil society in conflict is determined by the essence of a particular regime. In so far as civil society needs to be both permitted and protected by the state, its existence, nature and role is defined by the degree of democracy, delineating the extent of associative freedom, as well as by the existence of other basic rights and freedoms normally enshrined within democratic states [5].

So future ability of the civil society is to be engaged and try to play the role that it has to play and could play in future.

References:

1. Громадянське суспільство в Україні: звіт за результатами дослідження. К., 2016. 74 с.
2. Оцінка соціально-економічного внеску благодійних організацій в економіку України. К., 2013. 24 с.
3. Стан громадянського суспільства в Україні. http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_nauk_an_rozrobku/stan_poz_gp_s_us.pdf
4. Marchetti R., Tocci N. Conflict society: understanding the role of civil society in conflict. https://eprints.luiss.it/127/1/2009Conflict_Soc-GCPS-Proofs.pdf

5. Yishai Y. Civil Society and Democracy: The Israeli.
<https://www.google.com.ua/search?q=Yael+Yishai>

Iryna Svyrypa
Odessa State University of Internal Affairs

THE MAIN PROBLEMS OF IMPLEMENTATION AND PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

Nowadays, in the modern world there are many problems that need to be solved. For example: bad ecology, low level of economic development, corruption, high crime rate and others. However, one of the most important problems of the modern world is the problem of the implementation and protection of human rights.

Human rights are those rights of the people which they get when they are born. No one can take away rights of a person except cases which are passed by Law.

The Universal Declaration of Human Rights came into existence after the Second World War. Nowadays, The Universal Declaration of Human Rights in force in many countries around the world. However, despite the existence of a written law that has to protect people's rights, the problem of the realization and protection of the rights of people all over the world is still often encountered.

In our country there is also a problem of the protection of human rights. And this is due to the following factors, including such as: discrepancy of Ukrainian legislation with international law, non-compliance by the authorities with the norms of existing legislation, the presence of flaws in the existing laws and more.

In Ukraine often violated human rights such as: the right to housing, the right to social security, the right to education, the right to work, the right to a fair trial, the right to freedom of thought, religion and others. All of these rights can be divided into large groups: economic, social, political and spiritual. Thus, we see that in all spheres of life there are available problems with the implementation and protection of human rights.

Many scientists wrote about the problems of implementation and protection of rights. For example, Benjamin Powell, in considering of the economic problem in his work, noted: «Government actions that hinder people's ability to engage in mutually beneficial exchanges limit the standard of living that the people are able to achieve. Restrictions on international trade and domestic regulations interfere with some mutually beneficial trades. Taxes and inflation take wealth away from citizens that could have been used to make trades to increase their well being. Legal security and the rule of law give people the confidence that when they undertake longterm projects for mutual benefit, the government or other citizens will not be able to arbitrarily seize their increased wealth [2, p. 438]». Benjamin

Powell argues that in order to protect economic rights of people, the government must adopt a number of laws that will guarantee the protection of human rights and the possibility of their realization.

Taking into account the issue of human rights protection, Maurice P. McTigue noted in his work that there were three main problems during the reform process: over-spending, too much taxes, and too much government. «The question was how to reduce costs and reduce the role of government in the social, economic and spiritual life of people [1]».

The problems noted in the writings of Benjamin Powell and Maurice P. McTigue are relevant to the Ukrainian government. So, in order to solve the problem of realization and protection of the rights of people in our country, it is first of all necessary: to adopt the corresponding laws, to give people more opportunities to independently exercise their rights, to protect people's rights with the help of law enforcement agencies.

That is why the state government must develop all spheres of public life in order to improve the living conditions of each citizen of his country. Give citizens of Ukraine more rights and freedoms as well as give them the opportunity to freely dispose of their rights in all spheres of life.

As a conclusion, it is important to pay attention to the fact that the government must remember that the people who live in the state are its foundation, and therefore the protection of human rights is an important element of the existence of a rule of lawstate. Since the state is an important opportunity to control the people living in its territory, the government should create a framework invisible admissibility of self-defense rights and freedoms of each person.

References:

1. McTigue Maurice P. Rolling Back Government: Lessons from New Zealand. Imprimis. Vol. 33. №4. April 2004.
2. Powell Benjamin. Economic Freedom and Growth: The Case of the Celtic Tiger. Cato Journal. Vol. 22. № 3. Winter 2003.

Шурупова К.В.

Криворізький національний університет

АНАЛІЗ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАПИТІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Оскільки проблеми свободи людини є багатоаспектним явищем у науково-дослідному просторі України, тому логічним і необхідним, на нашу думку, буде дослідження правової природи інформаційного запиту як прояву свободи людини в доступі та отриманні інформації в Україні.

Відповідно до ст.19 З.У. «Про доступ до публічної інформації» запит на інформацію визначено як прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні [2].

Ця стаття визначає загальні вимоги до оформлення запитів на інформацію та способи їх подання розпоряднику. У розвиток пункту 3 статті 3 Закону, який передбачає максимальне спрощення процедури подання запиту та отримання інформації, стаття 19 визначає вимоги до змісту запиту на інформацію. Ці вимоги не є обтяжливими для запитувача і в той же час дають можливість розпоряднику інформації тримати із запитувачем зворотний зв'язок, фіксувати, хто і яку інформацію (документи) запитує. Стаття 19 Закону передбачає як права та обов'язки запитувачів при поданні запитів, так і обов'язки розпорядників інформації щодо прийняття запитів.

Як ми вже визначили у частині першій статті 19 визначено поняття запиту на інформацію. «Запит» визначається як певна форма прохання, тобто вираз волевиявлення запитувача, на підставі якого виникають правовідносини між ним та розпорядником інформації. Попри те, що вживається слово «прохання», у розпорядника внаслідок надходження до нього запиту виникає обов'язок розглянути його та надати відповідь по суті (ч. 1 ст. 20, ч. 2 ст. 22 Закону).

Новаторською з точки зору розбудови правової держави та знищення залишків адміністративно-командної системи державного управління в Україні є положення ч.2 ст.19, де йдеться про те, що «запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту».

Такий значний обсяг права на отримання інформації за запитом впливає з мети Закону (ч. 1 ст. 2 Закону) – забезпечення прозорості й відкритості суб'єктів владних повноважень та принципу вільного отримання й поширення інформації (п. 2 ст. 4 Закону). Це відповідає пункту 1 статті 4 Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів, який передбачає, що запитувач офіційного документа не повинен бути зобов'язаний указувати причини свого запиту [5].

Аналізуючи процедуру оформлення запитів на інформацію, звертаємо увагу на спрощення процедури оформлення письмових запитів «шляхом заповнення відповідних форм запитів на інформацію, які можна отримати в розпорядника інформації та на офіційному веб-сайті відповідного розпорядника. Зазначені форми мають містити стислу інструкцію щодо процедури подання запиту на інформацію, її отримання тощо».

В інструкції може бути вказано строк розгляду запитів згідно із Законом, конкретизується можливість ознайомитися з документом (скопювати його) безпосередньо у приміщенні розпорядника тощо. При цьому зміст форми не може суперечити Закону – наприклад, у формі не може

бути вимог вказати причини подання запиту чи будь-які інші вимоги, не передбачені Законом.

Завдання форми запиту – допомогти запитувачу в оформленні і поданні запиту. Запитувач не зобов'язаний використовувати такі форми. Невикористання встановленої форми запиту не може бути підставою для відмови в розгляді та задоволенні запиту.

«Активний» вид доступу до публічної інформації, з точки зору запитувачів, полягає у обов'язку розпорядників інформації надавати інформацію у відповідь на їхні запити. В Україні запитувач отримує відповідь на запит не пізніше 5 днів. Якщо запитується інформація для захисту життя чи свободи особи, стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян, відповідь надається не пізніше 48 годин з дня отримання запиту. Розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обґрунтуванням та повідомленням такого продовження запитувача письмово не пізніше 5 робочих днів з моменту надходження запиту. Для порівняння, відповідь запитувачам у Бельгії та Швейцарії надаються протягом 30 днів, Болгарії – 14 днів, в окремих випадках 24 дні, Сербії – 15 днів, в окремих випадках 40 днів.

Відповідно до статті 21 З.У. «Про доступ до публічної інформації» інформація на запит надається безкоштовно. У разі якщо задоволення запиту на інформацію передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок, запитувач зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк. Розмір фактичних витрат визначається відповідним розпорядником на копіювання та друк в межах граничних норм, встановлених Кабінетом Міністрів України. У разі якщо розпорядник інформації не встановив розміру плати за копіювання або друк, інформація надається безкоштовно. При наданні особі інформації про себе та інформації, що становить суспільний інтерес, плата за копіювання та друк не стягується. При цьому Інститут Політичної Освіти з'ясував, скільки коштує публічна інформація в Україні (на прикладі 45 найбільших міст). Було надіслано 45 інформаційних запитів у найбільші міста України з проханням надати копії статуту міста, регламентів роботи рад і виконавчих комітетів. 29 міст надають інформацію об'ємом понад 10 сторінок за плату. Найвища вартість оплати – у Рівненській міській раді, яка встановила плату за копіювання однієї сторінки в розмірі 11 грн. 18 коп.

Відмова і відстрочка у задоволенні запиту на інформацію врегульовані ст. 22 З.У. «Про доступ до публічної інформації», але ми хотіли би звернути увагу на той факт, що у Російській Федерації, розглядаючи питання про відмову і відстрочку надання інформації, законодавець у ст. 40 Закону Російської Федерації «Про ЗМІ» чітко встановив: «відмова в наданні

запрошеної інформації можлива, тільки якщо вона містить відомості, що складають державну, комерційну або іншу таємницю, що спеціально охороняється законом. Повідомлення про відмову вручається представникові редакції в триденний термін з дня отримання письмового запиту інформації. У повідомленні мають бути вказані: 1) причини, по яких прошена інформація не може бути відокремлена від відомостей, що становлять таємницю, що спеціально охороняється законом; 2) посадовець, що відмовляє в наданні інформації; 3) дата ухвалення рішення про відмову».

Що стосується відстрочки надання публічної інформації, то російський законодавець встановлює, що вона можлива, якщо необхідні відомості не можуть бути представлені в термін. Повідомлення про відстрочку вручається представникові редакції в триденний термін з дня отримання письмового запиту інформації [5].

Таким чином, ми погоджуємося з думкою, що суттєвим недоліком Закону є відсутність чітко прописаної процедури розгляду та вирішення розпорядниками інформації запитів на публічну інформацію та вважаємо за необхідне рекомендувати внести зміни до З.У. «Про доступ до публічної інформації» з метою встановлення строків надання відмови або відстрочки запитуваної інформації для збільшення дієвості механізму реалізації права на інформацію в Україні.

Література:

1. Конституція України від 28.06.2006 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 14.
2. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI (за станом на 13.01.2011). Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.
3. Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23.09.1997 р. № 539/97-ВР (за станом на 09.05.2011 р.). Відомості Верховної Ради України. 1997. № 49. Ст. 299.
4. Головенко Р. Науково-практичний коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації». ГО «Фундація «Центр суспільних медіа». 2017. С. 336.
5. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів 2008 р.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алексанкін Антон Сергійович – студент факультету економіки та управління Криворізького економічного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Амірова Раїса Іскандарівна – доцент кафедри гуманітарних і правових дисциплін Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, кандидат філософських наук, доцент

Антонченко Марія Ігорівна – студентка факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Антуф'єва Вікторія Андріївна – викладач кафедри іноземних мов Одеського державного університету внутрішніх справ

Баланаєва Оксана Василівна – завідувач кафедри іноземних мов Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат філологічних наук

Балінченко Світлана Петрівна – доцент кафедри філософії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидат філософських наук, доцент

Балукова Анастасія Ігорівна – студентка гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету

Білий Дмитро Дмитрович – професор кафедри хореографії та мистецтвознавства Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, доктор історичних наук, професор

Білічук Владислав Олегович – курсант факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Білотіл Ірина Петрівна – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Бірюк Вікторія Ігорівна – курсант факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України

Бойко Марія Іванівна – слухач магістратури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка

Бойчук Василь Миколайович – професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

Бойчук Марія Володимирівна – доцент кафедри видавничої справи та редагування Івано-Франківської філії Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», кандидат філологічних наук

Бразалук Максиміліан Юрійович – студент Навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Вербицька Дар'я Віталіївна – курсант факультету № 2 Донецького юридичного інституту МВС України

Волкова Дарина Юріївна – слухач магістратури факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Волобуєв Микита Андрійович – курсант факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України

Гембаль Наталія Миколаївна – студентка Навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Главацька Наталія Дмитрівна – студентка гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету

Гончаренко Олена Миколаївна – доцент кафедри іноземних та ділової української мов Криворізького економічного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат філологічних наук, доцент

Горіна Юлія Володимирівна – студентка факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

Греченко Володимир Анатолійович – завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор

Гуцалюк Валентин Сергійович – студент гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету

Даніч Марина Анатоліївна – курсант факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Делія Юрій Володимирович – доцент кафедри загально-правових дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

Джэнджеро Оксана Леонідівна – доцент кафедри мов і методики їх викладання Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент

Довганюк Олександра Олексіївна – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Доліщук Марина Тодорівна – слухач магістратури факультету № 1 Одеського державного університету внутрішніх справ

Дюжев Дмитро Володимирович – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького інституту ринку та соціальної політики, кандидат філософських наук, доцент

Живіцька Інна Андріївна – доцент кафедри іноземних мов Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат філологічних наук

Жилін Михайло Володимирович – учитель української мови і літератури біотехнологічного ліцею «Радовель» (с. Радовель), кандидат філологічних наук

Жильцов Арсен Юрійович – студент факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Жуковська Карина Романівна – курсант факультету № 2 Донецького юридичного інституту МВС України

Журавльов Артем Сергійович – студент факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Кадол Олександр Миколайович – доцент кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки Криворізького національного університету, кандидат історичних наук

Казаков Олексій Олександрович – викладач кафедри іноземних та ділової української мов Криворізького економічного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Качалко Катерина Петрівна – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Качан Максим Васильович – курсант факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України

Кваша Сергій Сергійович – професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

Кізь Володимир Олексійович – завідувач бурового відділення, викладач циклової комісії бурових дисциплін Полтавського коледжу нафти і газу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Кізь Людмила Василівна – викладач циклової комісії природничо-математичних дисциплін Полтавського коледжу нафти і газу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Кірсєва Ірина Вікторівна – слухач магістратури факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Ковалевська Ольга Ігорівна – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Коваленко Світлана Василівна – викладач циклової комісії гуманітарних дисциплін Полтавського коледжу нафти і газу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Ковтун Оксана Олександрівна – старший викладач кафедри іноземних мов Харківського національного університету будівництва та архітектури

Когут Олександра Олександрівна – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблемних питань правоохоронної діяльності Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат психологічних наук

Колядко Світлана Володимирівна – провідний науковий співробітник ДНУ «Центр досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі», кандидат філологічних наук, доцент

Кононенко Тетяна Володимирівна – професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, доктор філософських наук, доцент

Короткова Юлія Михайлівна – професор кафедри гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, доктор педагогічних наук, доцент

Кочерженко Ольга Миколаївна – методист Полтавського коледжу нафти і газу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Кудін Діана Володимирівна – студентка факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Кузьмініх Андрій Юрійович – студент факультету № 4 Одеського державного університету внутрішніх справ

Кулеєв Владислав Олександрович – студент факультету економіки та управління Криворізького економічного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Кулик Лілія Володимирівна – студентка Навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Кучерявий Андрій Олександрович – професор кафедри військової психології та політології Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор педагогічних наук, доцент

Левицька Вікторія Юрївна – студентка гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету

Лехан Лариса Борисівна – доцент кафедри правових дисциплін Криворізького факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

Лопатинська Ірина Сергіївна – доцент кафедри іноземних мов Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат педагогічних наук

Лопушенко Ганна Миколаївна – студентка факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Ляшенко Марія Олександрівна – студентка факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Максименко Ольга Володимирівна – доцент кафедри юридичної лінгвістики та документознавства Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, кандидат філологічних наук, доцент

Малюгіна Наталія Володимирівна – директор загальної бібліотеки Донецького юридичного інституту МВС України

Малярчук Оксана Миколаївна – студентка Навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

Мельник Поліна Вікторівна – викладач кафедри іноземних мов Одеського державного університету внутрішніх справ

Мельничук Світлана Миколаївна – професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Мєлаєва Ірина Миколаївна – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Михайлов Артем Русланович – студент гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету

Міхова Аліна Костянтинівна – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Мухіна Галина Вікторівна – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат педагогічних наук

Никифоренко Андрій Ростиславович – старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін Донецького державного університету управління

Нікішина Наталія Володимирівна – директор Центру іноземних мов «Альянс Лінгва» (м. Дружківка), кандидат філософських наук

Новікова Ольга Олександрівна – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат філологічних наук

Озірна Марія Віталіївна – студентка факультету № 2 Донецького юридичного інституту МВС України

Онищук Дарина Олександрівна – студентка факультету телекомунікації та радіотехніки Криворізького коледжу Національного авіаційного університету

Онищук Ігор Ігорович – професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Орлова Ольга Ігорівна – доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Криворізького економічного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат соціологічних наук, доцент

Павлова Олена Петрівна – молодший науковий співробітник ДНУ «Центр досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі»

Павловська Маргарита Янівна – студентка факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Паламарчук Ірина Сергіївна – курсант факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Панченко Катерина Юрійвна – курсант факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Панчук Олександр Вікторович – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Пасічна Анастасія Олександрівна – студентка Навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Пашук Раїса Іллівна – завідувач кафедри юридичної лінгвістики та документознавства Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, кандидат філологічних наук, доцент

Пірко Адріана Володимирівна – курсант факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Половін Сергій Миколайович – старший викладач кафедри мовної підготовки Донецького національного технічного університету

Пономаренко Катерина Вікторівна – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат філологічних наук

Резник Ростислав Дмитрович – студент факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Руденко Ігор Михайлович – голова циклової комісії гуманітарних дисциплін Полтавського коледжу нафти і газу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, кандидат філософських наук

Руденко Софія Іванівна – викладач циклової комісії гуманітарних дисциплін Полтавського коледжу нафти і газу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Рябовол Ганна Серафимівна – старший викладач кафедри іноземних мов Харківського національного університету будівництва та архітектури

Сабельникова Тамара Миколаївна – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат філологічних наук, доцент

Савчук Карина Володимирівна – студентка гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету

Сальнікова Наталія Валеріївна – завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат історичних наук

Сахно Наталія Юрійвна – курсант факультету № 2 Донецького юридичного інституту МВС України

Свиріпа Ірина Володимирівна – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Скорик Надія Олександрівна – студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Стрельник Ольга Леонідівна – доцент кафедри гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук

Сусликов В'ячеслав Євгенович – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат історичних наук

Суюсанов Лут Ікрамович – завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат історичних наук, доцент

Титаренко Дмитро Миколайович – науковий співробітник Семінару східноєвропейської історії Гейдельберзького університету, доктор історичних наук, доцент

Титаренко Оксана Олексіївна – кандидат історичних наук, доцент

Туренко Олег Станіславович – доцент кафедри загально-правових дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України, доктор філософських наук

Федоренко Ольга Борисівна – провідний фахівець редакційно-видавничого відділення відділу організації наукової роботи Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат філологічних наук

Хороленко Юлія Олександрівна – студентка факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Хрмова Людмила Михайлівна – викладач циклової комісії гуманітарних дисциплін Полтавського коледжу нафти і газу Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Цимбалюк Ганна Русланівна – студентка гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету

Черній Антон Андрійович – студент факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України

Шевчик Карина Олександрівна – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Шестуха Ірина Євгеніївна – курсант факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України

Шпак Тарас Сергійович – курсант факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України

Шурупова Катерина Володимирівна – доцент кафедри філософії і соціальних наук Криворізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент

Шутяк Олег Юрійович – слухач магістратури факультету № 3 Одеського державного університету внутрішніх справ

Щербина Вікторія Олександрівна – студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Наукове видання

**УКРАЇНСТВО: ДИНАМІКА СЕНСІВ І
ВИМІРІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БУТТЯ**

*Матеріали Всеукраїнської наукової конференції,
приуроченої до Дня української писемності та мови*

м. Кривий Ріг, 9 листопада 2018 року